

**Proceedings of the 6th
*Modern Greek Dialects and Linguistic Theory
Meeting***

**Πρακτικά του 6^{ου} Συνεδρίου
Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής
Θεωρίας**

Angela Ralli
Nikos Koutsoukos
Stavros Bompolas

2016

Modern Greek Dialects and Linguistic Theory

Proceedings of the *6th Modern Greek Dialects and Linguistic
Theory Meeting* (MGDLT6)
Patras, 25-28 September 2014

Πρακτικά του *6^{ου} Συνεδρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων και
Γλωσσολογικής Θεωρίας* (MGDLT6)
Πάτρα, 25-28 Σεπτεμβρίου 2014

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Permanent Scientific Committee of the conference

Angela Ralli, University of Patras
Mark Janse, Ghent University
Brian D. Joseph, Ohio State University

Editorial Board of the series

Angela Ralli, University of Patras
Brian D. Joseph, Ohio State University
Mark Janse, Ghent University

Volume Editors

Angela Ralli, University of Patras, Editor-in-Chief
Nikos Koutsoukos, Université catholique de Louvain & University of Patras
Stavros Bompolas, University of Patras

Series ISSN: 1792-3743

Sponsors

The workshop and the general sessions of the 6th *International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* were sponsored by the research project ‘Pontus, Cappadocia, Aivali: In search of Asia Minor Greek (AMiGre)-THALIS’ (D.553). The research has been co-financed by the European Union (European Social Fund-ESF) and Greek national funds through the Operational Program ‘Education and Lifelong Learning’ of the National Strategic Reference Framework (NSRF)-Research Funding Program: *THALIS-Investing in knowledge society through the European Social Fund*. The organization of the general sessions has also been generously sponsored by the Research Committee of the University of Patras.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

University of Patras-Research Committee

Laboratory of Modern Greek Dialects

Co-financed by Greece and the European Union

In memoriam

Gaberell Drachman and Angeliki Malikouti-Drachman

Table of contents/Πίνακας περιεχομένων

Foreword	vii
Contact de langues: les dialectes grecs en Bulgarie Petya Asenova.....	1
Debonding of affixoids: a comparative constructionist account Kristel Van Goethem	17
Ορθογραφικές τάσεις σε μια μη τυποποιημένη ποικιλία: η απόδοση της συνίζησης στην Κυπριακή Ελληνική Σπύρος Αρμοστής, Μαριάννα Κατσογιάννου & Κυριακή Χριστοδούλου	28
Υλοποιώντας τη μικροδομή του πρώτου πολυ-μεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού: αποφάσεις και πρακτικές Ελεονώρα Δημελά, Δήμητρα Μελισσαροπούλου, Γιώργος Ι. Ευδόπουλος, Χρήστος Παπαναγιώτου, Ελένη Γαλιώτου, Νικήτας Καρανικόλας & Αγγελική Ράλλη	41
A non-finite period in early Cypriot Greek? Renos Georgiou, Christos Papatzalas & Arhonto Terzi.....	52
Instances of sibilant palatalization in the dialect of Naousa Ioanna Kappa & Konstantinos Sipitanos	63
Προκλήσεις επισημείωσης ενός πολυ-διαλεκτικού, πολυ-επίπεδου σώματος γραπτών και προφορικών κειμένων των Νεοελληνικών Διαλέκτων Αθανάσιος Καρασίμος, Ελένη Γαλιώτου, Νικήτας Καρανικόλας, Γιώργος Κορωνάκης, Κώστας Αθανασάκος, Δημήτρης Παπαζαχαρίου & Αγγελική Ράλλη.....	71
Aspect in the service of mood: the morphosyntax of subjunctive in Griko Marika Lekakou & Josep Quer.....	79
Vowel raising, deletion and diphthongization in Kozani Greek Angelos Lengeris, Evia Kainada & Nina Topintzi	93
Cosmopolitan or local? The dialects of the Smyrna region Nikos Liosis.....	102
Language contact substantiating gender realization and loan-noun integration in Heptanesian, Italiot and Cretan Vasiliki Makri	114
Retroflexion of /l/ in Modern Greek dialects: the case of Aperathou (Naxos) dialect Kalomoira Nikolou, Angelos Lengeris & Maria Xefteri	126
Το ρηματικό επίθημα -(ι)σκ- στην Καππαδοκική Νικόλαος Παντελίδης	134
Η πρόσληψη της γεωγραφικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής κουλτούρας από μαθητές Δημοτικού Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Άννα Φτερνιάτη, Αργύρης Αρχάκης & Βάσια Τσάμη	144
Διαλεκτικά λεξικά και γλωσσάρια της Ηλείας. Μία λεξικογραφική περιγραφή Αθηνά Προύντζου.....	155

Some preliminary observations on auxiliary selection and participle agreement in Greko and Bovese	
Norma Schifano, Giuseppina Silvestri & Maria Olimpia Squillaci.....	166
Standard Modern Greek and Cypriot Greek vowels: a sociophonetic study	
Charalambos Themistocleous & Angeliki Logotheti.....	178
A typology of vowel-vowel and consonant-vowel-consonant phenomena in the dialectal variants of Western Crete and their use in education	
Marina Tzakosta.....	185
Συντελικές περιφραστικές και αντιγεγονοτικές δομές: δεδομένα από μικρασιατικές διαλέκτους	
Συμεών Τσολακίδης, Δήμητρα Μελισσαροπούλου & Αγγελική Ράλλη.....	195
Περιγραφή του μορφολογικού συστήματος της σύνθεσης στα γλωσσικά ιδιώματα της Ύμβρου και της Λήμνου	
Ξενοφών Τζαβάρας.....	209

Foreword

As opposed to the varieties of other languages, Modern Greek dialects are less known among linguists. Nonetheless, they exhibit a number of interesting phenomena due to the fact that many of them have developed -relatively- isolated or in close contact with other dialects and/or languages. Modern Greek dialects offer a plethora of intriguing data which can be used to test working hypotheses about language structure and language use, and can be analyzed in different ways, by appealing to various methods and theories.

The *International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (MGDLT) was firstly organized in 2000 in Patras (Greece) in order to respond to the emerging need for the study of Modern Greek Dialects in the light of modern linguistic theories. Its basic aim is to highlight the importance of Modern Greek dialects for linguists working in various fields of linguistics (phonetics & phonology, morphology, syntax, semantics, pragmatics, discourse analysis, psycho- or socio-linguistics, historical and contact linguistics). A selection of papers presented in the meetings has been published either online or in hard copy (or in both ways).

As of the proceedings of MGDLT6, this tradition has changed, since papers will be published on an electronic platform. Publications will be open access, so readers will have the opportunity to freely download the papers of their interest and contributors will have direct access to their work.

The present volume is a collection of papers presented at MGDLT6, which was held at the Conference and Cultural Centre at the University of Patras (September 25-28, 2014). The organization of the conference was part of the celebrations for the 50th anniversary of the University of Patras, which is gratefully acknowledged for its generous support.

The papers in this volume reflect various interests of experts working on both linguistics and the dialects of Modern Greek, covering a wide variety of topics. They are arranged alphabetically and contain a far ranging amount of Greek dialectal data, presented during the conference.

We express our gratitude to the invited speakers of MGDLT6 who so promptly responded to its call, namely, Anna Maria Di Sciullo (Université du Québec à Montréal), Yves Charles Morin (Université de Montréal), Kristel Van Goethem (F.R.S.-FNRS & Université catholique de Louvain), Amalia Arvaniti (University of Kent), and Petya Assenova (University of Sofia). We would also like to thank speakers and presenters for their participation.

Gaberell Drachman was also an invited speaker. Unfortunately, he passed away in September 2014, a few days before the conference. MGDLT6 was organised in his honour, as a small tribute to his substantial contribution to theoretical linguistics, Greek linguistics and Modern Greek dialects. In May 2015, his beloved wife, Angeliki Malikouti-Drachman, also died. Therefore, this volume is

dedicated to both Gaberell Drachman and Angeliki Malikouti-Drachman for their invaluable contribution to Greek linguistics.

Last but not least, I am particularly grateful to the members of the Local Organizing Committee, namely, Nikos Koutsoukos, Marios Andreou, Vasiliki Makri, Michalis Marinis, Vasilias Alexelli, Marianna Gkiouleka, Niki Spiliopoulou, Christos Papanagiotou, Katerina Fragkopoulou, and Timon Kardamas, for their help before and during the conference. I would also like to thank Athina Prountzou and Michalis Marinis for their assistance with some papers of this volume.

January, 2016
Angela Ralli

Contact de langues: les dialectes grecs en Bulgarie

Petya Asenova

Sofia University 'St. Climent Ohridski'

1. Généralités

Sur le territoire de l'ensemble des langues qui forment l'union linguistique balkanique (ULB)-albanais, bulgare, grec et roumain, il existe aussi des dialectes d'une autre langue balkanique dont les locuteurs sont bilingues. Le fonctionnement de ces dialectes au sein des langues balkaniques pourrait jouer le rôle d'une source de reconstruction des processus de convergence qui ont amené à l'apparition de l'ULB. En même temps, ces dialectes permettent d'observer directement le «bilinguisme en usage» et donc, les différents types de mélange de codes (*code-mixing* et *code-switching*). C'est pour cette raison que ces dialectes sont d'une grande importance, tant pour la linguistique balkanique que pour la théorie du contact de langues.

L'objectif de cette communication est de présenter la spécificité des dialectes grecs en Bulgarie en tant qu'un exemple typique de bilinguisme, disparu avec le temps dans les Balkans mais qui est apte, à mon avis, de donner une idée de son état passé.

Les locuteurs grecs en Bulgarie appartiennent à deux communautés distinctes: (i) La première est concentrée dans les quartiers historiques des villes de Sozopol (S), Nesebăr (N), Pomorie (P), ou éparpillée dans les grandes villes industrielles de Varna et de Burgas (B); toutes ces villes étaient des anciennes colonies grecques qui sont apparues sur le littoral de la Mer Noire à partir du VIIIe s. av. J.-C.; et (ii) Les Karakatchans/Sarakatsans (K) qui menaient une vie de nomades saisonniers et qui se sont installés, il y a quelques décennies, dans certaines localités montagneuses de la Bulgarie, au pied des montagnes de la Stara planina et de Rila et dans la vallée fermée par les deux montagnes de Stara planina et de Sredna gora.

Indépendamment de la façon dont les deux groupes se sont trouvés parmi la population bulgare- qu'ils soient migrants (les Karakatchans) ou autochtones (les héritiers des colonies du littoral), leurs parlers ont fonctionné dans des conditions similaires d'isolation de la langue-mère et ont développé par la suite des traits spécifiques. Cela permet de les nommer *dialectes grecs isolés* et de les analyser dans leur ensemble.¹

Dans le cadre synchronique de «la grammaire spatiale» de l'ULB, les dialectes grecs isolés font partie, avec les autres langues balkaniques, de l'espace exotérique de leur propre langue -le grec. Mais sur l'axe diachronique, ils restent toujours identiques à l'histoire ésotérique du grec (v. ЦИВЪЯН 2005). Il faut donc tenir compte de l'intersection entre la spécialité exotérique de l'ULB dont la plupart des traits communs se manifestent comme innovations, et la temporalité ésotérique des participants autonomes dans cette union.

Le parler des héritiers des colonies anciennes qui présentent en effet une continuité aréale avec les dialectes grecs du Nord, ainsi que le parler des Karakatchans qui sont pratiquement isolés d'eux, appartiennent tous les deux aux dialectes grecs septentrionaux et possèdent les traits spécifiques de la même zone dialectale. Je ne rappellerai ici que les traits considérés comme un marquage différentiel des dialectes grecs du Nord:

(i) **La réduction** des voyelles atones $e > i$ et $o > u$ forme une continuité géographique embrassant les dialectes grecs du Nord et les dialectes bulgares de l'Est: cf. *pulí meýalos* (K 2005) 'très grand', *aftés*

¹ L'analyse se base sur des recherches publiés (Vafiadou 1974; Andriotis 1989) et sur mes propres observations et enregistrements au cours de derniers 40 ans (v. Asenova 1976, 1978, 1984, 1993, 1997; Асенова 2005, 2008) et sur un corpus enregistré dans le cadre du projet franco-bulgare RILA (programmes d'actions intégrées) intitulé *Les dialectes balkaniques de Bulgarie* (2005-2007) dans les villes de Sozopol, Nesebăr, Pomorie, Burgas et Karlovo.

dío jurtés (K 2005) ‘ces deux fêtes’, *kóbus* (S) ‘nœud’, *ini* (B) ‘est’. L’élision des voyelles atones *i* et *u* (et la palatalisation de la consonne devant *i*) est généralisée dans le parler des Karakatchans, cf. *ts mána t kurčú* ‘à la mère de la fille’, *pár* ‘qu’il prenne’, restreinte dans le parler de Melnik, cf. *fil’sa* ‘j’embrassai’, *γitón’sa* ‘la voisine’ (Andriotis 1989: 12); un cas exceptionnel dans le parler du littoral, cf. *deksi hér*’ (B) ‘main droite’, *mána s* (B) ‘ta mère’, mais *spíti* (S) ‘maison’ et non pas *spít*’, *apídi* (S) ‘poire’ et non pas *apíδ*. Le même phénomène est observé dans le dialecte grec (Tauro-Roméique) isolé en Ukraine dont les locuteurs ont aussi émigrés du Nord de la Grèce (cf. Joseph 2003: 98).

(ii) **Les groupes nasaux (τα ρινικά συμπλέγματα)** ou la sonorisation des sourdes après les nasales: *mp>mb*, *nt>nd*, *nk>ng*) se réduisent aux consonnes *b*, *d*, *g*, cf. *fadásu* (S) ‘imagine-toi’, *ádras* (S) ‘homme, mari’, *kóbus* (S) ‘nœud’, *abéli* (B) ‘vignoble’, *penidatría* (K 2005) ‘53’, *eksidapéde* (K 2005) ‘65’, *kédisma* (K 2005) ‘broderie’, *sídaks* (K 2005) ‘pension’ (comme en Thrace, en Macédoine de l’Est, les îles de la mer Egée, v. Newton 1972: 95).

(iii) **La palatalisation** dans le parler des Karakatchans des dentales *s*, *z* et les affrichâtes *ts*, *dz* devant *e*, *i* et *k*, *t*, cf. *diavás* ‘il lit’, *éškipsa* ‘je m’inclinai’, *éstili* ‘il envoya’ (tout comme dans les dialectes grecs du Nord-Est, v. Newton 1972: 10-11). Les sons karakatchans qui résultent de la palatalisation sont inconnus dans le parler des anciennes colonies.

(iv) **L’expression des rapports datifs à l’aide de l’accusatif** aussi bien pour les pronoms que pour les noms: l’accusatif renvoyant à un complément indirect (tout comme dans les parlers de la Macédoine, de la Thrace et ceux dans l’Asie mineure -Pont, Cappadoce, v. Kontosopoulos 1981: XV, 71): *pali tha se po* (S) ‘je te dirai encore une fois’, *me íne traná* (K) ‘ils sont grands pour moi (les souliers), litt. à moi sont grands’, *den me íne voliká* (B 2005) ‘cela n’est pas à mon aise’, *me arési* (B) ‘cela me plaît’, *ípan to jo mu* (P 2005) ‘ils ont dit à mon fils’, *na se po, éxi polá xrónja ke ta kséxasa* (N 2005) ‘je te (le) dirais mais des années se sont passées (et) je les ai oubliés’, *mes zítise na mes vrúne* (B 2005) ‘ils me cherchèrent pour me trouver’, *ama me dóne* (P) ‘s’ils me donnent, *izuí me ta fére aftá* (P). ‘la vie m’a apporté cela’.

2. Points de repère de la description

Conformément aux normes aréales de M. Bartoli (Bartoli 1925: 3-6), on pouvait s’attendre à ce que les dialectes grecs en Bulgarie soient plutôt de type archaïque pour les raisons suivantes:

- Ils occupent la périphérie du territoire linguistique grec (*norma delle aree laterali* selon laquelle la phase linguistique des zones latérales est plus conservatrice que celle du centre où surgissent les innovations);
- Ils sont isolés (*norma dell’area meno esposta alle comunicazione* selon laquelle la phase archaïque est mieux présentée dans l’aire isolée).

A présent, les deux communautés grecques en Bulgarie sont en état de bilinguisme actif, même si j’ai attesté en 1967 des cas de monolingues parmi les femmes âgées karakatchanes. Du point de vue sociolinguistique, les locuteurs pratiquent un bilinguisme bulgare-grec *collectif* (Weinreich 1972: 11); du point de vue psycholinguistique, ils adoptent un bilinguisme *subordonné* ou *composé* (*compound*), c.-à-d. ils maîtrisent un système conceptuel unique qui se ramifie en deux canaux de codage et de décodage (les deux langues parlées). Le canal du dialecte de la langue maternelle se trouve sous l’influence permanente du canal de la langue littéraire du pays d’habitation (le bulgare). Les rapprochements sémantiques sont donc très marqués (Ervin & Osgood 1954: 136-140). Bien que le grec soit la première langue à apprendre, son fonctionnement reste renfermé dans le cadre familial.

C'est le bulgare qui a le rôle primordial dans la communication au niveau social. Les jeunes maîtrisent mieux le bulgare que leur dialecte maternel: à l'écrit, ils ne se servent que du bulgare; au sein de la jeune génération des héritiers des colonies grecs et des Karakatchans il y a déjà des monolingues bulgares. Par conséquent, les dialectes grecs isolés ont connu toutes les formes possibles d'interférence avec le bulgare, à tous les niveaux du système linguistique, aussi bien sur le plan de l'expression que sur le plan du continu.

2.1 Archaïsmes internes

2.1.1 L'accusatif au lieu du datif

Les archaïsmes des dialectes grecs isolés ne sont pas normalement de nature indépendante, ils présentent des glosses qui continuent au-delà de la frontière politique. C'est l'exemple du marquage identique des relations accusatives et datives: la coïncidence avec la syntaxe des parlers grecs du Nord à cet égard est complète. La neutralisation en faveur de l'accusatif est attestée dans l'histoire de la langue grecque dès le Ier siècle av. J.-C.; elle s'est développée du IIIème au VIIème s. pour se réaliser définitivement en Xème s. (cf. Humbert 1930: 11-18, 160). Par la suite, c'est précisément dans les dialectes septentrionaux qu'elle s'est renforcée pour l'expression des relations datives (cf. Browning 1969: 43).

2.2 Influences externes

Si l'on tient compte des innovations développées par les dialectes grecs isolés en Bulgarie, la langue *source* et la langue *cible* de l'interférence sont évidentes. Parmi les phénomènes apparus sous l'influence du bulgare on peut citer les suivants:

2.2.1 Au niveau phonétique

Les traits distinctifs des phonèmes:

Le phonème *l* a perdu sa caractéristique dorso-apicale du grec et ne diffère pas du *l* bulgare coronal;

- L'emploi facultatif des variantes alvéo-dentales *t* et *d* vont de paire avec les interdentes *θ* et *δ*, par ex. *irte*, *erti* (S, B), et de la variante vélaire explosive *g* au lieu de la variante vélaire fricative *γ*, par ex. *glósa* 'langue', *pedagogikó sxolíó* 'école pédagogique' (B, certains locuteurs);
- La voyelle moyenne *a* apparaît dans les emprunts faits au bulgare, par ex. *gǔrna* (K), *gǔrné* (N) 'seau' et comme résultat de réduction de *a* (dans une troisième syllabe après l'accent) dans le parler des Karakatchans, par ex. *éraftǔn* 'ils cousaient', *éfaγǔman* 'nous mangeâmes', *éplǔγǔn* 'elles firent la lessive', *éγθnitǔn* 'elles filèrent'.

Les changements phonétiques:

- Cas d'yotation des voyelles initiales dans le parler des Katakatchans comme dans le dialecte bulgare local, par ex. *ǔjéka* '10', *jédose* 'il donna', *jepónimo* 'prénom'. *jedó* 'ici', *jénas* 'un', *jemis* 'nous', *jeki* 'là'.

2.2.2 L'accent

La règle typiquement grecque de l'accent fixe sur l'antépénultième n'est plus respectée ni dans le parler des anciennes colonies, ni dans celui des Karakatchans. Dans la conjugaison de l'aoriste et de l'imparfait l'accent ne change pas de place, par ex. *pérasaman* (K 1967) 'nous passions', *kǔxímazaman* (K 1967) 'nous hivernions', *pándrepsane* (S) 'ils se marièrent', *éleyane* (S) 'ils dirent', *siniθizane* (S) 'ils prirent l'habitude', *ékanami* (B) 'nous fimes' *éfaγami* (B) 'nous

mangeâmes’. Mais le parler de Melnik, ainsi que la plupart des dialectes thessaliens et épirotes (Newton 1972: 198-199), où la place de l’accent ne change non plus, évitent l’infraction à la règle à l’aide d’un accent secondaire, par ex. *μαζώνουμέστι* (Andriotis 1989: 15).

Ce changement phonologique qui touche à la morphologie du verbe pourrait être aussi attribué à l’influence étrangère du milieu linguistique: en bulgare, l’accent ne change pas de place dans le paradigme verbal; le même phénomène est attesté dans les dialectes fonctionnant dans un contexte slave aussi (Joseph 2003: 99).

2.2.3 La syntaxe

(i) Les expressions impersonnelles de sens volitif dans le parler de Melnik/Μελένικο représentent des calques syntaxiques faits sur le modèle bulgare (selon Andriotis). Par exemple: *μι παίρνιτι* ‘j’ai envie de prendre’, *μι πίνιτι* ‘j’ai envie de boire’, litt. ‘il se boit à moi’, ou l’expérient est à l’acc.=dat., le verbe est passif:

(1)	<i>δεν</i>	<i>μου</i>	<i>πίνεται</i>
	<i>ne</i>	<i>mi</i>	<i>ce nue</i>
	nég.	1Ppr.pers.D	pres.3P pass.

Ce phénomène est connu dans beaucoup d’autres dialectes septentrionaux (cf. Andriotis 1989: 23).

(ii) Le même parler ne fait pas la différence entre la négation générale *όχι* et la négation préverbale *δεν* et n’emploie que la dernière, juste comme en bulgare où il n’existe qu’une seule particule de négation *ne*, par ex. *Τριτις ιχτές ιδώ;* -*Δεν* (=όχι). *Θα πας;* -*Δεν*. (Andriotis 1989: 23). Un exemple approximativement parallèle recèle l’emploi de la négation grecque d’interdiction (impératif négatif) *μη* dans certains dialectes bulgares, un fait qui prouve des contacts «intimes et intenses» entre le grec et le bulgare (Joseph 2002: 136).

(iii) Comme en bulgare, dans les dialectes grecs en Bulgarie, on emploie des adverbes de quantité dans une fonction attributive au lieu d’adjectifs, ce qui est propre au grec. En outre les formes de ces adverbes coïncident avec l’adjectif neutre Sg., comme en bulgare, ce qui est contraire au grec où ces formes dérivent de l’adjectif neutre Pl., par ex:

(2)	a.	<i>Ι περισότερο (=περισσότεροι) ίνι στι Θεsaloniki.</i> (B) ‘La plupart sont à Salonique’.
	b.	<i>Εδó έkaman λίγο gréška.</i> (K) ‘Nous avons fais une petite erreur (litt., un peu erreur)’.

(iv) Dans les deux dialectes, on emploie le marquage bulgare de l’interrogatif, les particules bulgares *li, dali, nali*, par ex.:

(3)	a.	<i>Α i nipsjá mu i Stéfka, den kséro dali tin γnorízete i óxi, kin έmaθε mónos na διαváz ke na γράfmonáxi tis</i> (P) ‘Et, ma nièce Stefka, je ne sais pas si vous la connaissez, elle a appris à lire et à écrire toute seule’.
	b.	<i>‘Eší nali θαλά πας στον Χισάρ?’</i> (K) ‘Ne devrais-tu aller à Xisarja?’

(v) L’emploi adversatif que la conjonction *άma* (propagé dans les Balkans suite au contact avec le turc) a développé dans les parlers des deux communautés d’expression grecque, est dû au contact

avec le bulgare où elle exprime la notion d'opposition. L'emploi de *áma* coexiste avec celui de *a* 'mais', un autre emprunt au bulgare (Valma 2010, d'où sont les exemples suivants):

- (4) a. vulvaría/ ídan vulvaría
Bulgarie être.3SG.IMPARG. Bulgarie
- b. *áma* íçe eliniká skolía. (N)
mais avoir.3SG.IMPARG. grecques écoles
'C'était la Bulgarie mais il y avait des écoles grecques'.
- c. sti γαλία *áma* élinas éçis? [MN]
à.la Fance mais Grec avoir.2SG.PRES.
'Tu habites en France et ton époux est Grec?'
- d. esis korítsja ísaste pjó néa prépi na
vous filles être.2PL.PRES. plus jeunes falloir.3SG.PRES. que
çete ðjavási tis istoríes *áma* ci eγó
lire.2PL.PARG. les histoires mais et je
pu éço pái sxolío éço tin
qui aller.1SG.PARG. école avoir.1SG.PRES. la
istoría tus karakatsánus. (K)
histoire les Karakatchans
'Vous, les filles, vous êtes bien jeunes et vous devez avoir étudié l'histoire mais moi aussi qui à l'école connais l'histoire des Karakatchans'.
- e. *A, ti in aftó pu milás, den to katalavéno* (K)
'Mais quelle langue parles-tu? Je ne la comprends pas'.

2.2.4 La structure grammaticale

Bien que la structure grammaticale ne se prête pas à l'influence étrangère, le fonctionnement des catégories grammaticales communes aux dialectes grecs et le bulgare, se rapproche au fonctionnement en bulgare. Ainsi, le choix d'aspect du futur (v. Valma 2009) et, plus généralement, dans la phrase subordonnée (après *na*) a été considérablement influencé par les valeurs aspectuelles du bulgare: à la place des formes perfectives grecques attendues s'affichent des formes imperfectives, par ex.:

- (5) a. *áma pári na vrázi* (B), au lieu de *vrási*,=bulg. *štom zapoçne da vri* (impft.)
'quand ça commence à bouillir'
- b. *íthele na spuðási* (B) au lieu de *spuðási*=bulg. *iskaše da sledva* (impft.)
'il voulait faire des études à l'Université'.
- c. *ja na maθénun* (K) au lieu de *máθun*=bulg. *za da učat* (impft.)
'pour qu'ils apprennent'
- d. *prépi psomí na pérni ke típot álo* (K) au lieu de *pári*=bulg. *trjabva xljab da kupuva* (impft.) *i ništo drugo*.
'il doit acheter du pain et rien d'autre'.
- e. na ðo ti θa maθéni. (K)
que voir.1SG.mod.accom. quoi apprendre.3SG.FUT.inaccom.
'C'est à moi de vérifier si elle fait bien ses devoirs (après l'école)'.
Litt. 'Que je vois quoi elle apprendra'. (ex. de Valma 2009)

2.2.5 Le lexique. Les calques morphologiques et sémantiques

Le résultat immédiat du bilinguisme -les mots empruntés au bulgare- est sous-entendu et je ne le commenterai ici. Un phénomène plus intéressant qui prouve l'influence du bulgare sur les couches mentales des locuteurs grecs proposent les calques morphologiques et sémantiques.

Des lexèmes faits d'après le modèle bulgare de dérivation remplacent les lexèmes du grec commun, par ex.:

- (6) a. *diávenane* (S) 'ils sont partis' au lieu de gr. *έφευγαν*: *δια-βαίνω* traduit par morphèmes le bulg. *za-mina* 'partir'
 b. *kathimeriná* (*fustánia*) (S) 'jupes de tous les jours' au lieu de gr. *πρόχειρα*: *καθη-μερινά* correspond au bulg. *vseki-dnevni* 'de chaque jour'
 c. *dósimo* (M) 'impôt', dérivé du verbe *δώσω* 'donner', au lieu de gr. *φόρος*, mais parallèle au bulg. *дѣньк* 'impôt' <verbe *дам* 'donner'

Des calques sémantiques ou «emprunts par traduction» expriment la tendance inconsciente du bilingue d'aligner la sémantique du lexème autochtone (grec) au lexème étranger (bulgare) correspondant. Ainsi on emploie:

- *hartí* 'papier' au lieu de *βιβλίο* (K, S) sous l'influence du mot bulgare *kníga* qui unit les sens 'livre' et 'papier':

- (7) a. *íxa diavaš tu xartí ki tíraksa tu film* (K)
 'J'avais lu le livre et maintenant j'ai vu le film (tourné d'après ce livre)'
 b. *Pulí xár'ka ónda m'óstilan to xartí.* (K)
 'Je me suis réjoui beaucoup quand on m'a envoyé le livre'.

- *thélu* 'vouloir' avec le sens d'aimer' d'après la sémantique de *sakam* qui, dans les dialectes bulgares du Sud-Est, a les deux sens:

- (8) *ta thélu úla ta škljá tu ađerfú m.* (K)
 'Je les aime, tous les chiens de mon frère'.

2.3 Concurrence entre les deux tendances-interne et externe

2.3.1 L analytisme

Dans les dialectes isolés, les rapports entre les archaïsmes et les innovations ne correspondent point aux rapports entre leur identité à l'histoire ésothérique de la langue-mère et les changements acquis sur l'espace exothérique du milieu. Aussi bien les archaïsmes que les innovations peuvent être attribuées à deux facteurs: le développement des ressources internes et l'influence externe.

Certaines innovations représentant les principaux balkanismes comme la tendance vers l'analytisme ont abouti à des résultats plus avancés par rapport à la langue littéraire. Les deux parlers grecs en Bulgarie partagent avec les dialectes grecs du Nord un emploi plus avancé concernant les constructions analytiques: l'expression casuelle de l'objet indirect alterne avec la construction analytique $\sigma\epsilon$ +acc. (plus souvent dans le parler des Karakatchans), par ex.:

- (9) *Δόκι stun áθrupu psumí!* (K 1967)
 'Donne du pain à l'homme!', mais aussi *Δόκι t kavalár!*' (K 1967)

La même construction ($\sigma\epsilon$ +acc.) est possible pour l'expression des relations possessives (au lieu du gen.) dans le parler des Karakatchans:

- (10) a. *i mána sta gzán'a m*
 'la mère de mes enfants',
 mais aussi
i mána t ándra m
 'la mère de mon mari'

- b. *i protomajá ini jortí stus eryátus* (K 2005)
 ‘Le premier mai est la fête des ouvriers’,
 mais aussi
oxtó martíu ín i jortí tis máma (K 2005)
 ‘Le huit mars est la fête de maman’

Dans le parler du littoral les relations possessives s’expriment de façon synthétique, par ex.:

- (11) a. *i aderfí tu paθήra mu* (B)
 ‘la sœur de mon père’
 b. *dis Nádas i zui* (B)
 ‘la vie de Nada’

Outre l’analytisme avancé sur le plan syntagmatique, le parler des Karakatchans a réduit, sur le plan paradigmatique, le nombre des oppositions casuelles des noms. La forme du nominatif est généralisée au pl. et au sg. f. et sg. n.: il n’y a plus que deux formes casuelles (N./cas oblique) au sg. m. Pratiquement, la différence casuelle s’exprime au moyen de l’article défini qui a conservé l’opposition N./G./Acc. au sg. masculin et féminin et l’opposition N./cas oblique au pl. des deux genres -masculin et féminin. Les formes neutres ne distinguent plus que les deux nombres.

(12)	N.	<i>η λóκους</i>	<i>οι λóκ’</i>	<i>η μάνα</i>	<i>οι μάνας</i>	<i>του γζάν’</i>	<i>τα γζάν’α</i>
	G.	<i>τ λóκου</i>	<i>τς λóκ’</i>	<i>τς μάνα</i>	<i>τς μάνας</i>	<i>του γζάν’</i>	<i>τα γζάν’α</i>
	Acc.	<i>του λóκου</i>	<i>τς λóκ’</i>	<i>τ μάνα</i>	<i>τς μάνας</i>	<i>του γζάν’</i>	<i>τα γζάν’α</i>

Il est possible que l’analytisme bulgare ait influencé le développement du parler des Karakatchans dans ce sens. Mais les mêmes conditions de bilinguisme qui se sont poursuivies pendant plusieurs siècles, n’ont pas abouti à des résultats aussi décisifs dans le parler du littoral. D’un autre côté, un dialecte grec isolé dans le Sud d’Italie (le gréco), qui existe depuis longtemps dans des conditions similaires -en contact avec l’italien, langue analytique, est resté plus conservatif que le grec même en Grèce: en gréco, le génitif est en usage pour exprimer l’objet indirect, alors qu’en grec parlé la construction *se+acc.* est préférée, cf.

- (13) [*na tos ta ípi tom baréntho*]
 que Pr3pl.+Gén. Pr3pl.+Acc. dire-3 déf. parents+Gén.
 ‘qu’il leur en parle (*litt.* qu’il les leur dise), aux parents’
 (Katsoyannou 1995: 172)²

Conformément aux normes aréales de M. Bartoli, le gréco qui constitue à la fois une aire latérale et une aire isolée du grec, est resté conservateur. En revanche, les innovations vers l’analytisme dans les dialectes grecs en Bulgarie pourraient être interprétées aussi bien comme une réalisation des ressources internes des dialectes grecs septentrionaux qu’une influence externe du bulgare qui les a stimulées.

On peut constater une évolution similaire dans l’histoire d’autres balkanismes comme le remplacement de l’infinitif, par exemple, en tenant compte des contacts des langues dans une société bi- et multilingue, compte tenu des contacts des langues (cf. Joseph 1983: 281-282).

2.3.2 Le conditionnel

Le parler du littoral a développé la forme plus ancienne mais moins fréquente du conditionnel grec: *ήθελα+inf.* (remplacé par le conjonctif). La même forme est employée par katharevousa et dans

² Emploi confirmé par Valeria Baldissera de l’Université Ca’Foscari (Venise), information personnelle.

certain dialectes néogrecs (Ralli, Melissaropoulou & Tsolakidis 2007: 370). De cette façon, la forme coïncide avec la structure de la forme conditionnelle en bulgare (*štjax da vidja* ‘j’allais voir’=fut. praet.):

<i>Íthili</i>	<i>na íni</i>	<i>i dió eftixizméni, ma i mána tu itani strígla.</i> (B)
štěše	da sa	šťastlivi. ‘Ils auraient été tous les deux heureux, mais sa mère était une mégère’.

Une forme semblable *-thila n'éhu-* où l'élément *thila* est invariable, visiblement dérivé aussi du verbe *θέλω* (<*ήθελα*) «exprime des actions qui devraient se réaliser («θα γινόταν») dans le passé»: *thila v'éxh=ήθελε να'χh, tha eíxh* (Vafiadou 1974: 119). Cette forme, presque inconnue aujourd'hui dans des anciennes colonies, a un analogue structurel et sémantique dans le parler des Karakatchans. C'est un futur par rapport au passé (=fut. praet.): *thala žísu* ‘j’allais vivre’. L'emploi des formes dans l'apodose des tours hypothétiques pour exprimer des actions qui ne se sont pas réalisées dans le passé, leur confère des nuances modales du conditionnel:

- (14) *Ónda ímun mikrí thala pésu stu réma.*
‘Quand j'étais petite j'allais tomber dans la rivière’.

En même temps, le parler des Karakatchans se sert du conditionnel du grec commun lorsque la condition est nettement formulée dans l'apodose:

- (15) a. *An dén iha piaští, tha ná'pefta.*
‘Si je n'avais pas trouvé d'appui, je serais tombée’.
b. *An íxi niró, tha ná'plina* (K)
‘S'il y avait de l'eau je ferais la lessive’.

La conservation de la conjonction *na* prouve l'apparition tardive de cette construction fondée sur la construction déjà complètement grammaticalisée du futur (*thaγράφω<θε ναγράφω*). E. Valma constate que «en effet», les Karakatchans utilisent une forme (*the na*) appartenant à une étape antérieure de la formation de *tha* afin d'exprimer la notion de volonté. Cette forme coexiste avec *tha* dont l'usage est réservé à un fait présenté comme possible ou probable. Le grec dialectal s'éloigne du grec standard pour la syntaxe des particules *tha* et *na*. Si en grec standard elles ne peuvent pas se suivre, le grec dialectal accepte cette structure syntaxique.

- (16)
1	<i>aftí</i>	<i>the</i>	<i>nárthi</i>	<i>ce</i>
soit	elle.nom.	vouloir.3SG.PRES.	que+venir.3SG.mod.accom.	et
<i>na</i>	<i>pjčúm</i>	<i>đo</i>	<i>kafé</i>	
que	boire.1PL.mod.accom.	ici	café.acc.	
1	<i>eγó</i>	<i>the</i>	<i>nárth</i>	<i>eđó</i>
soit	je.nom.	vouloir.3SG.PRES.	que+venir.1SG.mod.accom.	ici
<i>sto</i>		<i>kárlovo.</i> (K)		
à+le.acc.		Karlovo.acc.		
- ‘C'est soit elle [ma copine] qui viendrait prendre un café avec moi, soit moi qui viendrais ici à Karlovo [prendre un café avec elle]’. (Valma 2009: 32-33)

La même construction est employée dans beaucoup de dialectes balkaniques (albanais; aroumains; bulgares, par ex: *ke da pojdev* ‘je partirai’ de Macédoine du Sud) (cf. Асенова 2002: 236).

Ni l’héritage, ni l’influence étrangère ne pourraient expliquer d’une manière satisfaisante les analogies présentées pour le phénomène analysé. Il s’agit d’un balkanisme principal qui est apparu lors du processus de contacts entre les langues balkaniques.

3. Spécificité (interne) d’isolement

Les dialectes isolés au sein d’une langue étrangère possèdent des traits particuliers qui ne trouvent aucune analogie ni dans la langue littéraire, ni dans les diversités dialectales de cette même langue. Ces traits leur donnent une empreinte spécifique qui peut être conditionnellement appelée *spécificité d’isolement*.

3.1 Dans les parlers grecs du littoral de la Mer Noire nous avons attesté en 2005 l’emploi (même s’il est irrégulier) des formes de l’aoriste à la 3ème personne du pluriel qui se terminent en *-s* au lieu de *-n*, par ex.:

- (17) a. *To ékanas (=ékanan) pe tócki* (bulg. ‘points’) (P)
‘On l’a fait (la retraite) selon les points’.
- b. *Nikolák ti éleyas (=eleyan) to babá m* (P)
‘Mon papa, on l’appelait Nikolaki’.
- c. *ítas (=ítan) aftí i vúrçari* (B)
‘Ils étaient Bulgares’.
- d. *ídas (=ítan) prósfji* (P)
‘Ils étaient émigrants’.
- e. *erotéftike pe ton ándra tis ke párθikas* (P)
‘Elle est tombée amoureuse de son mari et ils se sont mariés’.
- f. *piras* (P), *ipas* (P)
‘ils ont pris, ils ont dit’.

Le collègue Ch. Syméonidis de l’Université «Aristote» de Salonique suppose qu’il s’agit de formes contractées d’un ancien aoriste du type **eleyas[in]*, conservées dans les dialectes chypriotes et pontiques etc. (cf. Symeonidis 2006: 232).

3.2 On ne s’attendait pas à trouver dans les deux dialectes des formes adverbiales se terminant en *-s*, par ex.:

- (18) a. *Tótes (=tóte), páli mes íxane sto máti* (B)
‘En ce temps-là, on m’a guetté’.
- b. *Ki aftós epíðís (=epiði) vúrçaris...* (II)
‘Et puisqu’il était Bulgare...’
- c. *Áen borí na jíni típotis (=típota)* (K), aussi *típotas*
- d. *mónos=móno* (B)
- e. *pándotes=pándote* (B).

En effet, ce sont des formes caractéristiques de katharevousa. On peut les rencontrer aussi dans les œuvres de G. Psicharis (v. Γ. Ψυχάρης, *To ταξίδι μου* ‘Mon voyage’ 1888), écrivain de la fin du XIXème siècle, bien que c’est avec lui qu’a commencé la démocratisation de la langue néogrecque.

L'emploi de ces formes adverbiales dans les dialectes grecs isolés peut être expliqué comme un archaïsme conservé.

4. Mélange de codes (Interférence dans la parole)

Le milieu bilingue des deux dialectes isolés rend possible le passage naturel de l'une des deux langues à l'autre dans le cadre d'une même phrase («code-mixing» et «code-switching»), souvent sans que le locuteur s'en rende compte.

4.1 Le mélange des codes («code-mixing») et l'alternance des codes («code-switching») remplissent le plus souvent une *fonction référentielle*: le recours aux expressions mixtes est conditionné par la nécessité de transmettre le contenu de la communication de la façon la plus adéquate et précise -soit parce que le locuteur ne connaît pas le mot correspondant dans sa langue maternelle, soit parce que la langue du milieu est plus apte à l'objet de la communication (Appel & Muysken 1987: 118).

- (19) a. *Aróstisa pérsi se polí óstra fóma* (B)
'L'année passée je suis tombé gravement malade'.
b. *Anxiélos ítane pio kultúren céntɤr ap tu Pírgu* (B)
'Pomorie était un centre culturel plus important que Burgas'.

Les réalités extralinguistiques, propres au milieu bulgare contemporain, les phénomènes et les notions concernant la vie sociale, politique et culturelle, ne se manifestent qu'en bulgare:

- (20) a. *Pájena stu sɤvét. Igó plálaya ští Vulgaria, pandú sta ministérstva...*(K)
'Je suis allé à la Mairie. J'ai fait le tour de tous les ministères en Bulgarie...'
b. *Ónda tiliýusa tu ósmi klás θala páu ž gimnázija, amá stu téxnikum m'órθundan kalítira.*
Féto θa tiliýosu tu téxnikum ki θa páu na dlépsu stu zavót. (K)
'Lorsque j'ai terminé la classe de huitième, j'allais m'inscrire au lycée, mais l'école technique me semblait préférable. Je terminerai l'école technique l'année prochaine et j'irai travailler à l'usine'.
c. *Ke ényale skolió faktíçeski šesti klas//se vulgarikó ke elinikó* (N 2005)
'Elle a terminé l'école, en effet, jusque la sixième année dans une école bulgare et grecque'.
d. *I Vúlyari kátundi ští redónva zapláta ki xundrévun.* (K)
'Les Bulgares touchent un salaire fixe et s'engraissent'.

4.2 Les éléments lexicaux bulgares sont bien adaptés dans le texte grec à l'aide de l'article défini qui, dans son rôle de déterminant, «neutralise» les éléments bulgares et organise tout le groupe nominal grec (cf. Muysken 1987: 367).

La fonction de l'article est renforcée par des moyens morphologiques:

- Les substantifs et les adjectifs masculins prennent la désinence grecque *-o/-us*, par ex. *partizánus šumárs, vinónvus, soglás*;
- Le neutre, la catégorie grammaticale grecque la plus ouverte, englobe des noms bulgares en rapprochant leurs indices aux types grecs, par ex. *pléma*<bulg. *pléme* 'tribu' d'après les neutres *βλέμμα, δέμα*; *ucenikja*, n. pl.<bulg. *učeník* 'élève', *paviliónja*, n. pl.<bulg. *pavilión* d'après le modèle des pluriels neutres *gzánja* 'enfants';

- Les verbes se conjuguent à la façon grecque, par ex. *zarazíšti* 3e p. sg. aor. du modèle des aoristes tels que *anéšti* ‘il ressuscita’; *kómandan*, 3e p. pl. impf., du modèle des imparfaits tels que *anévinan* ‘ils montaient’.

La neutralisation se réalise aussi à l’aide d’une espèce de «diamorphes homophoniques» (Appel & Muysken 1987: 126): il s’agit de l’identité phonétique des morphèmes de fonction équivalente dans les deux langues, comme par ex.

- La désinence *-a* pour les noms féminins, par ex. *čáša* ‘tasse, verre’, *gréška* ‘faute’, *mína* ‘mine’ comme *mána* ‘mère’, *gnéka* ‘femme’; et

-(č)-i pour la 3e p. sg. aor. *polúči* ‘il reçut’ comme *ékači* ‘il s’assit, il resta’, *-me/-i* pour la 1e p. pl. près. *kárami* ‘nous conduisons, menons, passons’ comme *kánumi* ‘nous faisons’, *kalimerámi* ‘nous saluons/nous disons «bonjour»!’ On peut observer ces faits dans les exemples suivants:

- (21) a. *Zavísi piós íni vinóvnus.* (K)
‘Ça dépend qui est coupable’.
- b. *Sled aftín aftós páj partizánus. Ékači éna hróno šumárs. Polúči aftínús éna komát’ apu mína, zarazíšti. Aftínús píre učástie, páj stu frónt...* (K)
‘Après cela il prend le maquis. Il est resté là-bas un an. Il était blessé par un éclat de mine, il était infecté. Il a pris part, il va à la guerre...’
- c. *Tóra kárami lígo ta niftjátika hrónja.* (K)
‘Maintenant nous vivons encore un peu comme des jeunes mariés’.

4.3 La production des expressions mixtes dans la parole des locuteurs bilingues renforce l’observation que les éléments non-gouvernés, syntaxiquement non liés à la contrainte du système (*ungoverned elements* ou *tags*), tels que clichés, exclamations, interjections, particules expressives, certains adverbes, etc. -s’adaptent mieux au mélange des codes (Di Sciullo, Muysken & Singh 1986). Les éléments non-gouvernés sont les premiers d’être empruntés; ils signalent l’affaiblissement de la compétence linguistique dans les conditions de bilinguisme et leur apparition est emblématique pour le mélange des codes («*emblematic code-switching*») d’après Appel & Muysken 1987: 124). En même temps ils régulent la distribution sémantique au sein de l’énoncé et exprime le jugement du locuteur à son égard. Par conséquent, ils sont essentiels pour la structure du discours. Culioli (1990) les appelle *mots de discours*, d’autres linguistes emploient les termes «*discourse markers*», «*pragmatic particles*», «*focus particles*», toujours dans le but de souligner leur importance communicative (v. Hauge 2002: 22-23). Voilà quelques exemples:

- (22) a. *Ili na mu pís, íli na vgálu tu pištól’!* (K)
‘Ou bien tu me dis, ou bien je tire!’
- b. *Eší nalí θala pás stu Xisár?* (K)
‘Ne devais-tu pas aller à Hisarja?’
- c. *štom éfxjaši, éfxjaši.* (K)
‘Puisqu’il voulait, il voulait’.
- d. *Xálasí i hará véči...* (K)
‘Les noces se sont déjà terminées’.
- e. *Xarés póčti njáma.* (K)
‘Il n’y a presque pas de mariages’.
- f. *Sta ikusi pénte éfigan pe dó dió xiljàdes kósmos góre-dólu, éminan pinínda ikuyénies.* (N)
‘En 1925 deux mille d’habitants sont partis (ont émigré) d’ici, 50 familles sont restées à peu-près’.
(v. aussi *zavísi*, *sléd*, *počti*, *véči* dans les exemples cités en paragraphe 4.2, *sevsém* en 4.4)

Les éléments non-gouvernés et les noms propres relèvent du bulgare et leur apparition dans le texte grec conduit à l'apparition d'autres mots bulgares. Etant déclenché pour des raisons intralinguistiques, ce mélange des codes est désigné par le terme de «triggering» (Appel & Muysken 1987: 125). Dans les exemples suivants, le mot qui «déclenche» le mélange («trigger») est souligné, le «triggering» est donné en majuscules:

- (23) a. *I zuí véči sa obménja parǎlnu.* (K)
 'La vie change complètement déjà'.
 b. *Mínan sto spíti na Yána Lǎskova.* (B)
 'Ils ont habité la maison de Yana Lăskova'.
 c. *Īhe xáni sto úlica «Slívnica».* (B)
 'Il avait une auberge à la rue Slivnica'.
 d. *Kondá tu Marínkevite Xambári béše négova kǔšta.* (B)
 'Il avait une maison tout près de Marinkevite xambari'.

4.4 Le mélange des codes est restreint aux groupes des mots syntaxiquement dépendants ou «gouvernés» (c.-à-d. dans les cas de «government»). Mais ces contraintes ne se manifestent pas toujours dans les dialectes grecs en Bulgarie, puisque l'ordre des mots en bulgare et en grec est similaire. C'est pourquoi le mélange apparaît souvent:

- dans le groupe attributif, par ex.:

- (24) a. *Ēspasa mín 'a kalí čáša.* (K)
 'J'ai cassé un joli verre'.
 b. *Īštira cálitu ximónis véči ští Vulgaria, emésa véči stu Kavaklí, Ēlxovo.* (K 1967)
 'Plus tard, des hivers entiers déjà en Bulgarie, à Kavakli, Elxovo'.
 c. *Tu tkó mas tu seméjstvo ímastan tría adérfia...* (K 1967)
 'Nous étions trois enfants dans notre famille'.

- dans le groupe prédicatif, par ex:

- (25) a. *Án ítan eki soglás ...* (K 1967)
 'La-dessus, si on était d'accord...'
 b. *I zuí ítan bezinterésen tóte.* (K)
 'En ce temps-là, la vie était sans aucun intérêt'.
 c. *I zuí ítan pulí trúdna. Tóra i zuí íni sevsém aljótiki.* (K)
 'La vie était très difficile. Maintenant la vie est tout à fait différente'.
 d. *Īxe mayazí ke koloniál, ítane sǔdrúžnici.* (B)
 'Il avait un magasin et une épicerie, ils étaient associés'.

Dans la phrase grecque, les éléments lexicaux bulgares sont introduits et «naturalisés» à l'aide des moyens morphologiques mentionnés ci-dessus. Mais on observe aussi des cas où ils conservent les indices grammaticaux bulgares: l'article défini, par ex. *cálitu*; la correspondance du genre grammatical, par ex. *bezinterésen*, adj. m. selon bulg. *živót* 'vie', subst. m., mais *trúdna*, adj. f. selon gr. *ζωή* 'vie', subst. f. Dans le discours d'un même locuteur on constate une adaptation grammaticale mais son absence aussi, par ex.:

- (26) a. *Sled aftinís tu xristiániku tu pléma; sikóthikan ki éfevγan.* (K)
 'Après cela la tribu chrétienne s'est levée et s'est enfuie'. et
 b. *I túrk' ští Vulgaria kómandan xristijánskoto pléme* (K)
 'En Bulgarie les Turcs ont dirigé la tribu chrétienne'.

- c. *Na párunē kínina da rǵkovódat ...i túrki...áma i túrki írthane pxjó dinatí, pírane ke, t'aftá*, tva de Nesébrǵ, Sozópol, Pomórie, bjáxa kolónii, da de kolónii. (N)
 ‘Ils ont commencé à diriger...les Turcs...mais les Turcs se sont montrés plus forts, ils ont commencé et cela, tout ça Nesebar, Sozopol, Pomorie étaient des colonies’.

4.5 Le fait le plus impressionnant est l’emploi des conjonctions bulgares dans la phrase composée, par ex.:

- (27) a. *Píre kinos jenéka, éxi pedía, no dén ini eftixisménos.* (B)
 ‘Il s’est marié, il a des enfants, mais il n’est pas heureux’.
- b. *Milúsame sto spíti, obáče metá to gámo pjá arxísame na milúme eliniká.* (B)
 ‘Nous parlions à la maison, mais après le mariage, nous avons déjà commencé à parler en grec’.
- c. *A i nipsjá mu i Stéfka émaθe mónis tis....*(P)
 ‘Mais ma nièce Stefka l’a appris toute seule’.

Le mélange de codes en tant que bilinguisme en action est un processus qui recèle sans doute des phénomènes plus nombreux que ceux mentionnés ici. De toute façon, son existence ne permet aucunement de considérer que nous sommes en présence d’une langue mixte. L’histoire des contacts linguistiques bulgare-grecs fournissent d’autres cas de mélange des codes, interprétés comme langues mixtes. J’en citerai que deux datant du XIXème s.: le premier c’est le dialecte bulgare de la région de Čepino (les Rhodopes), où les emprunts faits au grec ont subi le même type d’adaptation morphologique que celui décrit plus haut, phénomène qualifié de résultat habituel dans une situation de contact des langues partout à travers les Balkans (Joseph 1987). Le second cas concerne une forme du grec parlée dans la ville de Plovdiv, avant tout par des Bulgares y installés, mais qui étaient d’origine paysanne et voulaient se faire passer pour de Grecs. Ils furent appelés *Gudil*, *Gudila*, leur langue *-gudilski*. Le peu d’attestations que l’on possède du *gudilski* présentent des phrases mixtes bulgare-grecques qui, comparées au mélange actuel des codes dans les parlers grecs en Bulgarie, ont conduit un connaisseur érudit de la situation culturelle de l’époque et de la région (Detrez 2003, 2010) à conclure que la variante grecque de Plovdiv «est une langue mixte tout comme le karakatchan» (Detrez 2005: 132, 134). Je n’ose pas faire des conclusions concernant le grec de Plovdiv du XIXème s. à cause des données parcellaires et insuffisantes. Mais aucun des deux parlers grecs actuels en Bulgarie ne sont pas des «langues mixtes»: ils ne présentent pas le degré nécessaire de simplifications morphologiques et morphosyntaxiques par rapport à la langue-mère propres aux langues créolisées (cf. à ce propos aussi Joseph 1987: 122).

5. Conclusion: La simplification du système

Le mélange de différents phénomènes: archaïsmes et innovations, héritage et influence, évolution spécifique interne, conduisent à *la simplification du système* linguistique des dialectes grecs en état de bilinguisme.

Parmi les changements plus réguliers on peut retenir les suivants:

- L’expansion d’un seul type de déclinaison au pluriel des noms, la terminaison *-(α)δες* conduit à des généralisation: *patriótides* (B); *kleftarádes, jortádes, yonídes, profesorádes, sijinídes* (K); *I patérðes mas klistikan mésa* (K) ‘Nos pères furent enfermés dedans’;
- La tendance de marquage unifié du genre grammatical: la flexion *-a* pour féminin *-elinikjá eklisía* (B), *eliniká katayojí* (P), *elinikjá glósa* (B); *-os* pour masculin *-élinos*; *-i* pour masculin et féminin au pluriel (comme en bulgare *naródi* m. ‘peuples’, *žení* f. ‘femmes’) *-i élini, i ándri* (S), *ke éxi Vúrgari pandreméni ja Elinídi. Den éxi tétii kaθarí elinikí ikogénii.* (B) ‘Il y a aussi

des Bulgares mariés avec des Grecques. Il n’y a pas des telles familles, purement grecques’; *den anakatévudan me sti Búlyari*. (K) ‘Ils ne se mélangeaient pas avec les Bulgares’.

- L’expression fréquente de l’objet direct à l’aide du nominatif au lieu de l’accusatif, par ex.:

- (28) a. *den íxaman jatrí*
‘nous n’avions pas de médecins’ (K)
b. *den éxun dáskali*
‘ils n’ont pas de professeurs’ (K)
c. *éxete kšéni polí ešis káto?* (K)
‘Vous avez beaucoup d’étrangers en Grèce?’
d. *Epelefróthike i Vurgaría ape tis túrki* (P)
‘La Bulgarie s’est libérée des Turcs’.
f. *éxo tin istoría tus Sarakatsánes* (K)
‘Je connais l’histoire des Karakatchans’.

Les néologismes dans les dialectes grecs isolés en Bulgarie ne sont qu’une manifestation de la loi d’économie linguistique, caractéristiques des langues en contact: les changements ne reproduisent pas le modèle de la langue étrangère, ils conduisent à la simplification du système linguistique propre au locuteur.

A partir des années quatre-vingt dix du siècle dernier et des relations plus intenses avec la Grèce (différentes formes d’éducation dans la langue littéraire, voyages et travail dans ce pays) compliquent le fonctionnement des dialectes isolés: au bilinguisme bulgare-grec de différents types parmi les bilingues de différent âge s’ajoute la diglossie du type dialecte spécifique du grec+langue littéraire grec. Nous avons observé des données plus concrètes au cours de notre travail de terrain en 2005 parmi les Karakatchans. Des locuteurs individuels emploient dans leur discours des dénominations grecques concernant la sphère sociale où d’habitude sont employés des termes bulgares, par ex. *καθιγίτες=καθηγητές* ‘professeurs’, *tiljóra=τηλέοραση*: *Ke símera ípen stin tiljóra to psoμί to dínun akrivótera* (K) ‘Et aujourd’hui on a annoncé à la télévision qu’on vendra le pain plus cher’; *vezinaria=βενζινάδικα*: *épxjasan dúlícá álos magazí, álos vezinaria*. ‘Ils ont trouvé un petit boulot l’un [travaille dans une] boutique, l’autre [travaille dans une station d’essence], *farmacio=φαρμακείο* ‘pharmacie’, *erγostásio=εργοστάσιο* (cf. *zavót*<bulg. enregistré en 1967) ‘usine’: *éxo dekapéde xρόnja dúleména s’erγostásio pulí meγálo*. ‘J’ai travaillé vingt cinq ans dans une très grande usine’, même à la place de *gzánja*, mot typique du parler des Karakatchans, figure déjà *pediá=παιδιά* ‘enfants’.

La situation actuelle du fonctionnement des dialectes grecs en Bulgarie donne des perspectives intéressantes pour la théorie de contact des langues.

Bibliographie

- Andriotis, N. (1989) *To γλωσσικό ιδίωμα του Μελενίκου*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.
Appel, R. & P. Muysken (1987) *Language contact and bilingualism*. London: Edward Arnold.
Asenova, P. (1976) Les contacts linguistiques sur la péninsule balkanique, reflétés dans le parler des Karakatchans en Bulgarie. *Linguistique balkanique* 19: 9-21.
Asenova, P. (1978) Adaptation slave de toponymes grecs du littoral bulgare de la Mer Noire. In: N. Todorov (Ed.), *Les cultures slaves et les Balkans, Tome 2*. Sofia: L’Académie Bulgare Des Sciences, 284-298.
Asenova, P. (1984) Observations sur les interférences entre le grec et le bulgare dans le parler des Karakatchans en Bulgarie. *Културни и литературни отношения между българи и гърци от средата на XV до средата на XIX век. Втори българо-гръцки симпозиум (София 18-22.IX.1980, София)*, 160-165.
Asenova, P. (1993) Le grec en Bulgarie. *Linguistique balkanique* 36(3): 179-192.

- Asenova, P. (1997) Bulgare-grec. In: H. Goebel, P. H Nelde, Z. Stary & W. Wölck (Eds.), *Linguistique de contact. Manuel international des recherches contemporaines, Tome 2*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1510-1514.
- Bartoli, M. (1925) *Introduzione alla neolinguistica (principi-scopi-metodi)*. Genève: L. S. Olschki.
- Browning, B. (1969) *Medieval and Modern Greek*. London: Hutchinson & Co Ltd.
- Culioli, A. (1990) *Pour une linguistique de l'énonciation. Opérations et représentations, tome I*. Paris: Ophrys.
- Detrez, R. (2003) Relations between Greeks and Bulgarians in the pre-nationalist era: the Gudilas in Plovdiv. In: D. Tziouvas (Ed.), *Greece and the Balkans. Identities, perceptions and cultural encounters since the enlightenment*. Aldershot: Ashgate, 30-45.
- Detrez, R. (2005) Was für eine Sprache ist das 'Gudilische'? *Zeitschrift für Balkanologie* 41(2): 125-136.
- Detrez, R. (2010) Language and identity: the case of Plovdiv and Brussels. *Etudes balkaniques* 46(3): 165-200.
- Di Sciullo, A.-M., Muysken, P. & R. Singh (1986) Government and code-mixing. *Journal of linguistics* 22: 1-24.
- Ervin, S. & C. Osgood (1954) Second language learning and bilingualism. *Psycholinguistics. A Survey of theory and research problems. Supplement to journal of abnormal and social psychology* (49): 136-140.
- Hauge, K. R. (2002) At the boundaries of the Balkan Sprachbund: pragmatic and paralinguistic isomorphisms in the Balkans and beyond. *Mediterranean language review* 14: 21-40.
- Humbert, J. (1930) *La disparition du datif en grec*. Paris: Champion.
- Joseph, B. D. (1983) Language use in the Balkans: the contribution of historical linguistics. *Anthropological linguistics* 25(3): 275-287.
- Joseph, B. D. (1987) A Greek-Bulgarian Mischsprache in the Rhodope? In: B. D. Joseph & A. M. Zwicky (Eds.), *A Festschrift for Ilse Lehiste: Working papers in linguistics* 35. Columbus, OH: The Ohio State University Department of Linguistics, 117-123.
- Joseph, B. D. (2002) Language contact and the development of negation in Greek-and how Balkan Slavic helps to illuminate the situation. In: I. Masing-Delic & M. Matejic (Eds.), *A Festschrift for Leon Twarog: working papers in Slavic studies. Vol. 1*. Columbus, OH: The Ohio State University Department of Slavic and East European Languages and Literatures, 131-139.
- Joseph, B. D. (2003) Some reflections on Greek in a Slavic context, in both academia and the real world, with an overview of Greek in the Former Soviet Union. In: D. Collins & A. Sims (Eds.), *Balkan and Slavic linguistics of the 40th anniversary of the department of Slavic and East European languages and literatures* (Ohio State Working papers in Slavic studies 2). Columbus, OH: Ohio State University Department of Slavic and East European Languages and Literatures, 93-101.
- Katsoyannou, M. (1995) *Le parler gréco de Galliciano (Italie): description d'une langue en voie de disparition*. Ph.D. thesis. Paris: Université Paris VII 'D. Diderot'.
- Kontosopoulos, N. (1981) *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Muysken P. (1987) Neutrality in code-mixing. In: F. J. Van Ingen (Ed.), *Eigen en Vreemd. Identiteit en ontleuning in taal, literatuur en beeldende kunst. Handelingen van het 39ste Nederlands Filologencongres*. Amsterdam: Vrije Universiteit, 359-373.
- Newton, B. E. (1972) *The generative interpretation of dialect. A study of Modern Greek phonology*. Cambridge: University Press.
- Ralli, A., Melissaropoulou, D. & S. Tsolakidis (2007) Ο παρακείμενος στη Νέα Ελληνική και στις διαλέκτους. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 27: 361-372
- Symeonidis, C. (2006) *Ιστορία της Κυπριακής διαλέκτου*. Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου.
- Vafiadou, V. (1974) Ήθη και έθιμα Σωζοπόλεως. *Λαογραφία: Δελτίον της Ελληνικής λαογραφικής εταιρείας, Τόμος ΚΘ* (29): 115-226.
- Valma, E. (2009) Etude morphosémantique du futur en parlers grecs de la Bulgarie. In: *Contrastive linguistics* 2009(3): 25-40.
- Valma, E. (2010) Coordination and subordination: Άμα in Bulgarian dialectal Greek. In: I. Brill (Ed.), *Clause Linking and Clause Hierarchy: Syntax and Pragmatics*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 603-618.
- Weinreich, U. (1972) *Languages in contact. Findings and problems*. The Hague: Mouton & Co.
- Асенова, П. (2002) *Балканско езикознание*. Велико Търново. «Faber».

- Асенова, П. (2005) Особенности функционирования балканских диалектов в иноязычном окружении.- *Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах. Материалы Международной научной конференции (Санкт-Петербург, 11-12 июня 2004)*, Санкт-Петербург-Мюнхен, Biblion Verlag, 8-19.
- Асенова, П. (2008) Консерватизм и неология в условиях языковых контактов. Берлин, 2-4 апрел 2008- *Linguistique Balkanique 2008 (XLVII)*, 2-3, 125-132.
- Цивьян, Т. В. (2005) Magna lingua graeca. In: Т. В. Цивьян *Модель мира и ее лингвистические основы*. Москва. «URSS», 212-217.

Debonding of affixoids: a comparative constructionist account

Kristel Van Goethem

F.R.S.-FNRS, Université catholique de Louvain

1. Introduction

In this paper, I will analyze a specific mechanism of linguistic change by which new adjectives and adverbs may be created out of former compound members or affixoids. This process is called ‘debonding’ by Norde (2009) and is one of the three types of degrammaticalization she distinguishes. I will demonstrate that debonding occurs in several European languages; examples will be provided from French, English, Dutch and German, mostly drawn from the web via *Google News* (news.google.com) and the COW corpora Colibri² web interface (Schäfer & Bildhauer 2012).¹ However, the process will be shown to be strongly impacted by the semantics of the original morpheme and language-specific morphological properties such as the degree of compound cohesion and the complexity of the inflectional system. The data will be described and analyzed from a constructionist approach to language and language change (among others Booij 2010; Traugott & Trousdale 2013).

As for the outline of this article, I propose first to provide a brief presentation of the theoretical framework (Construction Grammar and Construction Morphology) (Section 2). Next I will discuss the concept of debonding, describe its main characteristics, define its constraints and provide examples from the four European languages mentioned above (Section 3). In the final section, I will integrate the theoretical perspective and the empirical observations by advancing a constructionist account of the process of debonding (Section 4).

2. Construction Grammar and Construction Morphology

2.1 Construction Grammar

Construction Grammar is a relatively recent usage-based approach to language, language acquisition, language variation and language change. Crucial to this model is the concept of ‘constructions’; these are conventional form-meaning pairings and are considered the fundamental units of the linguistic system. Constructions vary in size and complexity (cf. Goldberg 2006); the minimal linguistic construction being the word in Booij’s model of Construction Morphology (Booij 2010) (cf. 2.2). Inspired by Goldberg’s leading definition of a construction (Goldberg 1995: 4)², constructivists have so far mainly focused on multi-word units with a non-predictable form or meaning aspect. An example can be provided by the French reduplicative emphatic coordination construction [X_1 *mais alors* X_2] (cf. Van Goethem et al. 2013), illustrated in (1):

- (1) [...] car la mort de ces 12 personnes montre bien à quel point nous avons un gros, **mais alors très très gros** problème avec l’idée même de ce qu’est la liberté.
‘[...] since the death of these 12 people shows to which extent we have a *big*, *but then very very big* (lit.) problem with the idea of what freedom is.’
[http://www.economiamatin.fr/news-charlie-hebdo-theorie-complot-conneries-betises-sannat, 09 Jan. 2015]

¹ For more information on the COW corpora and project, see <http://webcorporpora.org/>.

² “C is a CONSTRUCTION iff_{def} C is a form-meaning pair $\langle F_i, S_i \rangle$ such that some aspect of F_i or some aspect of S_i , is not strictly predictable from C’s component parts or from other previously established constructions” (Goldberg 1995: 4).

The sequence *mais alors* literally means ‘but then’, but in this specific pattern it is used to coordinate two (almost) identical elements, X_1 and X_2 , to create an emphatic effect. In example (1), the adjective *gros* ‘big’ is reduplicated by means of coordination with *mais alors* in order to put emphasis on the huge proportions of the problem. The emphasis is even reinforced by the insertion and reduplication of *très* ‘very’ before X_2 . Since the semantics of the components *mais* ‘but’ and *alors* ‘then’ do not allow to predict the emphatic interpretation, we are dealing here with a construction.

Constructions exist at different levels of schematicity; a distinction can be made between fully schematic constructions (e.g. [X_1 CONJ X_2]), semi-schematic constructions or constructional idioms combining lexically filled positions with open slots (e.g. [X_1 *mais alors* X_2]) and substantive constructions (e.g. [*gros mais alors très très gros*]). Constructions are linked to each other by inheritance relations and, as a consequence, language can be considered a complex network of constructions.³

2.2 Construction Morphology

In his theoretical model ‘Construction Morphology’, Booij (2010) applies the principles of Construction Grammar to words. He argues, for instance, that compounds can be described as morphological constructions. Nominal compounding in Germanic languages can be represented by the schema in (2), in which the left-right arrow symbolizes the link between the formal and the semantic component of the construction (cf. Booij 2010: 17):

$$(2) \quad [[a]_{X_k} [b]_{N_i}]_{N_j} \leftrightarrow [SEM_i \text{ with relation } R \text{ to } SEM_k]_j$$

The variables and indexes indicate that German nominal compounds are (mostly) right-headed: the morphological properties (category, gender, inflection) and the semantics of the right-hand member of the compound $[b]$ are determinative of the morphological and semantic properties of the entire compound. For instance, an English compound such as *wedding dress* inherits the morphological properties of its head *dress* (e.g. nominal category) and can semantically be interpreted as ‘a dress with a specific relation to the notion of wedding’ (viz. the dress a woman wears on her wedding day).

An important advantage of Construction Morphology is that it can account for non-predictable form or meaning aspects of morphological constructions. A well-known example of unpredictable semantics in compounding is the phenomenon of ‘affixoids’: these are morphemes that still occur as lexemes, but have a specialized meaning when embedded in compounds (Booij 2010: 57). An example from Dutch is the morpheme *reuze-*, derived from the noun *reus* ‘giant’. In Modern Dutch, it can be productively used as an intensifying prefixoid in adjectival compounds such as *reuzecharmant* ‘lit. giant-charming; very charming’, *reuzegezellig* ‘lit. giant-cosy; very cosy’ and even *reuzeklein* ‘lit. giant-little; very little’. The prefixoid *reuze-* can be distinguished from its corresponding lexeme *reus* in two ways: semantically it does no longer mean ‘giant’, but has a specialized intensifying interpretation and, formally, it is linked to the right-hand member of the compound by insertion of a linking element *-e*, altering the pronunciation and spelling of the preceding phoneme ($s > z$). In Booij’s model, the affixoid-nature of a morpheme such as *reuze* can be specified in a constructional idiom, which clearly indicates the conventional pairing of a partially filled compound and a specific semantic interpretation (cf. Booij 2010: 57):

$$(3) \quad [[reuze]_N [X]_{A_i}]_{A_j} \leftrightarrow [\text{very } SEM_i]_j$$

³ For a comprehensive overview of current studies in Construction Grammar, I would like to refer to the *Oxford Handbook of Construction Grammar* (Hoffmann & Trousdale 2013).

The emergence of affixoids can be analyzed as the result of either grammaticalization (cf. Van Goethem 2008) or ‘constructionalization’, when defined as the rise of new morphological constructions (Hüning & Booij 2014). The diachronic development of the Dutch prefixoid *reuze-* is described in detail in Van Goethem and Hiligsmann (2014).

3. Debonding

3.1 Definition

Quite surprisingly, the intensifying prefixoid *reuze-* is productively used in Modern Dutch as an evaluative adjective or intensifying adverb: in (4) *reuze* means ‘great’ and is used as a predicative adjective; in (5) it acts as a degree adverb that modifies the verb *irriteren* ‘to irritate’ and means ‘a lot’.

- (4) Wij hebben deze kerst wel weer een boom, scheelt mezelf niet zoveel maar de kids vinden het **reuze**.
 ‘We have this Christmas a tree again, does not matter so much to myself but the kids find it great (lit. giant).’
 [NLCOW14AX⁴, <http://www.medischforum.nl/onderwerp/14077/2420>]
- (5) Ik ben redelijk tolerant en begripvol, maar als mensen ergens met de pet naar gaan gooien, kan me dat **reuze** irriteren.
 ‘I am reasonably tolerant and understanding, but if people are not making efforts, that can irritate me a lot (lit. giant).’
 [NLCOW14AX, http://hartenziel.nl/artikel/grote_8_-_agnes_jongerius]

These adjectival and adverbial uses cannot directly be linked to the corresponding noun *reus*, for instance by a process of morphological conversion; yet the specific form ending in *-e* and the intensifying semantics are clearly reminiscent of its prefixoid use. On diachronic grounds, it can be demonstrated that the adjectival and adverbial uses of *reuze* indeed derive from the prefixoid (cf. Van Goethem & Hiligsmann 2014). The process by which bound elements become free again is an instance of degrammaticalization, and more precisely of so-called ‘debonding’, viz. “a composite change whereby a bound morpheme in a specific linguistic context becomes a free morpheme” (Norde 2009: 186).

The process of debonding is central in this study. In what follows, I will show that it occurs in different European languages. However, not all of these languages display the same degree of compound cohesion as Dutch or German, for instance. In French and English, as a matter of fact, we can find noun-noun sequences such as *facteur-clé* and *key factor* that are not always in a straightforward way ranged as compounds. This makes it also difficult to consider elements such as *clé* and *key* as true affixoids, even if they have a specialized meaning (i.e. ‘very important’) within the [[N] [N]] pattern. Nevertheless, in these cases, I will still analyze the possible degree of debonding of these sequences, yet being aware of the fact that true degrammaticalization of bound morphemes may not be at stake.

⁴ NLCOW14AX is the Dutch COW subcorpus compiled in 2014 at the Freie Universität Berlin (cf. Schäfer & Bildhauer 2012). The other subcorpora that will be used in this study are the English (ENCOW14AX) and German subcorpora (DECOW2012).

3.2 Parameters of debonding

Norde (2009: 186-227) proposes four typical parameters of debonding. *Severance* most typically characterizes debonding and implies that a bound morpheme gradually develops into a free one. Debonding may also be marked by *scope expansion*, for instance when an affixoid develops scope over an entire phrase. Third, debonding often also involves *flexibilization*, which refers to the syntactic context expansion the morpheme may undergo. Finally, debonding may also cause *recategorialization*; in the cases under investigation we will be interested in shifts from nominal compound member to free adjective or adverb.

In what follows, I will illustrate these four parameters with examples from Dutch, German, English and French.

3.2.1 Severance

Severance implies that a bound element, such as an affixoid, is separated from its stem, or that a compound undergoes fragmentation. Dutch *top-* is productively used as a left-hand compound member such as in *topmanager* ‘top manager’ and *toplaag* ‘top layer’. In (6), however, *top* is separated from its right-hand compound member *managers* because of its coordination with the adjective *lagere* ‘lower’. In (7), French *clé* is separated from the noun *moment* ‘moment’ because of the (repeated) insertion of the adverb *vraiment* ‘really’.

- (6) Bij zowel **top** als lagere managers, en politici, valt dan te constateren dat vormen van disfunctioneren die bij lagere maatschappelijke klassen tot ontslag zouden leiden, bij de toplagen dat heel vaak niet gebeurt.
 ‘In the case of both top and lower managers, and politicians, one can see that forms of dysfunction that would result in discharge in lower social classes, in the case of the top layers that very often does not happen.’
 [NLCOW2012-00X: 5823077]
- (7) “Je pense que nous nous rencontrons à un moment vraiment, vraiment **clé**”, a insisté le responsable américain, (...).
 “‘I think that we meet at a really, really key moment,” insisted the US official, (...).’
 [http://www.rtbf.be/info/monde/detail_coree-l-heure-est-critique-dit-john-kerry-aux-autorites-chinoises?id=7971235, 13.04.2013]

3.2.2 Scope expansion

Affixoids have scope over words, such as nouns and adjectives, but never over phrases. Scope expansion can however be symptomatic of the process of debonding, as illustrated in (8) for German *riesen* and in (9) for English *key*. In (8) *riesen* has scope over the entire noun phrase *deutsche community* [sic] ‘German community’⁵ and in (9) *key* modifies the noun phrase *economic and social changes*.

- (8) das spiel hat eine **riesen** deutsche community wo man genug hilfe findet.
 ‘the game has a huge (lit. giant) German community where one can find plenty of support’
 [DECOW2012-03X: 77153929]
- (9) Could a revived National Insurance system help win back support for the welfare state and address **key** economic and social changes?
 [ENCOW14AX, http://touchstoneblog.org.uk/category/society_and_welfare/page/3/]

⁵ In example (8), the fact that *riesen* is written with lower case is not relevant for its adjectival status (as left-hand compound member of a nominal compound it should be written with a capital), since the writer of the sentence does not seem to use capitals. Crucial, however, is that *riesen* modifies the NP *deutsche community*, not just the adjective *deutsche*.

3.2.3 Flexibilization

When affixoids, or other types of compound members, undergo debonding and develop into adjectives they are -logically- first used in attributive position, as in the cases of scope expansion illustrated above. Attributive modification is still very close to the original compound pattern (e.g. *ein Hammerfilm* > *ein hammer Film* ‘a great film’). However, some compound members may also be used predicatively, such as *reuze* in (4) and *key* in (10), as a result of syntactic context expansion or flexibilization. Example (11) illustrates another type of context expansion: as a prefixoid *reuze*-combines mostly with adjectives (e.g. *reuzespannend* ‘lit. giant exciting; very exciting’), but never with verbs; during debonding it can however develop scope over verbs, as in *reuze bedanken* ‘to thank a lot’.

- (10) Sir, I am only saying that the issue of infrastructure is very **key** in resolving these problems in the long run.
[ENCOW14AX, http://info.mzalendo.com/hansard/sitting/national_assembly/2010-09-29-09-00-00]
- (11) Iedereen **reuze** bedankt voor de tips!
‘Everyone thanks a lot (lit. giant) for the tips!’
[NLCOW14AX, <http://www.floridaforum.nl/archive/index.php/t-212.html?s=6fbb65b3611cd15bb35f4416b0c62c85>]

3.2.4 Recategorialization

Finally, debonding of a morpheme may result in category change. This has already been illustrated for, for instance, the adverbial use of *reuze* in (5) and (11). In (12) German *spitze* ‘top’ is modified by the degree adverb *absolut* and is coordinated to the adjective *unterhaltsam* ‘entertaining’. Both elements signal its adjectival status, which is corroborated by the spelling with lower case *s*-. Another case of debonding is French *limite* ‘lit. limit’, which is productively used in compounds such as *cas limite* ‘borderline case’ and *vitesse limite* ‘speed limit, maximum speed’ and has recently developed adjectival and adverbial uses. In (13) *limite* acts as a degree adverb with scope over the adjective *insupportable* ‘unbearable’.

- (12) Ich finde den absolut **spitze** und unterhaltsam
‘I find him absolutely fantastic (lit. top) and entertaining’
[DECOW2012-00: 26576434]
- (13) Autre chose investis dans des lentilles, ça t'éviteras de jouer non stop avec tes lunettes, c'est **limite** insupportable pour ton auditoire.
‘Another thing invest in lenses, it will avoid you to play non-stop with your glasses, that is almost (lit. limit) unbearable for your audience.’
[<http://www.universfreebox.com/article/24057/Decouvrez-en-video-le-discours-d-Arnaud-Montebourg-devant-la-FFTelecoms,02.02.2014>]

The debonding processes of the case studies illustrated above have been analyzed in detail in separate studies; most of these have been carried out in close collaboration with colleagues from different universities. I would like to refer the interested readers to the following articles: Van Goethem and Hiligsmann (2014); Norde and Van Goethem (2014) on the debonding of Dutch *reuze* / German *riesen* / Swedish *jätte*; Amiot and Van Goethem (2012); Van Goethem (2012, 2015) on French *clé* / English *key* / Dutch *sleutel*; Van Goethem and Hüning (2015) on Dutch *top* / German *spitze*; Van Goethem and Amiot (2012) on the debonding of French *limite*.

3.3 Constraints

For Dutch, English and French, Van Goethem and De Smet (2014) investigate how the debonding process is affected by three different factors: (a) the semantics of the compound member or affixoid subject to debonding, (b) the degree of prosodic and morphological cohesion of the sequence, and (c) the impact of adjective inflection on the language. With regard to semantics, debonding in all three languages is typical of nouns with a qualifying (often evaluative / intensifying) function (e.g. *un secteur économique clé* / *a key economic sector*). Besides this semantic constraint, there are further language-specific constraints on debonding; these allow us to account for the fact that the English sequences with *key* and their French counterparts with *clé*, for instance, act differently from the Dutch compounds beginning with *sleutel* (e.g. **sleutel economische sector*) (Amiot & Van Goethem 2012). Van Goethem and De Smet (2014) therefore argue that the likelihood of debonding largely depends on the degree of cohesion of the compounds or compound-like sequences, manifested, among others, through spelling and word stress (cf. among others Schlücker & Hüning 2009 on the distinction between compounds and phrases). Since Dutch compounds show stronger cohesion than their French and English counterparts, debonding is less likely to occur in Dutch. Third, reanalysis of a noun as an adjective may be favored in languages with little or no inflection on the adjective, as in French and English, respectively. This again disfavors debonding in Dutch.⁶

Van Goethem and De Smet (2014) do not include German in their analysis of debonding processes, but drawing on their data, they assume “that a language such as German, characterized by very cohesive compounds and a more complex inflectional system than Dutch will allow even less debonding or may exploit yet other pathways” (Van Goethem & De Smet 2014: 272). This might be a plausible explanation for the absence of the debonding analysis in the literature on German, where the emergence of intensifying adjectives is seen as a case of conversion (cf. Section 4.3). There are, however, indications that debonding plays a role in German too, as demonstrated for German *riesen* in Norde and Van Goethem (2014) and for German *spitze* in Van Goethem and Hüning (2015).

4. A constructionist account of debonding

4.1 Multiple inheritance and multiple source constructions

As described in Section 2, a constructionist view considers language as a hierarchical network of constructions. Substantive constructions (e.g. *gros mais alors très très gros* ‘lit. big but then very very big’) are instances of semi-schematic constructions (e.g. $[[X_1 \text{ mais alors } X_2]]$), which -in their turn- inherit properties from more general schematic constructions (e.g. $[X_1 \text{ CONJ } X_2]$). Moreover, constructions may also inherit properties from multiple parent constructions, via so-called ‘multiple inheritance’ (cf. Trousdale 2013; Trousdale & Norde 2013):

The way in which this grammatical knowledge is organized is as a TAXONOMIC HIERARCHY (Croft 2001: 25), which connects constructions at different levels of schematicity. In this hierarchy, each construction is an instance of a more schematic construction where typically, constructions are linked to more than one parent construction, and the more specific constructions inherit properties from the more general constructions, via a “downward spreading of facts” (Hudson 2007: 21). This is called MULTIPLE INHERITANCE. (Trousdale & Norde 2013: 35)

⁶ Van Goethem and De Smet (2014) furthermore argue that in the case of Dutch, an additional process should be taken into account, that is the possibility of clipping of N+A compounds. See also Van Goethem and Hiligsmann (2014) on the possible clipping of Dutch compounds beginning with *reuze* ‘lit. giant; great; very’.

The idea of ‘multiple inheritance’ could be seen as the synchronic representation of the complexity of language change. Diachronic developments do not always follow linear pathways from one source construction to another target construction; a complex interplay between different sources and processes is often at stake. That is the central idea of De Smet, Ghesquière and Van de Velde’s (2013) volume “On multiple source constructions in language change”.

In the next two sections, I will demonstrate how the ideas of ‘multiple inheritance’ and ‘multiple source constructions’ can be applied to the process of debonding. I will focus on two case studies, French *clé* (4.2) and Dutch *top* (4.3).

4.2 French *clé*

Two phases can be distinguished in the debonding process of French *clé* and its parallel category change from noun to adjective (cf. Amiot & Van Goethem 2012; Van Goethem 2015).

The first step is the development of a productive constructional idiom -via ‘constructionalization’ (Hüning & Booij 2014; Traugott & Trousdale 2013) -in which *clé* has the specific (metaphoric) meaning ‘very important’ when combined with a noun in a $[[N] [clé]]_N$ compound(-like) sequence (e.g. *moment-clé* ‘key moment’, *position clé* ‘key position’ and *question-clé* ‘key question’). This semi-schematic construction can be represented as follows:

$$(14) \quad [[X]_{Ni} [clé]_{Nj}] \leftrightarrow [\text{very important SEM}_i]_j$$

However, the constructionalization of *clé* goes beyond this morphological stage since *clé* occurs in innovative syntactic constructions with the same semantics. In (7) I have illustrated that *clé* can be separated from the left-hand compound member and can be modified by a degree adverb, but *clé* can also act as a predicative adjective, as in (15):

- (15) Or, la capacité à créer de la confiance est absolument **clé** dans la relation client.
 ‘However, the ability to create confidence is absolutely key in the customer relationship.’
<http://www.letudiant.fr/jobsstages/Target-carrieres/target-carrieres-conseil-en-management/conseil-en-management-ce-que-veulent-les-recruteurs-16093.html>, 24.11.2010]

As already suggested by Amiot and Van Goethem (2012) and Van Goethem (2015), the adjectival uses of *clé* could be seen as the result of an interaction between the, closely related, morphological $[[N] [N]]_N$ and syntactic $[[N] [A(P)]]_{NP}$ constructions. The fact that *clé* developed an evaluative meaning in the former construction, typical of adjectives, may have favored this constructional ambiguity. In constructional terms, this interaction can be translated as an instance of ‘multiple inheritance’.

Schematically, this multiple inheritance can be represented as in (16):

$$(16) \quad \begin{array}{ccc} [[N] [N]]_N & & [[N(P)] [A(P)]]_{NP} \\ & \searrow \quad \swarrow & \\ & [[N] [clé]]_{N/NP} & \end{array}$$

The $[[N] [clé]]_{N/NP}$ sequence inherits its properties from two distinct parent constructions, the morphological compound $[[N] [N]]_N$ pattern (e.g. *poisson-chat* ‘catfish’) and the syntactic $[[N(P)] [A(P)]]_{NP}$ pattern (e.g. *une position (très) importante* ‘a(n) (very) important position’). As a consequence, it is a hybrid between a morphological and a syntactic construction: in line with $[[N] [N]]_N$ compounds, *clé* does for instance not (or only very rarely) display gender inflection (e.g. **une position clé* ‘a key position’, cf. Van Goethem 2012), while it has been proven to occur in typically

adjectival constructions, for instance being modified by degree adverbs (cf. *une position absolument clé* ‘an absolutely key position’), a property inherited from its syntactic source construction.

4.3 Dutch *top*

In Section 3.3 I have discussed some language-specific constraints on debonding. It was claimed that debonding is more likely to occur in French and English than in Dutch and German, since the latter languages display more cohesive compounds and a more complex inflectional system, which disfavors the category change from nouns into adjectives. However, as shown by the examples throughout this paper, debonding does occur in Dutch and German, in spite of the morphological obstacles. To account for this, the notion of ‘multiple source constructions’ is again very useful. In what follows, I will show to which extent this concept is crucial to explain the emergence of the adjectival uses of Dutch *top* (cf. Van Goethem & Hüning 2015).

Top occurs productively as left-hand compound member in Dutch, e.g. *topsport* ‘top sport’ and *topvakantie* ‘top holiday, excellent holiday’. As a noun, it can also be used in the predicative position with a similar evaluative meaning, with or without a determiner (17-18):

- (17) De service van Fotogoed is de absolute **top**.
 ‘The service of *Fotogoed* is the absolute top.’
 [NLCOW14AX, http://www.onlinefotoservices.nl/frm_fotogoed.php]
- (18) Als de liefde werkelijk door de maag gaat, dan is deze locatie **top**!
 ‘If the way to a person’s heart is through the stomach, then this location is excellent (lit. top)!’
 [NLCOW14AX, <http://www.edarling.nl/partner-zoeken/haarlem>]

Several studies on parallel cases in German (Pittner & Berman 2006; Berman 2009) argue that the adjectival use of such evaluative morphemes emerges in this predicative position, by means of N > A conversion, and should hence not be considered as the result of debonding:

It is argued that N→A conversion is linked to the predicative position, which, due to its syntactic and semantic characteristics, is well suited to conversion. Once the adjectival use is established in the predicative position, it can spread to other syntactic environment. (Pittner & Berman 2006: 233)

However, Van Goethem and Hüning (2015) propose that debonding and conversion are not mutually exclusive. On the contrary, their corpus study even provides evidence for the fact that both processes probably support each other. Debonding of compounds beginning with *top-* was already illustrated in (6). Most likely, influence of English borrowings written in two words (e.g. *top model*) plays a role here. On the other hand, reanalysis of predicative *top* is also frequently observed, for instance when it is modified by a degree adverb, such as *absoluut* ‘absolutely’ (19) or *helemaal* ‘completely’ (20):

- (19) Zelf vind ik hun prijs / kwaliteit / service absoluut **top**.
 ‘Personally, I think their price / quality / service is absolutely top.’
 [NLCOW14AX, <http://www.usenetvergelijker.nl/providers/extremeusenet/>]
- (20) De weersvoorzichten zijn prima en de sfeer is nu al helemaal **top**.
 ‘The weather forecasts are fine and the atmosphere is already absolutely excellent (lit. top).’
 [NLCOW14AX, <http://www.maastrichtaktueel.nl/tag/muziekgieterij-maastricht/>]

With respect to the N > A reanalysis of *top*, it is revealing to compare the examples (17) and (19): in the sequence *de absolute top* ‘the absolute top’ (17), the presence of the determiner and the adjectival inflection on *-e* in *absolute* ‘absolute’ allow us to categorize *top* unambiguously as a noun; in (19),

by contrast, the uninflected form *absoluut* ‘absolutely’ should be identified as a degree adverb, which implies that *top* acts as (predicative) adjective.

To conclude, the case study of Dutch *top* indicates that a complex interplay of debonding and conversion is most likely at work; the free uses of Dutch *top* do not derive just from one source construction, but imply an intricate interaction between different source constructions, compounds beginning with *top-* on the one hand and (*de*) *top* used as an evaluative predicate on the other. The support of a second process that causes N > A category change in the predicative position may contribute to trigger debonding of Dutch *top-*, in spite of the specific disfavoring morphological conditions in Dutch.

5. Conclusions

In this article, I have given an overview of my research on debonding of affixoids from a comparative and constructionist point of view. I have shown that language-specific properties such as the degree of compound cohesion and the complexity of the inflectional system may either favor (as in English or French) or disfavor (as in Dutch and German) the debonding process.

French compounds, for instance, seem to be subject quite often to debonding; when the semantic conditions are fulfilled (that is, the modifier part of the compound has an evaluative meaning), the insertion of a degree adverb is mostly non-problematic (e.g. *un chiffre record* ‘a record figure’ -*un chiffre vraiment record* ‘a truly record figure’). Very interestingly, Prof. Yves Charles Morin has drawn my attention to the fact that phonological parameters can also be symptomatic of a process of debonding. The pronunciation of a linking vowel (the so-called *liaison*) in *pseudo-z-agents* ‘pseudo-policemen’ between the prefix *pseudo-* and the stem *agents* may indicate that *pseudo-* is being reanalyzed as an adjective, and as a result receives plural adjectival inflection. Therefore it seems to me correct that Morin, Langlois and Varin (1990: 524) describe this kind of prefixes as ‘quasi-adjectives’. From a constructionist perspective, such hybrid constructions, with both morphological and syntactic properties, may be accounted for by ‘multiple inheritance’: they inherit properties from both a morphological and a syntactic parent construction.

In ‘disfavored’ languages such as Dutch and German, with cohesive compounds and important adjectival inflection, debonding may however still be triggered thanks to an interaction with other processes. The case of Dutch *top-*, for instance, indicates that debonding and conversion may interact with each other and that a multiple sources approach is needed to explain the rise of the (quasi-) adjectival uses of *top*.

I would be very pleased if this paper stimulates research on debonding in other languages and if the validity of the claims made for the four investigated European languages could be examined for other languages too. After the MGDLT6 conference, I had the opportunity to read a study by Xydopoulos (2009) on diminutive *psilo-* in Modern Greek, which occurs both as a bound and a free morpheme, and looks very similar to English *-ish*. The author observes that after a process of grammaticalization, accompanied by semantic change, *psilo-* “is in the process of being relexicalized on the basis of its novel use as meaning ‘a bit’” (Xydopoulos 2009: 400). This relexicalization process, triggered by the development of an evaluative (diminutive) meaning, seems to be very close, if not identical, to the processes described in this study as debonding.

Acknowledgements

This article is founded on research conducted during my postdoctoral research project on degrammaticalization from a comparative point of view (F.R.S.-FNRS, Oct. 2010-Sept. 2013) and during my subsequent research project as a FNRS research associate (since October 2013) on language innovation through category change from a constructionist perspective. I am very grateful to the permanent scientific

committee and the local organizing committee of the MGDLT6 meeting for having invited me to their inspiring conference at the University of Patras in September 2014 and for giving me the opportunity to report on the main results of this research in the electronic proceedings on the Modern Greek Dialects Laboratory site. Although I am not including Greek in my data sample, I am hopeful that the analyses, methods and theoretical approach I propose may be stimulating for the research conducted on Standard Greek and Modern Greek dialects.

References

- Amiot, D. & K. Van Goethem (2012) A constructional account of French *-clé* ‘key’ and Dutch *sleutel-* ‘key’ as in *mot-clé / sleutelwoord* ‘key word’. *Morphology* 22: 347-364.
- Berman, J. (2009) The predicative as a source of grammatical variation. In: A. Dufter, J. Fleischer & G. Seiler (Eds.), *Describing and modeling variation in Grammar*. Berlin / New York: de Gruyter, 99-116.
- Booij, G. (2010) *Construction Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, W. (2001) *Radical Construction Grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- De Smet, H., Ghesquière, L. & F. Van de Velde (Eds.) (2013) *On multiple source constructions in language change. Special issue of studies in language* 37(3).
- Goldberg, A. (1995) *Constructions: a construction grammar approach to argument structure*. London/Chicago: The University of Chicago Press.
- Goldberg, A. (2006) *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoffmann, T & G. Trousdale (Eds.) (2013) *The Oxford handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Hudson, R. (2007) *Language networks: the new word Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Hüning, M. & G. Booij (2014) From compounding to derivation. The emergence of derivational affixes through ‘constructionalization’. *Folia Linguistica Historica* 48(2): 579-604.
- Morin, Y. Ch., Langlois, M.-Cl. & M.-E. Varin (1990) Tensing of word-final [ɔ] to [o] in French: the phonologization of a morphophonological rule. *Romance Philology* 43: 507-528.
- Norde, M. (2009) *Degrammaticalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Norde, M. & K. Van Goethem (2014) Bleaching, productivity and debonding of prefixoids. A corpus-based analysis of ‘giant’ in German and Swedish. *Linguisticae Investigationes* 37(2): 256-274. [Special Issue on *Morphology and its interfaces: syntax, semantics and the lexicon*, Edited by D. Amiot, D. Tribut, N. Grabar, C. Patin & F. Tayalati].
- Pittner, K. & J. Berman (2006) “video ist echt schrott aber single ist hammer” -Jugendsprachliche Nomen-Adjektiv-Konversion in der Prädikativposition. *Deutsche Sprache* 3: 233-250.
- Schäfer, R. & F. Bildhauer (2012) Building large corpora from the web using a new efficient tool chain. In: N. Calzolari et al. (Eds.), *Proceedings of the eighth international conference on language resources and evaluation (LREC'12)*. Istanbul: ELRA, 486-493.
- Schlücker, B. & M. Hüning (Eds.) (2009) *Words and phrases-Nominal expressions of naming and description*. Special Issue of *Word structure* 2(2).
- Traugott, E. C. & G. Trousdale (Eds.) (2013) *Constructionalization and constructional changes*. Oxford: Oxford University Press.
- Trousdale, G. (2013) Multiple inheritance and constructional change. *Studies in language* 37(3): 491-514.
- Trousdale, G. & M. Norde (2013) Degrammaticalization and constructionalization: two case studies. *Language sciences* 36: 32-46.
- Van Goethem, K. (2008) “Oud-leerling versus ancien élève”: A comparative study of adjectives grammaticalizing into prefixes in Dutch and French. *Morphology* 18: 27-49.
- Van Goethem, K. (2012) Le statut des séquences ‘N+N à N2 productif’. Le cas de N-*clé*. *Linguisticae investigationes* 35(1): 76-93.
- Van Goethem, K. (2015) “Cette mesure est-elle vraiment clé?” A constructional approach to categorial gradience. *Journal of French language studies* 25: 115-142.
- Van Goethem, K. & D. Amiot (2012) Debonding of French [N + *limite*] compounds: a diachronic constructional account. Paper presented at *Morphology meeting 2012*. Leiden: University of Leiden.

- Van Goethem, K. & H. De Smet (2014) How nouns turn into adjectives. The emergence of new adjectives in French, English and Dutch through debonding processes. *Languages in Contrast* 14(2): 251-277.
- Van Goethem, K., Dugas, E., Amiot, D., Cappelle, B., Lemmens, M., Patin, C. & F. Tayalati (2013) Comparing degrees of constructionalization. Reduplicative coordination constructions with an emphatic meaning in Dutch and French. Paper presented at *Taal & Tongval* conference. Ghent: University of Ghent.
- Van Goethem, K. & P. Hilgsmann (2014) When two paths converge: debonding and clipping of Dutch *reuze* 'lit. giant; great'. *Journal of Germanic linguistics* 26(1): 31-64.
- Van Goethem K. & M. Hüning (2015) From noun to evaluative adjective: conversion or debonding? Dutch *top* and its equivalents in German. *Journal of Germanic linguistics* 27(4): 365-408.
- Xydopoulos, G. J. (2009) *Psilo-*: exploring the case of a "diminutive" in Modern Greek. In: A. Tsangalidis (Ed.), *Selected Papers from the 17th international symposium of theoretical and applied linguistics*. Thessaloniki: Monochromia, 397-405.

Ορθογραφικές τάσεις σε μια μη τυποποιημένη ποικιλία: η απόδοση της συνίζησης στην Κυπριακή Ελληνική

Σπύρος Αρμოსτής, Μαριάννα Κατσογιάννου & Κυριακή Χριστοδούλου
Πανεπιστήμιο Κύπρου

1. Εισαγωγή

Όντας μια μη επίσημη ποικιλία της Νέας Ελληνικής, η Κυπριακή Ελληνική (από τούδε απλώς «Κυπριακή») δεν διαθέτει τυποποιημένο σύστημα γραφής, γεγονός που δημιουργεί τουλάχιστον αμηχανία, όταν αποδίδεται γραπτώς. Ειδικά στην περίπτωση σύνταξης λεξικών της Κυπριακής, η επιλογή του συστήματος γραφής δεν μπορεί να είναι αυθαίρετη ή βασισμένη σε ιδιοσυγκρασιακά κριτήρια. Αντιθέτως, επειδή ένα λεξικό γίνεται σημείο αναφοράς όσον αφορά τη γραφή της διαλέκτου, οι ορθογραφικές επιλογές που θα προτείνει θα πρέπει να γίνονται στη βάση στέρεων επιστημονικών κριτηρίων. Στο πλαίσιο αυτό, το σύστημα γραφής της Κυπριακής απασχόλησε και το λεξικογραφικό ερευνητικό πρόγραμμα «Συντυσιές», που υλοποιήθηκε στο Πανεπιστημίου Κύπρου στη διάρκεια των ετών 2006-2010 (βλ. Κατσογιάννου κ.ά. 2013). Το πρόγραμμα επικεντρώνεται ερευνητικά στη δημιουργία ενός διαδικτυακού λεξικού, κάτι που προϋποθέτει, αφενός, τη μελέτη του λεξιλογίου της σύγχρονης Κυπριακής και, αφετέρου, την επεξεργασία μιας συνεκτικής πρότασης για τη γραπτή της αναπαράσταση.

Στο πλαίσιο αυτού του ερευνητικού προγράμματος, διεξήχθη και η παρούσα έρευνα, η οποία είχε ως στόχο να διερευνήσει με ποιους τρόπους επιλέγουν οι φυσικοί/ές ομιλητές/τριες της Κυπριακής να αποδίδουν γραπτώς τη συνίζηση. Το φωνολογικό αυτό φαινόμενο επιλέχθηκε προς διερεύνηση διότι αποτέλεσε σημείο έντονου προβληματισμού για το πώς θα αποδιδόταν στη γραφή των λημμάτων του λεξικού. Το θέμα θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί θεωρητικά λαμβάνοντας υπόψη μόνο δομικά-γλωσσικά κριτήρια, ούτως ώστε να προταθεί ένα γλωσσολογικά ιδανικό σύστημα γραφής. Παρόλα αυτά, η έρευνα με θέμα τη δημιουργία συστημάτων γραφής για γλωσσικές ποικιλίες που δεν διαθέτουν επίσημο σύστημα γραφής έχει καταδείξει ότι πολλές φορές κοινωνιογλωσσολογικοί παράγοντες, όπως κρατικές πολιτικές, διαλεκτική ποικιλότητα, γλωσσικές στάσεις, και η επίδραση άλλων συστημάτων γραφής, ιεραρχούνται υψηλότερα από τα αμιγώς γλωσσολογικά κριτήρια (βλ. μεταξύ άλλων Cahill & Karan 2008). Γι' αυτό είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη οι τάσεις των ομιλητών/τριών της διαλέκτου ως προς τη γραπτή της απόδοση: μια τέτοια διερεύνηση μπορεί να προσφέρει αποτελεσματικότερες λύσεις σε θεωρητικά διλήμματα για το πώς πρέπει να αποδοθεί γραπτώς κάποιο γλωσσικό φαινόμενο και βεβαίως μπορεί να καταδείξει τα σημεία που οι ομιλητές/τριες συμφωνούν, διαφωνούν ή αμφιταλαντεύονται σε σχέση με εισηγήσεις των γλωσσολόγων.

1.1 Η συνίζηση στην ΚΝΕ και στην Κυπριακή

Συνίζηση είναι η φωνολογική διαδικασία κατά την οποία ένα φωνηεντικό φώνημα /i/ το οποίο βρίσκεται πριν από άλλο φωνήεν δεν πραγματώνεται φωνητικά ως πυρήνας ξεχωριστής συλλαβής, όπως για παράδειγμα προφέρεται η λέξη «λό-γι-α», θηλυκό του επιθέτου «λόγιος», αλλά αποτελεί κομμάτι της ίδιας συλλαβής μαζί με το επόμενο φωνήεν, όπως για παράδειγμα προφέρεται η λέξη «λό-για», ουδέτερο ουσιαστικό πληθυντικού αριθμού.

Έτσι, το συνιζανόμενο μη συλλαβικό /j/ ποτέ δεν προφέρεται ως φωνήεν, αλλά είτε εκπίπτει, π.χ. /χjε/ → [χe] = ⟨για⟩, είτε πραγματώνεται ως σύμφωνο (π.χ. /mjε/ → [mjɛ] = ⟨μια⟩). Παρόλο όμως που αυτό το συνιζανόμενο /j/ δεν προφέρεται ποτέ ως φωνήεν, στο σύστημα γραφής της Κοινής

Νέας Ελληνικής (ΚΝΕ) γράφεται πάντα φωνολογικά, δηλαδή με γραφήματα που κανονικά συμβολίζουν φωνήεντα, ακόμη και στις περιπτώσεις που το /i/ προφέρεται ως σύμφωνο: για παράδειγμα, δεν είναι αποδεκτές ορθογραφίες τα *(δ)γιαβάζω), *(π)χοιος), *(μ)νυαλό), παρόλο που φωνητικά στην ΚΝΕ δεν διαφέρουν από τις ορθογραφίες (διαβάζω), (ποιος), (μυαλό).

Στην περίπτωση της γραφής της Κυπριακής, η πρακτική να αποδίδεται το συνιζανόμενο /i/ αποκλειστικά με φωνηεντικά γραφήματα δεν είναι πάντα η πιο λειτουργική λύση -κι αυτό διότι οι φωνολογικοί κανόνες που διέπουν το φωνητικό αποτέλεσμα της συνίζησης στην Κυπριακή είναι διαφορετικοί από αυτούς της ΚΝΕ. Για παράδειγμα, στην Κυπριακή μετά από το σύμφωνο /r/ το συνιζανόμενο /i/ δεν πραγματώνεται ως [j], όπως συμβαίνει στην ΚΝΕ, αλλά ως [k]: για παράδειγμα, η λέξη /'psɛɣiɐ/ → ['psɛɣkɐ], αν γραφεί με το γράμμα (ι), δηλαδή ως (ψάρια), θα απέχει πάρα πολύ από τη φωνητική της πραγμάτωση· γι' αυτόν τον λόγο, μάλλον θα προτιμάται να αποδίδεται φωνητικά ως (ψάρκα).

Η μόνη δημοσίευση που έχει ασχοληθεί σε θεωρητικό επίπεδο με το σύστημα γραφής της Κυπριακής είναι αυτή των Coutsougera & Georgiou (2014), οι οποίοι προτείνουν ένα καταρχήν φωνητικό σύστημα εισηγούμενοι να αποδίδεται γραπτώς η συμφωνοποίηση του συνιζανόμενου /i/ ακόμη και στην περίπτωση των (π)κιάννω) και (καμνιά). Επίσης, εισηγούνται όταν το αποτέλεσμα της συνίζησης είναι μακρό σύμφωνο, δηλαδή στην περίπτωση των /li/ → [li:] και /ni/ → [ni:], να αποδίδεται με διπλό συμφωνικό γράμμα ασχέτως εάν στην υποκείμενή του μορφή αντιστοιχεί σε απλό ή διπλό σύμφωνο, π.χ. /re'niɛ/ = (παννιά), αλλά και /le'moniɛ/ = (λεμόννια).

1.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε με σκοπό να διερευνήσει τις προτιμήσεις του κοινού σχετικά με διάφορες όψεις της γραφής της συνίζησης στην Κυπριακή. Συγκεκριμένα, εξέτασε κατά πόσον:

- (α') αποδίδεται το συνιζανόμενο /i/ με συμφωνικά γραφήματα, δηλαδή φωνητικά π.χ. (θ)κειος), ή αποκλειστικά με φωνηεντικά γραφήματα, δηλαδή φωνολογικά, π.χ. (θ)ειος) = [θcos]·
- (β') το σύμφωνο αμέσως πριν από το /i/ αποδίδεται φωνητικά, π.χ. (σ)πίθκια), ή φωνολογικά, π.χ. (σ)πίτκια)·
- (γ') όταν του /i/ προηγείται συμφωνικό σύμπλεγμα του οποίου το ένα σύμφωνο αποβάλλεται, π.χ. /xe'ɾiɛ/ → [xe'ɾɛ], αυτό το σύμφωνο είτε δηλώνεται γραπτώς, π.χ. (χ)αρτκιά) είτε όχι, π.χ. (χ)αρκιά)·
- (δ') στην περίπτωση των /li/ και /ni/ αποδίδονται με ένα ή δύο συμφωνικά γραφήματα ανάλογα με το εάν φωνολογικά είναι μονά ή διπλά σύμφωνα·
- (ε') οι επιλογές που θα κάνουν οι συμμετέχοντες/ουσες επηρεάζονται καθόλου από το οπτικό ίνδαλμα της λέξης στην ΚΝΕ.

2. Πειραματική μέθοδος

2.1 Πειραματικό υλικό

Για τους σκοπούς του πειράματος σχεδιάστηκαν 18 προτάσεις, οι οποίες εμπεριείχαν 34 λέξεις ενδιαφέροντος, δηλαδή λέξεις που περιείχαν συνίζηση συγκεκριμένου τύπου: (α') με το /i/ να

πραγματώνεται ως σύμφωνο [c], [k] ή [ŋ] και (β') με το /j/ να μην πραγματώνεται φωνητικά, αλλά να καθιστά το προηγούμενο φώνημα /l/ ή /n/ ουρανικό και μακρό.

2.2 Συμμετέχοντες/ουσες

Στο πείραμα συμμετείχαν 165 συνολικά άτομα: 64 φοιτήτριες και 101 εκπαιδευτικοί (34 πρωτοβάθμιας και 67 δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης). Οι ηλικίες τους κυμαίνονταν από 26 μέχρι 57 ετών. Επίσης, 24 ήταν άντρες, ενώ 141 γυναίκες. Από αυτά τα άτομα, 64 είτε σπούδαζαν είτε είχαν σπουδάσει ελληνική φιλολογία. Η μητρική ποικιλία όλων των συμμετεχόντων/ουσών ήταν η Κυπριακή.

2.3 Ηχογράφηση του πειραματικού υλικού

Για την ηχογράφηση του πειραματικού υλικού επιλέχθηκε μια φυσική ομιλήτρια της Κυπριακής, η ΚΧ, 25 ετών, από τη Λευκωσία. Η ΚΧ δεν παρουσίαζε κανένα πρόβλημα ομιλίας. Το πειραματικό υλικό δόθηκε στην ομιλήτρια τυπωμένο σε χαρτί και της ζητήθηκε να διαβάσει τις λέξεις και φράσεις που της δίνονταν όσο πιο φυσικά γινόταν. Ο τρόπος ορθογράφησης του υλικού όπως παρουσιάστηκε στην ομιλήτρια δίνεται στο Παράρτημα Α. Η ομιλήτρια ήταν εξοικειωμένη με τις διάφορες μορφές γραφής της Κυπριακής και ανέφερε ότι δεν αντιμετώπισε οποιαδήποτε δυσκολία στην ανάγνωση του υλικού. Ο τρόπος που η ΚΧ πρόφερε τις λέξεις ενδιαφέροντος παρουσιάζονται στο Παράρτημα Β. Η ηχογράφηση διεξήχθη στον ηχομονωμένο θάλαμο ηχογραφήσεων του Τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

2.4 Διαδικασία διεξαγωγής του πειράματος

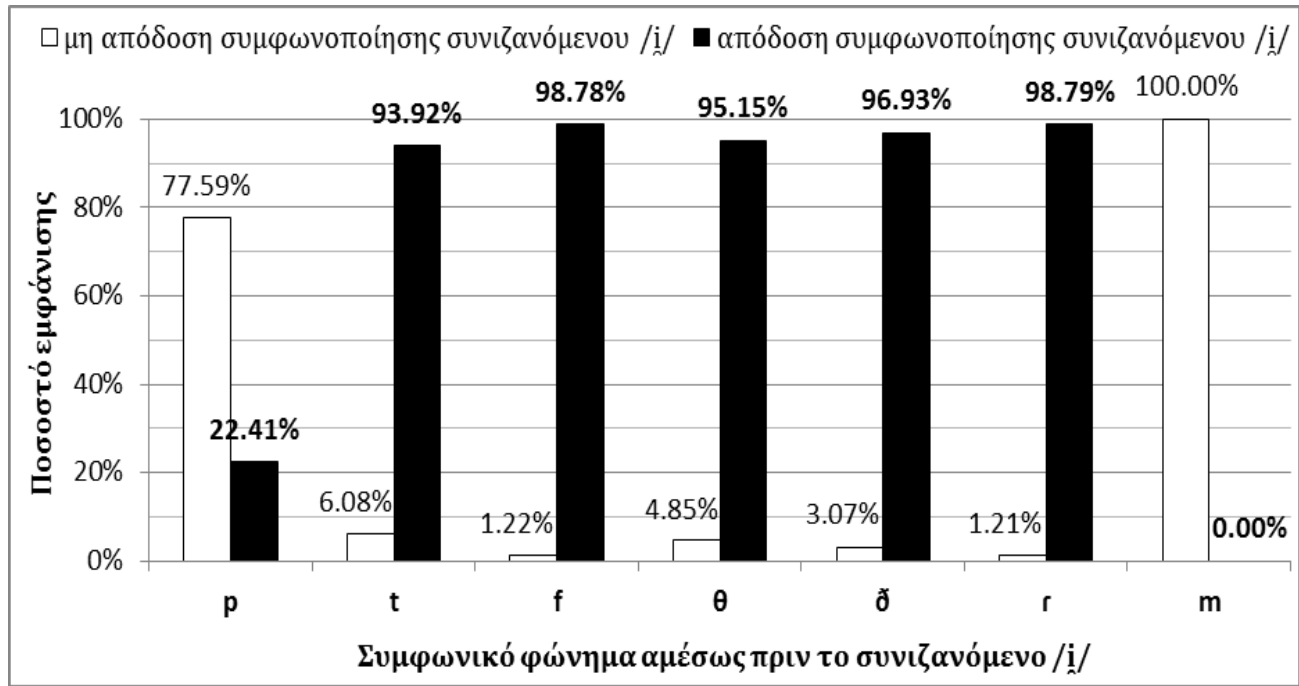
Οι προτάσεις παρουσιάστηκαν αποκλειστικά ακουστικά στους/στις συμμετέχοντες/ουσες μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, ούτως ώστε να καταγράψουν ελεύθερα στο χαρτί τις προτάσεις που άκουγαν χωρίς επιρροή από την όποια γραπτή μορφή τούς παρουσιαζόταν. Πριν την έναρξη του πειράματος, ενημερώθηκαν οι συμμετέχοντες/ουσες ότι ο σκοπός της έρευνας ήταν να διαφανεί πώς γράφουν οι ίδιοι/ες την Κυπριακή, ενώ τους τονίστηκε ότι σε καμία περίπτωση δεν θα κριθούν για τις ορθογραφικές τους επιλογές -ειδικά αφού δεν υπάρχει επίσημη ορθογραφία για την Κυπριακή. Αφού συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο με τα δημογραφικά τους στοιχεία, άρχισαν το πείραμα ακούγοντας τις ηχογραφημένες προτάσεις από τα ακουστικά για να τις καταγράψουν χειρογράφως. Οι ήχοι εκτελέστηκαν από παρουσίαση PowerPoint, η οποία επέτρεπε να χρησιμοποιείται όσος χρόνος χρειαζόνταν για κάθε εκφώνημα, καθώς και να επαναλαμβάνεται κάποιος ήχος, αν ζητείτο. Το πείραμα διαρκούσε συνολικά 30-45 λεπτά.

3. Αποτελέσματα

3.1 Απόδοση συμφωνοποίησης του συνιζανόμενου /j/

Το κατά πόσο επιλέχθηκε να αποδοθεί γραπτώς η συμφωνοποίηση του συνιζανόμενου /j/ εξαρτήθηκε από το είδος του συμφώνου που προηγείτο της συνίζησης. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως φαίνεται στην Εικόνα 1, η συμφωνοποίηση αποδιδόταν γραπτώς σε ποσοστό 94%-99%, π.χ. το /θjɔs/ → [θcos] αποδιδόταν ως <θκειος> παρά ως <θειος>. Οι μόνες εξαιρέσεις ήταν όταν της συνίζησης προηγείτο /m/ ή /p/: μετά από το έρρινο σε καμία περίπτωση δεν επιλέχθηκε να γραφεί το συμφωνικό αποτέλεσμα της συνίζησης, για παράδειγμα επιλέχθηκε η

γραφή ⟨μια⟩ και όχι ⟨μνια⟩· μετά το έκκροτο /p/ μία στις πέντε φορές επιλέχθηκε να γραφεί η συμφωνοποίηση, π.χ. ⟨πκιάσω⟩, ενώ τις περισσότερες φορές η συμφωνοποίηση δεν αποδιδόταν γραπτώς, π.χ. ⟨πιάσω⟩. Τη γραφή του [pɕ] ως ⟨πκι⟩ επέλεξαν σε ελαφρώς υψηλότερο ποσοστό άτομα που σπούδαζαν/είχαν σπουδάσει ελληνική φιλολογία (27%) σε σχέση με άλλες ειδικότητες (19%).

Εικόνα 1: Γραπτή απόδοση της συμφωνοποίησης του συνιζανόμενου /j/ μετά από διαφορετικά συμφωνικά φωνήματα.

	mpp	mp	nt	rt/rð	ft
μη απόδοση συμφωνοποίησης του /j/	92.05%	95.74%	58.39%	9.39%	10.91%
απόδοση συμφωνοποίησης του /j/	7.95%	4.26%	41.61%	90.61%	89.09%

Πίνακας 1: Ποσοστά γραπτής απόδοσης της συμφωνοποίησης του συνιζανόμενου /j/ μετά από διαφορετικά συμπλέγματα συμφωνικών φωνημάτων.

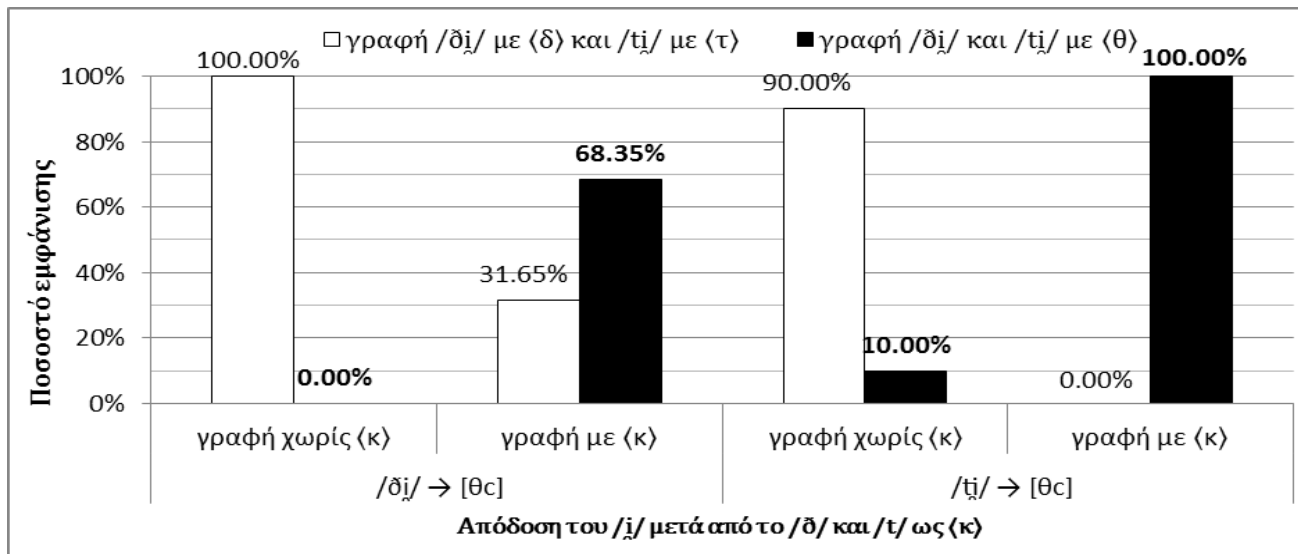
Στην περίπτωση της συνίζησης μετά από συμφωνικά συμπλέγματα, η αναπαράσταση της συμφωνοποίησης του /j/ και πάλι φαίνεται να εξαρτάται από το είδος του συμπλέγματος. Μετά από τα συμπλέγματα /rð/, /rt/ και /ft/ προτιμήθηκε ξεκάθαρα η γραφή της συμφωνοποίησης του /j/, για παράδειγμα η λέξη /'ftʰerɪn/ → ['fɕerɪn] αποδόθηκε περισσότερο ως ⟨φ(τ)κυάριν⟩ παρά ως ⟨φτυάριν⟩. Στην περίπτωση όμως του συμπλέγματος /mp/ προτιμήθηκε κατά κόρον να μην αποδοθεί γραπτώς το συμφωνικό αποτέλεσμα της συνίζησης, για παράδειγμα η γραφή ⟨κουμπιά⟩ προτιμήθηκε έναντι της γραφής ⟨κουμπκιά⟩. Δεν υπήρχε διαφοροποίηση σε αυτό το σημείο ανάμεσα στους/στις φιλόλογους και σε άτομα άλλων ειδικοτήτων. Σε σχέση με το /mp/, το σύμπλεγμα /mpp/ έδειξε κάπως ψηλότερο ποσοστό γραφής του συμφωνικού αποτελέσματος της συνίζησης· παρόλα αυτά, το ποσοστό αυτό ήταν και πάλι χαμηλό (βλ. Πίνακας 1).

Όσον αφορά το σύμπλεγμα /nt/, δύο στις πέντε φορές επιλέχθηκε να αποδοθεί η συμφωνοποίηση του /j/, για παράδειγμα για τη λέξη /'ɣentʰɛ/ → ['ɣerɲɛ] προτιμήθηκαν περισσότερο γραφές όπως ⟨γάντια⟩ παρά όπως ⟨γάντκια⟩. Αυτό το αποτέλεσμα φάνηκε να συσχετίζεται και με την ειδικότητα:

άτομα με φιλολογικό υπόβαθρο έγραφαν το συμφωνικό αποτέλεσμα της συνίζησης σε ποσοστό 46%, ενώ άτομα άλλων ειδικοτήτων το έκαναν σε ποσοστό 39%.

3.2 Απόδοση του συμφωνικού φωνήματος προ του συνιζανόμενου /j/

Στην Κυπριακή Κοινή (τη μη βασιλεκτική παγκύπρια μορφή της διαλέκτου, βλ. μεταξύ άλλων Tsiplakou et al. 2006) δύο συμφωνικά φωνήματα, το έκκροτο /t/ και το τριβόμενο /ð/, τρέπονται σε [θ] όταν ακολουθούνται από συνίζηση. Και τα δύο προτιμήθηκε να αποδίδονται φωνητικά: το /tj/ γράφτηκε ως <θκι> σε ποσοστό 95%, ενώ το /ðj/ γράφτηκε ως <θκι> σε ποσοστό 66%.

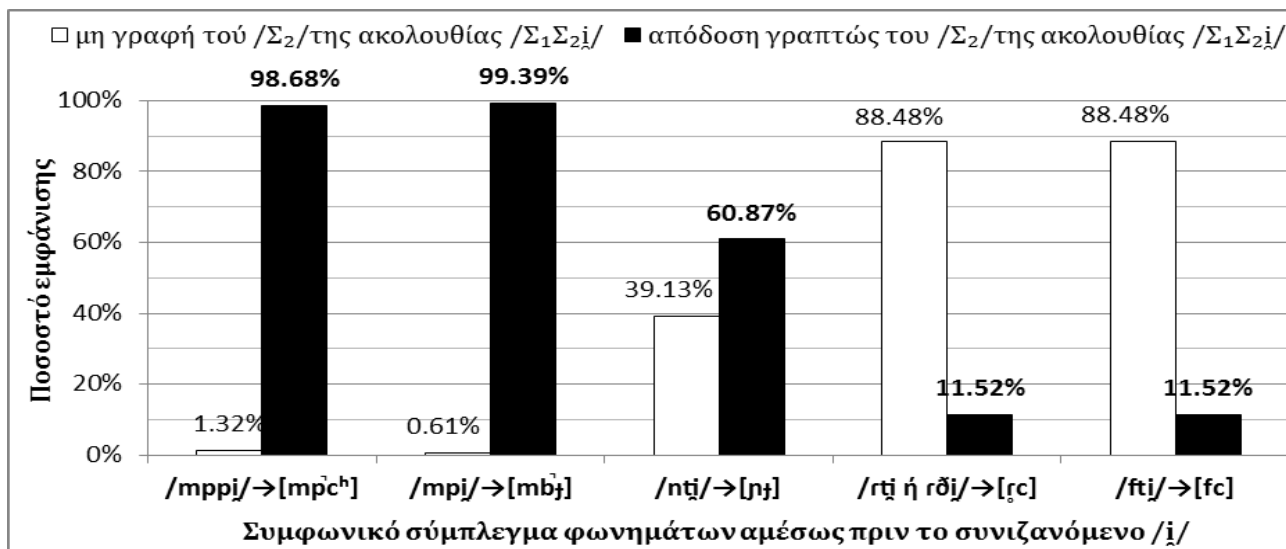
Εικόνα 2: Σύγκριση της απόδοσης της συμφωνοποίησης του /j/ με την απόδοση των /ð/ και /t/.

Δεν παρατηρήθηκε διαφοροποίηση ανάμεσα σε φιλόλογους και μη φιλόλογους σε αυτό το σημείο. Αυτό που φαίνεται ότι επηρέασε τον τρόπο απόδοσης αυτών των συμφώνων ήταν ο τρόπος που επέλεξαν να αποδίδουν το /j/: όπως φαίνεται στην Εικόνα 2, αν το απέδιδαν φωνητικά, δηλαδή ως <κι>, τότε απέδιδαν και το αμέσως προηγούμενο σύμφωνο φωνητικά, δηλαδή ως <θ>· αν απέδιδαν το /j/ φωνολογικά, δηλαδή ως <ι>, τότε απέδιδαν και το αμέσως προηγούμενο σύμφωνο φωνολογικά, δηλαδή ως <τ> ή <δ>.

3.3 Απόδοση του συμφώνου /Σ₂/ στην ακολουθία /Σ₁Σ₂i/

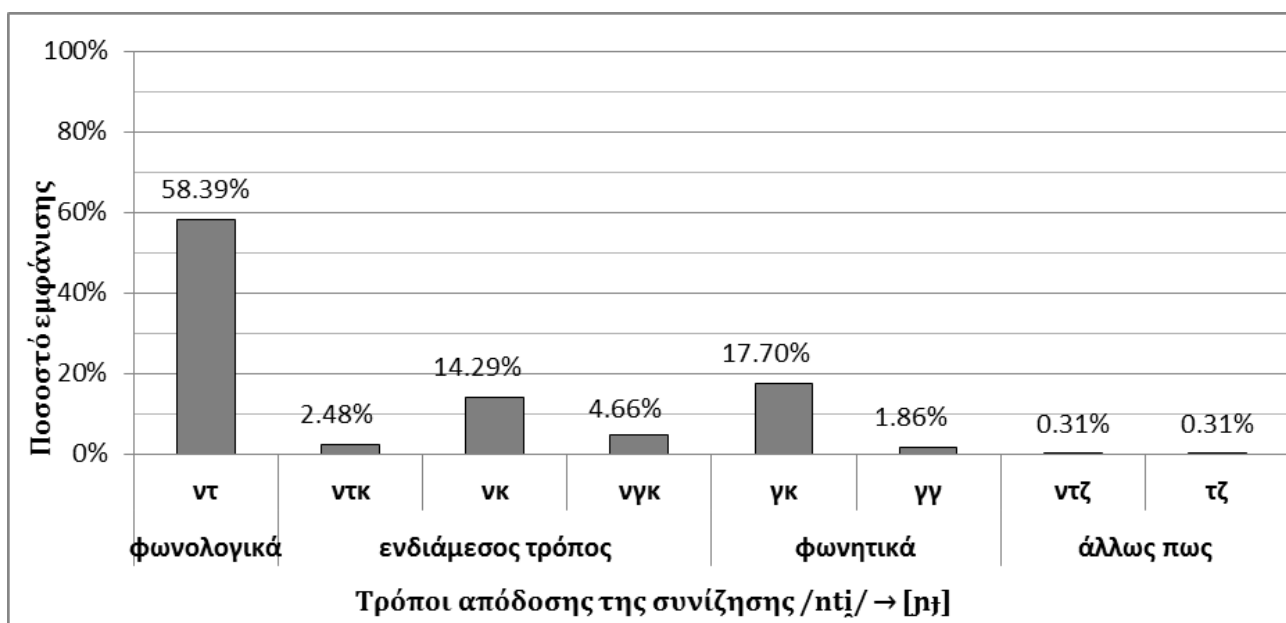
Τα διάφορα συμφωνικά συμπλέγματα παρουσίασαν διαφορετικά αποτελέσματα ως προς την αναπαράσταση του εγγύτερου στο /j/ συμφώνου τους (του /Σ₂/).

Το διχειλικό έκκροτο /p/ σχεδόν πάντα αναπαρίστατο γραπτώς ως <π>, π.χ. <κουμπ(κ)ιά>, <κκομπκιούτερ>· γραφές όπως <κουμκιά> και <κκομκιούτερ> είχαν σχεδόν μηδαμινά ποσοστά εμφάνισης (βλ. Εικόνα 3).

Εικόνα 3: Η γραπτή απόδοση του συμφώνου /Σ₂/ στην ακολουθία /Σ₁Σ₂ῖ/ ανά είδος συμπλέγματος.

Σε αντίθεση με τα συμπλέγματα [mṛcʰ] και [mbʝ], στα οποία το διχειλικό έκκροτο μπορεί να προφέρεται, τα υπόλοιπα συμπλέγματα αποβάλλουν το /Σ₂/, κάτι που πιθανόν επηρέασε τη γραπτή αναπαράστασή του. Πράγματι, στις ακολουθίες /rṭi/, /rḏi/ και /fti/ το /Σ₂/ δεν αναπαραστάθηκε σε ποσοστό 88%. Επιλέχθηκε, δηλαδή, μια πιο φωνητική αναπαράσταση όσον αφορά τον αριθμό των τεμαχίων της ακολουθίας /Σ₁Σ₂ῖ/.

Εικόνα 4: Αναλυτική παρουσίαση των τρόπων απόδοσης της συνίζησης /nti/ → [ɲ].

Όσον αφορά την περίπτωση /nti/ → [ɲ], δύο στις πέντε φορές το /t/ δεν αναπαραστάθηκε γραπτώς, ενώ τρεις στις πέντε γράφηκε ως <τ>. Αυτό το αποτέλεσμα δείχνει μια αμφιταλάντευση στον τρόπο απόδοσης αυτής της ακολουθίας. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι 25% των συμμετεχόντων/ουσών τις μισές φορές επέλεξαν τη γραφή με το <τ>, ενώ τις άλλες μισές όχι. Αν εξεταστούν οι τρόποι με τους οποίους επιλέχθηκε να γραφεί αυτό το σύμπλεγμα, δεν θα βρεθούμε μπροστά σε ένα απόλυτο δίπολο του τύπου «φωνολογική vs φωνητική αναπαράσταση της

ακολουθίας /nti/», αλλά σε ένα συνεχές ανάμεσα στα δύο άκρα. Η Εικόνα 4 παρουσιάζει όλους τους τρόπους με τους οποίους επιλέχθηκε να αναπαρασταθεί η ακολουθία αυτή καταταγμένους στο συνεχές από τη φωνολογία στη φωνητική. Θεωρείται πιο φωνολογική η αναπαράσταση όταν χρησιμοποιούνται τα γραφήματα ⟨ν⟩ και ⟨τ⟩, ενώ πιο φωνητική θεωρείται η αναπαράσταση όταν χρησιμοποιούνται τα γραφήματα ⟨κ⟩ και τα διγραφήματα ⟨γκ⟩/⟨γγ⟩. Τα υψηλότερα ποσοστά συγκέντρωσαν τα δύο άκρα -με ξεκάθαρη προτίμηση στη φωνολογική αναπαράσταση. Παρόμοια ποσοστά όμως με τη φωνητική αναπαράσταση συγκέντρωσαν συνολικά και οι διάφοροι τρόποι ενδιάμεσης αναπαράστασης, με κύρια επιλογή τη γραφή ⟨νκ⟩.

3.4 Χρήση διπλών συμφωνικών γραφημάτων

Η χρήση διπλών συμφωνικών γραφημάτων, π.χ. ⟨παννιά⟩, επιλέχθηκε σε ποσοστό 9%. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την επιλογή έπαιξε η φωνολογική ποσότητα του συμφώνου πριν τη συνίζηση: αν αυτό ήταν απλό, π.χ. /ski'niə/, τότε επιλέχθηκε η γραφή του με ένα γράφημα, τ.έ. ⟨σδοινιά⟩, σε ποσοστό 98%· αν το σύμφωνο ήταν φωνολογικά διπλό, π.χ. /pe'niə/, τότε επιλέχθηκε η γραφή του με δύο γραφήματα, τ.έ. ⟨παννιά⟩, σε ποσοστό 33%. Επίδραση στον τομέα αυτό, πέρα από τη φωνολογική ποσότητα του προηγούμενου συμφώνου, φαίνεται να έχει και η φωνητική πραγμάτωση του συμφώνου ως απλού ή ως μακρού. Για παράδειγμα, τα φωνήματα /l/ και /n/ όταν δεν είναι διπλά, αλλά πραγματώνονται αναγκαστικά ως μακρά [l:] και [n:] πριν από συνίζηση, γράφτηκαν με διπλά σύμφωνα σε ποσοστό 8%· αντιθέτως, άλλα μονά συμφωνικά φωνήματα, π.χ. /r/, που δεν πραγματώνονται ως μακρά πριν από συνίζηση, σχεδόν ποτέ δεν γράφτηκαν με διπλά γραφήματα. Γενικά, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 5, με διπλά γραφήματα αποδόθηκαν τα φωνητικά μακρά σύμφωνα· από αυτά τα μακρά σύμφωνα, εκείνα που προέρχονται από φωνολογικά διπλά σύμφωνα είχαν τετραπλάσια ποσοστά απόδοσης με διπλά γραφήματα σε σχέση με μακρά σύμφωνα που προέρχονται από φωνολογικά μονά σύμφωνα. Ωστόσο, το ψηλό ποσοστό που κατέγραψαν τα μακρά φωνήεντα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη λέξη /me'liə/, η οποία γράφτηκε με διπλό ⟨λλ⟩ σε ποσοστό 85%, ενώ η λέξη /ra'niə/ γράφτηκε με διπλό ⟨νν⟩ σε ποσοστό 21% μόνο. Αυτή η διαφορά ίσως να οφείλεται στο οπτικό ίνδαλμα των λέξεων αυτών όπως ορθογραφούνται στην ΚΝΕ, δηλαδή ⟨μαλλιά⟩ και ⟨πανιά⟩ αντίστοιχα.

Εικόνα 5: Χρήση διπλών γραφημάτων ανάλογα με τη φωνολογική ποσότητα και τη φωνητική διάρκεια του συμφώνου που προηγείται της συνίζησης.

Σημειωτέον ότι σε ένα πολύ μικρό ποσοστό (3%) η συνίζηση $/(\text{l})\text{i}/ \rightarrow [\text{li}]$ αποδόθηκε με $\langle \gamma \rangle$, παραπέμποντας προφανώς στο εναλλακτικό αλλόφωνο αυτής της συνίζησης, το $[\text{j}i]$, παρόλο που ο ήχος που ακούστηκε στο πείραμα ήταν $[\text{li}]$. Αυτές οι περιπτώσεις δεν λήφθηκαν υπόψη, αφού δεν υπήρχε τρόπος να αποδώσουν τη μακρότητα του $[\text{j}i]$, λόγω του ότι το διπλό $\langle \gamma \gamma \rangle$ λειτουργεί ως διγράφημα που αποδίδει το σύμπλεγμα $[\text{ɣ}ɣ]$ ή $[\text{j}ɣ]$.

Το άλλο σύμφωνο που μπορεί να εμφανίζεται ως διπλό πριν από συνίζηση είναι το διχειλικό $/p/$. Ως φωνολογικά μονό σύμφωνο πριν από συνίζηση ($/p\text{i}/ \rightarrow [\text{pɛ}]$) αποδόθηκε με μονό γράφημα $\langle \text{π} \rangle$ (99.8%), ενώ ως διπλό σύμφωνο πριν από συνίζηση ($/pp\text{i}/ \rightarrow [\text{pɛ}^{\text{h}}i]$) αποδόθηκε ελάχιστα με διπλό γράφημα $\langle \text{ππ} \rangle$ (9.5%). Είναι ενδιαφέρον το ότι αυτό το $[\text{pɛ}^{\text{h}}i]$, όταν αποδόθηκε με διπλά γράφημα, γράφτηκε ως $\langle \text{ππ} \rangle$ ή $\langle \text{ππκ} \rangle$, που είναι πιο κοντά στη φωνολογική του μορφή (τ.έ. $/pp\text{i}/$), ενώ ποτέ δεν γράφτηκε ως $\langle \text{πκκ} \rangle$, που θα ήταν πιο κοντά στη φωνητική του πραγμάτωση (τ.έ. $[\text{pɛ}^{\text{h}}i]$).

3.5 Απόδοση με βάση το πρότυπο της ΚΝΕ

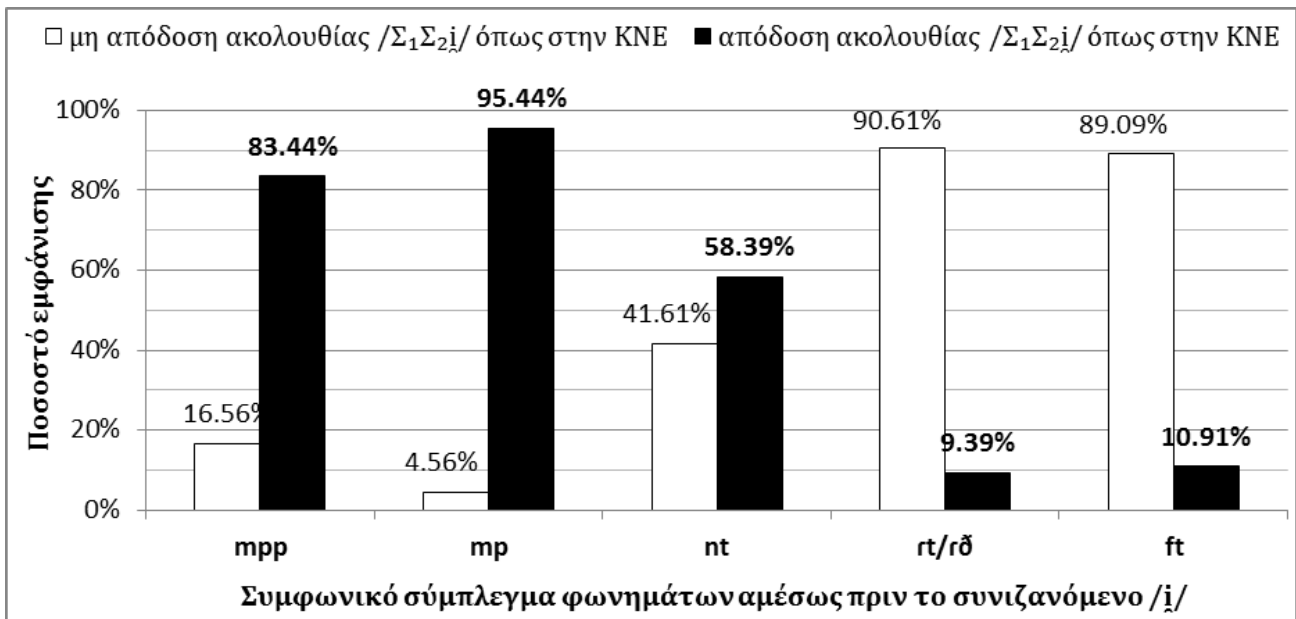
Κατά μέσο όρο, προτιμήθηκε η γραφή κατά το πρότυπο της ΚΝΕ σε ποσοστό 56%. Δεν υπήρχε διαφορά προτιμήσεων ανάμεσα σε φιλολόγους και άτομα άλλων ειδικοτήτων. Συγκεκριμένα, το εάν η ακολουθία $/\Sigma\text{i}/$ αποδόθηκε με βάση το οπτικό ίνδαλμα των αντίστοιχων λέξεων της ΚΝΕ εξαρτήθηκε από το είδος του εμπλεκόμενου συμφώνου. Στην περίπτωση του $/m\text{i}/ \rightarrow [\text{mi}]$, το σύμπλεγμα αποδόθηκε 100% όπως και στο σύστημα γραφής της ΚΝΕ, δηλαδή ως $\langle \text{μι} \rangle$ (και όχι για παράδειγμα ως $\langle \text{μνι} \rangle$). Όταν το σύμφωνο ήταν το $/p/$, τότε το πρότυπο της ΚΝΕ, δηλαδή $\langle \text{πι} \rangle$, ακολουθήθηκε κατά 74%. Για τα υπόλοιπα σύμφωνα, ακολουθήθηκε ελάχιστα το πρότυπο της ΚΝΕ (κάτω του 5%) με το $/r/$ να σημειώνει σχεδόν μηδενικά ποσοστά απόδοσης ως $\langle \text{ρι} \rangle$ αντί $\langle \text{ρκ} \rangle$ (βλ. Πίνακα 2).¹

	$/p/$	$/t/$	$/θ/$	$/ð/$	$/r/$	$/m/$
μη απόδοση όπως στην ΚΝΕ	26.23%	94.53%	95.15%	96.93%	98.79%	0.00%
απόδοση όπως στην ΚΝΕ	73.77%	5.47%	4.85%	3.07%	1.21%	100.00%

Πίνακας 2: Ποσοστά αναπαράστασης (ανά είδος συμφώνου) της ακολουθίας $/\Sigma\text{i}/$ σε σχέση με το οπτικό ίνδαλμα της ΚΝΕ.

Από τα συμφωνικά συμπλέγματα, τα $/mp\text{p}\text{i}/$ και $/mp\text{i}/$ αποδόθηκαν σε ψηλό ποσοστό κατά το πρότυπο της ΚΝΕ, δηλαδή ως $\langle \text{μπι} \rangle$. Τα συμπλέγματα $/rt\text{i}/$, $/rð\text{i}/$ και $/ft/$ αποδόθηκαν κατά περίπου 90% όχι κατά το πρότυπο της ΚΝΕ. Για το σύμπλεγμα $/nt\text{i}/$ δεν ήταν τόσο ξεκάθαρη η κατάσταση, αν και υπήρξε προτίμηση να αποδίδεται κατά το πρότυπο της ΚΝΕ (βλ. Εικόνα 6).

¹ Το $/f/$ δεν εμφανίζει ποσοστά στον Πίνακα 2, διότι η μόνη περίπτωση με αυτό το σύμφωνο ήταν η λέξη $\langle \text{φκίορον} \rangle$, η οποία, εφόσον δεν υπάρχει στην ΚΝΕ, δεν έχει οπτικό ίνδαλμα με το οποίο να συγκριθεί.

Εικόνα 6: Αναπαράσταση (ανά είδος συμπλέγματος) της ακολουθίας /Σ₁Σ₂ǰ/ σε σχέση με το οπτικό ίνδαγμα της ΚΝΕ.

4. Σχολιασμός αποτελεσμάτων

Όσον αφορά το γενικό ερώτημα εάν προτιμάται η φωνολογική ή η φωνητική αναπαράσταση της συνίζησης, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι καμία από τις δύο επιλογές δεν υπερίσχυσε καθολικά. Ανάλογα με το συμφωνικό περιβάλλον πριν από το συνιζανόμενο /ǰ/, ακολουθήθηκαν διαφορετικές τάσεις τόσο για την απόδοση των συμφώνων, όσο και για την απόδοση του /ǰ/.

Σε σχέση με την αναπαράσταση του συνιζανόμενου /ǰ/ σε ακολουθίες του τύπου /Σǰ/, φάνηκε ότι υπάρχουν δύο αντίθετες τάσεις: στην περίπτωση των ακολουθιών /rǰ/ και /mǰ/ η προτίμηση ήταν να μην αποδίδεται γραπτώς η συμφωνοποίηση του /ǰ/, ενώ σε όλες τις άλλες περιπτώσεις υπήρχε σαφέστατη προτίμηση να αποδίδεται. Για παράδειγμα, στην ακολουθία /rǰ/ το /ǰ/ δεν αποδόθηκε σχεδόν καθόλου φωνολογικά, π.χ. <ποτήρια>, αλλά σχεδόν πάντα φωνητικά, π.χ. <ποτήρκα>. Αυτή η φωνολογική απόδοση του /rǰ/ ως <ρι> αποφεύχθηκε ίσως επειδή θα συνιστούσε κατάφορη απόκλιση από τη φωνητική πραγματικότητα.

Αντίθετα με τα πιο πάνω, οι ακολουθίες /rǰ/ και /mǰ/ αποδόθηκαν περισσότερο φωνολογικά παρά φωνητικά. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Για παράδειγμα, τα συμπλέγματα [ɾk], [fɕ] και [θɕ] έχουν τα αντίστοιχά τους συμπλέγματα [ɾǰ], [fɕ] (ή [vǰ]) και [θɕ] (ή [tɕ] / [ðǰ]) στην ΚΝΕ, με τα οποία ψυχολογολογικά συσχετίζονται, π.χ. ['ʃeɾkɛ] (Κυπριακή) = ['ʃeɾjɛ] (ΚΝΕ)· ['θɕoxno] (Κυπριακή) = ['ðǰoxno] (ΚΝΕ). Όταν γίνεται εναλλαγή/μείξη κώδικα, ζεύγη τύπων λέξεων, όπως αυτά μπορεί να εναλλάσσονται στον λόγο. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με το [ɾɕ]: οι ομιλητές/τριες της Κυπριακής δεν εναλλάσσουν το [ɾɕ] με το αντίστοιχο [ɾɕ] της ΚΝΕ ακόμη και όταν μιλάνε στην ΚΝΕ. Ψυχολογολογικά, μάλλον δεν αντιλαμβάνονται τα [ɾɕ] και [ɾɕ] ως διαφορετικά συμπλέγματα -τα οποία μάλιστα να μαρκάρουν τη χρήση του μεν ως Κυπριακή, ενώ του δε ως ΚΝΕ, όπως συμβαίνει με τα άλλα ζεύγη συμπλεγμάτων, π.χ. [fɕ] ~ [fɕ]. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι σταθερά σε εισαγωγικά μαθήματα γλωσσολογίας οι ομιλητές/τριες της Κυπριακής όταν πρώτη φορά ασχοληθούν με τη φωνητική πραγμάτωση του /rǰ/, μπορεί να

έχουν κατά το μάλλον ή ήττον συναίσθηση ότι στην Κυπριακή το προφέρουν ως [pc], αλλά τους είναι εξαιρετικά δύσκολο να εντοπίσουν ποια είναι η φωνητική του πραγμάτωση στην ΚΝΕ. Με άλλα λόγια, σε αντίθεση με ζεύγη όπως [fc] ~ [fç], το [pc] δεν υπάρχει ψυχολογολογικά ως επιλογή για υποκατάσταση του [pc] όταν γίνεται μετάβαση στην ΚΝΕ. Σε αυτό το σημείο το σύμπλεγμα [pc] μοιάζει με το [mɲ], το άλλο σύμπλεγμα που δεν συμπεριφέρεται όπως τα [ɸk], [fç] και [θc]: ούτε για το [mɲ] υπάρχει κάποιο υποκατάστατο που να μαρκάρει μετάβαση στην ΚΝΕ, καθώς και στην ΚΝΕ η φωνητική πραγμάτωση του /mɲ/ είναι επίσης [mɲ]. Αυτό είναι το μόνο σύμπλεγμα συμφώνου με /j/ του οποίου το φωνητικό αποτέλεσμα δεν διαφέρει ανάμεσα στις δύο ποικιλίες: επομένως, είναι αναμενόμενο να αποδίδεται γραπτώς όπως και στην ΚΝΕ -γι' αυτό και αποδόθηκε γραπτώς στην έρευνα αυτή 100% ως (μι), όπως γράφεται στην ΚΝΕ, και όχι φωνητικά ως (μνι), όπως προτείνουν οι Coutsougera & Georgiou (2014).

Επομένως, στις περιπτώσεις όπου είτε πραγματικά είτε ψυχολογολογικά δεν υπάρχει διαφορετική φωνητική πραγμάτωση της συνίζησης ανάμεσα στην Κυπριακή και την ΚΝΕ, επιλέγεται το πρότυπο της ΚΝΕ για τη γραφή της Κυπριακής. Αυτό ίσχυσε απόλυτα για το /mɲ/, αλλά όχι για το /rj/, το οποίο παρουσίασε μια σημαντική τάση να αποδίδεται ως (πκι). Αυτή η μη απόλυτη προσκόλληση στο οπτικό ίνδαλμα της ΚΝΕ μπορεί να οφείλεται σε ένα άλλο οιονεί οπτικό ίνδαλμα: αυτό της εκδοτικής παράδοσης της Κυπριακής. Παρόλο που για έναν/μία ομιλητή/τρια της Κυπριακής οι γραφές (πάπκια) και (πάπια) δεν προφέρονται διαφορετικά, αφού μόνο με [pc] μπορεί να τις προφέρει, σε (φιλολογικά επιμελημένες) εκδόσεις κυπριακών κειμένων συνηθίζεται να αποδίδεται το σύμπλεγμα αυτό φωνητικά ως (πκι) (βλ. Αρμωστή 2014). Αυτή η μάλλον εμβληματική χρήση του (πκι) στη διαλεκτική εκδοτική παράδοση ίσως να οφείλεται στη φιλολογική τάση που θέλει το σύστημα γραφής της Κυπριακής να στηρίζεται όχι τόσο στη δομή και λειτουργία της διαλέκτου, αλλά να αναπαριστά τις αποκλίσεις της διαλέκτου από την ΚΝΕ: από την οπτική γωνία του/της ομιλητή/τριας της ΚΝΕ, οι γραφές (πάπκια) και (πάπια) διαφέρουν φωνητικά, οπότε γι' αυτό ίσως να επιλέγεται η πρώτη σε τέτοια έργα. Το ότι μπορεί αυτή η επίδραση της εκδοτικής παράδοσης να επηρέασε τις γραφηματικές επιλογές των συμμετεχόντων/ουσών στην παρούσα μελέτη φαίνεται και από το γεγονός ότι άτομα με φιλολογικό υπόβαθρο, που πιθανόν να έχουν περισσότερη εξοικείωση με την εκδοτική παράδοση, είχαν ψηλότερα ποσοστά χρήσης του (πκι) σε σχέση με άτομα άλλων ειδικοτήτων. Σημειωτέον ότι η εκδοτική παράδοση δεν εφαρμόζει την ίδια αρχή και στην απόδοση του /mɲj/ → [mbɟ], το οποίο αποδίδει όχι ως (μπκι), αλλά ως (μπι) -παρόλο που φωνολογικά (και πιθανότατα ψυχολογολογικά) δεν λειτουργεί διαφορετικά από το /rj/ → [pc]. Ίσως η εκδοτική παράδοση να αποφεύγει τον συνωστισμό συμφωνικών γραφημάτων που θα προκαλούσε η επιλογή (μπκι) ή να μην έχει ασχοληθεί με την περίπτωση αυτή, διότι δεν εμφανίζεται τόσο συχνά όσο το [pc]. Στην παρούσα μελέτη το [mbɟ] γράφτηκε σχεδόν αποκλειστικά ως (μπι), τόσο από μη φιλολόγους όσο κι από φιλολόγους. Επομένως, ίσως η διαφορετική αναπαράσταση των [pc] και [mbɟ] στην εκδοτική παράδοση να επηρέασε ως έναν βαθμό τις επιλογές των φιλολόγων που συμμετείχαν στην έρευνα.

Όσον αφορά τα σύμφωνα πριν το συνιζανόμενο /j/ και πάλι δεν υπήρξε απόλυτη αναπαράστασή τους είτε φωνητικά είτε φωνολογικά. Το /t/ πριν από συνίζηση αποδόθηκε σχεδόν αποκλειστικά φωνητικά ως (θ). Το /ðj/ πάλι επιλέχθηκε να γραφεί φωνητικά, δηλαδή (θ), αλλά μία στις τρεις φορές αποδόθηκε φωνολογικά με (δ). Το θέμα του /ðj/, αλλά και του /vj/ που δεν ερευνήθηκε στην παρούσα μελέτη, είναι λίγο σύνθετο. Πέρα από τις πραγματώσεις /ðj/ → [θc] και /vj/ → [fc] της

Κυπριακής Κοινής, υπάρχουν για κάποιες περιοχές και οι βασιλεκτικές πραγματώσεις [ðʝ] και [vʝ], οι οποίες μπορεί να αποδίδονται ως <δκι> και <βκι>, ενώ τα <θκι> και <φκι> να γράφονται μόνο για τις περιπτώσεις /θi/ → [θc] και /fi/ → [fc] αντίστοιχα. Για άτομα αυτών των περιοχών, η γραφή <δκι> δείχνει φωνητική προφορά και όχι φωνολογική, διότι όντως προφέρουν ένα ηχηρό [ð]. Από την άλλη, άτομα που μιλούν την Κυπριακή Κοινή μπορεί να επιλέγουν να διακρίνουν ανάμεσα στο <δκι> και <θκι> όχι για να αναπαραστήσουν διαφορετική προφορά, αλλά διαφορετική φωνολογία/ετυμολογία. Βέβαια, η πλειοψηφία απέδωσε το /ði/ φωνητικά ως <θκι>, οπότε για την Κυπριακή Κοινή ίσως αυτή να είναι η τάση. Φυσικά υπάρχει και η εκδοτική παράδοση που διακρίνει ανάμεσα στα <δκι> και <θκι>, αλλά δεν είναι σαφές πάντα αν με τη διάκριση αυτή εννοείται ίδια προφορά, αλλά διαφορετική φωνολογία/ετυμολογία ή αν εννοούνται όντως δύο ξεχωριστές προφορές. Το θέμα αυτό επομένως είναι ιδιαίτερα σύνθετο και αξίζει περαιτέρω διερεύνησης σε μια άλλη μελέτη.

Σχετικά με συμπλέγματα συμφώνων πριν από συνίζηση, διαφάνηκε πως όταν αποβάλλεται σύμφωνο από ένα τέτοιο σύμπλεγμα, τότε το αποβληθέν σύμφωνο σε πολύ μεγάλο βαθμό δεν αναπαριστάται στη γραφή, για παράδειγμα η λέξη /ke'ɾðʝe/ → [ke'ɾce] γράφτηκε ως <καρκιά> παρά ως <καρδικιά>. Δηλαδή ως προς το φαινόμενο της αποβολής συμφώνων, οι γραφηματικές επιλογές των συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα αναπαριστούσαν περισσότερο τη φωνητική παρά τη φωνολογία. Εξαιρέση αποτελεί το /nti/ → [ɲʝ], το οποίο προτιμήθηκε να αποδοθεί περισσότερο φωνολογικά και κατά δεύτερο λόγο φωνητικά. Ειδικά σε αυτή την περίπτωση τα αποτελέσματα έδειξαν ένα φάσμα επιλογών από την πιο φωνολογική <ντ> στην πιο φωνητική <γκ> αναπαράσταση. Μια ενδιάμεση βαθμίδα θα ήταν το <ντκ>, που συνδυάζει τόσο το φωνολογικό σύμπλεγμα /nt/, ως <ντ> με το <τ> να μην προφέρεται, και το φωνητικό αποτέλεσμα [ɲ], ως <κ> το οποίο ηχηροποιείται λόγω του προηγούμενου ερρίνου μετά την εννοούμενη αποβολή τού <τ>. Ωστόσο, η γραφή αυτή ελάχιστα επιλέχθηκε -ίσως λόγω της συσσώρευσης τριών συμφωνικών γραφημάτων για την απόδοση ενός δυσμφωνικού συμπλέγματος. Εάν το <τ> που δεν αποδίδει κανένα φθόγγο αποβληθεί, τότε λαμβάνουμε την πιο οικονομική επιλογή <νκ>, η οποία κρατά από τη φωνολογία το <ν> και από τη φωνητική το <κ>. Η γραφή <νκ> ήταν η πιο συχνή ανάμεσα στις μικτές αυτές γραφές του /nti/, οπότε θα μπορούσε να αποτελέσει μια μέση λύση για τη γραφή του. Φυσικά δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι η πλειοψηφία επέλεξε να γράφει το /nti/ φωνολογικά ως <ντι>. Αυτή η γραφή μπορεί να εξυπηρετεί πιο ακρολεκτικές προφορές, όπως [ndʝ] ή [ndʝ]. Επειδή όμως το πρόγραμμα «Συντυσιές» στοχεύει σε ένα σύστημα γραφής που να αποδίδει κατά βάση την Κυπριακή Κοινή (η οποία μπορεί να θεωρηθεί η μεσόλεκτος), υιοθέτησε τελικά την ενδιάμεση γραφή <νκ>, π.χ. <κουβενκιάζω>.

Τέλος, μια άλλη διάσταση του διλήμματος «φωνητική ή φωνολογία;» είναι και η γραπτή απόδοση των μακρών συμφώνων [ɫi] και [ɲi]. Γενικά αυτά τα συμπλέγματα προτιμήθηκε να αποδίδονται περισσότερο με απλά <λ> και <ν> αντίστοιχα. Όταν όμως επιλέχθηκε να αποδοθούν με διπλά <λλ> και <νν> αυτό γινόταν όταν φωνολογικά αντιστοιχούσαν σε διπλά /ll/ και /nn/ παρά όταν αντιστοιχούσαν σε απλά /l/ και /n/. Φαίνεται έτσι, σε αυτό το σημείο, ότι η φωνολογία επηρέασε τη γραφή, καθώς λέξεις όπως /me'ɫiɲe/ και /re'ɲiɲe/ γράφτηκαν πιο συχνά με <λλ> και <νν> παρά λέξεις όπως /'milie/ και /ski'ɲiɲe/, παρόλο που και οι μεν και οι δε προφέρονται με μακρά [ɫi] και [ɲi]. Φαίνεται όμως πως η απόδοση των διπλών αυτών συμφώνων επηρεάστηκε και από το πρότυπο γραφής της KNE: στην παρούσα έρευνα η λέξη «μαλλιά» γράφτηκε πιο συχνά με διπλό σύμφωνο παρά η λέξη «πανιά», κάτι που ίσως επηρεάστηκε από το γεγονός ότι οι λέξεις «μαλλιά» και «πανιά» γράφονται με διπλό <λλ> και μονό <ν> αντίστοιχα στο σύστημα γραφής της KNE. Όπως και να έχει, τα ποσοστά χρήσης

διπλών ⟨λλ⟩ και ⟨νν⟩ δεν ήταν υψηλά, οπότε φαίνεται ότι γενικά προτιμήθηκε η απλούστερη γραφή με μονά ⟨λ⟩ και ⟨ν⟩ -σε αντίθεση με την εισήγηση των Coutsougera & Georgiou (2014) να αποδίδονται τα [ʎ:] και [ɲ:] αδιακρίτως με ⟨λλ⟩ και ⟨νν⟩. Παρόλα αυτά, το πρόγραμμα «Συντυσιές» επέλεξε να αποδίδει αυτά τα σύμφωνα ανάλογα με το αν φωνολογικά είναι μονά ή διπλά σύμφωνα. Αυτό διασφαλίζει το «ορθογραφικό βάθος» (Rogers 2005: 275), δηλαδή τη γραφή ετερόφωνων αλλομόρφων με σταθερό τρόπο, για παράδειγμα το ⟨μίλιν⟩ παραμένει με ένα ⟨λ⟩ και στον τύπο ⟨μίλια⟩, παρόλο που αποδίδει μακρό φθόγγο στον πληθυντικό. Αντίστροφα, η λέξη ⟨παννίν⟩ παραμένει με διπλό ⟨νν⟩ στον τύπο ⟨παννιά⟩, παρόλο που το οπτικό ίνδαλμα της KNE θα επέβαλλε τη γραφή του με ένα ⟨ν⟩.

5. Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με την αναπαράσταση της συνίζησης ανέδειξαν την πολυπλοκότητα του ζητήματος για τη γραφή της Κυπριακής. Το βέβαιο είναι ότι το να ακολουθηθεί απόλυτα η φωνολογία της λέξης ή η φωνητική της λέξης είναι προβληματικό. Στην πραγματικότητα, ένα σύστημα γραφής πρέπει να βρει την ισορροπία ανάμεσα στη φωνητική, τη φωνολογία, τη μορφολογία και την ετυμολογία. Σε κάποια σημεία του συστήματος γραφής αυτά τα στοιχεία μπορεί να είναι ασύμβατα μεταξύ τους ή ακόμα και να είναι σε σύγκρουση με τις τάσεις γραφής της διαλέκτου από τους/τις φυσικούς/ές ομιλητές/τριες ή με την εκδοτική παράδοση. Το στοίχημα είναι ένα σύστημα γραφής να βρει τη χρυσή τομή ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες· αυτό δεν μπορεί να συμβεί αν ακολουθείται αποκλειστικά ένα και μόνο από αυτά τα στοιχεία, όπως για παράδειγμα αποκλειστικά φωνητική αναπαράσταση της γλώσσας στη γραφή.

Βιβλιογραφία

- Cahill, M. & E. Karan (2008) Factors in designing effective orthographies for unwritten languages. *SIL Electronic working papers 2008-001*. [Διαθέσιμο στο: <http://www-01.sil.org/silewp/abstract.asp?ref=2008-001>]
- Coutsougera, P. & G. V. Georgiou (2014) An orthographic system for Cypriot Greek. Στο: M. Karyoleμου, F. H. Baider & M. Katsoyannou (επιμ.), *Actes du 30e Colloque international de linguistique fonctionnelle: Chypre, 18-21 octobre 2006*. Fernelmont: EME, 57-62.
- Rogers, H. (2005) *Writing systems: a linguistic approach*. Oxford: Blackwell.
- Tsiplakou, S., Papapavlou, A., Pavlou, P. & M. Katsoyannou (2006) Levelling, koinéization and their implications for bidialectism. Στο: F. Hinskens (επιμ.), *Language variation-European perspectives. Selected papers from the third International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 3), Amsterdam, June 2005*. Amsterdam: John Benjamins, 265-276.
- Αρμοστής, Σ. (2014) Η γραπτή απόδοση της συνίζησης στην κυπριακή ελληνική. *Μικροφιλολογικά* 36: 48-50.
- Κατσογιάννου, Μ., Αρμοστής, Σ., Χριστοδούλου, Κ. & Χ. Θεμιστοκλέους (2013) Κατάρτιση λημματολογίου ενός διαλεκτικού λεξικού: η βάση δεδομένων Συντυσιές. Στο: M. Tsianikas, N. Maadad, G. Couvalis & M. Palaktsoyglou (επιμ.), *Greek research in Australia: Proceedings of the biennial international conference of Greek studies* (Flinders University June 2011). Adelaide: Flinders University Department of Language Studies-Modern Greek, 388-399.

Παράρτημα Α: Το πειραματικό υλικό όπως δόθηκε στην ΚΧ για ηχογράφηση

Οι λέξεις ενδιαφέροντος (που έχουν συνίζηση) φαίνονται με έντονα γράμματα:

- (1) Έν' λλίον μιτσίά τούντα **σπίθκια** εν έσει τίποτε **πιο μιάλον**;
- (2) Κούμπωσ' τα **κουμπιά** σου τζάι φόρησ' τα **γάνκια** σου γιατί έν' **διονιά** έξω!
- (3) Ο **θκειος** μου γυρεύκει καλουψήν τζάι πογιατζήν.
- (4) Ούλλην την ώραν ξιανίζει τα **μαλλιά** της.
- (5) Οι ανιψιούες μου ζιουν για να ψήνουν **μανιτάρκα** στο ντζάκιν.
- (6) Ο σσύλλος μου έφαεν τα **χαρκιά** που **εθκιέβαζεν** η Τασούλλα.
- (7) Η Ταλλού έν' λλίον άρρωστη τζάι πίννει **χάππια** να φέρει τα **μίλια** της.
- (8) Άμπα τζάι ντζίσεις πά' στο **κκομππιούτερ** μου, γιατί ίσια έκοψα σου τα **σέρκα**!
- (9) Ο Κωστής θέλει να φυτέψει έναν **φκιόρον** με ανθούς, αλλά εν-ι-βρίσκει το **φκυάριν**.
- (10) Θέλει εκπαίδευση για να φκάλλεις τα **παννιά** των μωρών.
- (11) Έν' που τα **πκιο** γλυτζιά δάμισι που έφα ποττέ.
- (12) Άννοξα τα **ντουλάπια** να **πιάσω φλυντζάνια**, αλλά ήβρα μόνον **ποτήρκα**.
- (13) Έκαμεν ντουζ, εφκήκεν έξω με βρεμένα **μαλλιά** τζάι αρρώστησεν.
- (14) Επήα αξιούριστος στην **δουλειάν**, τζ' αλλολλίον να με **θκιώξουν** με τες κλωτσίες.
- (15) Ο ανιψιός μου επάσυνεν τόσον πολλά, που εν κλείουν τα **κουμπιά** του **παντελονιού** του.
- (16) Αν δεν **παθκιέται** το κλατῶς, εν την-ι-γλιτώννεις την ττούμπαν.
- (17) Εν το λαλεί η **καρκιά** μου να **κουβενκιάζω** με τούντον άνθρωπον τζάι να μεν συμφωνούμεν.
- (18) Έφα τα μαχαζιά **μιαν** ώραν να έβρω **σῶιονιά** τζάι **παννιά** για την βάρκαν μου.

Παράρτημα Β: Η φωνολογική και φωνητική μορφή των εξεταζόμενων λέξεων

/spitiɛ/ → [ˈspitʰɛ]	/eˈðievezzen/ → [eˈθɛvezːɛn]	/fliˈndʒɛnniɛ/ → [fliˈndʒɛɲːɛ]
/pjo/ → [pɔ]	/ˈxɛppiɛ/ → [ˈxɛpʰːɛ]	/poˈtiriɛ/ → [poˈtʰɪkɛ]
/ˈmiɛlon/ → [ˈmɲɛlon]	/ˈmilɛ/ → [ˈmiːɛ]	/duˈliɛ/ → [duˈliːɛ]
/kuˈmpɪɛ/ → [kuˈmbːɲɛ]	/kkomˈppɪuter/ → [kʰːomˈpːcʰːuter]	/ˈðɪoksun/ → [ˈθɔkɔsun]
/ˈɣɛtiɛ/ → [ˈɣɛɲɛ]	/ˈxeriɛ/ → [ˈʃɛɲkɛ]	/penteloˈniɯ/ → [penteloˈɲu]
/xiˈoˌniɛ/ → [ʃoˌɲːɛ]	/ˈfiˌoron/ → [ˈfɔˌoron]	/pɛˈtɪɛtɛ/ → [pɛˈθɛtɛ]
/θɪos/ → [θɔs]	/ˈfiˌɛrin/ → [ˈfɛˌɛrin]	/kɛˈrðɪɛ/ → [kɛˈɾɔɛ]
/mɛˈllɪɛ/ → [mɛˈliːɛ]	/pɛˈnniɛ/ → [pɛˈɲːɛ]	/kuveˈntɪɛzzo/ → [kuveˈɲɛzːo]
/meniˈtɛriɛ/ → [meniˈtɛɲkɛ]	/ntuˈlɛppiɛ/ → [nduˈlɛpʰːɛ]	/miɛn/ → [mɲɛn]
/xɛˈrtɪɛ/ → [xɛˈɾɔɛ]	/ˈpiɛso/ → [ˈpɛsɔ]	/sxiˈniɛ/ → [ʃiˈɲːɛ]

Υλοποιώντας τη μικροδομή του πρώτου πολυ-μεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού: αποφάσεις και πρακτικές

Ελεονώρα Δημελά¹, Δήμητρα Μελισσαροπούλου¹, Γιώργος Ι. Ξυδόπουλος¹,
Χρήστος Παπαναγιώτου¹, Ελένη Γαλιώτου², Νικήτας Καρανικόλας² & Αγγελική Ράλλη¹
Πανεπιστήμιο Πατρών¹, ΤΕΙ Αθηνών²

1. Εισαγωγή-Στόχοι

Η σύνταξη λεξικών για την πρότυπη γλώσσα, μολονότι αποτελεί μια εξαιρετικά επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία, ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό παγιωμένες αρχές και πρακτικές της λεξικογραφικής έρευνας. Αντίθετα, η σύνταξη (δια-)διαλεκτικών λεξικών αποτελεί ένα εξαιρετικά καινοτόμο εγχείρημα, καθώς σημαντικά ζητήματα που αφορούν τόσο το χαρακτήρα όσο και τη δομή και το περιεχόμενο τέτοιου είδους λεξικών δεν έχουν τύχει ακόμα συστηματικής διερεύνησης. Στόχος μας στη συγκεκριμένη εργασία είναι να συζητήσουμε ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή αρχών και πρακτικών στη δομή και το περιεχόμενο του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού για τις μικρασιατικές διαλέκτους της Καππαδοκίας, του Πόντου και του Αϊβαλιού-Μοσχονησίων (στο εξής και ΤΛΔΜΑ).

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση του συγκεκριμένου λεξικού αποτελεί μέρος των δραστηριοτήτων του ερευνητικού προγράμματος AMiGre, το οποίο είναι το ακρωνύμιο του προγράμματος «Πόντος, Καππαδοκία, Αϊβαλί: Στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής»¹ που υλοποιείται από τρεις διαφορετικές ερευνητικές ομάδες (Πανεπιστήμιο Πατρών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΤΕΙ Αθήνας), με επιστημονική υπεύθυνη την Καθ. Αγγελική Ράλλη.

Η υλοποίηση του ΤΛΔΜΑ αναμένεται να συμβάλει στη συστηματική καταγραφή, μελέτη και ανάλυση της γλωσσικής ποικιλότητας της Μικράς Ασίας και στην αρχειοθέτηση ενός μεγάλου εύρους λεξιλογικού υλικού, που αποτελεί αναγκαίο όρο για τη διατήρηση της γλωσσικής πολιτιστικής κληρονομιάς μας. Φιλοδοξεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για κάθε χρήστη με γενικό ή ειδικό ενδιαφέρον (μαθητή, φοιτητή, ερευνητή κ.λπ.). Μετά το πέρας του έργου στόχος του εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων είναι το συγκεκριμένο λεξικό να εμπλουτιστεί και να διαμορφωθεί κατάλληλα, ώστε να εκδοθεί και σε έντυπη μορφή.

2. Βασικές παραδοχές για τον (τυπολογικό) χαρακτήρα του διαλεκτικού λεξικού

Τα διαλεκτικά λεξικά αντιμετωπίζονται συχνά ως μονόγλωσσα συγχρονικά λεξικά λόγω της περιορισμένης μακροδομής τους, καθώς και του γεγονότος ότι η γλώσσα της μακροδομής και αυτή της μικροδομής αποτελούν ποικιλίες της ίδιας γλώσσας (Zgusta 1971· Béjoint 2000· Landau 2001· Barbato & Varvaro 2004· Ξυδόπουλος 2008: 292-294· Xydopoulos & Ralli 2013: 524-526).

Θεωρούμε το ΤΛΔΜΑ ως δίγλωσσο λεξικό, ακολουθώντας τη σχετική άποψη για τα λεξικά τοπικών διαλέκτων, καθώς υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στη γλώσσα της μακροδομής και της μικροδομής (Διάλεκτοι vs Κοινή Νέα Ελληνική) (βλ. Geeraerts 1989: 294-295· Béjoint 2000: 39· Marellò 2004: 351· Κατσογιάννου 2008: 659· Ξυδόπουλος 2011: 96-97· Xydopoulos & Ralli 2013: 526). Επιπλέον, η τυπικά και σημασιολογικά πλούσια μικροδομή του λεξικού αλλά και η εκτενής μακροδομή του το κατατάσσει στα αυτούσια λεξικά και όχι στα γλωσσάρια (βλ. Hartmann & James 1998).

¹ Για περισσότερες πληροφορίες μπορεί κανείς να ανατρέξει στην ιστοσελίδα του προγράμματος: <http://amigre.cs.teiath.gr/>

Το συγκεκριμένο λεξικό δεν έχει συγχρονικό χαρακτήρα (δεν αποτελεί λοιπόν ένα συγχρονικό λεξικό), καθώς εμπεριέχει λήμματα από διαφορετικές χρονικές περιόδους (Penhallurick 2009: 301). Έχοντας κατά νου ότι στόχος του ΤΛΔΜΑ είναι η καταγραφή και διάσωση του λεξιλογικού πλούτου των συγκεκριμένων διαλεκτικών ποικιλιών, γίνεται σαφές ότι η μακροδομή περιλαμβάνει στοιχεία που μπορεί να μην περιορίζονται σε μια συγκεκριμένη περίοδο, αλλά να εκτείνονται τόσο πίσω χρονικά όσο και οι διαθέσιμες πηγές του γλωσσικού υλικού. Σημειώνουμε ότι το διάστημα αυτό και για τις τρεις διαλέκτους μπορεί να εκτείνεται ως και 200 χρόνια (βλ. και Xydopoulos & Ralli 2013: 526).

Τέλος, το ΤΛΔΜΑ αποδελτιώνει και συστηματοποιεί λεξιλόγιο που εντοπίζεται τόσο σε προφορικές όσο και σε γραπτές πηγές, είτε άμεσα είτε έμμεσα, για καθεμία από τις τρεις διαλεκτικές ποικιλίες (Van Keymeulen & De Tier 2010), έχοντας μια εκτεταμένη και εξαιρετικά πληροφοριακή μικροδομή. Μάλιστα, ο δυναμικός του χαρακτήρας ως ηλεκτρονικού λεξικού προσφέρει τη δυνατότητα όχι μόνο της σύνθετης αναζήτησης σε ένα εύρος πληροφοριών (Burke 2003) στο πλαίσιο μιας διαλέκτου, αλλά και της αντιπαραβολής πληροφοριών ανάμεσα στις συγκεκριμένες τρεις διαλεκτικές ποικιλίες της Μικράς Ασίας.

3. Μικροδομή: τυπικό σχόλιο

3.1 Λέξη-κεφαλή

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει μια λεξικογραφική ομάδα, όταν σχεδιάζει τη μικροδομή ενός λεξικού, είναι η μορφή της λέξης κεφαλής (headword). Οι λέξεις κεφαλές αποτελούν τύπους παραπομπής (citation forms), οι οποίοι πραγματώνονται είτε με μικρά γράμματα και τονικά σύμβολα (Rys & Van Keymeulen 2009) είτε με κεφαλαία γράμματα και τονικά σύμβολα (Penhallurick 2009), επιλογή η οποία έχει παγιωθεί ως πρακτική στην Αγγλική λεξικογραφία (Markus & Heuberger 2007: 356).

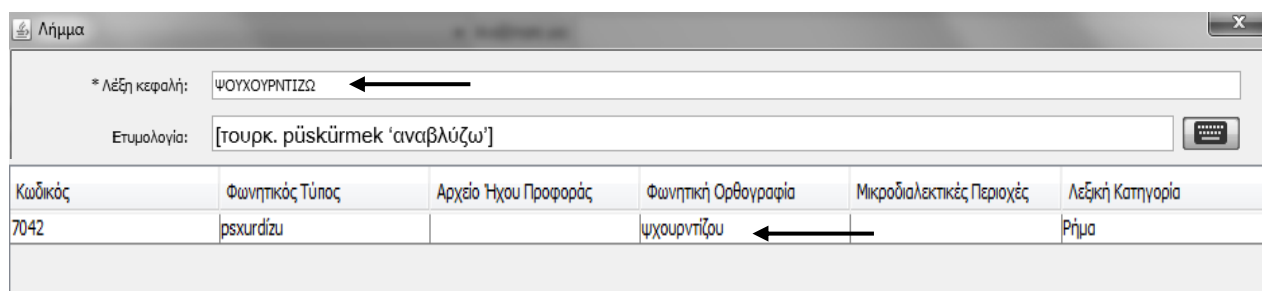
Η μορφή της λέξης κεφαλής για του σκοπούς του ΤΛΔΜΑ αποφασίσαμε να είναι ουδέτερη, καθώς πρέπει να εξασφαλίζει ότι δε θα υπάρχουν διαφορετικοί και αυθαίρετοι κανόνες ορθογραφίας ή/και προφοράς για την αποτύπωση διαφορετικών λημμάτων, αφού αυτό θα δυσχεράνει σημαντικά τη διαδικασία αναζήτησής τους. Ταυτόχρονα, οι ορθογραφικοί και φωνητικοί τύποι των λημμάτων είναι διακριτοί, ούτως ώστε το λεξικό να μπορεί να είναι εύχρηστο και αποτελεσματικό τόσο στους χρήστες που είναι φυσικοί ομιλητές των διαλέκτων ή που έχουν κάποια επαφή με αυτή, όσο και σε χρήστες που δεν έχουν καμιά προηγούμενη γνώση, αλλά και κανένα ιδιαίτερο γλωσσολογικό υπόβαθρο (μαθητές, γενικό κοινό κ.λπ.) (βλ. Durkin 2010· Xydopoulos & Ralli 2013).

Συνεπώς, οι λέξεις κεφαλές αντιμετωπίζονται για τους σκοπούς του ΤΛΔΜΑ ως κανονικοποιημένοι τύποι (Landau 2001: 98-9) και με την ορθογραφική έννοια (Xydopoulos & Ralli 2013), απαλλαγμένοι από συγκεκριμένα φωνολογικά φαινόμενα τα οποία μπορεί να εμφανίζονται στις συγκεκριμένες διαλεκτικές ποικιλίες, όπως π.χ. οι στενώσεις (η τροπή δηλαδή των άτονων μέσων φωνηέντων στα αντίστοιχα υψηλά), οι κωφώσεις (η αποβολή δηλαδή των άτονων υψηλών φωνηέντων) ή οι επενθέσεις φωνημάτων (η προσθήκη φωνηέντων ή συμφώνων). Παράλληλα, αποφεύγεται η απόδοση των λέξεων κεφαλών σε ημιφωνητική μορφή, κάτι που συνιστούσε συνήθη πρακτική των ερασιτεχνών λεξικογράφων, οι οποίοι μετέγραφαν στη βάση της διαίσθησης ή της ακοής τους (βλ. μεταξύ άλλων Barbato & Varvaro 2004: 434· Γιακουμάκη κ.ά. 2004: 926).

Η κεφαλαιογράμματα μορφή της λέξης κεφαλής επιλέχθηκε ως η πλέον κατάλληλη, καθώς: (α) διαφοροποιείται από τις ορθογραφικές συμβάσεις της Κοινής Νέας Ελληνικής, (β) δεν ρυθμίζει κανόνες προφοράς και ορθογραφίας στις διαλέκτους, (γ) επιτρέπει την παρουσίαση των διαφορετικών ορθογραφικών και φωνητικών τύπων στη μικροδομή (βλ. Κατσούδα 2012: 127), και (δ) απαλλάσσει από τη χρήση διαφορετικών και αυθαίρετων κανόνων προφοράς και ορθογραφίας για την ίδια διάλεκτο αλλά και τις διαλέκτους μεταξύ τους (Xydopoulos & Ralli 2013).

Η ένταξη διαφορετικών ορθογραφικών και φωνητικών τύπων στη διαλεκτική λεξικογραφία αποτελεί κρίσιμη σημασία επιλογή καθώς, αντίθετα με την Κοινή Νέα Ελληνική, οι διάλεκτοι δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ρύθμισης, κάθαρσης ή προτυποποίησης. Ως εκ τούτου, επιδεικνύουν μεγαλύτερη ανοχή στην ποικιλότητα, κάτι που αξίζει να συστηματοποιηθεί και να αποτυπωθεί σε ένα διαλεκτικό ηλεκτρονικό λεξικό. Επιπλέον, έχοντας κατά νου τον τυπολογικό χαρακτήρα αλλά και το προφίλ του ΤΛΔΜΑ, υιοθετήσαμε ως λέξεις κεφαλές αυτές τις ορθογραφικές μορφές που φαίνονται επικρατέστερες στις διαθέσιμες πηγές (βλ. Κατσούδα 2012: 126· Γιακουμάκη κ.ά. 2004: 926).

Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα από το περιβάλλον της βάσης του ΤΛΔΜΑ, όπου φαίνεται η άτονη κεφαλαιογράμμη απόδοση της λέξης κεφαλής για το λήμμα ΨΟΥΧΟΥΡΝΤΙΖΩ της Αϊβαλιώτικης, το οποίο στη διάλεκτο πραγματώνεται ως ψχουρντίζου «ψιχαλίζω, ραντίζω»:

Εικόνα 1: Απόδοση της λέξης κεφαλής για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΨΟΥΧΟΥΡΝΤΙΖΩ «ψιχαλίζω, ραντίζω».

3.2 Τυπικό σχόλιο

Η μικροδομή του ΤΛΔΜΑ περιέχει τέσσερα είδη πληροφορίας που αφορούν το τυπικό μέρος. Αυτά είναι η ετυμολογία, ο φωνητικός τύπος, η μορφολογική διεργασία που μπορεί να παράγει το λήμμα καθώς και η λεξική του κατηγορία.

3.2.1 Ετυμολογία

Δεδομένου του ότι το ΤΛΔΜΑ δεν έχει ιστορικό χαρακτήρα, η ετυμολογική πληροφορία, περιορίζεται στη συνοπτική και οικονομική απόδοση της ετυμολογίας με εύληπτο τρόπο για κάθε χρήστη. Έτσι, δίνεται έμφαση στα λεξικά στοιχεία (θέματα) και όχι στις διαδικασίες (φωνολογικές, μορφολογικές κ.λπ) από τις οποίες μπορεί να παράγονται. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η σύγχυση μεταξύ ετυμολογίας και μορφολογικής διεργασίας, η οποία δίνεται σε ξεχωριστό πεδίο. Η ετυμολογική πληροφορία περιορίζεται στην αμέσως προηγούμενη συγχρονία και δεν στοχεύει στην παράθεση του απώτατου πρόγονου τύπου. Ακολουθεί ενδεικτικά η ετυμολογική πληροφορία για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΓΙΟΥΤΟ «βοήθεια»:

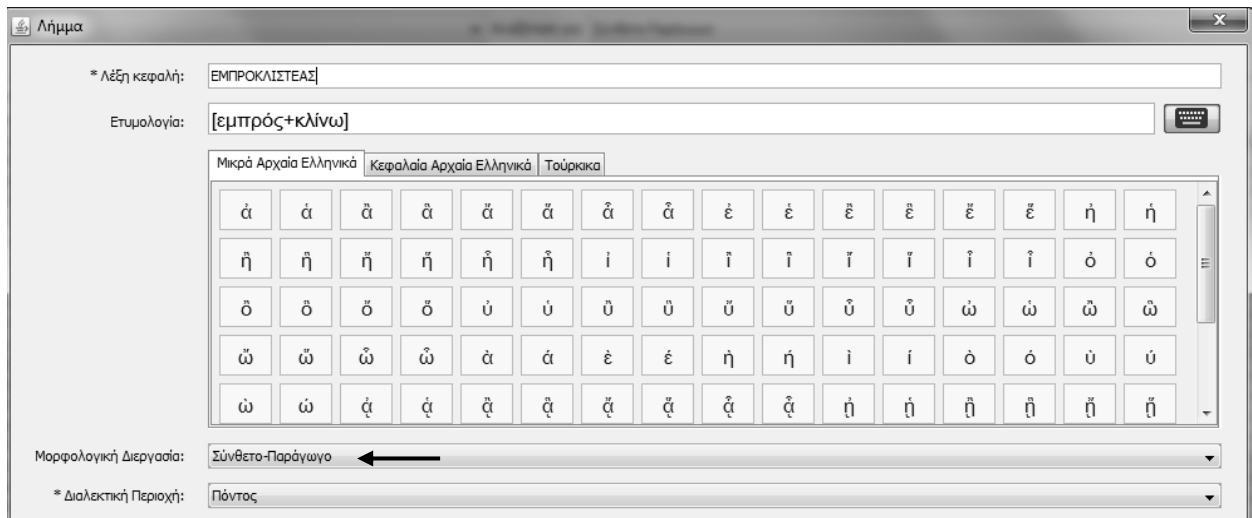

Εικόνα 2: Ετυμολογική πληροφορία για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΓΙΟΥΤΟ «βοήθεια».

Όπως προκύπτει από την παραπάνω εικόνα, στο σχετικό πεδίο δηλώνεται ότι το λήμμα ΑΓΙΟΥΤΟ «βοήθεια» προέρχεται από τον μεσαιωνικό τύπο. Δεν γίνεται αναφορά στην πηγή του μεσαιωνικού τύπου (ιταλικό δάνειο στη Μεσαιωνική Ελληνική, πρβλ. Κριαρά 2012).

3.2.2 Μορφολογική διεργασία

Στο ομώνυμο πεδίο παρατίθενται πληροφορίες σχετικά με τις διαδικασίες που συμμετέχουν στο σχηματισμό του συγκεκριμένου λήμματος ή/και σχετικά με την υπόστασή τους από συγχρονική άποψη. Έτσι από τις διαθέσιμες διεργασίες στην πλατφόρμα, που είναι: η παραγωγή, η σύνθεση, η λεξικοποιημένη φράση, ο συμφυρμός ή ο συνδυασμός διαδικασιών, όπως σύνθετο και παράγωγο που ισχύει για το λήμμα της Ποντιακής ΕΜΠΡΟΚΛΙΣΤΕΑΣ «αυτός που γέρνει προς τα μπρος, καμπούρης»:

Εικόνα 3: Μορφολογική διεργασία για το λήμμα της Ποντιακής ΕΜΠΡΟΚΛΙΣΤΕΑΣ «αυτός που γέρνει προς τα μπρος, Καμπούρης».

3.2.3 Φωνητικός τύπος

Η παράθεση φωνητικών τύπων αποτελεί ένα από τα πιο ουσιώδη μέρη της μικροδομής κάθε μοντέρνου διαλεκτικού λεξικού, καθώς εγγυάται ότι εκτός από τις άλλες (ετυμολογικές, μορφολογικές και σημασιολογικές) πληροφορίες ο χρήστης θα έχει πρόσβαση στην πραγματική τους προφορά. Για το σκοπό αυτό, στο ΤΛΔΜΑ κρίθηκε ως ασφαλέστερη μεθοδολογικά επιλογή η μεταγραφή σε ευρεία φωνητική μεταγραφή (βλ. Atkins & Rundell 2008) με βάση τα σύμβολα του διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου. Αξιοποιώντας τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει η ηλεκτρονική έκδοση του ΤΛΔΜΑ, οι φωνητικοί τύποι συνοδεύονται από αρχεία ήχου (WAV) στα οποία έχει καταγραφεί η πραγματική προφορά των ήχων από φυσικούς ομιλητές των διαλέκτων - όπου αυτό είναι δυνατόν. Η συγκεκριμένη επιλογή είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς έτσι αντιμετωπίζεται η συχνή ασυμβατότητα των ορθογραφικών τύπων, όπως αυτοί μαρτυρούνται στις γραπτές πηγές, και της πραγματικής τους προφοράς (βλ. Γιακουμάκη κ.ά. 2004: 927· Xydopoulos & Ralli 2013).

Στα παραδείγματα που ακολουθούν, βλέπουμε τους διαφορετικούς φωνητικούς τύπους ενός λήμματος σε ευρεία φωνητική μεταγραφή για καθεμία από τις τρεις διαλέκτους.

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

Δημιουργία Νέου Τύπου Πραγμάτωσης

Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία
67	/aɣiriádstus/		αγριλάντσους	Πάμφιλα	Επίθετο
68			αχιρλάντσους		Επίθετο
69			αγριλάντσους		Επίθετο

Βλέπε Επίσης

Εικόνα 4: Φωνητικοί τύποι για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΓΡΙΑΝΤΙΣΤΟΣ «αγροίκος».

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

Δημιουργία Νέου Τύπου Πραγμάτωσης

Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία
6165	toʃæc		τοσ'άκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6166	tuʃéc		τουσ'έκ'	Τραπεζούντα	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6167	teʃácin		τεσ'άκιν	Κερασούντα	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6168	teʃác		τεσ'άκ'	Τραπεζούντα, Κοτύωρα, Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6169	teʃéc		τεσ'έκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6170	tiʃác		πισ'άκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο

Βλέπε Επίσης

Εικόνα 5: Φωνητικοί τύποι για το λήμμα της Ποντιακής ΤΟΣΕΚΙ «στρώμα».

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

Δημιουργία Νέου Τύπου Πραγμάτωσης

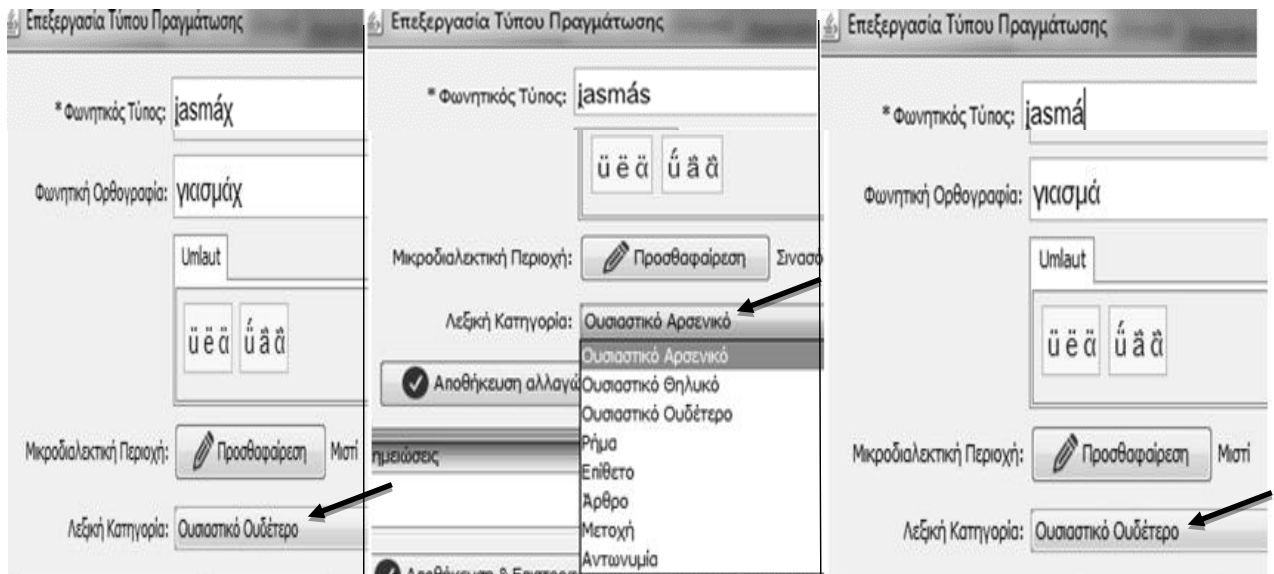
Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία
4238	ɣaristurɔizu		ɣaristourntízu	Μιστί	Ρήμα
4239	ɣaristurdó		ɣaristourntíw	Μιστί	Ρήμα
4258	ɣarಿಸurdó		ɣarισourntíw	Σινασός	Ρήμα
4259	ɣaristurɔizu		ɣarισρνtízu	Μιστί	Ρήμα

Βλέπε Επίσης

Εικόνα 6: Φωνητικοί τύποι για το λήμμα της Καππαδοκικής ΓΑΡΙΣΤΟΥΡΝΤΙΖΩ «ανακατεύω».

3.2.4 Λεξική κατηγορία

Η πληροφορία σχετικά με τη λεξική κατηγορία δεν καταχωρείται στο ΤΛΔΜΑ στο πεδίο της λέξης κεφαλής αλλά δίνεται ξεχωριστά για κάθε διαφορετικό φωνητικό τύπο. Θεωρούμε ότι η συγκεκριμένη λεξικογραφική πρακτική είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς επιτρέπει την κωδικοποίηση και συστηματοποίηση των μικρο-διαλεκτικών διαφοροποιήσεων. Μια τυπική περίπτωση μικρο-διαλεκτικής διαφοροποίησης αφορά την πραγμάτωση του γένους, πληροφορία η οποία κωδικοποιείται μαζί με τη λεξική κατηγορία του ουσιαστικού. Για παράδειγμα, το λήμμα της Καππαδοκικής ΓΙΑΣΜΑ περιλαμβάνει δύο πραγματώσεις ως ουδέτερο από το Μιστί και μια πραγμάτωση ως αρσενικό από τη Σινασό, η οποία σημειώνεται σε κάθε διαφορετικό τύπο. Η απεικόνισή τους στο περιβάλλον της βάσης φαίνεται στην εικόνα που ακολουθεί:

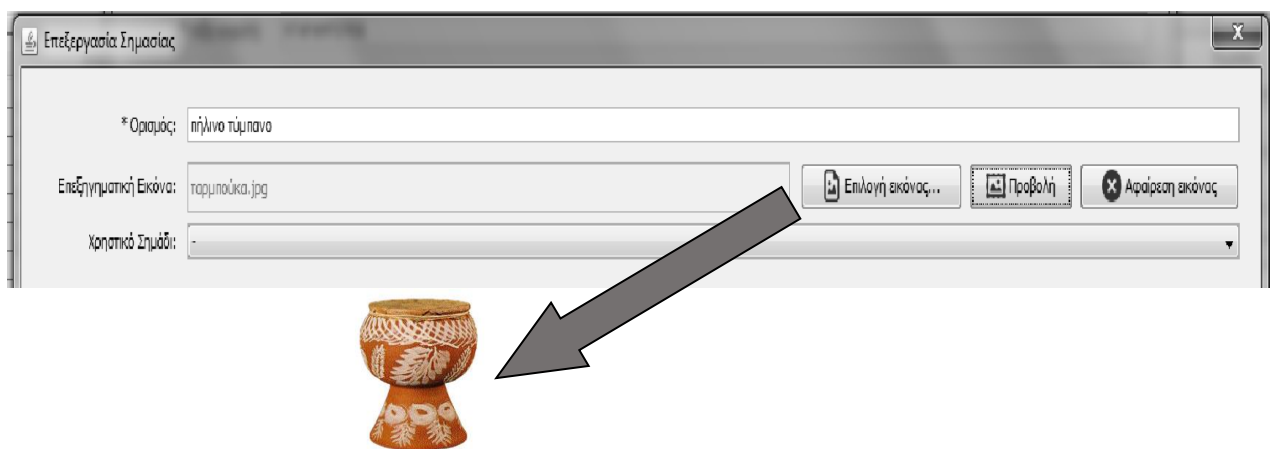
Εικόνα 7: Απόδοση λεξικής κατηγορίας για τις διαφορετικές πραγματώσεις ενός λήμματος.

4. Μικροδομή: σημασιολογικό σχόλιο

Τα λήμματα περιέχουν, επίσης, πληροφορίες που αφορούν το σημασιολογικό μέρος. Αυτές είναι οι ορισμοί που συνοδεύονται από πολυμεσικές πληροφορίες, ένα μικρό θησαυρό, ισοδύναμα στις άλλες διαλέκτους, χρηστικά σημάδια και παραδείγματα χρήσης.

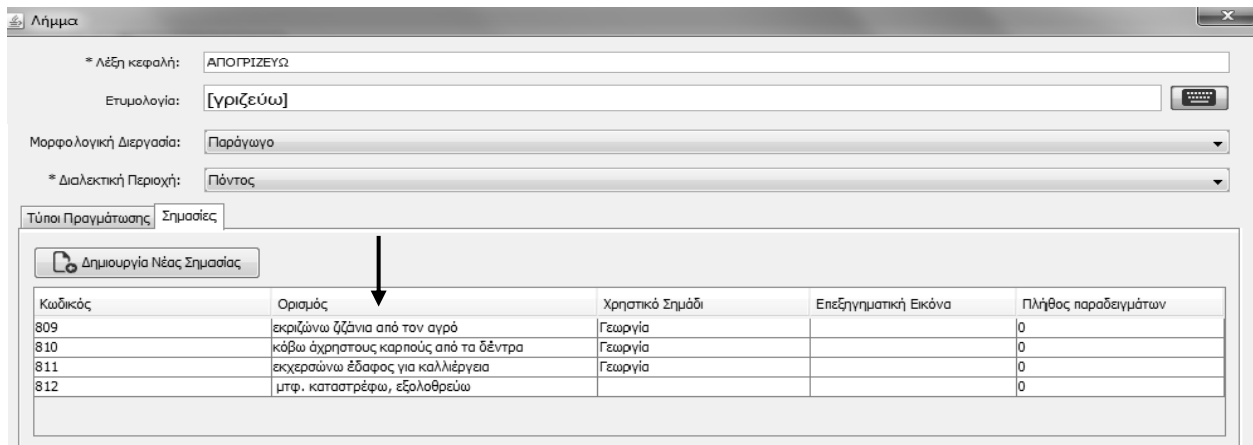
4.1 Ορισμοί

Οι ορισμοί που δίνονται στα λήμματα του ΤΛΔΜΑ είναι κυρίως συνωνυμικοί (Geeraerts 2003: 88), δίνοντας τις αντίστοιχες σημασίες στην ΚΝΕ. Οι προτασιακοί ορισμοί επιλέγονται για τα λήμματα που έχουν κάποια ειδική σημασία στη διάλεκτο, η οποία είναι δύσκολο να αποδοθεί μονολεκτικά (π.χ. ένα ειδικό εργαλείο για το οποίο δεν υπάρχει ακριβές αντίστοιχο κ.λπ.). Αξιοποιώντας τον ηλεκτρονικό χαρακτήρα του λεξικού, επιλεγμένα λήμματα εμπλουτίζονται σημασιολογικά με πολυμεσικές πληροφορίες, όπως με εικόνα ή video. Στο παρακάτω παράδειγμα, παρατηρούμε ότι η σημασία του λήμματος της Αϊβαλιώτικης ΝΤΑΡΑΜΠΟΥΚΑ «πήλινο τύμπανο» συνοδεύεται από την εικόνα που ακολουθεί αμέσως μετά.

Εικόνα 8: Ορισμός λήμματος με πολυμεσική πληροφορία.

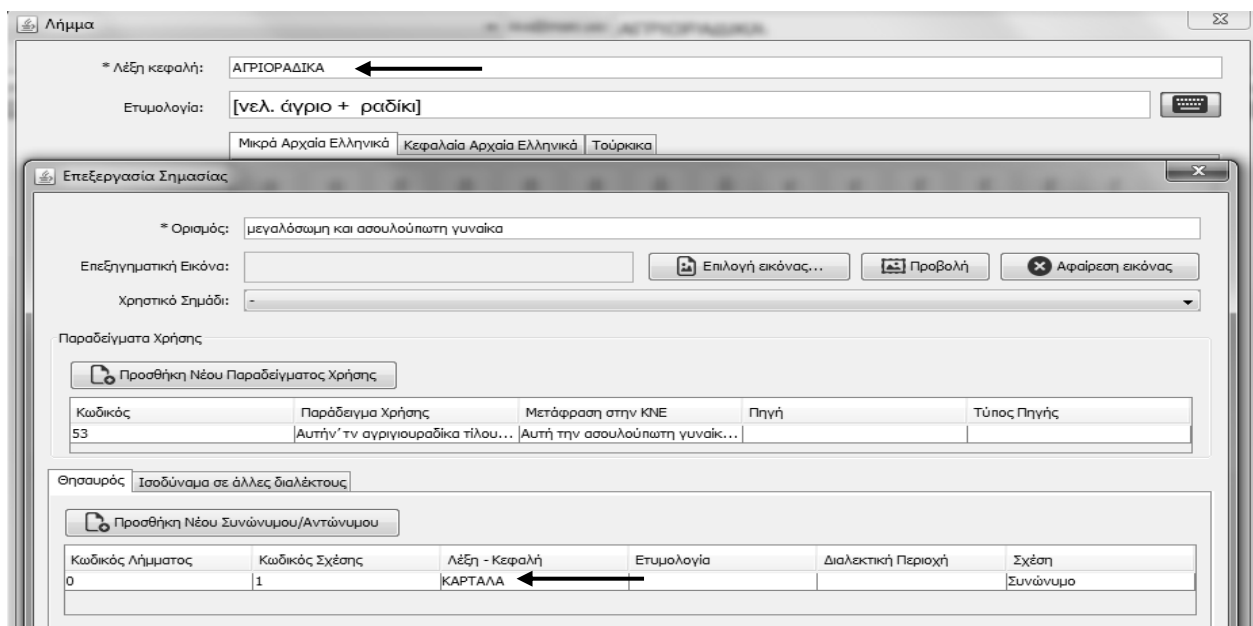
Επιπλέον, η πολυσημία και η ομωνυμία αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο όπως στα πρωτοτυπικά/κοινά λεξικά (βλ. Markus & Heuberger 2007). Όσον αφορά την πολυσημία, οι διαφορετικές σημασίες ενός λήμματος αριθμούνται ξεχωριστά και καταχωρούνται σε διαφορετική σειρά (με διαφορετική αρίθμηση) στη μικροδομή του ΤΛΔΜΑ. Προτεραιότητα δίνεται στην κυριολεκτική σημασία, ενώ ακολουθούν οι μεταφορικές. Ενδεικτικό παράδειγμα ακολουθεί αμέσως παρακάτω για το λήμμα ΑΠΟΓΡΙΖΕΥΩ της Ποντιακής, στο οποίο οι κυριολεκτικές σημασίες προηγούνται ενώ η μεταφορική παρατίθεται τελευταία με την προσθήκη της σχετικής συντόμευσης (μτφ.):

Εικόνα 9: Πολύσημα λήμματα.

4.2 Θησαυρός

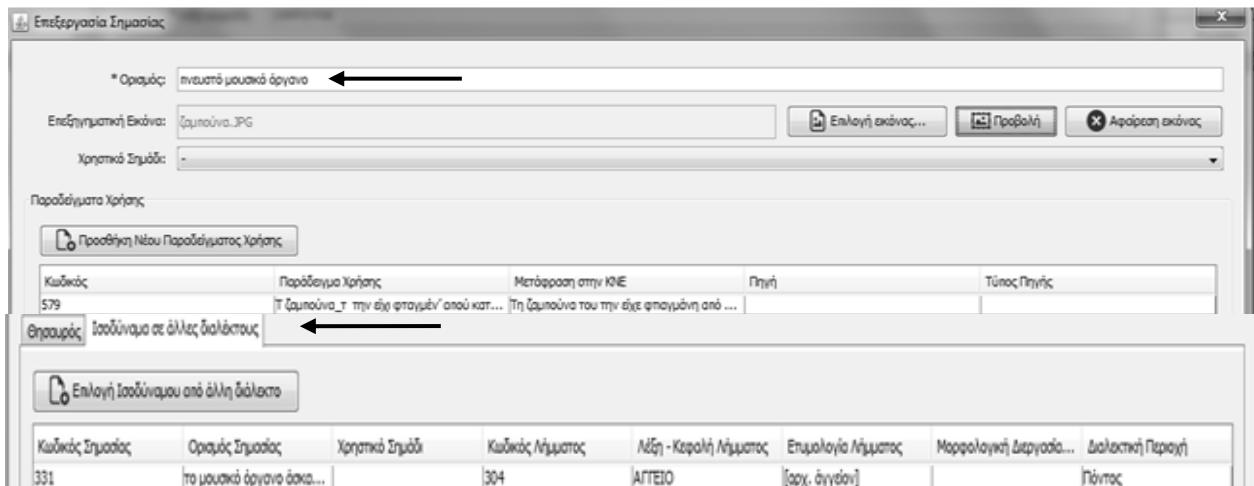
Μέρος του σημασιολογικού σχολίου του ΤΛΔΜΑ αποτελεί επίσης και ένας μικρός θησαυρός. Ο θησαυρός περιλαμβάνει συνώνυμα και αντώνυμα για συγκεκριμένα λήμματα. Με αυτό τον τρόπο, οι χρήστες μπορούν να διαπαραπέμπονται μέσα από ένα λήμμα σε άλλα σχετικά, μέσω του θησαυρού. Στο παράδειγμα που ακολουθεί μπορείτε να δείτε ένα δείγμα του θησαυρού για το λήμμα ΑΓΡΙΟΡΑΔΙΚΑ «μεγαλόσωμη και ασουλούπωτη γυναίκα» το οποίο έχει συνώνυμο το λήμμα ΚΑΡΤΑΛΑ:

Εικόνα 10: Δείγμα του θησαυρού για το λήμμα ΑΓΡΙΟΡΑΔΙΚΑ «μεγαλόσωμη και ασουλούπωτη γυναίκα» το οποίο έχει συνώνυμο το λήμμα ΚΑΡΤΑΛΑ.

4.3 Ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους

Δεδομένου του ότι το ΤΛΔΜΑ χαρακτηρίζεται ως τρι-διαλεκτικό λεξικό, μια από τις βασικές του δυνατότητες είναι να συσχετίζει λήμματα των τριών διαλέκτων μεταξύ τους τα οποία έχουν την ίδια ή παρόμοια σημασία. Με αυτό τον τρόπο, λήμματα από τις τρεις διαφορετικές διαλέκτους συσχετίζονται μεταξύ τους, αποκαλύπτοντας τις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές μεταξύ των διαλεκτικών συστημάτων. Στο παράδειγμα που ακολουθεί, μπορείτε να δείτε το συσχετισμό του λήμματος ΖΑΜΠΟΥΝΑ της Αϊβαλιώτικης και του λήμματος ΑΓΓΕΙΟ της Ποντιακής. Αυτά στο περιβάλλον της βάσης ονομάζονται «ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους».

Εικόνα 11: Ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους: συσχετισμός του λήμματος ΖΑΜΠΟΥΝΑ της Αϊβαλιώτικης και του λήμματος ΑΓΓΕΙΟ της Ποντιακής.

4.4 Χρήση-χρηστικά σημάδια

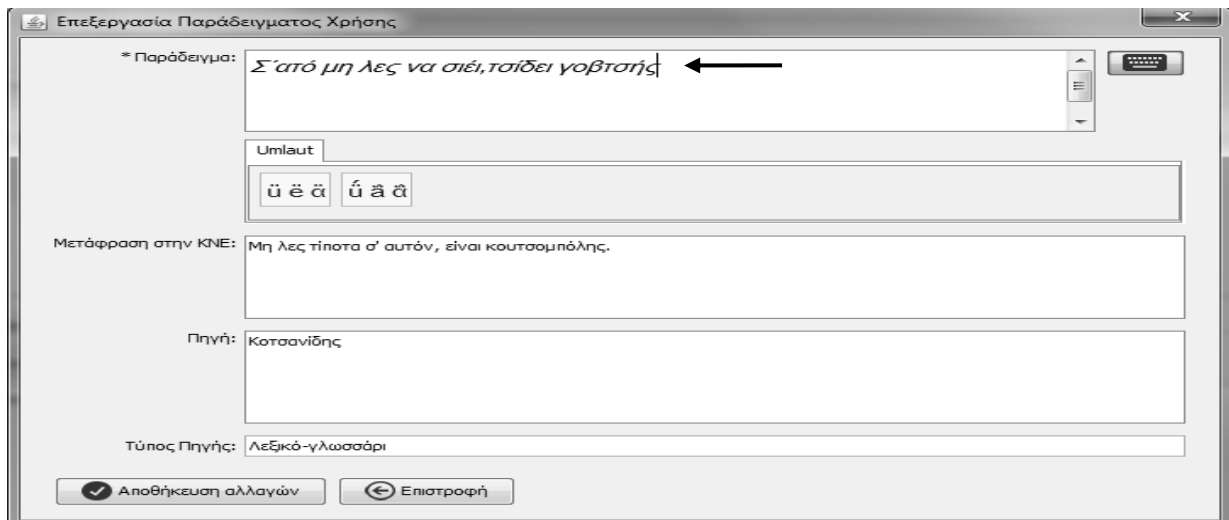
Τα χρηστικά σημάδια εντάσσονται στη μικροδομή του ΤΛΔΜΑ, καθώς θεωρούμε ότι αποτελούν τον πλέον ενδεδειγμένο τρόπο, για να δηλωθεί το επίπεδο ύφους και το εύρος χρήσης των λημμάτων. Λαμβάνοντας υπόψη τα πολιτισμικά και γεωγραφικά δεδομένα των περιοχών όπου μιλούνται οι τρεις διάλεκτοι, ορίσαμε συγκεκριμένα θεματικά πεδία για τον εννοιολογικό προσδιορισμό των λημμάτων και τον εμπλουτισμό του σημασιολογικού σχολίου του λεξικού, δίνοντας τις ακόλουθες επιλογές: γεωργία, κτηνοτροφία, φυτολογία, ζωολογία, οικοκυρικά, ιατρική, αλιεία, υφαντική, ελαιουργία, θρησκεία. Στην εικόνα που ακολουθεί βλέπετε ένα ενδεικτικό παράδειγμα ορισμού και χρηστικού σημαδιού για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΠΟΛΥΤΟ «απλό σχέδιο ύφανσης στον αργαλειό»:

Εικόνα 12: Παράδειγμα ορισμού και χρηστικού σημαδιού για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΠΟΛΥΤΟ «απλό σχέδιο ύφανσης στον αργαλειό».

4.5 Παραδείγματα χρήσης

Τα αυθεντικά παραδείγματα χρήσης αποτελούν απαραίτητο μέρος του σημασιολογικού σχολίου κάθε διαλεκτικού λεξικού, καθώς παρέχουν επιπλέον πληροφορίες για το περιβάλλον χρήσης (contextual usage) των λημμάτων. Τα παραδείγματα που παρατίθενται στα διάφορα λήμματα του ΤΛΔΜΑ προέρχονται τόσο από προφορικές όσο και από γραπτές πηγές. Αποδίδονται σε ορθογραφική μορφή με τη βοήθεια κάποιων χρηστικών σημαδιών, προκειμένου να αποτυπωθεί η προφορά, χωρίς να χρειαστεί να καταφύγουμε στην ημιφωνητική μεταγραφή (semiphonetic transcription, βλ. Rys & Van Keymeulen 2009: 134· Κατσούδα 2012: 141). Για κάθε παράδειγμα δίνεται η αντίστοιχη μετάφραση στην ΚΝΕ, ώστε να είναι κατανοητό σε οποιονδήποτε χρήστη, διαλεκτόφωνο ή μη και ειδικό ή μη. Παρακάτω βλέπουμε ένα παράδειγμα χρήσης για το λήμμα ΓΟΒΤΣΗΣ «κοτσομπόλης» της Καπαδοκικής:

Εικόνα 13: Παράδειγμα χρήσης για το λήμμα ΓΟΒΤΣΗΣ «κοτσομπόλης» της Καπαδοκικής.

5. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, στην εργασία αυτή παρουσιάστηκε και συζητήθηκε η εφαρμογή συγκεκριμένων λεξικογραφικών αρχών και πρακτικών στη μικροδομή του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού για τις μικρασιατικές διαλέκτους του Αϊβαλιού και των Μοσχονησιών, της Καπαδοκίας και του Πόντου (ΤΛΔΜΑ). Όπως αναφέραμε παραπάνω στις ενότητες 3 και 4, αναφορικά με την οργάνωση της μικροδομής: (α) οι λέξεις κεφαλές δίνονται με κεφαλαία γράμματα, (β) οι ετυμολογικές πληροφορίες περιορίζονται σε βασικές, αλλά ουσιώδεις πληροφορίες για την αμέσως προηγούμενη μορφή και όχι για τον απώτατο πρόγονο, (γ) οι μορφολογικές διαδικασίες αποτελούν μέρος των πληροφοριών στη μικροδομή, (δ) η φωνητική μεταγραφή σε συνδυασμό με τα αρχεία ήχου αποτυπώνουν την αυθεντική προφορά, (ε) η ενδο-διαλεκτική διαφοροποίηση παρουσιάζεται και συστηματοποιείται τόσο με τους φωνητικούς όσο και με τους ορθογραφικούς τύπους, (στ) οι ορισμοί είναι σύντομοι και επιτρέπουν συνδέσεις με άλλα λήμματα είτε ενδο-διαλεκτικά είτε δια-διαλεκτικά, (ζ) τα χρηστικά σημάδια παρέχουν πληροφορίες για θεματικά πεδία ή / και πραγματολογικές πληροφορίες, και (η) τα παραδείγματα αυθεντικής χρήσης στη διάλεκτο με μετάφραση στην ΚΝΕ βοηθούν στην περαιτέρω εξοικείωση των χρηστών τόσο με τη σημασία των λημμάτων όσο και με το περιβάλλον χρήσης τους. Μετά την ολοκλήρωσή του το ΤΛΔΜΑ θα είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο σε συγκεκριμένο ιστότοπο, ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμο σε όλα τα διαφορετικά προφίλ χρηστών.

Ελπίζουμε ότι το ΤΛΔΜΑ θα συμβάλει στη καταγραφή και διάσωση πολύτιμου λεξιλογικού υλικού της Μικρασιατικής Ελληνικής και θα αποτελέσει ένα φιλικό ηλεκτρονικό εργαλείο για

οποιοδήποτε χρήστη ο οποίος ενδιαφέρεται για την αναζήτηση οποιαδήποτε λεξιλογικής πληροφορίας σχετικά με τις μικρασιατικές διαλέκτους.

Ευχαριστίες

Συνοπτική μορφή της εργασίας αυτής παρουσιάστηκε στο 6ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας, 25-28 Σεπτεμβρίου 2015. Ευχαριστούμε θερμά το κοινό του συγκεκριμένου συνεδρίου για τα σχόλια και τις παρατηρήσεις του. Η ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις μάς βαρύνει αποκλειστικά. Η συγκεκριμένη εργασία έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο-ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ)-Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΘΑΛΗΣ. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Βιβλιογραφία

- Atkins, B. T. S. & M. Rundell (2008) *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Barbato, M. & A. Varvaro (2004) Dialect dictionaries. *International journal of lexicography* 17 (4): 429-439.
- Béjoint, H. (2000) *Modern lexicography: an introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Burke, S. M. (2003) The design of online lexicons. Στο: P. Sterkenburg (επιμ.), *A practical guide to lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 240-249.
- Γιακουμάκη, Ε., Καραντζή, Χ. & Ι. Μανωλέσσου (2004) ΙΛΝΕ και ηλεκτρονική λεξικογραφία. Στο: *Πρακτικά του 6^{ου} ICGL*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 921-929.
- Durkin, P. (2010) Assessing non-standard writing in lexicography. Στο: R. Hickey (επιμ.), *Varieties of English in writing: the written word as linguistic evidence*. Amsterdam: John Benjamins, 43-60.
- Geeraerts, D. (1989) Principles in monolingual lexicography. Στο: F. J. Hausmann, O. O. Reichmann, H. E. Wiegand & L. Zgusta (επιμ.), *Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. An international encyclopedia of lexicography. Encyclopédie internationale de lexicographie*. Berlin: Walter de Gruyter, 287-296.
- Geeraerts, D. (2003) Meaning and definition. Στο: P. van Sterkenburg (επιμ.), *A practical guide to lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 83-93.
- Hartmann, R. R. K. & G. James. (1998) *Dictionary of lexicography*. London: Routledge.
- Κατσογιάννου, Μ. (2008) Διαλεκτικά λεξικά της Νέας Ελληνικής. Στο: Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού, Χ. Χαραλαμπίκης & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Γλώσσης χάριν: τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον Καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 649-663.
- Κατσούδα, Γ. (2012) Διαλεκτική λεξικογραφία: επισκόπηση και ζητήματα. *Λεξικογραφικό δελτίο* 26: 77-159.
- Κριαράς, Ε. (2012) *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής δημόδους γραμματείας (1100-1669)*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Τομ. Α-ΙΗ.
- Landau, S. I. (2001) *Dictionaries: the art and craft of lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marello, C. (2004) Lexicography in Italy: specific themes and trends. *International journal of lexicography* 17 (4): 349-356.
- Markus, M. & R. Heuberger (2007) The architecture of Joseph Wright's English dialect dictionary: preparing the computerized version. *International Journal of Lexicography* 20 (4): 355-368.
- Ευδόπουλος, Γ. (2008) *Εισαγωγή στη μελέτη της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ευδόπουλος, Γ. Ι. (2011) Μεταλεξικογραφικές παρατηρήσεις στα διαλεκτικά λεξικά Μ. Μπεναρδή και Α. Σύρκου. Στο: Α. Ράλλη (επιμ.), *Patras working papers in linguistics* 2 (1): 96-113.
- Penhallurick, R. (2009) Dialect dictionaries. Στο: Α. Ρ. Cowie (επιμ.), *The Oxford history of English lexicography*, Volume II: specialized dictionaries. Oxford: Oxford University Press, 290-313.
- Rys, K. & J. Van Keymeulen (2009) Intersystemic correspondence rules and headwords in Dutch dialect lexicography. *International Journal of Lexicography* 22: 129-150.

- Van Keymeulen, J. & V. De Tier (2010) Pilot project: a dictionary of the Dutch dialects. Στο: A. Dykstra and T. Schoonheim (επιμ.), *Proceedings of the 14th Euralex international congress*. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy, 754-763.
- Xydopoulos, G. & A. Ralli (2013) Greek dialects in Asia Minor: setting lexicographic principles for a tridialectal dictionary. Στο: M. Janse, B. Joseph, A. Ralli & M. Bağrıaçık (επιμ.), *Online proceedings of the 5th international conference on Modern Greek dialects and linguistic theory*. Patras: University of Patras, 524-536.
- Zgusta, L. (1971) *Manual of lexicography*. The Hague: Mouton.

A non-finite period in early Cypriot Greek?

Renos Georgiou¹, Christos Papatzalas¹ & Arhonto Terzi²
University of Patras¹, Technological Educational Institute of W. Greece²

1. Introduction

Children acquiring Romance and Germanic languages produce matrix sentences with an infinitive as the main verb of the sentence, (see 1, quoted from Clahsen, Penke & Parodi 1993). This phenomenon appears in the language of children around the age of 1;8 and is known by the term *Optional Infinitive* (Wexler 1994).

- (1) Mina einer gucken.
Mina one see-INF¹
'Mina sees someone'

A number of people have studied the stage of early language and have offered their analyses as to what is responsible for the occurrence of such forms. In what follows, we present these views in brief, for reasons of space, and discuss at some length only the mostly relevant to the issues raised by this work.

Boser et al. (1992) hold that the Optional Infinitive (OI) corresponds to adult finite clauses which lack the auxiliary verb or the modal verb along with related particles. For Rizzi (1994), children's linguistic expressions, such as the above, are the result of a truncated syntactic tree (Truncation Hypothesis), which, in turn, is due to the optional specification of TP or higher nodes. Wexler (1994), on the other hand, attributes this stage to lack of knowledge of Tense and/or Agreement features, predating his *Unique Checking Constraint* (Wexler 1998). Finally, Hyams (2002) labels the phenomenon Root Infinitive (RI) and associates it with a number of characteristics; she notes that the subjects of the sentences that contain these non-finite forms are typically null, see also Wexler (1998). Moreover, she holds that OIs (RIs) are exclusively eventive (Eventivity Constraint) and have modal meaning, excluding past or ongoing activities (Modal Reference Effect). Hyams also points out that subject-verb Agreement is present from the very first stages of children's language, that is, Agreement errors occur only at a rate of 4%, and this explains the optionality of OIs. Finally, she also points out that the OI stage does not occur in languages with strong subject Agreement, namely, null subject languages such as Italian, Spanish, Portuguese and Catalan (Sano & Hyams 1994; Hoekstra & Hyams 1995; Rizzi 1994; Rhee & Wexler 1995).

2. The Greek Optional Infinitive

2.1 Adult and early infinitives in Standard Greek

Before we concentrate on Cypriot Greek, the variety of Greek on which this work focuses, let us ask ourselves what we would possibly consider as an infinitival form in Standard Greek. We ask this question because it is known that in earlier forms of Greek there was a counterpart of the Romance and Germanic type of infinitive, i.e. λέγειν 'to say', λαβεῖν 'to receive', etc., but it has long become extinct in the Balkan languages (Joseph 1983). What has replaced this form, as a sentential

¹ In this paper the following abbreviations are used: INF = infinitive, SG = singular, PL = plural, PERF = perfective stem, IMP = imperfective stem and 1/2/3 for person.

complement at least, are the finite forms of the verb introduced mainly by the particle *na*, a particle that occupies the lower CP domain (Terzi 1992; Roussou 2000, among many others).

In Standard Modern Greek, the closest form to an infinitive, namely, a form of the verb that does not inflect for Tense or subject Agreement, can be found as the second part of the periphrastic Tenses, see (2) below. These forms have actually been considered infinitives by some traditional grammars (Triantafillidis, 1941), and are often referred to as (active) participles.

- (2) a. Exo peksi.
 have-1SG play
 ‘I have played.’
 b. Exete peksi.
 have-2PL play
 ‘You have played.’

Work on the early finite forms of Greek has led to the discovery of forms such as the participles above in early Greek (Katis 1984; Stephany 1981, 1986; Tsimpli 1992). The most extensive and influential research on the topic, however, has been conducted by Varlokosta, Vainikka and Rohrbacher (1996, 1998) and Varlokosta (2005), who use the term ‘non-finite verb form’ for the above form of the Greek verb.

Varlokosta, Vainikka and Rohrbacher (1996, 1998) found that the non-finite parts of the forms in (2) occur in early Greek precisely at the ages when OIs occur in Romance and Germanic languages. The basic properties of these forms in early Greek are:

- (a) They are identical to the 3sg form of the verb, but do not occur in 3sg contexts.
(b) In the majority they are perfective, namely they bear the morphology of the perfective aspect.
(c) In the majority they are Modal, i.e. they have an irrealis interpretation.

Since the inflectional morpheme associated with them, i.e. the 3sg morpheme, is *-i*, they were labeled *i*-forms.

- (3) a. Fai
 eat-PERF-3SG
 ‘I (want to) eat’ (Mary, 1;9)
 b. Nitsi tola!
 open-PERF-3SG now
 ‘(You) open (it) now!’ (Janna, 1;11)

Hyams (2002) revisits the data on which Varlokosta, Vainikka and Rohrbacher (1996, 1998) drew their conclusions and undertakes a second analysis. She calls forms such as the ones in (3) Bare Perfectives, and considers them to follow from her *Semantic Opposition Hypothesis*. According to this hypothesis, children first grasp the realis/irrealis distinction, and irrealis is expressed in MoodP, as in (4) below. Since children do not have Mood particles, such as *na* yet, they use the perfective feature of the verb in order to license MoodP. This can only be accomplished in a local relation, however, with the consequence that Tense and Agreement remain underspecified, hence, do not intervene.

- (4) [... [Mood [Tense [Agr [Asp _[+perf] ...]]]]]

Varlokosta (2005) further investigates the interpretive properties of early Greek non-finite verbs, providing additional arguments in favour of the position that they are equivalent to the OI stage of the Germanic and Romance languages. She discovers that the Perfective forms of her earlier joint

work are eventive and future oriented, in a way to be described in some detail later in the paper, when we compare our findings with hers.

2.2 Cypriot Greek and its relevance

Cypriot Greek (CG) is a variety of Standard Modern Greek (SG), spoken by approximately one million people, as either their first or their second language. It differs in a number of ways from SG as far as its morphosyntax is concerned, but the difference the most relevant to our purposes is that it does not have either Present Perfect A (the form in 2), or the Pluperfect, although the latter is not entirely absent (Menardos 1925/1969).² Recent studies have shown that, although speakers of CG may use Present Perfect A in specific environments, such as in conversations with speakers of SG, the form does not appear in their spontaneous speech or conversations with other CG speakers (Melissaropoulou et al. 2013). The Pluperfect, which is the other form that employs the non-finite form in (2), although not radically absent, is by no means used to the same extent as in SG (Vasileiou 2014). The previous studies have also shown that both forms are often used in a manner that is ungrammatical in SG, and judging their grammaticality in SG is also inaccurate.

Given the above state of affairs, it is entirely reasonable to believe that Cypriot children receive less input of the non-finite verb forms in (2), as compared to SG-speaking children. But these are precisely the forms that correspond to the OI in SG. As a result, a number of questions arise:

- (a) Is there some non-finite verb form produced by children acquiring CG? Does that form appear at the age when OI appears in Romance and Germanic languages?
- (b) If yes, what is this form?
- (c) Is the non-finite verbal form of early CG identical to the one of SG, namely, is it also an *i*-form?
- (d) If yes, what is the source of this form and what does it tell us about the OI stage in both varieties of Greek, and, perhaps, cross-linguistically?

With the above questions in mind, this work is set to investigate the early language stage of CG-speaking children. It should be added that, despite the absence of the non-finite verbs from CG (see 2), the two varieties are similar in all relevant respects: CG is also a null subject language, and lacks the infinitival forms in complement position that earlier stages of Greek had.

3. The current study

3.1 Participants and Methods

This study followed the spontaneous speech of three children raised to speak CG, over varying periods of time, in Nicosia (Cyprus). Philippos was recorded twice, at the age of 1;7 and 1;8. Petros was also recorded twice, at the age of 2;0 and 2;2. Aris was recorded seven times, at the age of 1;8, 1;9, 1;10, 1;11, 2;0, 2;1 and 2;2.

The children's parents had 16 years of education, except from Aris' father who had 12. Petros' and Philippos' parents graduated from Greek Universities, and Aris' mother from a Cypriot University. However, all of them used only CG in their daily interaction, as well as in the interaction with their children.

All three children had typical speech and language and hearing development, as was concluded after parents were asked to fill in a questionnaire on the milestones of their children's language and communication development. Questionnaire was based on the typical developmental milestones of

² It is fairly accurate to say that the form that is used instead of the Present Perfect A in CG is the aorist.

the *American Speech Hearing Association* (ASHA). Moreover, all three children were examined by the first author of this paper, who is a graduate of Speech and Language Therapy and native speaker of CG, and no language problems were detected.

Our data consist of the verb productions of these three children, listed in chronological order, and annotated with the following information for each form: (a) production of the child, (b) corresponding production in adult SG, (c) presence or absence of an overt subject, (d) person feature of the produced verb, (e) person feature of the verb in adult CG/SG, and (f) aspect of the verb.

The following verb forms were excluded, as they could not offer information related to our purposes: (a) non-productive utterances, i.e. imitations/echolalias of parents' verbal productions or parts of songs, (b) the copula *be*, and (c) imperatives.

3.2 Results

3.2.1 MLU

The graph below provides the MLU of the children we followed, as well as of other children whose MLU is available in the literature on the Greek OI that we will discuss. Spiros, Janna and Mary are from the *Stephany corpus* (Varlokosta et al. 1996, 1998), while Eva and Maria are from Doukas and Marinis (2012).

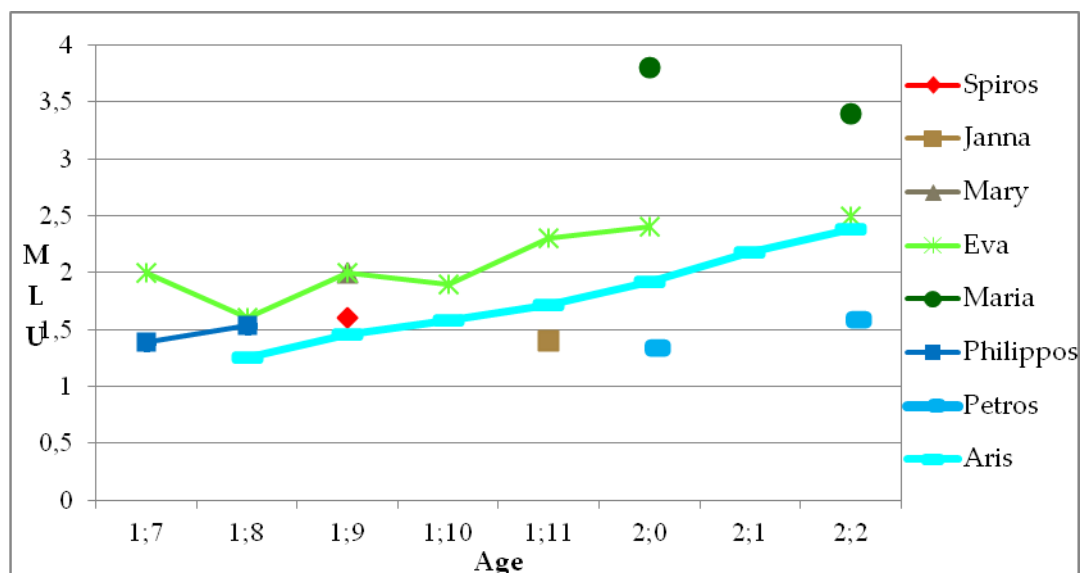

Table 1: MLU

The Table shows that the MLU of the children we studied is comparable to the MLU of the children of similar age that had been studied with respect to this phenomenon before (with the exception of Maria (Doukas & Marinis 2012)). We also notice that Philippos seems to have slightly faster development, while Petros seems to have a lower MLU (half MLU unit lower compared to all other children at the age of 2;0). Aris, the child that gave us the longest sample, follows a perfectly gradual increase of MLU.

In what follows, we will analyze the verb forms of the sample taking into account various factors. In the end of the previous section, we mentioned which verb forms will not be included in the analysis, hence, what follows refers to the rest of the verbs of the children's spontaneous speech.

3.2.2 Characteristics of the verbs produced

Table 2 below contains all the verb forms produced by the children of the current study in each of the meetings we had with them, and notes the number of 3SG forms in particular. We set apart this

specific form of the verb because, as pointed out in previous sections, it is identical to the non-finite form that corresponds to the OI of some languages (including SG).

Name	Age	Verbs N	Verbs in 3SG	
			n	%
Philippos	1;7	26	13	50,0
	1;8	34	21	61,8
Petros	2;0	16	5	31,3
	2;2	19	6	31,6
Aris	1;8	16	10	62,5
	1;9	21	9	42,9
	1;10	39	12	30,8
	1;11	63	38	60,3
	2;0	42	22	52,4
	2;1	51	17	33,3
	2;2	63	36	57,1
		390	189	48%

Table 2: Occurrence of 3SG

In Table 2, we see that there is a very high percentage of 3SG forms in the verbs of all three children. In particular, the ratio of 3SG verbs is always above 30%, while for half of the months is above 50%. The results are in accordance with findings from other languages, i.e., Standard Modern Greek (Doukas & Marinis 2012), Spanish (Grinstead 2000; Buesa Garcia 2007), and Romanian (Avram & Coene 2007). Comparing the ratio of 3SG forms, i.e. 48%, with that of other persons, we find that 1SG appears 130 times (33,3%), and 1PL appears 43 times (11%).

A notable phenomenon is that in some instances children used 3SG even when referring to themselves. This phenomenon has also been reported in other languages (Grinstead 1998).

The property of the children's verbs/sentences that we would like to look into next is what type of subject they are construed with. In particular, we want to see whether the subjects of the above verbs are overt or null, given that one of the characteristics of the OI forms is that their subjects are typically null. These results appear in Table 3. Table 3 demonstrates that the overwhelming majority of children's subjects in the sentences we collected are null. In particular, in the earliest recordings, the rates of verbs with null subjects exceeded 90%; more precisely, they were 92,3%, 93,8% and 100% for Philippos, Petros and Aris, respectively. The preference for null subjects declines over time, and overt subjects increase, but never reach the rate of null subjects.

Name	Age	MLU	Null subjects		Overt subjects	
			n	%	n	%
Philippos	1;7	26	24	92,3	2	7,7
	1;8	34	22	64,7	12	35,3
Petros	2;0	16	15	93,8	1	6,3
	2;2	19	16	84,2	3	15,8
Aris	1;8	16	16	100,0	0	0
	1;9	21	19	90,5	2	9,5
	1;10	39	38	97,4	1	2,6
	1;11	63	51	81,0	12	19,0
	2;0	42	34	81,0	8	19,0
	2;1	51	47	92,2	4	7,8
	2;2	63	43	68,3	20	31,7

Table 3: Distribution of overt and null subjects of all verbs

With the above in mind, we now look for subject-verb Agreement errors. The relevant results appear in Table 4.

Name	Age	MLU	Verbs	Agreement errors	
				N	%
Philippos	1;7	1,39	26	3	11,5
	1;8	1,54	34	12	35,3
Petros	2;0	1,35	16	2	12,5
	2;2	1,59	19	2	10,5
Aris	1;8	1,26	16	7	43,8
	1;9	1,46	21	2	9,5
	1;10	1,58	39	0	0
	1;11	1,72	63	15	23,8
	2;0	1,92	42	4	9,5
	2;1	2,18	51	4	7,8
	2;2	2,38	63	1	1,6

Table 4: Agreement errors

Table 4 demonstrates that there were subject-verb Agreement errors throughout the study. They do decline over time, though, and this becomes more evident in Aris' productions after the age of 2;0. Agreement errors under the age of 2;0 are generally at a lower rate than those of Varlokosta et al. (1998), which are around 29%, but higher than (those of) Doukas and Marinis (2012), for whom the highest rate of Agreement errors from both children is 7,9%. A notable finding is that there are some periods over which the error rates are particularly high (e.g., 35,3%, 43,8% and 23,8%). What is interesting is that the majority of subject-verb Agreement errors involve 3SG verbs, i.e., verbs that employ the suffix *-i* (see Table 5 below to this effect). Table 5 shows that the majority of errors involve *i*-forms. In total, Agreement errors involve *i*-forms at a rate of 86,5% (see 5), while Agreement errors with other forms of the verb constitute only 13,5% of the Agreement errors (see 6).

Name	Age	MLU	Agreement errors		
			<i>i</i> -forms	non <i>i</i> -forms	Total
			N	N	N
Philippos	1;7	1,39	3	0	3
	1;8	1,54	10	2	12
Petros	2;0	1,35	2	0	2
	2;2	1,59	1	1	2
Aris	1;8	1,26	7	0	7
	1;9	1,46	1	1	2
	1;10	1,58	0	0	0
	1;11	1,72	13	2	15
	2;0	1,92	3	1	4
	2;1	2,18	4	0	4
	2;2	2,38	1	0	1
			45 (86,5%)	7 (13,5%)	52

*Table 5: Agreement errors and *i*-forms*

(5)	titsi
open-3SG-PERF
'I/you open (it)'
(Aris, 1;8) | oi, e tha to aniksume.
no, NEG FUT it open-3PL
'No, we will not open it.'
(mother) |
|-----|--|---|

(6)	pekete play-2SG-PERF 'I/we play' (Philippos, 1;8)	me pjon na peksis with who to play-2SG 'With who you are to play?' (mother)
-----	--	--

Importantly, while the ratio of Agreement errors that involve *i*-forms is 86,5% (45/52) of all Agreement errors, the ratio of 3SG verb forms is 48% (189/390) out of all verbs. This shows that the ratio of Agreement errors with *i*-forms is not proportional to the ratio of 3SG verb forms out of all verbs, but much higher, suggesting that there is something special about subject-verb Agreement errors and *i*-forms.

What we would like to propose is that subject-verb Agreement errors that involve *i*-forms are not Agreement errors, but represent instances of non-Agreement, that is, they are non-finite forms of the verb. True Agreement errors, namely Agreement errors with other than *i*-forms, were 7 out of a total of 390 verbs and they constitute only 1,8% of all verbs produced. This finding is in line with findings and subsequent claims according to which there are no Agreement errors in child language (*Full Clause Hypothesis*, Wexler 1998; *Early Morphosyntactic Convergence*, Hoekstra & Hyams 1998; Hyams 2002). But why do we believe that the non-agreeing 3SG verb forms of our study are not Agreement errors? There are several reasons to think so on the basis of both SG, which has been studied more extensively than CG, and cross-linguistic data.

For SG, in particular, it has been claimed that the unmarked form of the verb is 3SG (Tsimpili 1992; Varlokosta et al. 1996, 1998; Klairis & Babinotis 2004). This is so according to the above people, because the 3SG (form of the verb) is the form encountered in impersonals, and (the form that appears in) active participles, which are forms of the verb that do not inflect for Tense or subject Agreement. The very same criteria can be used to characterize 3SG as the unmarked form of the verb in CG; impersonals are expressed via 3SG verbs in CG as well and the same form is used in the active participle of CG (albeit, by far less often than in SG). In addition, as mentioned earlier, it is believed that there are no Agreement errors in child language.

Then, cross-linguistically, 3SG has been considered as the unmarked form of the verb for person, by virtue of the fact that it refers to person(s) other than the speaker or the addressee (Harley & Ritter 2002). Moreover, it is found that children overgeneralize this form of the verb in many languages (Spanish, Catalan, French, SG), and the same can be concluded for CG, if we look at Table 5.³ If we are on the right track, CG, just like SG, has early non-finite forms, i.e. the *i*-forms above. Having proposed that the *i*-forms of CG correspond to the *i*-forms of SG and to the OIs of other languages, we turn to their characteristics in the following sections.

4. The properties of the *i*-forms

In this section, we will look into the morphosyntactic and semantic properties of the CG *i*-forms, i.e., of the non-agreeing 3SG forms, and see how they compare to OIs cross-linguistically. In particular, we will look into the ratio of null *vs* overt subjects, and their aspectual and modal properties. Recall that OIs are associated with null subjects cross-linguistically, and they have modal/irrealis interpretation. Moreover, the counterpart SG forms are associated with perfective aspect.

³ A question that often arises in this context is whether some of the non-agreeing 3SG forms of the verb are in fact agreeing forms with a 3SG null subject, because children often use their name to talk about themselves, instead of the 1SG pronoun, i.e. *tragouda Aris* 'sings Aris'. Two pieces of evidence argue against this idea: first, if this were true, we would expect the same phenomenon, that is, 3SG verb forms with a null subject in the past Tense as well. This is not the case, however: out of 95 verbs in the past in our corpus, there were only 3 Agreement errors (2 of them involving 3SG). Then, if what we see in CG early non-finite verb forms is Agreement with a null 3SG pronoun, we would expect to find the 3SG verb form in abundance in other languages as well, such as English for example, that, is to find forms as *-sits*, for instance. Such findings have never been reported, however.

4.1 Null subjects

Table 6 below presents a breakdown of the CG *i*-forms according to whether their subject is null or overt. We see that all subjects associated with non-agreeing 3SG forms are null, a state of affairs very much reminiscent of OIs cross-linguistically.

	Total	Null subjects		Overt subjects	
	N	N	%	N	%
Perfective	45	45	100	0	0

Table 6: i-forms: null subjects

It is interesting to compare Table 3, which presents the ratio of null and overt subjects of all the verbs of our sample, with Table 6. Although null subjects are the predominant pattern in Table 3, it is by no means the case that all subjects are null. By contrast, the subjects of the non-agreeing *i*-forms are exclusively null, offering support to the idea that the non-agreeing *i*-forms stand a very good chance of being the forms that correspond to the OIs of other languages.

4.2 Aspectual and interpretive properties

Let us now look into a property that characterizes the SG *i*-forms, which are the forms that have been claimed to correspond to the OI of other languages. Recall that, according to Varlokosta et al. (1996, 1998), the standard Greek *i*-forms are exclusively perfective and have a modal/irrealis interpretation. Things are different in CG, however, as the following Table indicates:

	Total	Perfective		Imperfective	
	n	N	%	n	%
<i>i</i> -forms, non-agreeing	45	22	48,9	23	51,1
<i>i</i> -forms, agreeing	72	29	40,3	43	59,7
non <i>i</i> -forms	273	176	64,5	97	35,5

Table 7: i-forms: Aspect

Table 7 shows that the non-agreeing *i*-forms of CG, which -according to what we proposed- are the early non-finite forms of CG, and are split with respect to their aspectual features. That is, they are divided between perfective, see (5), and imperfective, see (7). Agreeing *i*-forms show a preference for imperfective aspect, while non *i*-forms for perfective. The latter is somehow expected because non-*i*-forms contained verbs in the past, and were all perfective. The behavior of the non-agreeing *i*-forms, however, is less expected, on the basis of the findings of Varlokosta et al. (1996, 1998) and Varlokosta (2005).

- (7) fori pandoflitses
 wear-3SG-IMP slippers
 ‘I’m wearing slippers’ (Aris, 2;0)

We continue below with the interpretation of these forms, both perfective and imperfective.

	Total	Eventive		Non-eventive	
	N	N	%	N	%
Perfective	22	22	100	0	0
Imperfective	23	8	34,8	15	65,2

Table 8: i-forms: eventivity

	Total	Realis		Irrealis	
	N	N	%	N	%
Perfective	22	0	0	22	100
Imperfective	23	23	100	0	0

Table 9: i-forms: modality

What the above two Tables demonstrate is that the CG non-agreeing *i*-forms are not overwhelmingly eventive and modal -contrary to SG. Nevertheless, there is an one-to-one correspondence between aspect and eventivity, as well as between aspect and modality. Thus, perfective aspect is associated exclusively with eventive predicates and irrealis interpretation, while imperfective aspect is associated primarily with non-eventive predicates and exclusively with realis interpretation. What are we to conclude from the above, as well as from the previous findings?

5. Conclusions

This aim of this study was to investigate the early non-finite stage of CG, that is, to find out what the form of the CG verb that corresponds to the Optional Infinitive stage cross-linguistically is, and what its properties are. Although CG is similar to SG in many (relevant) respects, i.e. they both are null subject languages and are characterized by the absence of infinitives of the Romance and Germanic type, we thought it was not obvious that the two languages would be similar in the area of the early non-finite form of the verb. Such an expectation followed from the fact that the early non-finite forms of SG, in addition to being identical to the 3SG person of the verb, bear exclusively perfective aspect, a property that renders them identical to the non-finite forms of the verb that are encountered in the perfective tenses -the latter being absent from CG.

Our expectation was borne out, since the early non-finite forms of CG demonstrated an important difference when compared to SG: although the non-finite forms of CG make use of 3SG as well, they are not exclusively [+perfective]. Instead, aspect was equally distributed between perfective and imperfective. It is conceivable that the much lower preference of CG-speaking children for perfective aspect, as compared to the children who grow up acquiring SG, is a consequence of its low presence in CG, for the reasons explained. It should be noted, however, that recent data from early SG (Doukas & Marinis 2012) do not show preference for perfective aspect either (Marinis, p.c.), although it should be added that the children they referred to had highly higher MLU than those of Varlokosta et al. (1996, 1998).

Recall that, upon revisiting the data of Varlokosta et al. (1998), Hyams (2002) points out that the early non-finite forms of SG are crucially associated with irrealis interpretation. Mood Phrase is activated and checked by the Mood particles, but children have not acquired the modal particles yet and produce the non-finite forms with perfective aspect instead. This particular form can check aspect on Mood, but only in a local relationship, cf. (4), and as a consequence, Tense and Agreement features of the verb remain underspecified. As a result, only non-finite forms of the verb may be encountered. Despite its plausibility, we believe that this hypothesis cannot account for the non-finite forms of CG, as they bear either perfective or imperfective aspect, equally. Moreover, CG early non-finite forms do not have modal or irrealis interpretation exclusively.

Our understanding is that the early CG non-finite forms cannot be explained by the *Unique Checking Constraint* (Wexler 1998) either, since, according to the UCC, one feature of the verb can be checked in early language, and hence, presumably, must be checked and cannot be left underspecified. Both Tense and Agreement of these CG verb forms are underspecified however. That this is the case for Tense is evidenced by the fact that we hardly encounter non-agreeing verbs in the past, while for subject Agreement is evidenced by the fact that the 3SG forms are non-agreeing forms of the verb, as argued earlier in the paper. Our own thoughts, pending future refinement, as to why this particular form of the verb is employed in the early language of children acquiring CG can

be described as follows: it is well understood that CG, along with SG, does not allow for bare verbs, therefore, no bare verb form has the chance of ever surfacing in the language. On the other hand, there is not in the language some non-finite verb suffix either -unlike the Romance infinitives, for instance. The 3SG person of the verb employed at this stage of CG is the only form able to offer a solution to the needs of early language, because it is the form that has been argued to be the least specified, or unmarked, not only in Greek, but also cross-linguistically, on the basis of a number of considerations (Tsimpli 1992; Varlokosta et al. 1996, 1998; Harley & Ritter 2002; Ferdinand 1994; Grinstead 2000).

Acknowledgements

This work is based on the undergraduate thesis of the first two authors at the Technological Educational Institute of W. Greece, Patras. We would like to thank the audience of the 6th *Modern Greek Dialects and Linguistic Theory Conference* for their comments.

References

- American Speech-Language-Hearing Association. *How does your child hear and talk?* [Retrieved 29 April 2014 from <http://www.asha.org/public/speech/development/chart/>]
- Avram, L. & M. Coene (2007) The root infinitive stage in a null subject language: Romance in the Balkans. *Bucharest Working Papers in Linguistics 1*: 231-245.
- Vasileiou, E. (2014) *Ο υπερσυντέλικος στην Κοινή Νέα Ελληνική και στην Κυπριακή διάλεκτο* [Pluperfect in Standard Modern Greek and in the Cypriot dialect]. Post-graduate dissertation. Cyprus: Open University Cyprus.
- Boser, K., Lust, B., Santelmann, L. & J. Whitman (1992) The syntax of CP and V-2 in early child German: the strong continuity hypothesis. In: K. Broderick (Ed.), *Proceedings of NELS 23*. MA: GLSA, 51-65.
- Buesa García, C. (2007) Early root infinitives in a null-subject language: a longitudinal case study of a Spanish child. In: A. Belykova et al. (Eds.), *Proceedings of the 2nd conference on Generative Approaches to Language Acquisition North America*. MA: Cascadilla Proceedings Project, 39-50.
- Clahsen, H., Penke, M. & T. Parodi (1993) Functional categories in early child German. *Language acquisition 3* (4): 395-429.
- Doukas, T. & T. Marinis (2012) The acquisition of person and number morphology within the verbal domain in early Greek. *Language studies working papers 4*: 15-25.
- Ferdinand, A. (1994). On the acquisition of subject-verb aAgreement in French. *HIL-manuscripts 2*(1), 1-23.
- Grinstead, J. (1998) *Subjects, sentential negation and imperatives in child Spanish and Catalan*. Ph.D. thesis. Los Angeles: University of California.
- Grinstead, J. (2000) Case, inflection and subject licensing in child Catalan and Spanish. *Journal of child language 27* (1): 119-155.
- Harley, H. & E. Ritter (2002) Person and number in pronouns: a feature-geometric analysis. *Language 78*: 482-526.
- Hoekstra, T. & N. Hyams (1995) The syntax and interpretation of dropped categories in child language: a unified account. In: J. Camacho, L. Choueiri & M. Watanabe (Eds.), *Proceedings of the West Coast conference on formal linguistics 14*. Stanford, CA: Stanford Linguistics Association, 123-136.
- Hoekstra, T. & N. Hyams (1998) Aspects of root infinitives. *Lingua 106* (1): 81-112.
- Hyams, N. (2002) Clausal structure in child Greek: a reply to Varlokosta, Vainikka and Rohrbacher and a reanalysis. *Linguistic review 19* (3): 225-270.
- Joseph, B. D. (1983) *The synchrony and diachrony of the Balkan infinitive*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Katis, D. (1984) *The acquisition of the Modern Greek verb*. Ph.D. thesis. United Kingdom: University of Reading.
- Klairs, C. & G. Babiniotis (2004) *Γραμματική της Νέας Ελληνικής* [Grammar of Modern Greek]. Athens: Ellinika Grammata.

- Melissaropoulou, D., Themistocleous, C., Tsiplakou, S. & S. Tsolakidis (2013) The present perfect in Cypriot Greek revisited. In: P. Auer, J. Caro Reina & G. Kaufmann (Eds.), *Language Variation-European Perspectives IV: selected papers from the sixth international conference on language variation in Europe 14*. Amsterdam: John Benjamins, 159-185.
- Menardos, S. (1925) Κυπριακή Γραμματική Γ: Ρήματα [Cypriot Grammar. C: Verbs]. *Athena* 37: 35-79. Reprinted in S. Menardos (Ed.), *Γλωσσικαί Μελέται* [Language Studies]. Nicosia: Cyprus Centre for Scientific Research (1969).
- Rhee, J. & K. Wexler (1995) Optional infinitives in Hebrew. *MIT working papers in linguistics* 26: 383-402.
- Rizzi, L. (1994) Some notes on linguistic theory and language development: the case of root infinitives. *Language acquisition* 3 (4): 371-393.
- Roussou, A. (2000) On the left periphery: modal particles and complementisers. *Journal of Greek linguistics* 1: 65-94.
- Sano, T. & N. Hyams (1994) *Agreement, finiteness, and the development of null arguments*. M.S. thesis: Los Angeles: University of California.
- Stephany, U. (1981) Verbal grammar in early Modern Greek child language. In: P.S. Dale & D. Ingram (Eds.), *Child language: an international perspective*. Baltimore: University Park Press, 45-57.
- Stephany, U. (1986) Modality. In: P. Fletcher & M. Garman (Eds.), *Language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, 375-400.
- Terzi, A. (1992) *PRO in finite clauses: a study of the inflectional heads and the Balkan languages*. Ph.D. thesis. New York: CUNY.
- Triantafillidis, M. (1941) *Νεοελληνική Γραμματική* [Modern Greek Grammar]. Thessaloniki: Manolis Triantafillidis Foundation.
- Veloudis, J. & I. Philippaki-Warbuton (1983) Η υποτακτική στα Νέα Ελληνικά [Subjunctive in Modern Greek]. *Studies in Greek Linguistics* 4: 151-168.
- Tsimpli, I. M. (1992) *The acquisition of functional categories*. Ph.D. thesis. London: UCL. [Published as *The prefunctional stage of first language acquisition: a crosslinguistic study*. New York and London: Garland Publishing (1996)].
- Varlokosta, S. (2005) Eventivity, modality and temporal reference in child Greek. In: M. Stavrou & A. Terzi (Eds.), *Advances in Greek generative syntax: in honor of Dimitra Theophanopoulou-Kontou*. Amsterdam: John Benjamins, 217-240.
- Varlokosta, S., Vainikka, A. & B. Rohrbacher (1996) Root infinitives without infinitives. In: A. Stringfellow, D. Cahana-Amitay, E. Hughes & A. Zukowski (Eds.), *Proceedings of the 20th annual Boston University conference on language development* 2. MA: Cascadilla Press, 816-827.
- Varlokosta, S., Vainikka, A. & B. Rohrbacher (1998) Functional projections, markedness, and “root infinitives” in early child Greek. *Linguistic review* 15: 187-208.
- Wexler, K. (1994) Optional infinitives, head movement and the economy of derivations. In: N. Hornstein & D. Lightfoot (Eds.), *Verb movement*. Cambridge: Cambridge University Press, 305-350.
- Wexler, K. (1998) Very early parameter setting and the unique checking constraint: a new explanation of the optional infinitive stage. *Lingua* 106 (1): 23-79.

Instances of sibilant palatalization in the dialect of Naousa

Ioanna Kappa & Konstantinos Sipitanos
University of Crete

1. Introduction

The dialect of (town) Naousa belongs to the group of semi-northern Greek dialects. This dialect exhibits the phonological phenomenon of unstressed mid vowel raising instead of the phenomenon of unstressed high vowel deletion, which is typical of the semi-northern¹ dialectal group (Kontosopoulos 1981: 70).

In this paper, we present and discuss various dialectal instances of sibilant palatalization. In section 2.1, we present the methodology for data collection during our fieldwork. In section 2.2, data and presentation of the instances of palatalization in various contexts follow, namely (a) in a strictly adjacent front vowel context, (b) in a context with an intervening stop between the sibilant and the triggering front vowel, and (c) palatalization at a distance. In 2.3, the data analysis and discussion of the various instances of sibilant palatalization follow. In section 3, we conclude.

2. Sibilant palatalization in the dialect of Naousa

2.1 Method-Data collection

The present study examines dialectal data collected during our fieldwork in Naousa (Spring 2013). The fieldwork as well as the selection of informants was carried out in accord with the linguistic field methods described in Vaux and Cooper (1999). Our collected dialectal corpus consists of recordings of natural conversational speech between two female speakers of the dialect (informant-1, age 83 and informant-2, age 86), as well as natural conversations (semi-directed interviews) between each informant and the second author of this paper, who is a native speaker of the dialect. None of the female informants had spent any period away from Naousa. The conversations (1 hour and 6 minutes in total) revolved around informants' family, hobbies, work, stories from the past, etc. For the purposes of the recordings it was used a Blue Yeti microphone at a sampling rate of 44.1. kHz. The conversational material was recorded directly onto a laptop hard disk via Audacity, a free digital recording computer software application (version 2.0.4). The phonetic realizations of palatalized sibilants, both in CV and sCV syllables, have been verified by acoustic measurements.

2.2 Data presentation

In our dialectal corpus, there are various instances of sibilant² palatalization a fact which is a common phonological phenomenon in the semi-northern and northern Greek dialects (e.g. Newton 1972; Kontosopoulos 1981, among others). The typical sibilant palatalization is triggered by the

¹ The Greek dialects which exhibit the phonological phenomena of (unstressed) high vowel loss and raising of the unstressed mid vowels /e/ and /o/ are classified as northern ones. On the contrary, the dialects which exhibit either unstressed high vowel loss or unstressed mid-vowel raising are classified as semi-northern ones (see Newton 1972; Kontosopoulos 1981, among others).

² 'Sibilant' is a cover term for strident fricatives and affricates.

following stressed front vowels /i/ and /e/ as in (1, 2, 3), by an unstressed primary /i/ in (4, 5) and by an [i] derived from a raised underlying /e/ in (6).

	U.R	Dialectal	Gloss
(1)	/xrisí/	[xriší]	‘Chrisi’, proper name
(2)	/ksérete/ know-PRS.2PL ³	[kšériti]	‘you know’
(3)	/esí/	[iší]	‘you’-2SG
(4)	/korítsi/	[kurítši]	‘girl’-NOM.SG.
(5)	/pézi/ play-PRS.3SG	[péži]	‘(s)he plays’
(6)	/ise/ are-PRS. 2SG	[íši]	‘you are’

In the above data (1-6), the sibilant palatalization is triggered by a strictly adjacent (following) front vowel, thus resulting in a minor change in the place of articulation, i.e. the alveolars /s/ and /ts/ shift to postalveolars (palato-alveolars), [š] and [tš] respectively.

In the following data (7-12), the triggering vowel is not strictly adjacent to the palatalized sibilant due to an intervening stop, such as a Dorsal /k/ in (7), a Coronal /t/ in (8-11) and a Labial /p/ in (12), thus violating the strict adjacency.

	U.R	Dialectal	Gloss
(7)	/skilí/	[ščilí]	‘dog’-NOM.SG.
(8)	/kostí/	[kuští]	‘Kosti’, proper name
(9)	/nistía/	[ništía]	‘fasting’-NOM.SG.
(10)	/ímaste/ are- PRS.2PL	[ímašti]	‘we are’
(11)	/aróstisa/ fall ill-PST.1SG	[aróštisa]	‘(I) fell ill’
(12)	/spíti/	[špíti]	‘house’-NOM.SG.

Similar findings, as above in (7-12), are also attested in the other semi-northern and the northern dialects, e.g. /skílos/ > [ščílus] ‘dog’ in the dialect of Epirus (Newton 1972: 153).

In the dialect of Naousa, cases of sibilant palatalization are also attested not in the proper vocalic environment, namely the sibilant is in (final) coda position and emerges as palatalized after the front vowel, as in (13, 14). Note that another, properly palatalized, sibilant also occurs within the word.

³ Abbreviations: NOM (Nominative), SG (Singular), PL (Plural), PRS (Present), FUT (Future), 1/2/3 (first /second/third person)

	U.R	Dialectal	Gloss
(13)	/esís/	[išíš]	‘you’ 2PL
(14)	/ðútsis/	[ðútšiš]	‘Doutsis’, family name

If within the word there is not any properly palatalized sibilant, then the word final sibilant remains unpalatalized as in (15):

(15)	/tákis/	[tácis]	*[táciš]	‘Takis’, proper name
------	---------	---------	----------	----------------------

Finally, an interesting instance of sibilant palatalization occurs in the data (16-20). If within the word there is a properly conditioned palatalized sibilant, then all sibilants occurring to its left emerge as palatalized too, even if the palatalization conditions are not met (for analysis and discussion, see section 2.3.2).

	U.R	Dialectal		Gloss
		<i>informant-1</i>	<i>informant-2</i>	
(16)	/zósi/ belt-FUT.3SG		[žóši]	‘(s)he will belt’
(17)	/anástasi/	[anáštaši] ~ [anástaši]	[anáštaši]	‘resurrection’-NOM.SG.
(18)	/škási/ burst-FUT.3SG	[škáši] ~ [skáši]	[škáši]	‘it will burst’
(19)	/skúzi/ cry (loudly)-PRS.3SG	[škúži]	[škúži]	‘(s)he cries loudly’
(20)	/spási/ break-FUT.3SG	[špáši] ~ [spáši]	[špáši]	‘it will break’

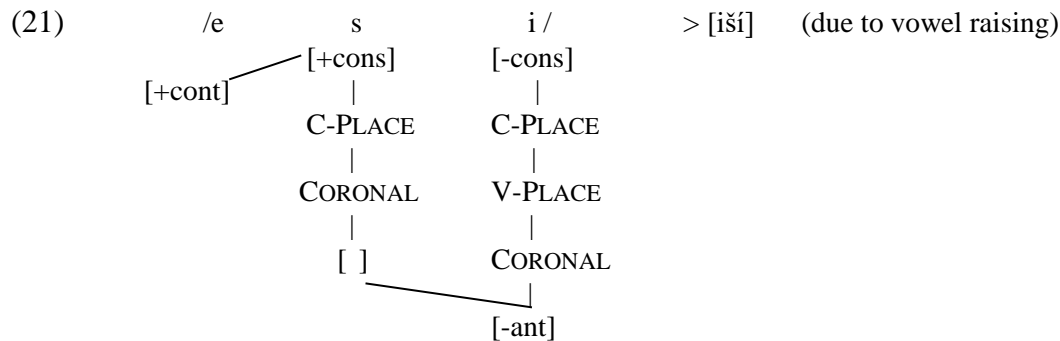
2.3 Data analysis-Discussion

2.3.1 Sibilant palatalization

For the analysis of sibilant palatalization in the above data (1-12) we follow the model of *Feature Geometry* (Clements 1991) and its subsequent versions (Hume 1992/1994; Clements & Hume 1995). In this Feature Geometry model, it is assumed a unitary set of features for both consonants and vowels, for instance, the coronal consonants and the front vowels share the PLACE feature [CORONAL] (e.g. Lahiri & Evers 1991; Hume 1992/1994; Clements & Hume 1995). The binary feature [\pm anterior] is directly placed as a dependent of [CORONAL] and, according to Hume (1994: 121), all vowels are inherently [-anterior]. All segments have both a C-PLACE node and a V-PLACE⁴ node. The articulators, i.e. the main PLACE features such as [CORONAL], [LABIAL], and [DORSAL], are placed under C-PLACE node in the case of consonants, but are placed under the V-PLACE node in the case of vowels. In the phonological theory, the CORONAL place of articulation (PoA) is considered as the unmarked one (e.g. Paradis & Prunet (1991) and papers therein, among many other studies) and the coronal consonants are assumed to be underspecified for the PoA feature which is provided by universal markedness conditions, i.e. []→[Coronal] (e.g. Kiparsky 1982; Archangeli & Pulleyblank 1986; Avery & Rice 1989, among others).

⁴ C-PLACE: Consonantal Place, V-PLACE: Vocalic Place

In an assimilation process like the palatalization of sibilants in the dialect of Naousa, e.g. the data in (3) /esí/ > [iší], repeated in (21), the front vowel /i/ spreads its V-Place [CORONAL[-anterior]] feature to the preceding coronal strident consonant /s/. The segment /s/ is underspecified for anteriority and the [-ant] vocalic feature of the following vowel spreads leftwards and fills in its empty place slot. The direction of spreading is leftwards, because the palatalization rule in Greek is regressive. The condition for spreading is strict adjacency of trigger and target of palatalization with no intervening segment between them.

In the dialect of Naousa the segment /s/ takes the feature [+ant] by a default rule in the environment of following non-coronal vowels /u/, /o/, /a/, e.g. [súpa] ‘soup’, [sóma] ‘body’, [sapúni] ‘soap’.

In the above data in (7-12), the triggering vowel is not strictly adjacent to the palatalized sibilant due to an intervening stop, such as a Dorsal /k/ in (7), repeated in (22), a Coronal /t/ in (8), repeated in (23), and a Labial /p/ in (12), repeated in (24), thus violating the strict adjacency. The palatalization of sibilant is considered as an overapplication of the rule (Benua 1995), because the proper condition for the rule application does not apply.

	U.R	Dialectal	Gloss
(22)	/skilí/	[ščilí]	‘dog’-NOM.SG.
(23)	/kostí/	[kuští]	‘Kosti’, proper name
(24)	/spíti/	[špíti]	‘house’-NOM.SG.

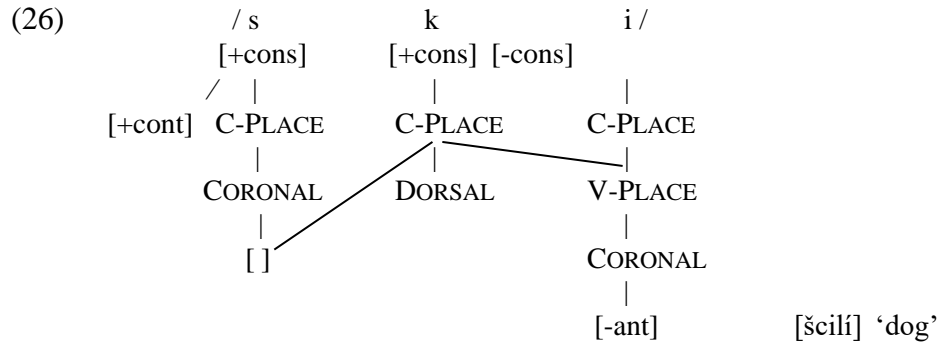
In a serial derivation, as for example by Newton (1972: 151), the dialectal output [ščilí] in (22) is derived as follows: the dorsal /k/ is realized as a palatal [c] in the context of a following front vowel (25a) and the alveolar sibilant /s/ assimilates the palatalization of the following dorsal and surfaces as a post-alveolar (palato-alveolar) [š] (25b). In the latter case the [+anterior] sibilant fricative /s/ changes to [-anterior] [š].

(25)

	Serial derivation	/skilí/
a.	Palatalization of dorsal /k/:	[scilí]
b.	Palatality assimilation of /s/:	[ščilí]

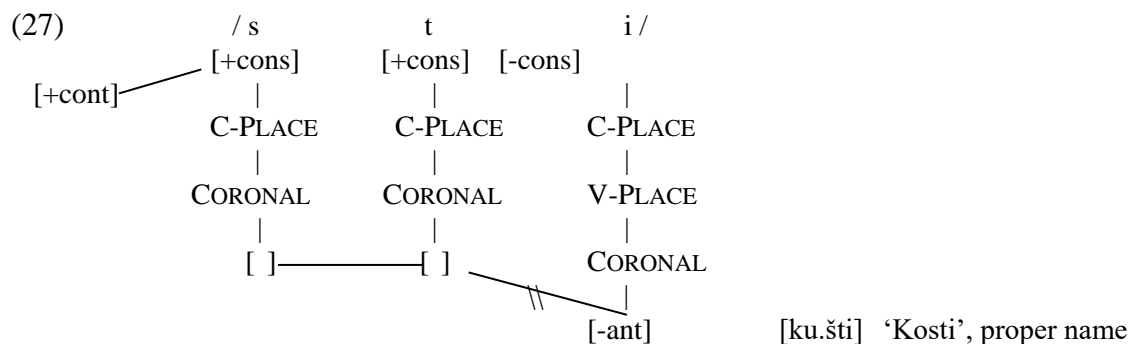
In our analysis, within the framework of the feature geometry the output [ščilí] ‘dog’ emerges as follows (see schema in 26): the dorsal segment /k/ acquires the [CORONAL] place of articulation (PoA) under the V-place node in addition to its own [DORSAL] place feature and becomes [c]. This is a case of ‘simple’ palatalization (Topintzi & Baltazani 2014). Bateman (2007: 226) argues that the derived [c] is fully palatalized and not secondarily palatalized. We follow Clements and Hume (1995) who argue that the change of /k/ to [c] is a secondary palatalization *per se* and the full palatalization is actually the coronalization, i.e. the change of /k/ to [tš], where /k/ completely

changes its original [DORSAL] PoA feature, which is not the case in the above example in (22). Taking into consideration the assumption that only specified features can spread, the palatalized DORSAL spreads the specified [-ant] feature to its left adjacent strident in the cluster, and the strident becomes palato-alveolar, namely the process of palatalization is iterative, like in Basque and Romanian (Bateman 2007). This iterative palatalization is common in the other semi-northern and northern dialects too (Newton 1972). A spreading of vocalic [-ant] feature to both /k/ and /s/ is illicit, due to the triple feature association. Topintzi and van Oostendorp (2009) argue that a ‘feature F can be associated to maximally two positions’, therefore it is prohibited a triple or a multiple feature association.

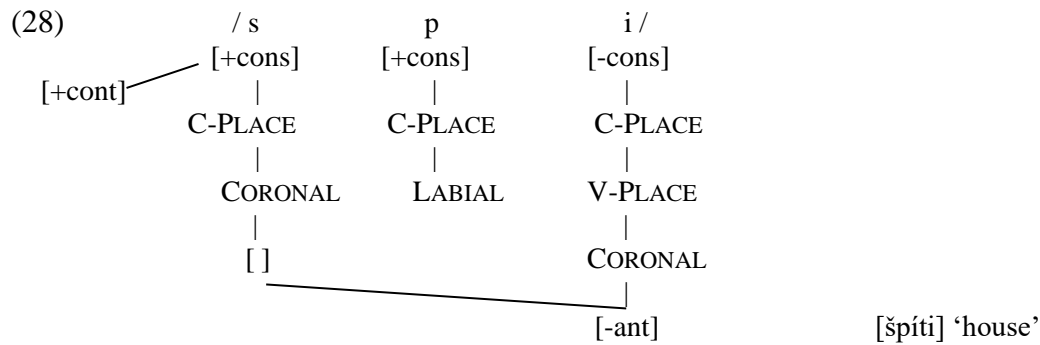

The realization of the palatalized sibilant in the above data, (23) and (24), /kostí/ > [kuští] ‘Kosti’ and /spíti/ > [špíti] ‘house’ respectively, is opaque with respect to palatality. We assume that the CORONAL and LABIAL oral stops do not surface as palatalized ones in this dialect due to the action of the dialect-specific markedness constraints *[tʲ] and *[pʲ] which prohibit coronals and labial stops to surface with a secondary palatalization, namely the latter stops may not bear the feature [-ant] in the output. For the dialect of Naousa, we assume the markedness hierarchy *[pʲ], *[tʲ] >> *[kʲ] which prohibits the realization of palatalized Labial and Coronal stops.

In the data in (23) /kostí/ > [kuští], we assume that it is not possible for the vowel /i/ to spread its [-ant] feature directly to the strident /s/ due to the NOLINE CROSSING constraint (Goldsmith 1976), which states that association lines do not cross, namely the vocalic [-ant] feature may not spread over the association line of the coronal stop on the same tier. We assume that here occurs a case of iterative palatalization and concomitant depalatalization (delinking of [-ant] node of the coronal stop) (27), due to the specific markedness constraint against palatalized coronal stops.

In the data in (24), /spíti/ > [špíti] ‘house’: the Labial stop is unspecified for the feature [anterior], as it has its place specifications on the LABIAL tier. Therefore, it is assumed that /p/ acts as ‘neutral/transparent’ segment, because it is not specified with the feature in question (Itô & Mester 1986). We assume that the [-ant] vocalic feature spreads directly to the strident fricative /s/, changing it to [-ant] [š], as in (28).

2.3.2 Sibilant agreement

In the data above in (16-20), repeated in (29-34), palatalized sibilants in the context of a back vowel, in either a /CV-front/ (29) or a /sCV-front/ syllable (30-34), occur. We note that within the word, there is a properly conditioned, rightmost palatalized sibilant too. This is not the case of autosegmental spreading from the rightmost palatalized sibilant to its left, because spreading demands strict adjacency between trigger and target (see above section 2.3.1), which is not the case in these data. We assume that the -not properly conditioned- palatal sibilants in the dialect of Naousa arise due to *featural agreement* between sibilants, in other words they surface only if they agree featurally with a corresponding (properly) palatalized sibilant (agreement through correspondence, cf. Rose & Walker 2004, among others). In this case of the above, featural agreement occurs only a minor change that of the PoA feature [anterior], i.e. a [+ant] /s/ changes to a [-ant] [š] in order to agree with the corresponding, rightmost palatalized sibilant [š]. The sibilant agreement (SA) applies between very similar segments, e.g. sibilants (fricatives and affricates), but does not affect the other consonants within the domain. The intervening oral stops or vowels are transparent, do not block the long-distance agreement and, according to Gafos (1999), SA affects only sibilants due to the ‘nature of the agreeing tongue tip constriction feature’.

SA is also widely referred to as ‘sibilant harmony’ and it is documented in many languages e.g. Native American languages, Bantu languages, Moroccan Arabic, Berber (see Rose & Walker 2004 and references therein).

The sibilant agreement at a distance emerges in the speech of older generation in the dialect of Naousa, is subject to inter- and intra-speaker variation and may apply optionally.

	U.R	Dialectal		Gloss
		<i>informant-1</i>	<i>informant-2</i>	
(29)	/zósi/ belt-FUT.3SG		[žóši]	‘(s)he will belt’
(30)	/anástasi/	[anáštaši] ~ [anástaši]	[anáštaši]	‘resurrection’-NOM.SG.
(31)	/skási/ burst-FUT.3SG	[škáši] ~ [skáši]	[škáši]	‘it will burst’
(32)	/skúzi/ cry (loudly)-PRS.3SG	[škúži]	[škúži]	‘(s)he cries loudly’
(33)	/spási/ break-FUT.3SG	[špáši] ~ [spáši]	[špáši]	‘it will break’

(34)	/ksapostási/ take a rest-FUT.3SG	[kšapoštáši] ~ [ksapoštáši] ~ [ksapostáši]	‘(s)he will take a rest’
------	-------------------------------------	--	--------------------------

In our data, dialectal instances of a palatalized sibilant in final coda position are also attested, as in (35) and (36).

	U.R	Dialectal	Gloss
(35)	/esís/	[išíš]	‘you’-2PL
(36)	/ðútsis/	[ðútšiš]	‘Doutsis’, family name

We claim that the realization of a palatalized sibilant in coda position is not the result of feature spreading, since palatalization is regressive in Greek, but is due to the effect of sibilant agreement within the domain of the syllable. Rose & Walker (2004) show that, although SA operates in most languages regressively, there are languages, like Aari, with progressive directionality.

In the data in (37), the final strident /s/ is not palatalized, because the condition for sibilant agreement is not met, providing that the corresponding palatalized consonant [c] is an oral stop.

(37)	/tákis/	[tácis]	*[táciš]	‘Takis’, proper name
------	---------	---------	----------	----------------------

3. Conclusions

In this paper, we presented and discussed instances of sibilant palatalization in the semi-northern Greek dialect spoken in the town of Naousa (Makedonia). In this dialect, the sibilants, fricatives and affricates are palatalized in the environment of a following front vowel, thus, changing to the [-anterior] place of articulation feature and surface as [š] and [tš], respectively. This instance of sibilant palatalization is very productive in the semi-northern and the northern Greek dialects. The palatalization is analyzed as a spreading effect under the condition of strict adjacency of trigger and target. The second instance of a sibilant palatalization involves cases where the triggering vowel is not strictly adjacent to the palatalized sibilant due to an intervening stop, such as a Dorsal, a Coronal and a Labial, thus, violating the strict adjacency. We assume that in the case of an intervening Dorsal or Coronal the process of palatalization is iterative, i.e. the strident assimilates the palatalization of the intervening stop. The Coronal stop does not surface as a palatalized one, due to markedness constraint *[tʃ] which prohibits palatalized coronal stops in the dialect, therefore it depalatalizes. If the intervening stop is a Labial one, then the front vowel spreads directly to the strident. A last instance is the palatalization at a distance, as a result of featural agreement between a sibilant with a corresponding palatalized one. The directionality of featural agreement is regressive, but it can also be progressive in the case of agreement between the strident in coda position and the corresponding palatalized sibilant. The sibilant agreement at a distance may apply optionally, is subject to inter- and intra-speaker variation and emerges mainly in the speech of older generation.

Acknowledgements

* Many thanks to the audience of MGDLT6 (September 2014, Patras) for the fruitful discussion and the constructive feedback. All remaining errors are our own.

** This paper was supported by the VOCALECT Project (MIS 379396) of THALES Research Funding Program co-financed by the European Union (European Social Fund-ESF) and Greek national funds through the Operational Program ‘Education and Lifelong Learning’ of the National Strategic Reference Framework (NSRF).

References

- Archangeli, D. & D. Pulleyblank (1986) *The content and structure of phonological representations*. MS. University of Arizona & University of British Columbia.
- Avery, P. & K. Rice (1989) Segment structure and coronal underspecification. *Phonology* 6: 179-200.
- Bateman, N. (2007) *A cross-linguistic investigation of palatalization*. Ph.D. thesis. San Diego: University of California.
- Benua, L. (1995) Identity effects in morphological truncation. In: J. Beckman, L. Walsh-Dickey & S. Urbanczyk (Eds.), *Papers in optimality theory* [University of Massachusetts Occasional Papers in Linguistics, 18]. Amherst: GLSA, University of Massachusetts, 77-136.
- Clements, G. N. (1991) Place of articulation in consonants and vowels: a unified theory. In: J. Brugman & A. Riehl (Eds.), *Working papers of the Cornell phonetics laboratory* 5: 77-123.
- Clements, G. N. & E. Hume (1995) Internal organization of speech sounds. In: J. Goldsmith (Ed.), *The handbook of phonological theory*. Oxford: Blackwell, 245-306.
- Gafos, A. (1999) *The articulatory basis of locality in phonology*. New York: Garland Publishing, Inc.
- Goldsmith, J. (1976) *Autosegmental phonology*. Ph.D. thesis. MIT [published 1979, Indiana University Linguistic Club].
- Hume, E. (1992) *Front vowels, coronal consonants and their interaction in nonlinear phonology*. Ph.D. thesis. Cornell University [published 1994. New York: Garland Publishing, Inc.].
- Itô, J. & A. Mester (1986). The phonology of voicing. *Linguistic inquiry* 17: 45-73.
- Kiparsky, P. (1982) Lexical morphology and phonology. In: I.-S. Yang (Ed.), *Linguistics in the morning calm*. Seoul: Hanshin, 3-91.
- Kontosopoulos, N. (1981) *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής* [Dialects and idioms of Modern Greek]. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Lahiri, A. & V. Evers (1991) Palatalization and coronality. In: C. Paradis & J. F. Prunet (Eds.), *Phonetics and phonology, vol. 2. The special status of coronals. Internal and external evidence*. San Diego: Academic Press, 79-100.
- Newton, B. (1972) *The generative interpretation of dialect. A study of Modern Greek phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paradis, C. & J. F. Prunet (Eds.) (1991) *The special status of coronals. Internal and external evidence*. San Diego: Academic Press.
- Rose, S. & R. Walker. (2004) A typology of consonant agreement as correspondence. *Language* 80: 475-531.
- Topintzi, N. & M. van Oostendorp (2009) Palatalization and centralization in Samothraki Greek. *Proceedings of the 29th annual meeting of the department of linguistics*. Thessaloniki: AUTH, 385-399.
- Topintzi, N. & M. Baltazani (2014) Where the glide meets the palatals. In: N. Lavidas, T. Alexiou & A.-M. Sougari (Eds.), *Major trends in theoretical and applied linguistics. Selected papers from the 20th ISTAL*, Vol. 1. London: Versita, 177-196.
- Vaux, B. & J. Cooper. (1999) *Introduction to linguistic field methods*. Munich: Lincom Europa.

Προκλήσεις επισημείωσης ενός πολυ-διαλεκτικού, πολυ-επίπεδου σώματος γραπτών και προφορικών κειμένων των Νεοελληνικών Διαλέκτων

Αθανάσιος Καρασίμος^{1,3}, Ελένη Γαλιώτου², Νικήτας Καρανικόλας², Γιώργος Κορωνάκης², Κώστας Αθανασάκος², Δημήτρης Παπαζαχαρίου¹ & Αγγελική Ράλλη¹
Πανεπιστήμιο Πατρών¹, ΤΕΙ Αθηνών², Ακαδημία Αθηνών³

1. Εισαγωγή

1.1 THALIS project AMiGre

Στην παρούσα μελέτη, η οποία αποτελεί μέρος του προγράμματος «AMIGRE-Πόντος, Καππαδοκία, Αϊβαλί: στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής Γλώσσας», παρουσιάζεται η επισημείωση ενός διαλεκτικού σώματος αρχείων που διαφέρει από τα υπόλοιπα στα δύο ακόλουθα βασικά σημεία. Γίνεται συστηματοποιημένη προσπάθεια επισημείωσης με κοινή στρατηγική σε γραπτά και προφορικά δεδομένα που αφορούν σε ένα μεγάλο εύρος δειγμάτων από τις διαλεκτικές ποικιλίες του Πόντου, της Καππαδοκίας και του Αϊβαλιού. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός του ερευνητικού προγράμματος είναι να μελετήσει συστηματικά τα Ποντιακά, τα Καππαδοκικά και τα Αϊβαλιώτικα, τρεις γλωσσικές ποικιλίες που απειλούνται με εξαφάνιση. Μεταξύ άλλων, επιδιώκεται η μελέτη των συγκεκριμένων διαλέκτων με σκοπό να αποκαλυφθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές τους σε συγχρονικό επίπεδο, να επισημανθεί η εξέλιξή τους, να χαρτογραφηθεί η διαφοροποίησή τους, αλλά και να εντοπισθούν τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά τους σε σχέση με τις υπόλοιπες Νεοελληνικές διαλέκτους. Επιπροσθέτως, γίνεται προσπάθεια για μία εμπειριστατωμένη ανάλυση συγκεκριμένων φωνητικών/φωνολογικών, μορφολογικών και σημασιολογικών φαινομένων, καθώς και της επιρροής διαφορετικά τυπολογικών γλωσσικών συστημάτων, μιας και είναι εμφανής η επίδραση της Τουρκικής (συγκολλητικής γλώσσας), στις συγκεκριμένες διαλέκτους της Νέας Ελληνικής (διαχτυτικής γλώσσας). Για αυτό το λόγο έχει γίνει συστηματική αρχειοθέτηση και ψηφιοποίηση προφορικού και γραπτού υλικού μεγάλου εύρους και έχει οργανωθεί σε μία ψηφιακή βάση δεδομένων. Ένα σημαντικό μέρος του πρωτογενούς υλικού θα μεταγραφεί και θα σχολιαστεί με την χρήση του πιο σύγχρονου εξοπλισμού. Γραπτό υλικό θα ψηφιοποιηθεί, και ένα μέρος αυτού, που θα επιλεγεί σύμφωνα με αυστηρά ποιοτικά κριτήρια (χρονολόγηση, προέλευση, αξιοπιστία), θα μεταγραφεί.

1.2 Σώματα γραπτών κειμένων vs Σώματα προφορικών κειμένων

Η συνέπεια στην επισημείωση σωμάτων κειμένων είναι μια ουσιώδης ιδιότητα για τις πολλαπλές χρήσεις επισημειωμένων σωμάτων κειμένων στην υπολογιστική και θεωρητική γλωσσολογία. Παλαιότερες έρευνες εντόπισαν προβλήματα σε μορφολογική και POS επισημείωση (van Halteren 2000· Eskin 2000· Dickinson & Meurers 2003), ενώ πιο πρόσφατες εντόπισαν λάθη σε συντακτικό και δομικό επίπεδο (Ule & Simon 2004· Dickinson 2005).

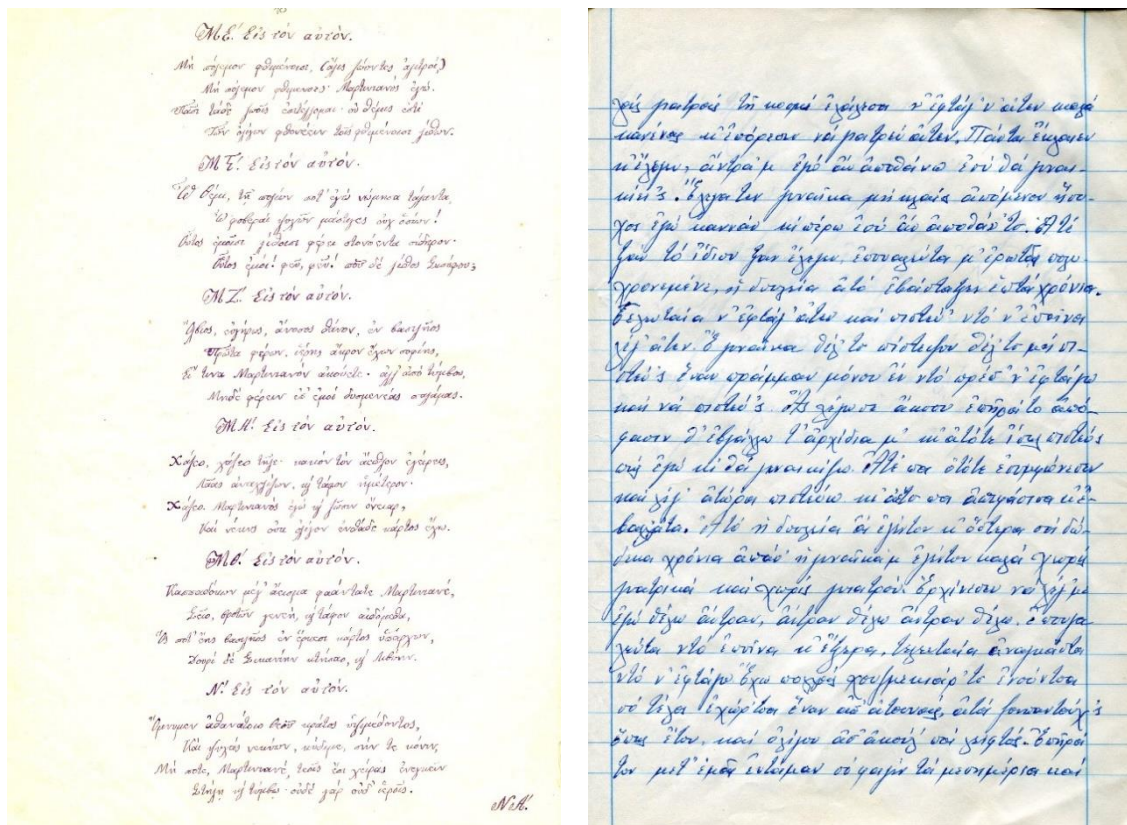
Τα σώματα γραπτών κειμένων είναι σαφώς περισσότερα ανά γλώσσα παγκοσμίως και σημαντικό ερευνητικό κομμάτι της υπολογιστικής και διακειμενικής γλωσσολογίας στοχεύει στην επισημείωση και την αξιοποίησή τους. Από την άλλη, τα σώματα προφορικών κειμένων υστερούν σε όγκο και διαφέρουν σε πολλά σημεία από τα αντίστοιχα γραπτά, ωστόσο υπάρχει έλλειψη συντονισμένης επισημείωσης, ενώ το ζήτημα της ανίχνευσης σφαλμάτων στον σχολιασμό της ομιλούμενης γλώσσας σωμάτων δεν έχει ακόμη αντιμετωπιστεί συστηματικά. Αυτό είναι σημαντικό δεδομένου ότι τα σώματα προφορικών κειμένων αυξάνονται ιδιαίτερα, όπως φαίνεται στο Linguistic Data

Consortium (www ldc.upenn.edu). Το πρόβλημα εντείνεται όταν γίνεται προσπάθεια δημιουργίας κοινής στρατηγικής επισημείωσης σε σώματα προφορικών και γραπτών κειμένων και δη όταν το αντικείμενο είναι ιδιαίτερα εξειδικευμένο, όπως το προαναφερθέν διαλεκτικό σώμα.

2. State-of-the-art: σχεδιασμός συστήματος

2.1 Η φύση των δεδομένων

Το σώμα προφορικών κειμένων του έργου AMiGre αποτελείται από ηχογραφήσεις περίπου 180 ωρών (δηλαδή 60 ώρες ανά διάλεκτο), όπως αυτές συλλέχθηκαν για τη διαλεκτική βάση Gree.D. (Karasimos et al. 2008). Η συλλογή των ηχογραφήσεων έγινε με συσκευές ψηφιακής ηχογράφησης υψηλής ευκρίνειας, σε όσον το δυνατόν πιο ήσυχες συνθήκες και πάντα με συναίνεση των συνομιλητών. Η επιλογή των ομιλητών έγινε με μεγάλη προσοχή, όσο αυτό ήταν εφικτό· στόχος ήταν οι ομιλητές να έχουν καθαρή άρθρωση, να έχουν φυσική ροή ομιλίας, και να κάνουν συστηματική χρήση της διαλέκτου στην καθημερινότητά τους. Επίσης, στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν απαραίτητη η ύπαρξη του ενδιάμεσου στις ηχογραφήσεις, ώστε οι ομιλητές να αισθάνονται πιο οικεία κατά την διάρκεια της ηχογράφησης και να ελαχιστοποιηθούν τα σημεία διαλόγου όπου θα γινόταν αλλαγή γλωσσικού συστήματος επικοινωνίας (εγκατάλειψη της διαλέκτου και χρήση της Κοινής Νέας Ελληνικής). Βασική προϋπόθεση για τον ενδιάμεσο ήταν η καλή σχέση και γνωριμία με τους ομιλητές καθώς και η άριστη γνώση και χρήση της διαλέκτου.

Εικόνα 1 & 2: Δείγμα εικόνων από τα ψηφιοποιημένα χειρόγραφα (αριστερά Επιτάφια επιγράμματα του Λεβίδη· δεξιά Χειρόγραφα Καζαντζίδη).

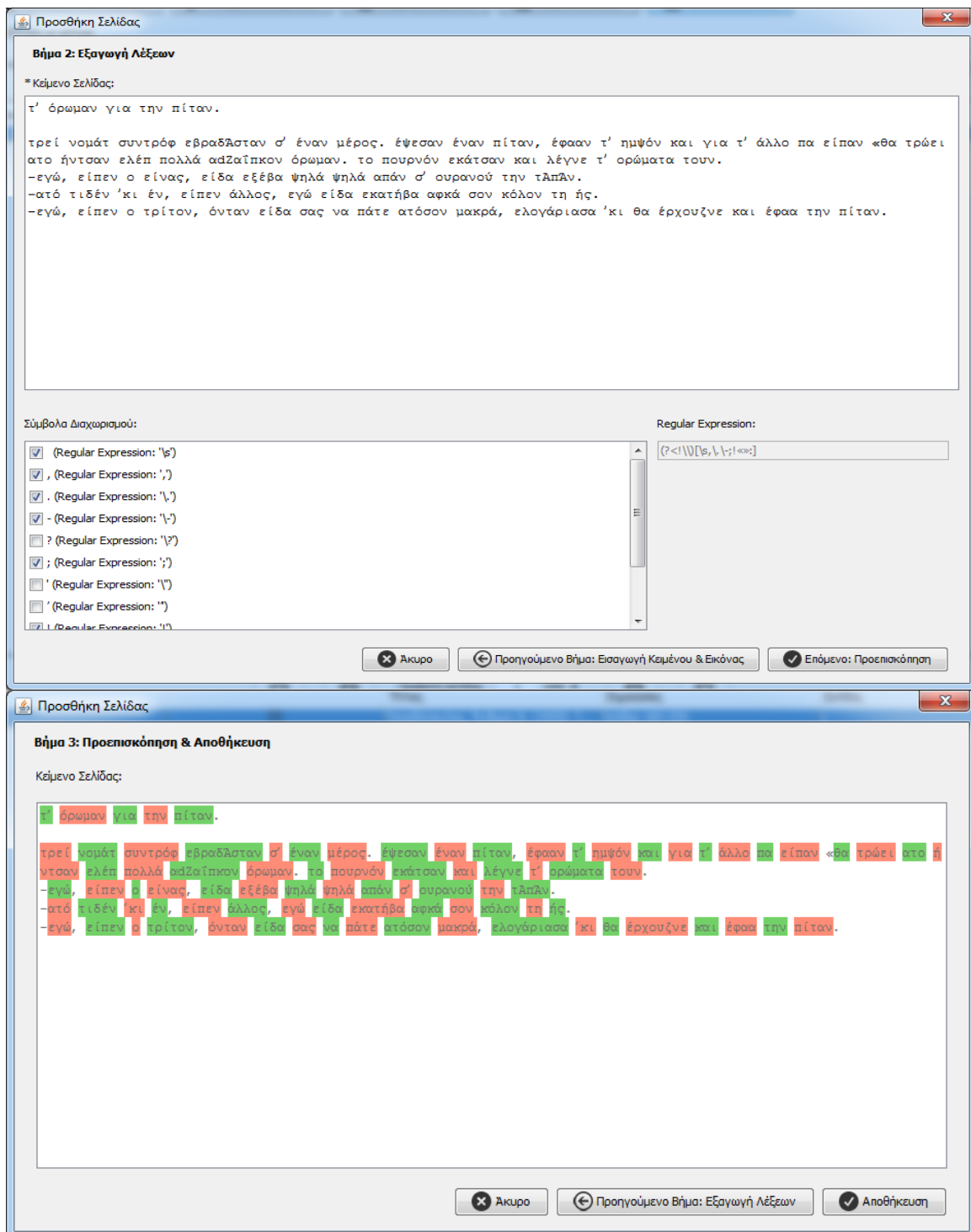
Αντιστοίχως, το σώμα γραπτών κειμένων αποτελείται από ψηφιοποιημένα χειρόγραφα συνόλου 2.000.000 λεξικών τύπων. Το σημαντικότερο ζήτημα για τη συλλογή γραπτών δεδομένων είναι η έλλειψη πρωτογενών πηγών και κυρίως χειρογράφων για τα Αϊβαλιώτικα· αναπόφευκτα η ισορροπία

ανάμεσα στην αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος κειμένων που ψηφιοποιήθηκαν δεν ήταν εφικτή. Πέραν αυτής της εγγενούς δυσκολίας, τα κείμενα επιλέχθηκαν με βάση συγκεκριμένα κριτήρια. Βασικό κριτήριο ήταν το ζήτημα πνευματικής ιδιοκτησίας για την ψηφιοποίηση και για αυτό το λόγο επιλέχθηκαν κείμενα πριν το 1938. Επίσης, επιλέχθηκαν κυρίως κείμενα πεζού λόγου με ελάχιστη επιλογή ποιημάτων και τραγουδιών. Εκτός από ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα ανάμεσα στα δημοσιευμένα κείμενα και τα χειρόγραφα, σημαντικό βάρος δόθηκε στη σπανιότητα μερικών εξ αυτών (αναλυτικά για τα κριτήρια στο Κολιοπούλου, Μαρκόπουλος & Παντελίδης 2015). Τα δεδομένα των παραπάνω σωμάτων πέρασαν από επεξεργασία, επιλογή, επισημείωση και ανάλυση και επεξεργάζονται σύμφωνα με το μοντέλο 3A (Annotation, Abstraction, Analysis) των Wallis & Nelson (2001) και τον προτεινόμενο μορφότυπο των Gries & Berez (υπό έκδοση). Για την περαιτέρω επεξεργασία, επισημείωση, ανάλυση και περιγραφή μεταδεδομένων έγιναν δύο υποσώματα κειμένων με 60 ώρες και 200.000 λέξεις αντίστοιχα. Η συγκεκριμένη επεξεργασία και ανάλυση έγινε εκτός από τη συνδρομή δημοφιλών γλωσσολογικών εργαλείων, με επτά νέες εφαρμογές που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος (βλ. ενότητα 2.2).

2.2 Οι εφαρμογές του συστήματος

Το σύστημα διαθέτει επτά (7) βασικές εφαρμογές για την υποστήριξη της ανάλυσης των συγκεκριμένων διαλεκτικών σωμάτων, ενώ παράλληλα γίνεται η χρήση δύο εξαιρετικά δημοφιλών γλωσσολογικών εργαλείων, όπως είναι το Praat και το ELAN. Οι επτά (7) αυτές βασικές εφαρμογές είναι οι ακόλουθες (αναλυτικότερα βλ. Karanikolas, Galiotou & Ralli 2014):

- (α) **Phon Tagger** για την οριοθέτηση των λέξεων. Χρησιμοποιείται τόσο στο προφορικό όσο και στο γραπτό σώμα κειμένων, ώστε να υπάρχει μια ενιαία αντιμετώπιση της πληροφορίας των μορφολογικών ορίων των λέξεων μεταξύ των δύο σωμάτων.
- (β) **Morph Tagger** για τον μορφολογικό σχολιασμό των λέξεων, όπου πραγματοποιείται στο επίπεδο λέξης. Για κάθε μορφολογική λέξη παρέχονται πληροφορίες σχετικά με το μέρος του λόγου, γραμματικές ιδιότητες και μορφολογικά φαινόμενα, όπως η παραγωγή και η σύνθεση.
- (γ) **Synt Tagger** για τη συντακτική ανάλυση και δομή φράσεων και προτάσεων· στην τρέχουσα κατάσταση του συστήματος, η επισημείωση γίνεται σε επίπεδο λέξης, όπου κάθε λέξη συνδέεται τουλάχιστον με μία συντακτική δομή. Η εφαρμογή παρέχει επίσης η δυνατότητα για επισημείωση σε μια φράση ή σε προτασιακό επίπεδο.
- (δ) **Sem Tagger** για το σημασιολογικό σχολιασμό. Καταχωρούνται πληροφορίες όπως *δάνειο* (καθώς και την καταγωγή του), *ιδιωματική φράση*, κτλ.
- (ε) **Text Imaging** για την προεπισκόπηση εικόνων από τα ψηφιοποιημένα κείμενα και χειρόγραφα.
- (στ) **Text Transcription** για μεταγραφή των ψηφιοποιημένων κειμένων και των εικόνων.
- (ζ) **MOS (Oral Metadata)** για μια ολοκληρωμένη δομή μεταδεδομένων· αυτή η εφαρμογή παρέχει τη δυνατότητα διατήρησης και ενημέρωσης των μεταδεδομένων του σώματος προφορικών κειμένων και περιλαμβάνει πληροφορίες όπως *ηλικία*, *φύλο*, *πολιτισμικό υπόβαθρο* του ομιλητή μεταξύ άλλων (σημειώνεται ότι, οι πληροφορίες αυτές δεν είναι διαθέσιμες για τις γραπτές πηγές).

Εικόνα 3 & 4: Δείγμα από την εφαρμογή-υποσύστημα οριοθέτησης μορφολογικών λέξεων.

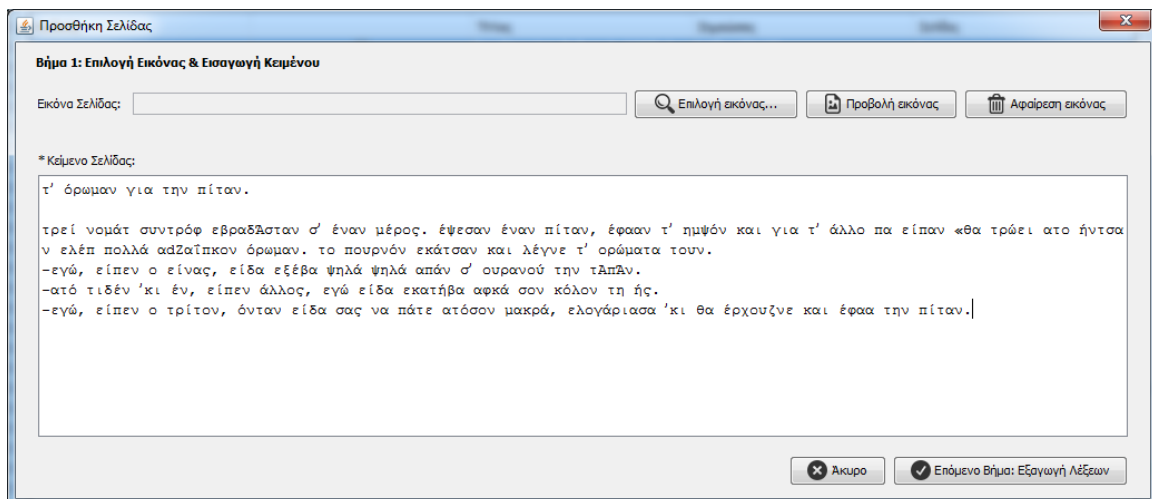
3. Προ-επεξεργασία σωματών γραπτών και προφορικών κειμένων

Η προ-επεξεργασία των δεδομένων μπορεί να συνοψιστεί ως εξής:

- (α) **Διαμόρφωση και Παραμετροποίηση:** Το κάθε πρωτογενές στερεοφωνικό ηχητικό αρχείο διαχωρίστηκε στα αντίστοιχα κανάλια του και έγινε επιλογή των κατάλληλων αρχείων με βάση συγκεκριμένα γλωσσολογικά και τεχνικά κριτήρια (βλ. Karasimos et al. 2008).

Επιπροσθέτως, οι εικόνες πέρασαν από τεχνική επεξεργασία για απομόνωση των σελίδων, αποκοπή μαύρων πλαισίων και ρύθμιση της καθαρότητάς τους.

- (β) **Επισημείωση:** Το σώμα γραπτών κειμένων πέρασε από μια συστηματική παραμετροποίηση φωνολογική και μορφολογική με βάση προεπιλεγμένες ετικέτες για ελεγχόμενες λίστες τιμών για την πλήρη κάλυψη των δύο επιπέδων. Παράλληλα κωδικοποιήθηκε μια μικρή παραλλαγή του προτύπου SAMPA (Wells 1997) και ενοποιήθηκαν οι διαφορετικές ποικιλίες συμβόλων γραπτών κειμένων με βάση τη πρόταση των Μανωλέσσου, Μπέη και Μπασέα (2012). Για τη επεξεργασία των προφορικών κειμένων έγινε μια αρχική προετοιμασία σύμφωνα με μια ανανεωμένη προσέγγιση παλαιότερης τακτικής επισημείωσης (Ράλλη, Παπαζαχαρίου & Καρασίμος 2010). Συγκεκριμένα, από το σύνολο του ψηφιοποιημένου υλικού οι επιλεγμένες λέξεις μεταγράφηκαν «δια χειρός», χωρίς την βοήθεια αυτοματοποιημένου λογισμικού μεταγραφής, λόγω των δυσκολιών που ένα τέτοιο εγχείρημα ενδεχομένως να προκαλούσε, όπως είναι η δυσκολία αυτόματης αναγνώρισης πολυτονικού συστήματος, δυσκολία αυτόματης αναγνώρισης χαρακτήρων στο χειρόγραφο υλικό (Κολιοπούλου, Μαρκόπουλος & Παντελίδης 2015).

Εικόνα 5: Δείγμα από την επισημείωση κειμένου ενός χειρόγραφου.

- (γ) **Μεταδεδομένα:** Ακολουθήθηκε το πρωτόκολλο καταγραφής για τα προφορικά δεδομένα, όπου επιλέχθηκαν οι πληροφορίες που ταιριάζουν και για τα σώματα γραπτών κειμένων με την παράλληλη εισαγωγή νέων ελεγχόμενων λιστών με τιμές για τα ψηφιοποιημένα κείμενα.

4. Επισημείωση

4.1 Επισημείωση σώματος γραπτών και προφορικών κειμένων

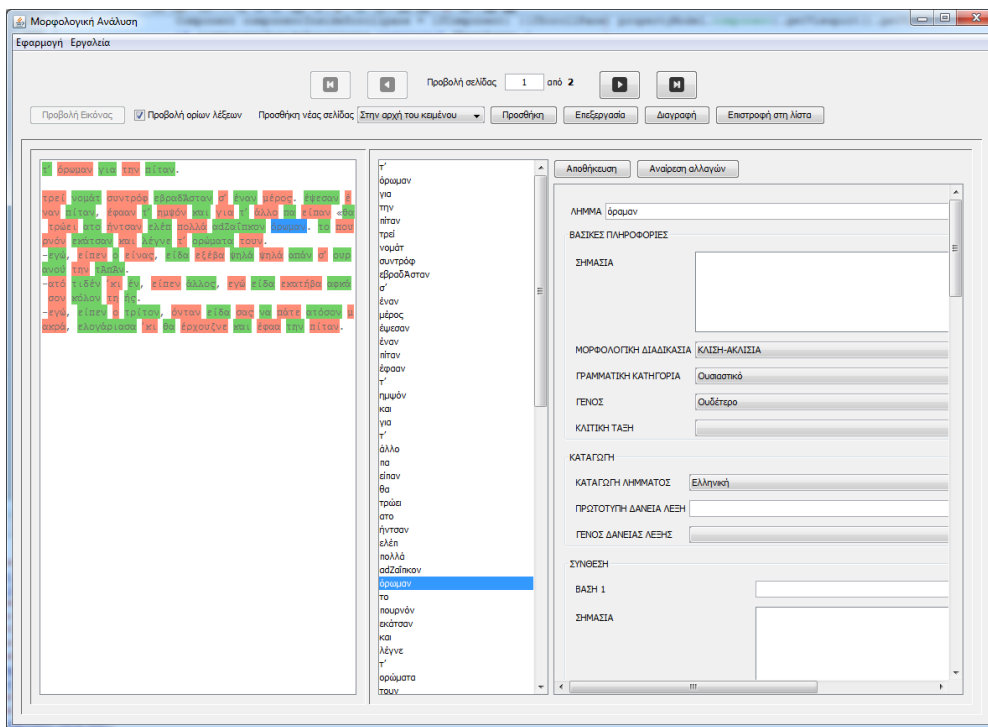
Για την επισημείωση των δύο σωμάτων ακολουθήθηκαν ίδιες στρατηγικές επισημείωσης, τουλάχιστον στα βασικά γλωσσικά επίπεδα. Η ουσιαστικότερη διαφοροποίηση, εντούτοις, εντοπίζεται στο φωνητικό-φωνολογικό επίπεδο, όπου είναι αναμενόμενα να υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα επισημείωσης που θα απουσιάζουν (αναλυτικότερα βλ. Κολιοπούλου, Μαρκόπουλος & Παντελίδης 2015).

4.1.1 Μορφολογικό επίπεδο

Και στα δύο σώματα οι κατηγορίες και υποκατηγορίες μορφολογικής ανάλυσης είναι ίδιες, όπου κυριαρχούν οι λίστες με τις προεπιλεγμένες τιμές στις περισσότερες περιπτώσεις. Οι κατηγορίες ανάλυσης περιέχουν πληροφορίες, όπως λήμμα, μορφολογική διαδικασία, γένος, κλιτική τάξη,

γραμματική κατηγορία, καταγωγή, τύποι βάσεων / μορφημάτων / παραγωγικών προσφυμάτων / κλιτικών προσφυμάτων (ανά γραμματική κατηγορία).

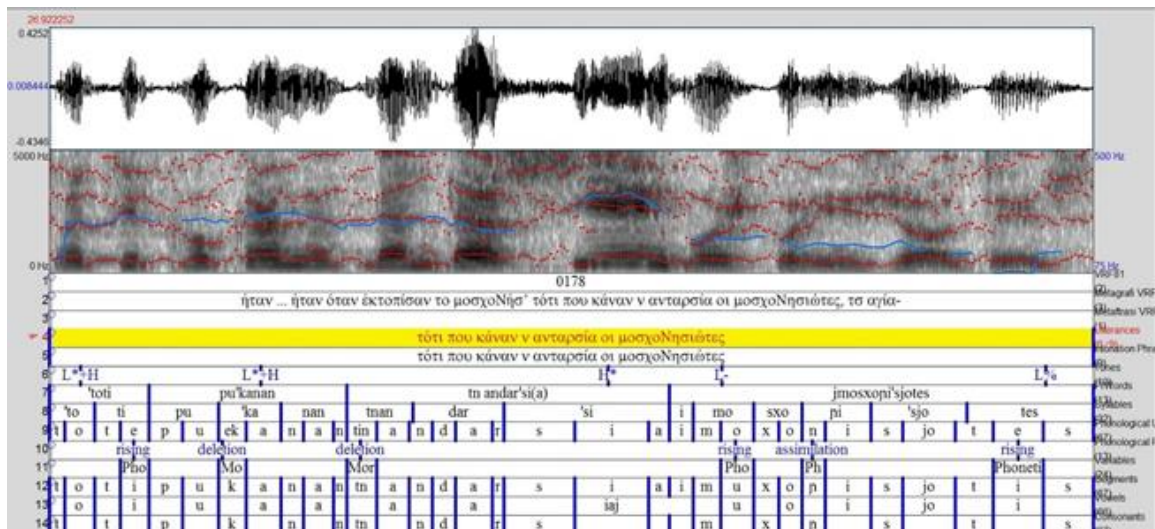
1. ΛΗΜΜΑ	2. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	3. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	4. ΓΕΝΟΣ	5. ΚΛΙΤΙΚΗ ΤΑΣΗ	6. ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΛΗΜΜΑΤΟΣ
	Κλίση-Ακλίση	Επίθετο	Ουδέτερο	ΚΤ1-Ουσιαστικά	Τουρκική
	Παραγωγή-Κλίση	Ουσιαστικό	Αρσενικό	ΚΤ2-Ουσιαστικά	Ελληνική
	Σύνθεση-Κλίση	Άρθρο	Αρσενικό	ΚΤ3-Ουσιαστικά	Ρομανική
	Σύνθεση-Παραγωγή-Κλίση	Ρήμα	Θηλυκό	ΚΤ4-Ουσιαστικά	Άλλη
	Παραγωγή-Σύνθεση-Κλίση	Επίρρημα	Χωρίς γένος	ΚΤ5-Ουσιαστικά	
		Αντωνυμία		ΚΤ6-Ουσιαστικά	
		Γερούνδιο		ΚΤ7-Ουσιαστικά	
		Απαρέμφατος		ΚΤ8-Ουσιαστικά	
		Μετοχή		ΚΤ9-Ουσιαστικά	
		Επιφώνημα		ΚΤ10-Ουσιαστικά	
		Πρόθεση		ΚΤ1-Ρήματα	
		Σύνδεσμος		ΚΤ2Α-Ρήματα	
		Έκφραση		ΚΤ2Β-Ρήματα	
		Αριθμητικό		ΜΚΤ -Επίθετα	
				Ακλιτο	

Εικόνα 6 & 7: Δείγμα μορφολογικής ανάλυσης στο στάδιο προ-επεξεργασίας και στο στάδιο χρήσης του Morph Tagger

4.1.2 Φωνολογικό-φωνητικό επίπεδο

Η διαφοροποίηση μεταξύ των σωμάτων στο συγκεκριμένο επίπεδο είναι αναμενόμενη. Ενώ στο σώμα γραπτών κειμένων γίνεται εντοπισμός φαινομένων φωνηέντων και συμφώνων (ανάπτυξη, ανομοίωση, αποβολή, ανύψωση, αφομοίωση κτλ.) με μονοεπίπεδο tier, στο σώμα προφορικών κειμένων η πολυεπίπεδη χρήση tiers ανάλυσης συμπεριλαμβάνει ανάλυση εκφωνημάτων, φωνολογικών λέξεων, συλλαβών, φωνημάτων, επιτονισμού, συνεισφορών, κτλ. Γίνεται χρήση μιας τροποποιημένης έκδοσης του IPA για τη συνολική επισήμειωση των ηχητικών αρχείων.

Εικόνα 8: Πολυεπίπεδη φωνολογική επισημείωση διαλεκτικού υλικού στο Praat.

4.2 Προκλήσεις στην επισημείωση μεταξύ σωμάτων κειμένων

Η σημαντικότερη πρόκληση και τα σημαντικότερα ερευνητικά ζητήματα εντοπίζονται στην επισημείωση στα σώματα γραπτών κειμένων. Όπως επισημαίνουν οι Κολιοπούλου, Μαρκόπουλος και Παντελίδης (2015) δεν έγινε φωνητική/ φωνολογική μεταγραφή, γιατί:

- (α) Τα ακριβή φωνολογικά χαρακτηριστικά των τριών διαλέκτων παραμένουν αμφίβολα, καθότι τα περισσότερα κείμενα είναι παλαιότερα των 75 ετών και η κωδικοποίηση των φαινομένων έγινε με τυχαίο, μη-επιστημονικό, αλλά συστηματικό τρόπο από τους συγγραφείς.
- (β) Τα γραπτά κείμενα δεν ενδείκνυνται για φωνητική μεταγραφή, γιατί αρκετοί συμβολισμοί δεν μπορούν να αντιστοιχισθούν με σιγουριά στα αντίστοιχα σύμβολα του IPA.
- (γ) Η μη-επιστημικότητα των συντακτών και η αυθαιρεσία συμβόλων στη συγγραφή των κειμένων, εμφανίζεται έντονα στο δείγμα: παράλληλα, βαρύνουσας σημασίας είναι η απουσία συνοδευτικού ενδείκτη ή εισαγωγικού κειμένου που να εξηγούν τις όποιες αποφάσεις πήραν κατά τη συλλογή του υλικού ή τη γραπτή απόδοση των προφορικών μαρτυριών.

Επομένως, για να υπερκεραστούν τα προβλήματα: (α) χρησιμοποιήθηκαν συμπεράσματα από την επισημείωση των προφορικών κειμένων για αμφίβολους χαρακτήρες, μιας και τα ηχητικά αρχεία ενδείκνυνται για τέτοια μεταγραφή, (β) έγινε επιβεβαίωση συμβόλων από άλλα κείμενα ίδιας περιόδου, όσο αυτό ήταν εφικτό και (γ) ακολουθήθηκε η χρήση ελληνικού αλφαβήτου με την καθιερωμένη ιστορική ορθογραφία. Στο τελικό έλεγχο των επισημειώσεων τα δύο σώματα κειμένων θα λειτουργήσουν ως ελεγκτές ακρίβειας και συνέπειας για την επικαιροποίηση των προβληματικών επισημειώσεων. Ταυτόχρονα αποτελούν ένα αξιόπιστο δείγμα για επαλήθευση των πινάκων αντιστοίχισης συμβόλων με το IPA.

5. Συμπεράσματα

Η συνέπεια στην επισημείωση σωμάτων κειμένων παραμένει σοβαρό ζήτημα για τη διακειμενική γλωσσολογία. Σημαντικά ζητήματα για την επισημείωση σε φωνολογικό επίπεδο αντιμετωπίστηκαν κατά τη μελέτη καθότι έγινε μια συστηματική προσπάθεια να ενοποιηθούν όλες οι διαφορετικές μεταγραφές διαλεκτικού γραπτού υλικού μιας και δεν υπήρχε προηγουμένως κοινή στρατηγική απεικόνισης. Παράλληλα προτείνεται πολυεπίπεδη φωνολογική (παράλληλα με τη μορφολογική) επισημείωση του σώματος κειμένων καθιερώνοντας ένα βασικό πρότυπο επισημείωσης διαλεκτικού

υλικού για τις Νεοελληνικές Διαλέκτους σε καθιερωμένα λογισμικά ανάλυσης ομιλίας, ενώ γίνεται η χρήση των επισημειώσεων για δια-σωματική επικαιροποίηση της συνέπειας και της ακρίβειας της συνολικής επισημείωσης.

Βιβλιογραφία

- Dickinson, M & W. Detmar-Meurers (2003) Detecting errors in part-of-speech annotation. Στο *Proceedings of EACL-03*. Budapest: Association for Computational Linguistics, 107-114.
- Dickinson, M. (2005) *Error detection and correction in annotated corpora*. Ph.D. thesis. Columbus, Ohio: The Ohio State University.
- Eskin, E. (2000) Automatic corpus correction with anomaly detection. Στο: *Proceedings of NAACL-00*. Seattle: WA, 148-153.
- Gries, S. Th. & A. L. Berez (υπό έκδοση) Linguistic annotation in/for corpus linguistics. Στο: N. Ide & J. Pustejovsky (επιμ.), *Handbook of linguistic annotation*. Berlin & New York: Springer.
- Karanikolas, N. Galiotou, E. & A. Ralli (2014) Towards a unified exploitation of electronic dialectal corpora: problems and perspectives. Στο: P. Sojka et al. (επιμ.), *TSD 2014*. Switzerland: Springer, 257-266.
- Karasimos, A., Melissaropoulou, D., Ralli, A., Papazachariou, D. & D. Asimakopoulos (2008) GREED: Cataloguing and encoding Modern Greek dialectal spoken corpora. Paper presented in *CatCod 2008*, 4-5 December, Orleans, France.
- Ule, T. & K. Simon (2004) Unexpected productions may well be errors. Στο: *Proceeding of LREC 2004*. Lisbon, 1795-1798.
- Van Halteren, H. (2000) The detection of inconsistency in manually tagged text. Στο: A. Abeillé, T. Brants & H. Uszkoreit (επιμ.), *Proceedings of LINC-00*. Luxembourg: MIT-LINC, 48-55.
- Wallis, S.A. & G. Nelson (2001) Knowledge discovery in grammatically analysed corpora. *Data mining and knowledge discovery 15*: 307-340.
- Wells, J. C. (1997) SAMPA computer readable phonetic alphabet. Στο: D. Gibbon, R. Moore & R. Winski (επιμ.), *Handbook of standards and resources for spoken language systems*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, Part IV, Section B.
- Κολιοπούλου, Μ., Μαρκόπουλος, Θ. & Ν. Παντελίδης (2015) Πόντος, Καπαδοκία, Αϊβαλί: προκλήσεις ενός ψηφιακού σώματος γραπτού υλικού. Στο: G. Kotzoglou et al. (επιμ.), *Proceedings of ICGL11*. Rhodes: University of Aegean, 750-759.
- Ράλλη Α., Παπαζαχαρίου Δ. & Α. Καρασίμος (2010) Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και η βάση δεδομένων GREED. Στο: A. Ralli et al. (επιμ.), *Proceedings of 4th International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 7-14.
- Μανωλέσσου, Ι., Μπέης, Σ. & Χ. Μπασέα (2012) Η φωνητική μεταγραφή των Νεοελληνικών Διαλέκτων. *Λεξικογραφικόν δελτίον 26*: 161-222.

Aspect in the service of mood: the morphosyntax of subjunctive in Griko*

Marika Lekakou¹ & Josep Quer²

University of Ioannina¹, ICREA/Universitat Pompeu Fabra²

1. Introduction

The topic of this paper is the realization of subjunctive mood in Griko. On the basis of the distribution of verbal forms inside *na*-clauses, we put forward the claim that, unlike Standard Modern Greek, in Griko subjunctive mood is encoded through both the choice of complementizer and the morphology of the verb. The complementizer *na* and the verb inside the embedded clause are thus in a relation of concord. We further propose that concord in terms of mood is a grammatical feature induced in Griko via contact with Salentino. If our analysis is on the right track, then subjunctive mood is another domain where contact between Italo-Greek and Italo-Romance in Southern Italy has had effects in both directions.

2. Subjunctive in SMG

It is a well-known feature of Standard Modern Greek (SMG) that it lacks infinitives and employs finite complementation instead (a feature of the *Balkan Sprachbund*, cf. Joseph 1983). The examples in (1-3) illustrated the major complementation strategies in SMG, with *oti*-, *pu*-, and *na*-clauses, corresponding roughly to declarative, factive and subjunctive complements.

- (1) Ksero oti o Janis agapai ti Maria.
know-1SG that the Janis love-3SG the Maria¹
'I know that John loves Maria.'
- (2) Lipame pu i Maria den agapai to Jani.
regret-1SG that the Maria NEG love-3SG the Jani
'I regret that Maria doesn't love John.'
- (3) I Eleni bori na agapai to Jani.
the Eleni may-3SG SUBJ love-3SG the Jani
'Eleni may love John.'

Focusing on *na*-clauses in particular, they occur as complements to modal, aspectual and volitional verbs, namely under the verbs in (4a-c) (Roussou 2009). Other verbs, e.g. in (4d-i), may optionally take *na*-clauses as complements, with potential subtle semantic effects (see Roussou *op.cit.* for

* This work reports results from the project 'Documentation and analysis of an endangered language: aspects of the grammar of Griko'. For details see: <http://griko.project.uoi.gr/>. The project has been funded by the John S. Latsis Public Benefit Foundation, whose support is hereby gratefully acknowledged. In addition to the Latsis Foundation, we thank our informants in Calimera, Corigliano d'Otranto, Martano and Sternatia. For their extensive assistance and support, we are particularly grateful to Giuseppe De Pascalis, Carmine Greco, Adriana Spagnolo and Luigi Tommasi. The sole responsibility for the content of this work lies with its authors.

¹ We follow common glossing conventions. In verb forms, the gloss of the endings indicates person (1, 2, 3) and number (SG: singular, PL: plural). Other abbreviations are COMP: complementizer, GEN: genitive, IMP: imperfective, INF: infinitive, INP: imperfective non-past, IP: imperfective past, NEG: negation, PERF: perfective, PNP: perfective non-past, PP: perfective past; SUBJ: subjunctive.

discussion). Finally, *na*-clauses occur in SMG as surrogate imperatives, especially in the context of negation (where morphological imperatives are disallowed).

- (4)
- a. **Modals:** *prepi* ‘must’, *bori* ‘may’, ...
 - b. **Aspectuals:** *arxizo* ‘start’, *stamato* ‘stop’, ...
 - c. **Volitionals:** *thelo* ‘want’, *protimo* ‘prefer’, ...
 - d. Perception verbs: *vlepo* ‘see’, *akuo* ‘hear’, ...
 - e. Verbs of mental perception: *thimame* ‘remember’, *ksexno* ‘forget’, ...
 - f. Psych verbs: *xerome* ‘am glad’, *lipame* ‘regret’, ...
 - g. Epistemic predicates: *pistevo* ‘believe’, *nomizo* ‘think’, ...
 - h. Verbs of saying (directive interpretation): *leo* ‘say’, *dhiatazo* ‘order’, ...
 - i. Verbs of knowing/ability: *ksero* ‘know’, *matheno* ‘learn’, ...

The element *na* is thus taken to encode subjunctive mood (Rivero 1994; Philippaki-Warburton 1998; Roussou 2000). Following Agouraki (1991), Tsoulas (1993), and Roussou (2000), *na* is a complementizer (*contra* Veloudis & Philippaki-Warburton 1983; Rivero 1994; Philippaki-Warburton 1998, for whom *na* is an inflectional particle on a par with ‘future’ *tha* and optative *as*). In particular, on Roussou’s (2000) treatment, which builds on Rizzi’s (1997) structure for the left periphery of embedded clauses, *na* occupies a lower C_{Modal}-head and raises to a higher C_{Op} head, as indicated in the structure in (5). Base-generating *na* in a low modal C position derives the complementary distribution with modal particles such as *tha* and *as*, and having it raise to C_{Op} delivers the fact that it does not co-occur with *oti*. The complementizer *pu*, which can co-occur with *na*, merges in a yet higher C position. To this position *oti* optionally moves, which accounts for the fact that topicalized and focused material may follow or precede *oti*, whereas they strictly follow *pu*.

- (5) [C *pu* [Topic/Focus [C_{Op} *oti/an/na/as* [Neg *den/min* [C_M *tha/t_{na}/as* [I cl+V...]]]]]]

As far as morphology is concerned, SMG lacks verbal morphology encoding subjunctive mood. The only mood distinction encoded morphologically in SMG is +/-Imperative (Veloudis & Philippaki-Warburton 1983; Holton et al. 1999; Roussou 2009 and references therein). In this sense, SMG encodes subjunctive mood only syntactically, via the choice of complementizer *na*, whereas, for the purposes of morphology, the verbal form in *na*-clauses is Indicative (or Non-imperative) (Lightfoot 1979; Tsangalidis 2002; Roussou 2009). Indeed, all of the indicative forms available in SMG are possible inside *na*-clauses.

In particular, the combination of tense (past vs non-past) and aspect (perfective vs imperfective) values results in the four indicative forms given in (6) along with their abbreviations (INP, PNP, IP and PP). Of the forms in (6), the PNP form in (6b) is ungrammatical in isolation and requires *na*, *tha*, *as*, or a particular (e.g. temporal) connective. Arguably, the distribution of the PNP follows from its semantics, e.g. its temporal deficiency (see Tsangalidis 1999; Giannakidou 2009; Lekakou & Nilsen 2009).

- (6)
	<p>a. graf-o (INP)
write.IMP.NONPAST-1SG
‘I am writing’
‘I write (habitually)’</p>		<p>b. graps-o (PNP)
write.PERF.NONPAST-1SG
DEPENDENT</p>
	<p>c. egraf-a (IP)
write.IMP.PAST-1SG
‘I was writing’
‘I used to write (habitually)’</p>		<p>d. egraps-a (PP)
write.PERF.PAST-1SG
‘I wrote’</p>

Crucially, all of the forms in (6) can occur under *na*, and moreover the verbs retain their distinct (and predictable) temporal-aspectual interpretations when they occur inside *na*-clauses (Rouchota 1994; Tsangalidis 1999; Roussou 1999; Lekakou & Nilsen 2009). As the translations of the data in (6-8) show, imperfective in SMG contributes habitual or progressive interpretations, perfective denotes punctual events, past encodes anteriority with respect to utterance time, and non-past aspect is compatible with future or present interpretations. These interpretative facts obtain in (7) and (8) just as much as they do in (6).

- (7) a. Bori na grafi.
 may-3SG SUBJ write.INP-3SG
 ‘S/he may be writing (now).’
 ‘S/he may write (habitually)’
- b. Bori na grapsi.
 may-3SG SUBJ write.PNP-3SG
 ‘S/he may write (in the future).’
- (8) a. Bori na egrafe.
 may-3SG SUBJ write.IP-3SG
 ‘S/he may have been writing (progressively)’
 ‘S/he may have been writing (habitually)’
- b. Bori na egrapse.
 may-3SG SUBJ write.PP-3SG
 ‘S/he may have written’

To summarize, we have seen that SMG encodes subjunctive syntactically and not morphologically. We follow Roussou (2000) in taking the subjunctive marker *na* to head a lower CP and raise to a higher head in the left periphery. The finite verb that is selected by *na* bears tense and aspect morphology, both of which make predictably distinct semantic contributions.

3. Subjunctive in Griko²

3.1 Distribution

The complementation system of Griko shows interesting similarities and differences to that of SMG. Firstly, Griko retains the infinitive in restricted contexts, in particular as a complement to ‘can’ (see Baldissera 2013; Ledgeway 2013 for recent discussion and references). This is illustrated in (9).

- (9) Sodzo pai.
 can-1SG go-INF
 ‘I can go’

Finite complementation involves predominantly the complementizer *ka*, which introduces declarative complements (see 10), relative clauses (as in 11), complements to factive verbs (as in 12), and adjunct clauses expressing cause (see 13).

- (10) Itsere ka simmeri ixē na kami frisko.
 knew.IP-3SG COMP today had SUBJ make.PNP-3SG cold
 ‘He knew that today it would be cold.’

² The Griko data in this paper are all contained in the database constructed by Lekakou, Anastasopoulos and Baldissera (2013), available at <http://griko.project.uoi.gr/>.

- (11) Is doka o fiddho mu tis Paola,
 she.GEN give.PP-1SG the dog my the.GEN Paola,
 ka m'o kratenni kala.
 COMP me.GEN-it keep-3SG well
 'I gave my dog to Paola, who will keep it well.'
- (12) Ime kuntento ka vrexì simmeri.
 be.1SG happy COMP rain-3SG today
 'I'm happy that it is raining today.'
- (13) En irte ma ma, ka e talassa e'piatfeì
 NEG come.PP-3SG with us, COMP the sea not-please-3SG
 dopu e tsixro.
 when is cold
 'He didn't come with us, because he doesn't like the sea when it's cold.'

Finally, Griko also employs *na*-clauses, whose distribution is very similar to SMG. *Na*-clauses occur as complements to modals, aspectuals, volitionals, and (mental) perception verbs, as illustrated in (14):

- (14) a. Engidzi na'rti ses etto.
 must SUBJ-come-2SG at.the eight
 'You must come at eight.'
- b. Spitfetsa na gratso.
 finish.PP-1SG SUBJ write.PNP-1SG
 'I finished writing'
- c. Telo na pao.
 want.INP-1SG SUBJ go.PNP-1SG
 'I want to go.'
- d. On itane na'rti.
 him see.PP-3PL SUBJ-come.PNP-3SG
 'They saw him coming'
- e. Allimonisame na'rtume ittu.
 forget.PP-1PL SUBJ-come.PNP-1PL here
 'We forgot to come here.'

The major difference that we observe is that the *na*-clauses in (14) feature only one verbal form, namely the perfective non-past (PNP). Indeed, in Griko *na* is systematically only compatible with the PNP (cf. Baldissera 2013 for the same observation, and Katsoyiannou 1995 for a similar observation for Grecanico). This is so, even though Griko has all the forms we saw for SMG in (6), i.e. it also distinguishes between past/non-past and perfective/imperfective in the verbal paradigm. This is shown in the paradigm in (15) (cf. Karanastasis 1997: 83-85). Given that Griko lacks the 'future' particle *tha* of SMG, and expresses futurity via the simple present tense, aka the INP, the latter form is three-way ambiguous.³

³ Griko also expresses futurity periphrastically, with *e'nma* plus PNP. See Baldissera (2013: 115-117) for some discussion.

- (15) a. graf-o (INP)
write.IMP.NONPAST-1SG
'I am writing'
'I write (habitually)'
'I will write'
- b. grafs-o (PNP)
write.PERF.NONPAST-1SG
- c. egraf-a (IP)
write.IMP.PAST-1SG
'I was writing'
'I used to write (habitually).'
- d. egrafs-a (PP)
write.PERF.PAST-1SG
'I wrote'

The restriction on the verb in *na*-clauses holds even in contexts where SMG shows INP for (semantic) selectional reasons, e.g. under aspectual, ability, or perception verbs. The comparison of Griko (Grk) and SMG in these contexts precisely is given in the data in (16-18).

- (16) a. Spitjetsa na **polemiso**/*polemo stes etse. (Grk)
finished-1SG SUBJ work.PNP-1SG/work.INP-1SG at.the six
'I finished working at six.'
- b. Stamatisa na *dulepso/**dulevo** stis eksi. (SMG)
finished-1SG SUBJ work.PNP-1SG/work.INP-1SG at.the six
'I stopped working at six.'
- (17) a. En etsero na **nateso**/*nateo kala. (Grk)
NEG know-1SG SUBJ swim.PNP-1SG/swim.INP-1SG well
- b. Den ksero na *kolimbiso/**kolimbo** kala. (SMG)
NEG know-1SG SUBJ swim.PNP-1SG/INP-1SG well
'I can't swim well.'
- (18) a. On itane na' **rti**/*erkete. (Grk)
him see-PP.3PL SUBJ-come-PNP.3SG/come-INP.3SG
- b. Ton idane na *rthi/**erxete**. (SMG)
him see-PP.3PL SUBJ-come.PNP-3SG/come.INP-3SG
'They saw him coming.'

The aspectual distinction between perfective and imperfective aspect is neutralized in *na*-clauses in Griko also in contexts that express habituality, as shown in (19-21). As noted in the previous section, habituality systematically requires imperfective aspect in SMG, regardless of whether the verb is embedded under *na* or not.

- (19) a. Mu piatfei na **dziso**/*dzo ittu. (Grk)
me.GEN please-3SG SUBJ live.PNP-1SG/live.INP-1SG here
- b. Mu aresi na *ziso/**zo** edo. (SMG)
me.GEN please-3SG SUBJ live.PNP-1SG / INP-1SG here
'I like living here.'

- (20) (Se kunsiljeo) na fai simmeri/panta pleo
 you.ACC advise-1SG SUBJ eat.PNP-2SG today/always more
 laxano tje pleon olio krea.
 vegetable and more less meat
 ‘I advise you to today/generally eat more vegetables and less meat.’
- (21) Ifonasa mian ghineka na pulidzedzi e skale
 called.PP-1SG a woman SUBJ clean.PNP-3SG the.ACC stairs
 avri/kai addoma.
 tomorrow/every week
 ‘I hired a woman to clean the stairs tomorrow/every week.’

Crucially, the perfective-imperfective distinction is retained in indicative contexts which express e.g. habituality, as the data in (22) and (23) indicate:

- (22) Motte isamo pedi, *epirta/ibbionna
 when was-1SG child, go.PP-1SG/go.IP-1SG
 na xoretso kai samba.
 SUBJ dance.PNP-1SG every Saturday
 ‘When I was a child, I used to go dancing every Saturday.’
- (23) Persi *pulidzesamo/pulidzeamo to spiti
 last-year clean.PP-1PL/clean.IP-1PL the house
 always the Saturday
 panta to samba.
 ‘Last year we used to clean the house every Saturday.’

The generalization is thus that *na* only combines with the PNP in Griko. The question is how to make sense of this restriction. What rules out the illicit combinations **na* + INP, **na* + PP, and **na* + IP? If we only state that, as in SMG, *na* in Griko marks subjunctive mood by introducing subjunctive clauses, we fail to derive the distribution of verbal forms inside them.

3.2 Analysis

We propose to capture the distribution of verbal forms in subjunctive clauses by characterizing the PNP in Griko as verbal subjunctive morphology.⁴ More in particular, we propose that like in SMG, subjunctive mood in Griko is realized via *na*, a low modal complementizer. Unlike SMG, however, Griko also encodes subjunctive mood morphologically, i.e. via the PNP. The complementizer *na* and the PNP entertain a relation of concord in terms of mood. Before spelling out our proposal about mood concord, let us briefly consider the structure of the left periphery of *na*-clauses in Griko.

As noted by Baldissera (2013), Griko *na* is like SMG *na*, in that it precedes negation, see (24), and follows focused material, see (25). On the other hand, *ka* precedes focus, cf. (26):

- (24) Arte ka e’*nna* min ertone pleo.
 now that is-SUBJ NEG come.PNP-3PL any-more
 ‘Now that they are not coming any more.’

⁴ Our proposal builds on joint work with Valeria Baldissera, namely Lekakou & Baldissera (2013), and Lekakou, Quer & Baldissera (2013).

- (25) Telo E MARIA na'rti avvri, en o Mario.
 want-1SG the Maria SUBJ-come.3SG tomorrow NEG the Mario
 'I want MARIA to come tomorrow, not Mario.'
- (26) Pisteo ka O TJIURI-SSA telefonese, en o tjiuri-mma.
 believe-1SG that the father-yours phoned-3SG NEG the father-ours
 'I believe it was your father that called, not ours.'

Assuming, as does Roussou (2000), that the position of topicalized and focused material is constant across *oti/ka*- and *na*-clauses, it follows that there exist two distinct positions where these complementizers occur. Topicalized and focused material occupy positions between these two C heads.

Concretely, we propose that *na* in Griko is base-generated in a low modal C-position, just like SMG *na* according to Roussou (2000). *Na* then raises to an intermediate C_{Op} position, where *ka* (like SMG *oti*) is otherwise base-generated. *Ka* obligatorily moves from C_{Op} to the highest C position (unlike SMG *oti*, which optionally does so, see above). This is reflected in our proposed structure in (27).

- (27) [C *ka* [Topic/Focus [C_{Op} $t_{ka/na}$ [Neg *en/min* [C_M t_{na} [I cl+V...]]]]]]

The proposed structure predicts that *ka* and *na*, like *oti* and *na*, never co-occur. This is correct.⁵ In contrast to SMG, where *pu* and *na* can co-occur, in particular in intensional relatives; Griko intensional relatives disallow *ka na* sequences and feature instead the simple present tense embedded under *ka*, as shown in (28).⁶

- (28) a. Pao tferkeonda ena makina ka kunsume
 go-1SG searching a car COMP consume.IN-3SG
 oli benzina. (Grk)
 little petrol
 'I'm looking for a car that consumes little petrol.'
- b. Psaxno ena spiti pu na exi megalo kipo. (SMG)
 search-1SG a house that SUBJ has big garden
 'I am searching for a house that has a big garden.'

On this proposal, no difference exists in terms of the position *na* occupies in the clausal spine in SMG and Griko: in both varieties, *na* is the low complementizer introducing subjunctive clauses. The exclusive relation that Griko *na* entertains with the verbal form inside its clause needs to follow from something else. This, we claim, falls out from the characterization of the PNP as a verbal subjunctive morphology, and the relation of mood concord between complementizer and verb.

Concretely, we propose that subjunctive mood in Griko is encoded not just via *na*, but also on verbal forms, and in particular on PNP forms. The verb bearing PNP, i.e. subjunctive, morphology is in a relation of mood concord with the complementizer. Following Damonte (2010) and references

⁵ Baldissera (2013: 121) reports instances such as (i) below. However, our speakers have not confirmed this judgment.

(i) Telo ka i Maria na'rti avvri.
 want-1SG COMP the Maria SUBJ come-3SG tomorrow
 'I want for Maria to come tomorrow.'

The only co-occurrence of *ka* with *na* that we have encountered is in the syntagm *prita ka na* 'before', which we discuss in section 4. Arguably, this involves a complex C head *prita ka*, or an adverb *prita* external to the entire embedded CP.

⁶ That intensional relatives as in (28a) employ the simple present tense (the INP) in Griko suggests a modal analysis of this particular verbal form. This is hardly surprising, given that, as we have mentioned already, the INP systematically functions as a future tense in Griko.

therein, mood concord is essentially agreement in terms of a morphosyntactic feature; in this particular case the feature is subjunctive mood, which we will dub [Subj] for short.^{7,8} The syntactic relation Agree, which mediates agreement relations, involves two elements, one of which bears an interpretable feature and the other a matching uninterpretable feature. We follow Zeijlstra (2012, 2014) and Bjorkman and Zeijlstra (2014), as well as references in these works, in assuming that grammars at least allow what Zeijlstra has deemed upward Agree. The definition is given in (29), from Bjorkman and Zeijlstra (2014) citing Zeijlstra (2012):

- (29) *Upward Agree: α can Agree with β iff:*
- a. α carries at least one uninterpretable feature and β carries a matching interpretable feature;
 - b. β c-commands α ;
 - c. β is the closest goal to α

On this conception of Agree, the operation takes place between a probe that carries an uninterpretable feature and a goal that carries a matching interpretable feature, when the goal c-commands the probe and not vice versa. In other words, the element bearing the uninterpretable feature probes upwards (hence the term ‘Upward Agree’).

In the case at hand, *na* bears [iSubj], in both SMG and Griko. What is special about Griko is that there is a verbal form bearing [uSubj]. This form is the PNP. *Na* enters an Agree relation with this form, along the lines of (29). By contrast, no verbal form bears a feature relating to subjunctive mood in SMG. Since no verbal form bears [uSubj], no Agree in terms of mood is established in SMG.⁹ Microvariation is thus ultimately due to the feature specification of particular lexical elements. The proposed difference in feature specification is summarized in (30) and (31) below.

- (30) *Partial feature specification (SMG)*
na: [iSubj]
 PNP: []

- (31) *Partial feature specification (Grk)*
na: [iSubj]
 PNP forms: [uSubj]

From the feature specification above, it follows that *na* can combine with any verbal form in SMG: since no verbal form bears an [uSubj] feature in SMG, any form can occur under *na*. Moreover, it follows that the PNP in Griko makes necessary the presence of *na*: since the PNP bears [uSubj], it can only legitimately occur in the context of a c-commanding Goal bearing [iSubj], i.e. *na*. Finally, the fact that *na* itself makes necessary the occurrence of the PNP follows from this kind of agreement-based analysis. It is a well-established assumption that morphosyntactic agreement relations are obligatory whenever present. If an uninterpretable feature is instantiated in a particular language, it is used obligatorily in the context of the matching interpretable feature. For instance, in English, it is standardly assumed that verbs bear uninterpretable phi-features, which match interpretable phi-features in the subject DP. By assuming that agreement is obligatory, we correctly

⁷ The idea that mood concord is at play has been proposed by Damonte (2010) for Salentino, the Romance variety spoken in the area of Grecia Salentina. We have been inspired by this proposal, although we depart from it, in terms of technical execution. In section 4, we argue that mood concord arose in Griko precisely as a result of contact with Salentino.

⁸ Throughout the paper, we have been treating subjunctive mood as a morphosyntactic category, and have abstained from making any claims about the semantics of *na*-clauses. In the system of Zeijlstra (2014), which we adopt, there is no complete overlap between interpretable formal features and semantic features. For reasons of space, we do not discuss this here, but refer directly to Zeijlstra’s work.

⁹ See Zeijlstra (2014) for a discussion on how doubling phenomena, such as our case at hand, are a trigger for the language learner to postulate uninterpretable features, which partake in Agree relations.

rule in *John walks*, and rule out **John walk*. If this assumption is not made, **John walk* is impossible to rule out: if agreement is not assumed to be obligatory, it is possible to not insert the forms bearing uninterpretable features. For our purposes, the obligatoriness of agreement entails that the existence of [uSubj] in Griko enforces the occurrence of the element bearing it in [iSubj] contexts.

To sum up, our proposal about Griko subjunctives contains two main ingredients: (a) the characterization of PNP forms as subjunctive morphology, and (b) the workings of Upward Agree as a means to capture the relation between *na* and the PNP in this language. No morphosyntactic agreement exists in SMG, because no verbal form is endowed with a subjunctive formal feature. This derives the free distribution of verbs inside *na*-clauses in SMG, and the exclusive relation between *na* and the PNP in Griko.

4. On the origins of mood concord

In this section, we briefly investigate the question of how mood concord arose in Griko. Our proposal is that a crucial role was played by contact with Salentino, the Romance variety spoken in the area where Griko is also spoken. As we will see presently, Salentino, too, exhibits mood concord. This is not surprising, given that, as Ledgeway (2013) highlights, Greek and Romance have been spoken alongside each other for centuries in this geographical area, in a complex linguistic situation of diglossia and enduring bilingualism. A number of phenomena of the Italo-Romance varieties of Southern Italy have been argued to derive from contact with Italo-Greek. Recent research, however, has pointed out that the directionality of contact-induced language change has arguably not been uni-directional. This is schematized in Figure 1, from Ledgeway (2013). We would like to contribute to this strand of research by submitting the hypothesis that the realization of mood also reflects this kind of bi-directional influence.

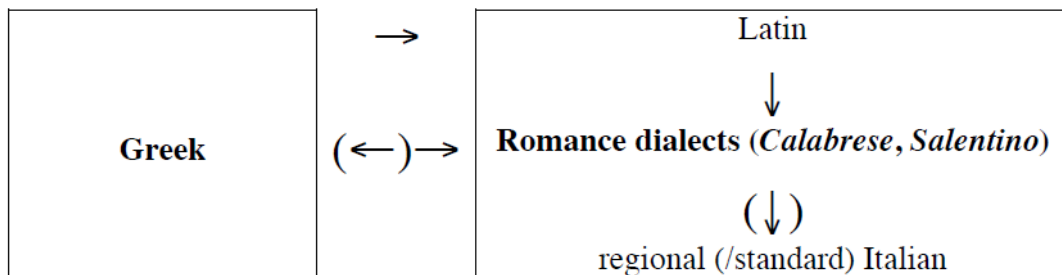

Figure 1: Directionality of change: Ledgeway (2013)

4.1 Mood concord in Salentino

Southern Italo-Romance varieties are known to display dual complementizer systems, reflecting mood choice -this in fact has been one of the features considered to be ‘borrowed’ from Italo-Greek (Rohlf 1969). In particular in Salentino, as the following data from Calabrese (1993) illustrate, subjunctive clauses are introduced by *cu*, and declarative clauses by *ca*.

(32) Lu Karlu ole cu bbene krai.
 the Karlu want-3SG that.SUBJ come-3SG tomorrow.
 ‘Karlu wants to come tomorrow.’

(33) Kriġu ca addzu raddzone.
 believe-1SG that.IND have-1SG reason
 ‘I believe to be right.’

Although the evidence is not conclusive, it is certainly suggestive of the possibility that contact with Romance has played a significant role in determining the morphosyntax of subjunctive clauses in Griko in the way described in section 3.2. The evidence discussed in the next section provides additional support in favour of this idea.

4.2 Diachronic considerations

In this section, we consider diachronic evidence to strengthen our proposal that mood concord in Griko is due to contact with Salentino. As we will see, no mood concord is attested in Medieval Greek. This adds plausibility to the idea that mood concord is a Romance feature in Griko.

First of all, let us briefly consider the diachrony of mood in Greek. As is well known, Ancient Greek encoded mood morphologically, distinguishing in particular indicative, subjunctive, optative and imperative, on the basis of verbal morphology. In the period of Hellenistic and Roman Koine (3rd century BC to 4th century AD), the morphological distinction between Indicative and Subjunctive gets lost. In that period, a specialized functional projection above Infl emerges, to host the subjunctive marker *na* (formerly *hina*, a complementizer introducing purpose clauses) (Philippaki-Warbuton & Spyropoulos 2004; see also Roberts & Roussou 2003). The proposed re-emergence of the indicative-subjunctive distinction in Griko verbs takes place well after this loss, and is consistent with the currently accepted view (Manolessou 2005; Ledgeway 2013), namely that Griko dates back to early Byzantine times.

The question is thus whether the language of early Byzantine times attests mood concord. The answer is negative. On the basis of the data that Markopoulos (2005) discusses, Medieval Greek (henceforth MedGr) shows both a wider distribution of *na* itself, and no evidence of mood concord.

Regarding the distribution of *na* in MedGr, we note that *na* is not in complementary distribution with *oti* in this period, nor with *tha* and its precursors:

(39) An thelis oti na to piisis
if want.INP-2SG that SUBJ it do.PNP-2SG
'If you want to do this'

(40) Den en megali mas lolia na the n' aganaktume?
NEG is great ours folly SUBJ FUT SUBJ be.distraught.INP-1PL
'Wouldn't it be a great folly for us to be distraught [over this]??'

Moreover, no mood concord is attested in this stage. Mood concord would occur if we were to find *na* in MedGr co-occurring only with a single verbal form, and in particular the PNP. However, in addition to the PNP, occurring in (39), we also find the INP, as in (40), as well as the IP, as in (41):

(41) Pote na min esholazen, an ezi hiljus xronus.
never SUBJ NEG finish.IP-3SG if live.IP-3SG thousand years
'He would never finish, even if he lived for a thousand years.'

Given the data above, and especially the fact that there seem to be no distributional restrictions on the verb appearing inside *na*-clauses in MedGr, it is unlikely that mood concord in Griko reflects an earlier stage of Greek. In Lekakou and Quer (to appear) we also rule out the possibility that mood concord arose in Griko out of language internal processes, by considering other dialectal varieties of Greek, and in particular Pontic of Of, which shows interesting similarities (and differences) with Griko. We refer to this work for a fuller exposition of the hypothesis that mood concord in Griko reflects contact with Romance.

5. Concluding remarks

In this paper, we have argued that Griko encodes subjunctive mood on verbal morphology as well as on the choice of complementizer. We have proposed that the particular verbal form that is exclusively allowed in *na*-clauses has been reanalyzed as subjunctive morphology. If this is on the right track, then neutralization of aspectual oppositions, too, like neutralization of temporal oppositions (Picallo 1985), may interact in important ways with ‘being subjunctive’. We have proposed to view the double marking of mood as a reflex of a syntactic agreement relation, one that is present in Griko, but absent in SMG, where the distribution of verbal forms inside *na*-clauses shows no restrictions. Finally, in line with recent proposals about the directionality of contact-induced change between Italo-Greek and Italo-Romance (Baldissera 2013; Ledgeway 2013; Guardiano & Stavrou 2014), we have suggested that mood concord arose in Griko as a result of contact with Salentino.

References

- Agouraki, Y. (1991) A Modern Greek complementizer and its significance for Universal Grammar. *UCL Working papers in linguistics* 3: 1-24.
- Baldissera, V. (2013) *Il dialetto grico del Salento: elementi Balcanici e contatto linguistico* [The Griko dialect of Salento: Balkan elements and language contact]. Ph.D. thesis. Venice: University of Venice.
- Bertocci, D. & F. Damonte (2007) Distribuzione e morfologia dei congiuntivi in alcune varietà salentine [Distribution and morphology of subjunctives in some Salentino varieties]. In: F. Damonte and I. Garzonio (Eds.), *Studi sui dialetti della Puglia* [Studies on the dialects of Puglia]. Padua: Unipress, 2-28.
- Bjorkman, B & H. Zeijlstra. 2014. *Upward agree is superior*. Ms. Toronto, ON & Göttingen: University of Toronto & Georg-August-Universität Göttingen.
- Calabrese, A. (1993) Sentential complementation in a language without infinitival clauses: the case of Salentino. In: A. Belletti (Ed.), *Syntactic theory and the dialects of Italy*. Torino: Rosenberg & Sellier, 28-98.
- Damonte, F. (2010) Matching moods: mood concord between CP and IP in Salentino and southern Calabrian subjunctive complements. In: P. Benincà & N. Munaro (Eds.), *Mapping the left periphery*. Oxford: OUP, 228-256.
- Giannakidou, A. (2009) On the temporal properties of mood: the subjunctive revisited. *Lingua* 119: 1883-1908.
- Guardiano, C. & M. Stavrou (2014) Greek and Romance in Southern Italy. History and contact in nominal structures. *L'Italia Dialettale LXXV*: 121-148.
- Holton, D., Mackridge P. & I. Philippaki-Warbuton (1999) *Greek: a comprehensive grammar of the modern language*. London: Routledge.
- Joseph, B. (1983) [2009] *The synchrony and diachrony of the Balkan infinitive. A study in areal, general and historical linguistics*. Cambridge: CUP.
- Karanastasis, A. (1997) *Γραμματική των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας* [Grammar of the Greek dialects of Southern Italy]. Athens: Academy of Athens.
- Katsoyiannou, M. (1995) *Le parler gréco de Gallicianò (Italie); description d'une langue en voie de disparition* [The Greco dialect of Gallicianò (Italy); description of an endangered language]. Ph.D. thesis. Paris: University of Paris VII-Denis Diderot.
- Ledgeway, A. (2005) Moving through the left periphery: the dual complementiser system in the dialects of southern Italy. *Transactions of the philological society* 103: 336-96.
- Ledgeway, A. (2009) Aspetti della sintassi della periferia sinistra del cosentino [Aspects of the left periphery in Cosentino]. In: D. Pescarini (Ed.), *Studi sui dialetti della Calabria* [Studies on the dialects of Calabria] (*Quaderni di lavoro ASIt n.9*). Padua: Unipress, 3-24.
- Ledgeway, A. (2013) Greek disguised as Romance? The case of southern Italy. In: M. Janse, B. Joseph, A. Ralli & M. Bağrıaçık (Eds.), *Proceedings of the 5th international conference on Modern Greek dialects and*

- linguistic theory*. University of Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects, University of Patras, 184-228.
- Ledgeway, A. (in press) Reconstructing complementiser-drop in the dialects of the Salento: A syntactic or phonological phenomenon? In: T. Biberauer & G. Walkden (Eds.), *Syntax over time: lexical, morphological, and information-structural interactions*. Oxford: Oxford University Press.
- Lekakou, M. & V. Baldissera (2013). Subjunctive in Griko. Paper presented at *11th International Conference on Greek Linguistics* (Workshop on Language contact in the light of Modern Greek morphological variation). University of the Aegean, 25-27 September 2013.
- Lekakou, M., J. Quer & V. Baldissera (2013). A micro-comparative approach to subjunctive in Griko and the role of contact with Romance, *Workshop on Balkan-Romance Contacts*. University of Venice Ca' Foscari, 25-26 November 2013.
- Lekakou, M. & Ø. Nilsen (2009) What aspect can tell us about the future of MUST. In: M. Baltazani, G. Giannakis, T. Tsangalidis & G. Xydopoulos (Eds.), *Proceedings of 8th ICGL*. Ioannina: University of Ioannina, 261-276.
[Available at: https://www.academia.edu/2105254/What_aspect_can_tell_us_about_the_future_of_must]
- Lekakou, M., Anastasopoulos A. & V. Baldissera (2013) *Documentation and analysis of an endangered language: aspects of the grammar of Griko*. Ioannina: University of Ioannina. [Available at <http://griko.project.uoi.gr/>]
- Lekakou, M. & J. Quer (to appear) Subjunctive mood in Griko: a micro-comparative approach. *Lingua*.
- Lightfoot, D. (1979) *Principles of diachronic syntax*. Cambridge: CUP.
- Manolessou, I. (2005) The Greek dialects of Southern Italy: an overview. *KAMPOS: Cambridge papers in Modern Greek 13*: 103-125.
- Markopoulos, T. (2005) Categorical features and grammaticalization: the case of Medieval Greek 'na'. Paper presented at the *7th International Conference on Greek linguistics*, University of York.
- Philippaki-Warbuton, I. (1998) Functional categories and Modern Greek syntax. *The linguistic review 15*: 158-186.
- Philippaki-Warbuton, I. & V. Spyropoulos (2004) A change of mood: the development of the Greek mood system. *Linguistics 42*: 791-817.
- Picallo, C. (1985) *Opaque domains*. PhD thesis. New York: CUNY.
- Rivero, M. L. (1989) Barriers and Rumanian. In: C. Kirschner & J. A. De Cesaris (Eds.), *Studies in Romance linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 289-313.
- Rivero, M. L. (1994) Clause structure and V-movement in the languages of the Balkans. *NLLT 12*: 63-120.
- Rizzi, L. (1997) The fine structure of the left periphery. In: L. Haegeman (Ed.), *Elements of Grammar: handbook of generative syntax*. Dordrecht: Kluwer, 281-337.
- Roberts, I. & A. Roussou (2003) *Syntactic change. A minimalist approach to grammaticalization*. Cambridge: CUP.
- Rohlf, G. (1969) *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*. Vol. 3: *Sintassi e formazione delle parole* [Historical grammar of the Italian language and its dialects. Vol. 3: Syntax and word formation]. Turin: Einaudi.
- Rouchota, V. (1994) *The semantics and pragmatics of subjunctive in Modern Greek: a relevance-theoretic approach*. Ph.D. thesis. London: University of London.
- Roussou, A. (1999) Modals and the subjunctive. In: A. Alexiadou, G. Horrocks & M. Stavrou (Eds.), *Studies in Greek syntax*. Dordrecht: Kluwer, 169-183.
- Roussou, A. (2000) On the left periphery: modal particles and complementizers. *JoGL 1*: 65-94.
- Roussou, A. (2009) In the mood for control. *Lingua 119*: 1811-1836.
- Tsangalidis, A. (1999) *Will and tha: a comparative study of the category future*. Thessaloniki: University Studio Press.
- Tsangalidis, A. (2002) Για τους «χρόνους» του νεοελληνικού ρήματος [On the 'tenses' of the Modern Greek verb]. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 22*: 647-658.
- Tsoulas, G. (1993) Remarks on the structure and interpretation of *na*-clauses. *Studies in Greek linguistics 14*: 191-206.
- Veloudis, J. & I. Philippaki-Warbuton (1983) Η υποτακτική στα Νέα Ελληνικά [Subjunctive in Modern Greek]. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 4*: 151-168.
- Zeijlstra, H. (2012) There is only one way to agree. *The linguistic review 29*: 491-539.

Zeijlstra, H. (2014) On the uninterpretability of interpretable features. In: P. Kosta e.a. (Eds.), *Minimalism and beyond*. Amsterdam: John Benjamins, 109-129.

Vowel raising, deletion and diphthongization in Kozani Greek

Angelos Lengeris, Evia Kainada & Nina Topintzi
Aristotle University of Thessaloniki

1. Introduction

Many studies conducted during the last years have documented the existence of extensive cross-dialectal differences in the acoustic characteristics of vowels (e.g. Clopper & Pisoni 2006; Clopper, Pisoni & de Jong 2005; Hagiwara 1997; Adank, Van Hout & Smits 2004, 2007). Research on the phonetics and phonology of vowels in Greek dialects is limited and mainly based on impressionistic analyses of dialectal speech (e.g. Chatzidakis 1905; Papadopoulos 1927; Newton 1972; Browning 1991; Kontossopoulos 1994). This study examines the acoustic characteristics of vowels in Kozani Greek, a northern Greek dialect, focusing on three phenomena that characterize the dialect, namely unstressed high-vowel deletion, unstressed mid-vowel raising, and stressed mid-vowel diphthongization.

The three aforementioned vocalic phenomena are typically found in northern Greek dialects and discussed in the impressionistic studies mentioned above, as well as in Trudgill (2003) and Dinas (2005). More specifically, northern Greek dialects delete the unstressed high vowels /i/ and /e/, e.g. /pijéni/ > [pijén] ‘he/she goes’; raise the unstressed mid vowels /e/ and /o/ to /i/ and /u/ respectively, e.g. /peði/ > [piði], ‘child’ /polá/ > /pulá/ ‘many’; and diphthongize the stressed mid vowels /e/ and /o/, e.g. /péfto/ > [pjéfto] ‘I fall’. In fact, according to Kontossopoulos (1994) and Trudgill (2003), the extremity of vowel deletion and raising can be used to classify northern Greek dialects into three categories. In *extreme Northern* dialects, unstressed high vowels /i, u/ are consistently deleted and unstressed mid vowels /e, o/ are consistently raised to /i, u/ respectively. In *Northern* dialects, unstressed high vowels /i, u/ are deleted in word final position and unstressed mid vowels /e, o/ are raised. Finally, in *semi-Northern* dialects, unstressed high vowels are deleted in word final position, but unstressed mid vowels are not raised. One of the goals of this study is to assign Kozani Greek to one of these categories based on an acoustic analysis of vowel deletion and raising.

Recent exceptions to the impressionistic descriptions of northern Greek dialects are Topintzi and Baltazani’s (2012) work on Kozani Greek and Christou and Baltazani’s (2010), Kainada and Baltazani’s (2015) and Kainada and Baltazani’s (2013) work on Ipiros Greek. These studies have shown that, contrary to what happens in Standard Modern Greek (SMG) whereby vowels are maximally dispersed (Jongman, Fourakis & Sereno 1989; Hawks & Fourakis 1995; Botinis, Fourakis & Hawks 1997; Fourakis, Botinis & Katsaiti 1999; Lengeris, Kainada, Baltazani & Iverson 2015) both in perception and production, the vowel systems of Kozani and Ipiros Greek are not symmetrical. Focusing on Kozani Greek, Topintzi and Baltazani (2012) found that (a) vowel deletion does not apply categorically even when conditions favour its application; (b) its phonetic output is gradient and involves a number of stages; and (c) there are asymmetries between /i/ and /u/ deletion, specifically /u/ deletes more than /i/. The current study extends Topintzi and Baltazani’s (2012) work in Kozani Greek in two ways. First, apart from unstressed /i/ and /u/ deletion, it also examines unstressed /e/ and /o/ raising and stressed /e/ and /o/ diphthongization in the dialect. Second, while Topintzi and Baltazani (2012) examined read speech materials from a single Kozani Greek speaker, this study examined conversational speech from eight dialectal speakers. Speech materials were collected as part of VOCALECT (<http://www.vocalect.eu/>), a large-scale project that investigates the phonetics and phonology of vowels across Greek dialects.

2. Methodology

2.1 Speakers and speech elicitation

Eight speakers of Kozani Greek (4 female and 4 male, 77-88 years old) were recorded directly onto a laptop computer via a Blue Yeti USB microphone set at cardioid direction at a sampling rate of 44.1 kHz. Dialectal speakers conversed freely with a native speaker of the dialect about their childhood, work, hobbies etc. for around 30 minutes. None of the speakers had spent a period of more than six months away from his/her village prior to the recording.

2.2 Acoustic analysis

Dialectal speech materials were acoustically analyzed in PRAAT (Boersma & Weenink 2014). Based on waveforms and spectrograms, two phonetically trained annotators manually segmented 2,386 vocalic tokens from 2 minutes of speech from each Kozani Greek speaker and identified instances of unstressed /i/ and /u/ deletion, unstressed /e/ and /o/ raising and stressed /e/ and /o/ diphthongization. The first (F1) and second (F2) formant frequencies were measured at the centre of vowels when vowels were not deleted and at 25% and 75% of vowels in cases of diphthongization.

3. Results

3.1 Vowel deletion

Figure 1 shows the number of times the unstressed high vowels /i/ and /u/ were deleted by Kozani Greek speakers in initial, medial and final position in the word (and in monosyllabic words). Overall, /i/ tokens were more frequent than /u/ tokens in the corpus (531 tokens vs 118 tokens, respectively), which is a very common pattern in Greek (see e.g. Nicolaidis 2003; Protopapas, Tzakosta, Chalamandaris & Tsiakoulis 2012). Both /i/ and /u/ deletions were common in the corpus, with /i/ deletion being, overall, more frequent (55% of the time) than /u/ deletion (39% of the time). When considering the effect of position in the word on high vowel deletion, /i/ deletion was more frequent in final position (67% of the time) than in any other position (initial position = 7%, medial position = 46%, monosyllabic words = 37% of the time) and /u/ deletion was equally frequent in initial and

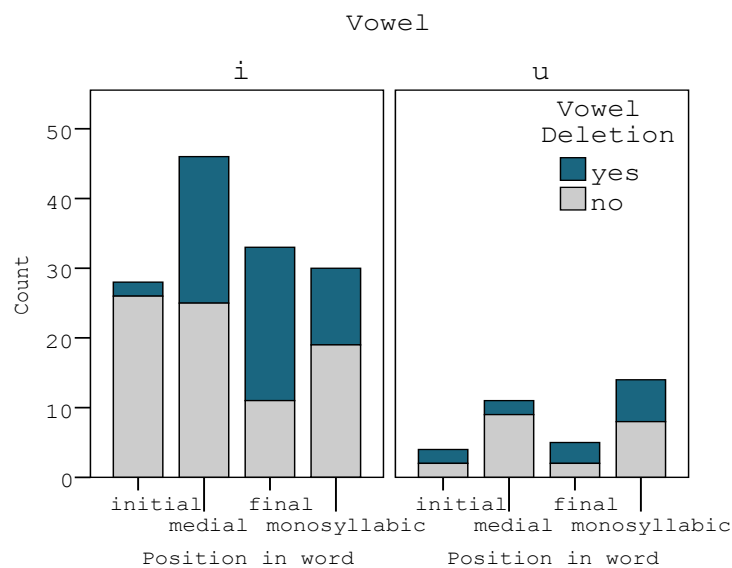

Figure 1: Number of times /i/ (left panel) and /u/ (right panel) were deleted in initial, medial and final word position and in monosyllabic words.

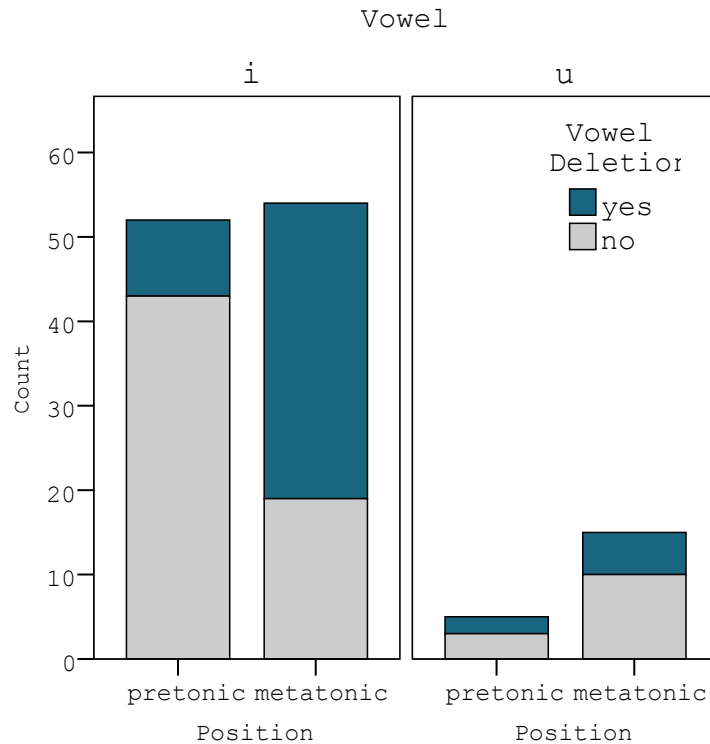

Figure 2: Number of times /i/ (left panel) and /u/ (right panel) were deleted in pre-tonic and meta-tonic position.

final position (both 60% of the time), followed by monosyllabic words (43% of the time) and medial position (18% of the time) (but note that because there were only a few /u/ instances in initial and final position these results should be treated with caution).

As regards the effect of position of stress on high vowel deletion, as can be seen in Figure 2, meta-tonic /i/ deletion was much more frequent than pre-tonic /i/ deletion (65% vs 17%). Similarly, meta-tonic /u/ deletion was more frequent than pre-tonic /u/ deletion (43 vs 34%) but, again, given the small number of /u/ instances these results should be treated with caution.

3.2 Vowel raising

Figure 3 shows the number of times the unstressed mid vowels /e/ and /o/ were raised by Kozani speakers in initial, medial and final position in the word (and in monosyllabic words). Overall, /e/ and /o/ occurred frequently in the corpus (512 and 456 tokens respectively). Both /e/ and /o/ were raised often, with /o/-raising being slightly more frequent (/o/ = 42% vs /e/ = 35%). In addition, /e/-raising was somewhat more frequent (42% of the time) in final than in any other position (initial = 22%, medial = 36%, monosyllabic = 28% of the time) while /o/-raising was largely equally frequent across positions in the word (initial = 44%, medial = 40%, final = 40%, monosyllabic = 45% of the time).

When considering the effect of stress on mid vowel raising, as can be seen in Figure 4, meta-tonic /e/-raising was much more frequent (43% of the time) than pre-tonic /e/-raising (23% of the time) while pre- and meta-tonic /o/-raising were roughly equally frequent (38 and 42%).

Figure 5 shows the positioning of unstressed raised and non-raised /e/ and /o/ in the vowel space (and the position of /i/ and /u/ for comparison). It can be seen that (a) raised /e/ differed from non-raised /e/ by having a lower F1 and a higher F2 and (b) raised /e/ was closer to /i/ than to non-raised /e/ (especially in terms of F1). Similarly, raised /o/ differed from non-raised /o/ by having a lower F1 and a lower F2 and (b) raised /o/ was closer to /u/ than to non-raised /o/ (again especially in terms of

F1 but also in terms of F2). The acoustic analysis therefore confirmed mid vowel raising in Kozani Greek.

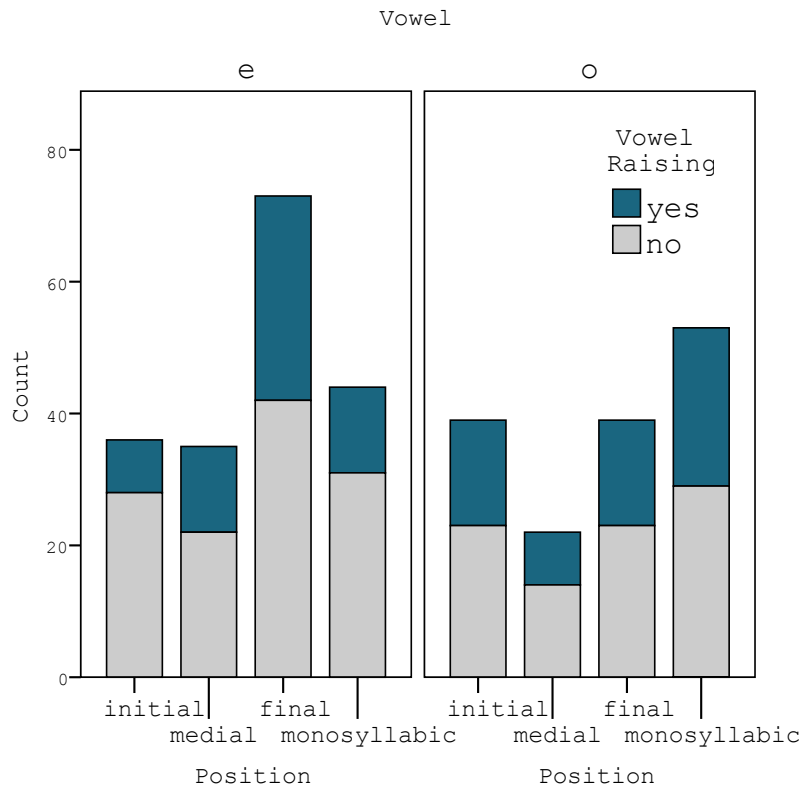

Figure 3: Number of times /e/ (left panel) and /o/ (right panel) were raised in initial, medial and final position in the word and in monosyllabic words.

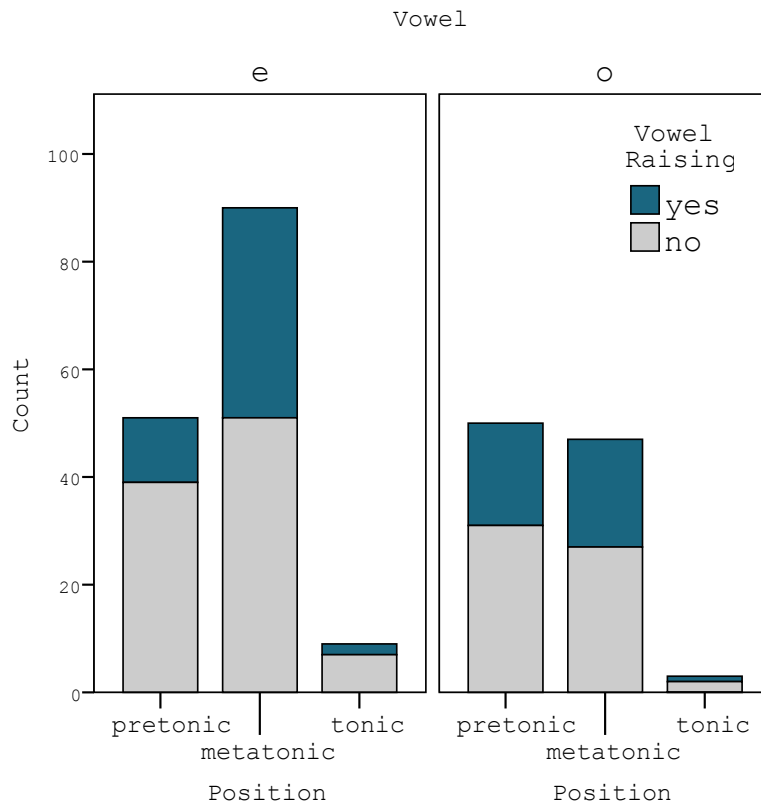

Figure 4: Number of times /e/ (left panel) and /o/ (right panel) were raised in pre-tonic and meta-tonic position.

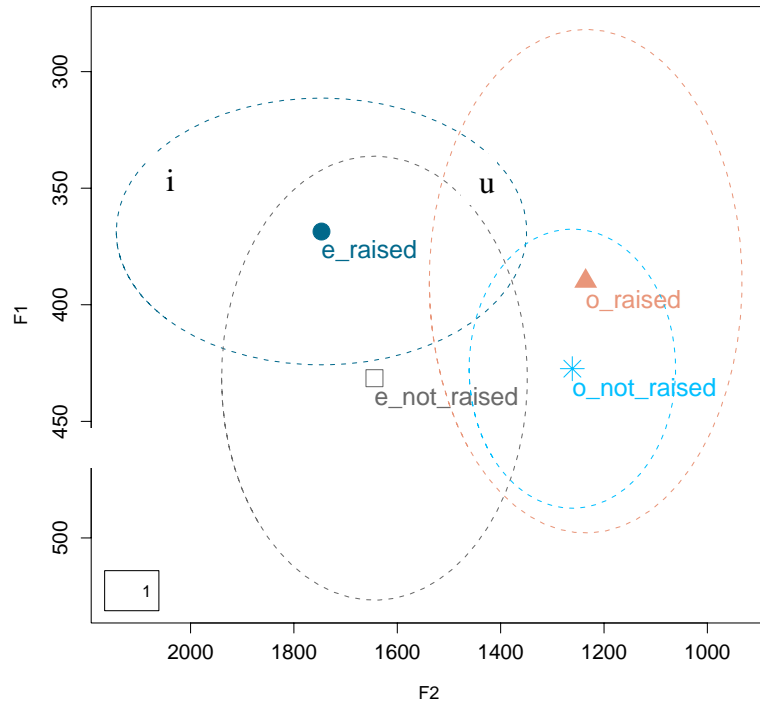

Figure 5: Positioning of unstressed raised and not raised /e/ and of unstressed raised and non-raised /o/ in the vowel space (/i/ and /u/ are also shown for comparison).

3.3 Vowel diphthongization

Figure 6 shows how many times the stressed mid vowels /e/ and /o/ were realized as diphthongs by Kozani speakers in initial, medial and final position in the word. Overall, vowel diphthongization was rare in the corpus; /e/ was diphthongized only in initial position (14% of the time); /o/ was diphthongized in all positions, specifically 14% of the time in initial position, 30% in medial position and 11% in final position.

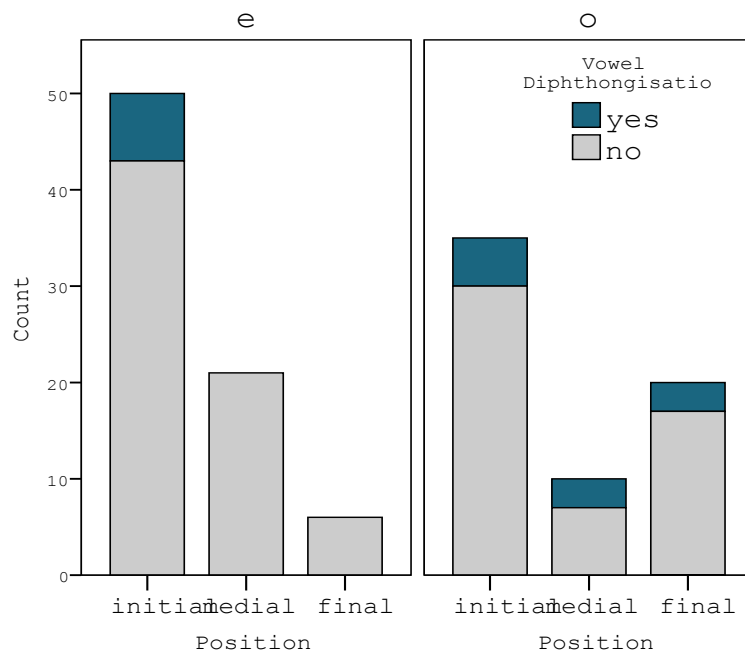

Figure 6: Number of times /e/ (left panel) and /o/ (right panel) were diphthongized in initial, medial and final position in the word.

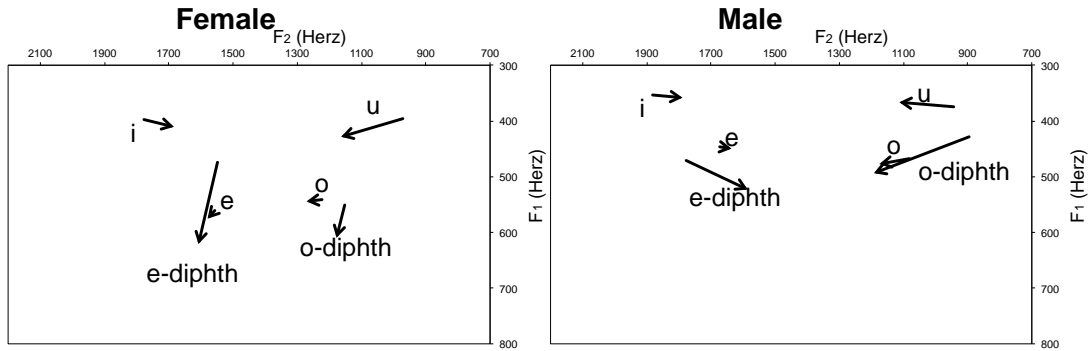

Figure 7: Direction of formant movement for diphthongized and non-diphthongized vowels produced by female (left panel) and male (right panel) Kozani speakers.

Figure 7 displays the direction of F1-F2 formant movement for stressed mid vowels /e/ and /o/ spoken by female (left panel) and male (right panel) Kozani speakers (and for high vowels /i/ and /u/ for comparison). The direction and magnitude of F1-F2 formant movement of mid vowels classified as diphthongized confirms this classification (see also Appendix I for mean beginning and ending F1 and F2 formant values).

3.4 Overall Kozani Greek vowel system

A final analysis concerned the positioning of the five Greek vowels spoken by female (left panel) and male (right panel) Kozani speakers in stressed and unstressed position. Vowels spoken by male SMG speakers in similar speech conditions (conversational speech) from Lengeris (2012) are also given for comparison (see also Appendix II for mean F1 and F2 formant values). It can be seen that unstressed vowels occupy a considerably smaller area than stressed vowels, which is expected in Greek (Baltazani 2007; Fourakis et al. 1999; Lengeris 2012). What is noteworthy in Kozani Greek is the degree of unstressed vowel reduction compared to SMG which can be observed when comparing our results with the results reported in Lengeris (2012); while both SMG and Kozani Greek unstressed vowels occupy a smaller vowel space area than stressed ones, the Kozani Greek unstressed vowel space is particularly small mainly because of mid vowel raising, but also because unstressed /a/ is also raised compared to the stressed /a/ (Figure 8, right panel).

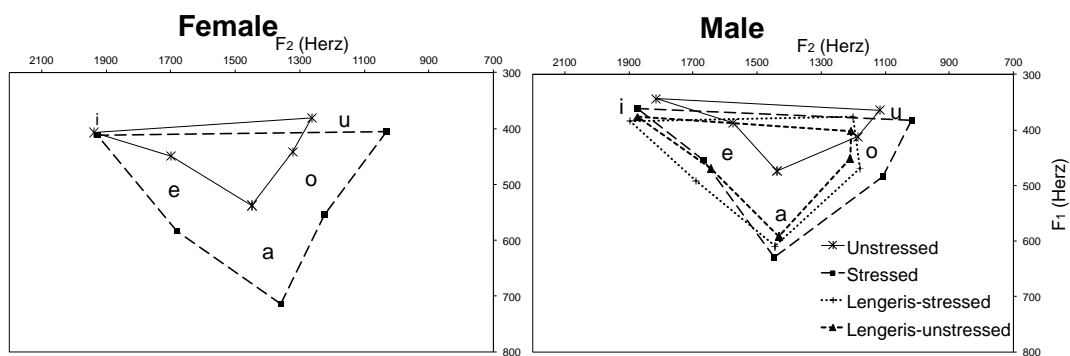

Figure 8: Positioning of the five Greek vowels spoken by female (left panel) and male (right panel) Kozani speakers. The positioning of SMG vowels from Lengeris (2012) are also given for comparison (see text for details).

4. Discussion

This study examined three well-known vocalic phenomena in Kozani Greek, unstressed high-vowel deletion, unstressed mid-vowel raising, and stressed mid-vowel diphthongization. Speech materials were drawn from conversations between eight dialectal informants and the experimenter, a native speaker of the dialect.

One main finding regarding the frequency of occurrence of the three vocalic phenomena was that unstressed high vowel deletion and mid vowel raising occurred frequently (but not always) in the corpus, while stressed mid vowel diphthongization was rare. Focusing on high vowel deletion, /i/ was deleted 55% of the time and /u/ 39% of the time; /i/ deletion was favoured in final position while /u/ deletion occurred approximately at equal frequency across position in the word; and both /i/ and /e/ deletion were more frequent meta-tonically than pre-tonically. These results are somewhat different to those reported in Topintzi and Baltazani (2012), also examining high vowel deletion in Kozani Greek. In their study, /u/ was deleted more frequently than /i/ (75% vs 43%), which is the opposite to what was found in our study and /u/ deleted more often pre-tonically, which was not the case in our study. Such differences can partly be attributed to the fact that, as mentioned in /section 1, Topintzi and Baltazani (2012) examined a single (male) Kozani Greek speaker reading a text while our study examined conversational speech from eight Kozani Greek speakers, both female and male. Perhaps more importantly, Topintzi and Baltazani (2012) used a looser term of vowel deletion that includes processes such as vowel devoicing, which elevated the number instances that were classified as deleted compared to our study.

As regards mid vowel raising, we found that /e/ was raised 35% of the time and /o/ 42% of the time, with /e/ raising being more frequent in final than in any other position and /o/ raising occurring at approximately equal frequency across position in the word. Meta-tonic /e/-raising was much more frequent than pre-tonic /e/-raising, while pre- and meta-tonic /o/-raising were roughly equally frequent.

The acoustic analysis of unstressed raised mid vowels /e/ and /o/ showed that they are very similar to underlying /i/ and /u/ respectively, confirming the impressionistic observation that they ‘sound’ very alike to /i/ and /u/. The acoustic analysis of stressed diphthongized /e/ and /o/ confirmed the characteristic for diphthongs F1-F2 formant movement. Future experiments, whereby Kozani Greek and speakers from other Greek dialects including SMG will be asked to identify raised and diphthongized /e/ and /o/ after contextual information has been removed, could provide further information on how dialectal pronunciations are perceived.

An examination of all five Kozani Greek vowels in the acoustic space supported the view that dialectal vowel spaces are not maximally dispersed and is consequently in line with a number of studies in Greek (Trudgill 2003) and other languages/dialects (e.g., Adank, Van Hout & Smits 2004, 2007; Clopper, Pisoni & de Jong 2005; Jacewicz, Fox, Holt & Salmons 2006; Recasens & Espinosa 2006). This is especially so, when one looks at the unstressed Kozani Greek vowel space area and compares it to the unstressed SMG vowel space area (Lengeris 2012).

Using the taxonomy proposed by Kontossopoulos (1994) and Trudgill (2003) (cf. section 1), Kozani Greek can on the face of it be classified as an extreme northern Greek dialect given that vowel deletion and raising were not restricted to the final position. At the same time, the non-obligatoriness of vowel deletion and raising in the dialect, is incompatible with a grouping alongside extreme northern Greek dialects. As discussed in Kainada and Baltazani (in press), rather than assuming three distinct categories it may therefore be preferable to assume the existence of a continuum whereby dialects are more or less prone to exhibit dialectal phenomena.

In sum, the results of the current study confirmed, using acoustic measurements, the application of high vowel deletion, mid vowel raising and mid vowel diphthongization in Kozani Greek and demonstrated how such phenomena result in an asymmetrical dialectal vowel system.

Acknowledgments

This research has been co-financed by the European Union (European Social Fund-ESF) and Greek national funds through the Operational Program ‘Education and Lifelong Learning’ of the National Strategic Reference Framework (NSRF)-Research Funding Program: THALES Investing in knowledge society through the European Social Fund, grant number MIS 379396. We would like to thank Eleni Tsiartsioni for collecting the material and George Markopoulos for his help with annotation.

References

- Adank, P., Van Hout, R. & R. Smits (2004) An acoustic description of the vowels of northern and southern standard Dutch. *Journal of the acoustical society of America* 116: 1729-1738.
- Adank, P., Van Hout, R. & R. Smits (2007) An acoustic description of the vowels of northern and southern standard Dutch II: Regional varieties. *Journal of the acoustical society of America* 121: 1130-1141.
- Baltazani, M. (2007) Prosodic rhythm and the status of vowel reduction in Greek. In: E. Agathopoulou, M. Dimitrakopoulou & D. Papadopoulou (Eds.), *Selected papers on theoretical and applied linguistics from the 17th international symposium on theoretical and applied linguistics*. Thessaloniki: Monochromia, 31-43.
- Boersma, P. & D. Weenink (2014) Praat: doing phonetics by computer. [Available at: <http://www.praat.org>]
- Botinis, A., Fourakis, M. & J. W. Hawks (1997) A perceptual study of the Greek vowel space using synthetic stimuli. In: G. Kokkinakis, N. Fakotakis & E. Dermatas (Eds.), *Proceedings of the 5th European conference on speech communication and technology*. Patras: University of Patras, 1307-1310.
- Browning, R. (1991) *Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα* [Medieval and Modern Greek]. Athens: Papadima Publications.
- Chatzidakis, G. (1905) *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά Α* [Medieval and Modern Greek A]. Athens: P. D. Sakellarios.
- Christou, Th. & M. Baltazani, (2010) The phonetic realisation of stressed vowels in the dialect of Kato Pedina in Ioannina. In: M. Janse, B. Joseph, P. Pavlou, A. Ralli & S. Armosti (Eds.), *Studies in Modern Greek dialects and linguistic theory*. Nicosia: Kykkos Cultural Research Centre, 15-26.
- Clopper, C. & D. Pisoni (2006) The nationwide speech project: A new corpus of American English dialects. *Speech communication* 48: 633-644.
- Clopper, C., Pisoni, D. & K. de Jong (2005) Acoustic characteristics of the vowel systems of six regional varieties of American English. *Journal of the acoustical society of America* 118: 1661-1676.
- Dinas K. (2005) *Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης* [The dialect of Kozani]. Kozani: Institute of Book and Reading.
- Fourakis, M., Botinis, A. & M. Katsaiti (1999) Acoustic characteristics of Greek vowels. *Phonetica* 56: 28-43.
- Hagiwara, R. (1997) Dialectal variation and formant frequency: The American English vowels revisited. *Journal of the acoustical society of America* 102(1): 655-658.
- Hawks, J.W. & M. Fourakis (1995) The perceptual vowel spaces of American English and Modern Greek: a comparison. *Language and speech* 38: 237-252.
- Jacewicz, E., Fox, R. A., Holt, Y. & J. Salmons (2006) Acoustic characteristics of vowels in three regional dialects of American English. *Journal of the Acoustical Society of America* 120(5): 3294.
- Jongman, A., Fourakis, M. & J. Sereno (1989) The acoustic vowel space of Modern Greek and German. *Language and speech* 32: 221-248.
- Kainada, E. & M. Baltazani. (2013) Evaluating methods for eliciting dialectal speech. In: M. Janse, B. Joseph, A. Ralli, & M. Bağrıaçık (Eds.), *Proceedings of the 5th Modern Greek dialects and linguistic theory conference*. Patras: University of Patras, 101-123.
- Kainada, E. & M. Baltazani (2015) The vocalic system of the dialect of Ipiros. In: G. Kotzoglou, K. Nikolou, E. Karantzola, K. Frantzi, I. Galantomos, M. Georgalidou, V. Kourti-Kazoullis, C. Papadopoulou & E. Vlachou (Eds.), *Proceedings of the 11th international conference on Greek linguistics*. Rhodes: Laboratory of Linguistics of the Southeastern Mediterranean, 101-123.
- Kontossopoulos, N. (1994) *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής* [Dialects and Idioms of Modern Greek]. Athens: Ekdoseis Grigori.

- Lengeris, A. (2012) Phonetic vowel reduction in Standard Modern Greek. In: Z. Gavriilidou, A. Efthymiou, E. Thomadaki, & P. Kambakis-Vougiouklis (Eds.), *Selected papers of the 10th international conference on Greek linguistics*. Komotini: Democritus University of Thrace, 401-407.
- Lengeris, A., Kainada, E., Baltazani, M. & P. Iverson (2015) Dialectal effects on the perception of Greek vowels. In: The Scottish Consortium for ICPHS 2015 (Eds.), *Proceedings of the 18th international congress of phonetic sciences*. Glasgow: the University of Glasgow. Paper number 0925 retrieved from <http://www.icphs2015.info/pdfs/Papers/ICPHS0925.pdf>.
- Newton, B. E. (1972) *The generative interpretation of dialect. A study of Modern Greek phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nicolaidis, K. (2003) Acoustic variability of vowels in Greek spontaneous speech. In: M. Solé, D. Recasens & J. Romero (Eds.), *Proceedings of the XVth international congress of phonetic sciences*. Barcelona: Universidad Autónoma de Barcelona, 3221-3224.
- Papadopoulos, A. (1927) *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της Νέας Ελληνικής* [Grammar of Modern Greek northern idioms]. Athens: P.D. Sakellarios.
- Protopapas, A., Tzakosta, M., Chalamandaris, A. & P. Tsiakoulis (2012) IPLR: an online resource for Greek word-level and sublexical information. *Language resources and evaluation* 46: 449-359.
- Recasens, D. & A. Espinosa (2006) A dispersion and variability in Catalan vowels. *Speech communication* 48: 645-666.
- Topintzi, N. & M. Baltazani (2012) The acoustics of high-vowel loss in a Northern Greek dialect and typological implications. In: P. Hoole, L. Bombien, M. Pouplier, Ch. Mooshammer & B. Kühnert. (Eds.), *Consonant clusters and structural complexity*. Berlin: Mouton de Gruyter, 373-402.
- Trudgill, P. (2003) Modern Greek dialects: a preliminary classification. *Journal of Greek linguistics* 4: 45-64.

Appendix I

	Female				Male			
	F1 beg	F1 end	F2 beg	F2 end	F1 beg	F1 end	F2 beg	F2 end
e	560	575	1556	1578	446	450	1672	1636
e diphthong	474	621	1547	1607	471	524	1778	1585
o	542	545	1222	1270	468	477	1082	1176
o diphthong	551	609	1152	1177	429	494	894	1192
i	398	410	1778	1685	353	359	1882	1789
u	396	429	971	1165	374	366	943	1114

Appendix II

	Female				Male			
Vowel	Stressed		Unstressed		Stressed		Unstressed	
	F1	F2	F1	F2	F1	F2	F1	F2
i	412	1927	408	1937	361	1872	344	1813
e	583	1682	450	1698	455	1666	387	1573
a	714	1359	538	1449	630	1446	474	1437
o	555	1222	441	1321	484	1106	412	1187
u	406	1031	381	1263	383	1018	365	1117
					Lengeris (2012)			
i					385	1895	376	1872
e					492	1690	470	1643
a					609	1444	592	1432
o					470	1179	451	1208
u					376	1200	403	1206

Cosmopolitan or local? The dialects of the Smyrna region

Nikos Liosis

Institute of Modern Greek Studies, Aristotle University of Thessaloniki

1. Introduction

The Greek spoken in Smyrna and its neighbouring areas has been relatively little studied from a dialectological point of view, with the exception of Giakoumaki's work on Smyrna (2003) and Milioris (1972) on Vurla. These two works concentrate mainly on the description of characteristic features of the phonetics, morphology and vocabulary of the dialects in question; there are also two glossaries, Solomonidis (1962) and Diamantis (1999), which give a general picture of the vocabulary of the dialect of Smyrna, with an emphasis on loanwords. There are two reasons behind the inadequate representation of this region in linguistic studies: (a) there have been no serious attempts to define the geographical range and borders of the dialects in question, and therefore their identity remains a vague and confused concept in the literature (e.g. 'the Greek which is spoken on the coast of Asia Minor' Triantafyllidis 1993: 274), in contrast to other dialect groups of the Greek islands and mainland, which have been more clearly and easily defined, and (b) the dialect of Smyrna has generally been considered to be an urban variety of Modern Greek which does not differ significantly from the standard language, and therefore presents little of interest for traditional dialectology (cf. Giakoumaki 2003: 91). In this article, I hope to make a contribution to filling the gaps and correcting the misunderstandings resulting from these two factors.

1.1 Hypotheses

The first hypothesis is that the dialects of the Smyrna region constitute a non-transplanted, separate dialect group and a transitional area between the northern, Thraco-Bithynian, and south-eastern dialects. I will refer here to basic characteristics which, when compared with the characteristics of known dialect groups of the neighbouring regions, can help us to locate the dialects of the Smyrna region on dialect maps, and to understand their history and the relationships between them.

The second hypothesis is that the urban dialect of Smyrna does indeed show strong influence from Standard Modern Greek (SMG), but nonetheless preserves its identity as the language of a cosmopolitan centre of not only the local area, but also the whole Greek-speaking, and non-Greek-speaking world, a fact which explains its evident heterogeneity at all linguistic levels. Testing this second hypothesis involves, in reality, testing the position of Tzitzilis (2000: 20), who maintains that the variability observed in the urban speech of the Greek cities is the result of the meeting of speakers with different geographical (=immigrant) dialect backgrounds, but is not generally associated with social class distinctions. This view articulates the peculiarities of the Greek situation, at least in relation to the well-known statement of Trudgill (1986: 126) to the effect that in the process of dialect formation, linguistic variants with their origins in different local varieties often come to express social or register differences.

The development of the urban dialect of Smyrna was affected by not only Greek dialects with varying degrees of linguistic and geographical proximity to that of the city itself, but also languages such as Turkish, Italian and French, whose presence is associated with older or more recent phases in the history of settlement and trade in the metropolis of Asia Minor.¹ As we would expect, this

¹ Tzitzilis (2000: 20) coined the Greek term 'πολυσυλλεκτικότητα', i.e. the quality (or tendency that present-day urban varieties have) of gathering material from multiple linguistic sources, and especially from the surrounding rural dialects. In the case of the dialect of Smyrna I think that the most fitting way to understand and translate this term is to use the phrase 'cosmopolitan nature'.

linguistic environment is very promising from a theoretical point of view as regards the appearance, development and handling of linguistic variability (dialect diffusion by means of adaptation, mixed/intermediate lects etc.).

1.2 Definition and borders

The term ‘Dialects of the Smyrna Region’ (DSR) is used to describe the dialects spoken in the city itself and its suburbs (Kordelio, Vurnovas, Vudzas, Sevdikioi), as well as the wider central zone of the west coast of Asia Minor (see map 1). At the northern extreme of this zone are the villages Dikeli, Pergamos and Soma (immediately south of Kydonies and opposite Lesbos), while to the south the region extends to the villages Palia Efesos, Nea Efesos and Sokia (opposite Samos). Also included on the map are the villages (proceeding from north to south) Tsandarli, Palia and Nea Fokia, Menemeni, Tsopania, Magnisia and Kridzalia, as well as those of the peninsula of Erithrea: Achirli, Meli, Lithri (on the Karaburna peninsula), Krini, Alatsata, Kato Panagia, Agia Paraskevi, Vurla, Sivrisari and Giubakse. An obvious, but methodologically unavoidable, weakness of the map is that it does not include all the villages which we know to have been wholly or partly Greek-speaking prior to the exchange of populations (cf. Kontogiannis 1919, 2000: 295-338; Kalfoglous 2002: 117-136; Papadopoulos 1921; Milioris 1970), but only those for which we have at least a small amount of primary material.²

Map 1: The dialects of the Smyrna region

2. Basic characteristics of the DSR and relationships with neighbouring dialects

The dialects of all the above-mentioned settlements possess a group of common characteristics whose regularity lessens as the geographical and linguistic distance from the centre of the region grows. Most of these characteristics are also found in other dialects; as a bundle, however, they give the region its own particular dialect identity (Liosis under publication):

- 1) Stress-conditioned allomorphy $-(\acute{\eta}\delta)\epsilon\varsigma$ [-'ides]/ $-(\eta\delta)\omicron\iota$ [-idi] in imparisyllabic plural of masculines in $-\eta\varsigma(-\acute{\eta}\varsigma)$ [-(')is] and $-ας$ [-as], e.g. *παπουτσής* [paputs'is] 'shoemaker' $-\text{παπουτσήδες}$ [paputs'ides], but *φούρναρης* ['furnaris] 'baker' $-\text{φουρνάρηδοι}$ [fur'nariði], *μάγερας* ['maɣeras] 'cook' $-\text{μαγέρηδοι}$ [ma'ɣeriði],
- 2) The *ts*-form of the article, personal, and possessive pronoun, e.g. *την αδρεφής* [tsi adre'fis] 'of the sister', *τσι διώχνουνε* [tsi 'ðjoxnune] 'they drive them out', *η κόρη της* [i 'kori tsi] 'her daughter',
- 3) Deletion of final $-ν$ [-n] of (frequent) genitive plural, e.g. *αθρώπω* [a'thropo] 'of the men', *δουλώ* 'of the maids', *παιδιώ* [pe'djo] 'of the children',

² All the data presented in this paper regarding the DSR have been collected from primary and secondary sources which are included in the References, and from other primary sources, mostly ethnographic descriptions and transcribed audio recordings. These descriptions are in the form of manuscripts in the 'Pergamos Digital Library' (University of Athens), available at: <http://pergamos.lib.uoa.gr/dl/navigation?pid=col:folklore>. The audio recordings are derived from the digital dialect archive of the Institute of Modern Greek Studies, Aristotle University of Thessaloniki.

- 4) Formation of 3sg.³ and 3pl. mediopassive imperfect with the endings *-ό(ν)τανε* [-'o(t/d)ane]/*-ού(ν)τανε* [-'u(t/d)ane], e.g. *βαφό(ν)τανε* [va'fo(t/d)ane]/*βαφού(ν)τανε* [va'fu(t/d)ane] 'he was/they were being painted',
- 5) Stressed and unstressed augment *η-/ή-* [-(')i], e.g. *ηπέθανα* [i'peθana] 'I died', *ήφηκα* [i'fika] 'I left', *ηκατήβηκα* [ika'tivika] 'I descended',
- 6) Conversion of verbs from many categories to 2nd declension, often with (phonetic or analogical) deletion of etymological or secondary semivowel, e.g. *κλω* [klo] (< *κλείω* [i'klio]) 'I close', *ανώ* [a'no] (< *ανοί(γ)ω* [a'ni(γ)o]) 'I open', *φτω* [fto] 'I spit', *τυλώ* [ti'lo] 'I wrap'.

The hypothesis proposing that the DSR are of local origin, and should be considered transitional forms between the neighbouring northern, Thraco-Bithynian and south-eastern dialects, seems to be confirmed, if we focus on isoglosses which define these dialect groups. I refer in general terms to a few very characteristic isoglosses (cf. Tzitzilis under publication):

I. DSR and Thraco-Bithynian:

These groups share the characteristic lack of a phonological distinction between alveolar ([s], [z], [ts], [dz]) and palatoalveolar consonants ([ʃ], [ʒ], [tʃ], [dʒ]). The lack of palatoalveolar phonemes distinguishes the consonant system of these dialects from that of the northern dialects of mainland Greece.

II. DSR, Thraco-Bithynian and northern dialects:

These groups share the following: (a) the sigmatic imperfect of verbs of the 2nd declension, e.g. *καλούσα* [ka'lusa] 'I was inviting', and (b) the mediopassive aorist in *-(θ)ηκα* [-(θ)ika], e.g. *κοιμήθηκα* [ci'miθika] 'I slept'. The latter is also found in the dialects of the Peloponnese and the Ionian islands.

III. DSR, Thraco-Bithynian and eastern island dialects:

All these groups show anaptyxis of /γ/ in the verbal ending [-vo], e.g. *παιδεύγω* [pe'devgo] 'I chastise', *ανάβγω* [a'navgo] 'I kindle', and manner dissimilation [rx] > [rk], e.g. *έρκουμαι* [i'erkume] 'I come', *αρκινώ* [arki'no] 'I start', an isogloss that runs through the dialects of Greek from Northern Thrace to Cyprus, but in the DSR is confined to the peninsula of Erithrea.

IV. DSR, Thraco-Bithynian, northern, and eastern island dialects:

All these dialects share the following: (a) manner dissimilation [rθ] > [rt], e.g. *ορθός* [or'tos] 'standing', (b) syncretism of nominative and accusative plural of masculines in *-ος* [os], e.g. nom. *οι λαγοί* [i la'gi] 'the rabbits' -acc. *τσι λαγοί* [tsi la'gi] (except for Cyprus and the Dodecanese; it is, however, found in Halicarnassus (Kontosopoulos 1958: 262), e.g. acc. *τις αθ-θρώποι* [tis aθθ'ropi] 'the men'), (c) a common form for masculine and feminine in acc. pl. of the definite article and the personal pronoun, with prevalence of the feminine form, e.g. *τσι αδρεφοί* [tsi adre'fi] 'the brothers', *τσι γυναικές* [tsi ji'nekes] 'the women', *τσι ήφεραν* [tsi 'iferan] 'they brought them' (sporadically and partially in the Dodecanese).

V. DSR and southern dialects:

A characteristically southern phenomenon in the DSR is the syntax of the indirect object with genitive case, e.g. *ήδωκα του αγοριού* [i'doka tu aγor'ju] (I-gave the boy-GEN) 'I gave [it] to the boy'.

³ List of abbreviations: sg. = singular, pl. = plural, nom. = nominative, gen. = genitive, acc. = accusative.

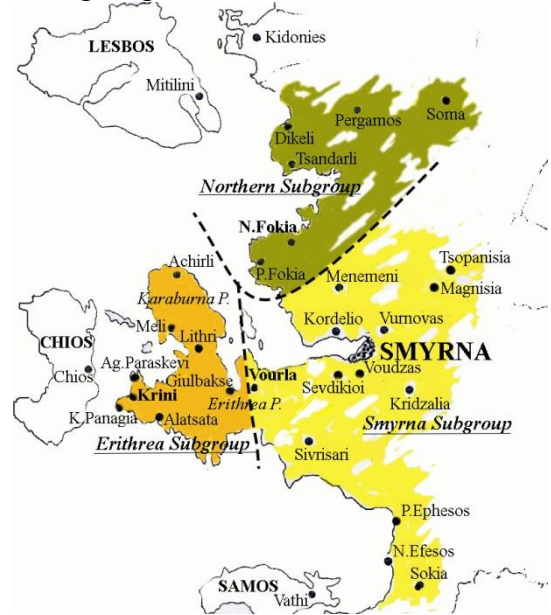
VI. DSR and south-eastern dialects:

Basic isoglosses shared with the south-eastern dialects include (a) the weak form of the possessive pronoun *τως* [tos]/*δως* [dos], e.g. *η μάνα τως* [i 'mana tos] (the mother their) ‘their mother’, (b) the augment *η-/ή-* [-(')i], e.g. *ήφερα* [i'fera] ‘I brought’-*ηφέραμε* [i'ferame] ‘we brought’.

Characteristics shared with the (south-)eastern island dialects, especially with that of Chios (and Ikaria), increase dramatically if we focus specifically on the dialects of the peninsula of Erithrea, which for this reason should be considered a separate subgroup within the DSR (see map 2). In this subgroup we find (a) the characteristic interrogative pronoun *είντα* [i(n)da] ‘what’, (b) the negative particle *εν* [en] ‘not’, (c) the suffix *-ούσης* [-'usis] for the formation of toponymic derivatives, e.g. *Αγιοπαρασκενούσης* [ajoparaske'vusis] ‘an inhabitant of the village Agia Paraskevi’.

A parallel situation obtains if we compare the northern subgroup of the DSR with the Thraco-Bithynian dialects; this northern subgroup shows typical Thraco-Bithynian characteristics such as (a) semi-northern vowel system, though this is not strict, e.g. *παιδάκ'* [pe'dac] ‘little boy’, *το ψωμί τ'* [to pso'mi t] ‘his bread’, (b) violations of the three-syllable rule, e.g. *τα παράθυρα τους* [ta pa'raθira tus] (instead of [ta pa'raθi'ra tus]) ‘their windows’, (c) deletion of final /e/ in proparoxytone verb forms, mainly in the village Soma, e.g. *κάνομ'* ['kanom] ‘we do’, *έρχοδ'* ['erxod] ‘they come’, (d) syntax of the indirect object with accusative case, e.g. *να σε βγάλω τη βέρα* [na se 'vγalo ti 'vera] (to you-ACC I-take.off the wedding.ring) ‘that I take your wedding ring off [your hand]’.

The conclusion resulting from this general overview is that the DSR occupy a well-established position on the dialect continuum, on which they occupy intermediate positions, forming in effect transitional zones between neighbouring dialect groups.

Map 2: The northern and Erithrea subgroups

3. The DSR on the dialect continuum

The gradient transitionality which characterizes to some degree many of the DSR is the root cause of the difficulty in grouping them based on the axioms of traditional dialectology, and confirms the theoretical concerns of Chambers and Trudgill (2011 [1998]: 23) that the way a dialect continuum is divided ‘can be arbitrary from a purely linguistic point of view’.

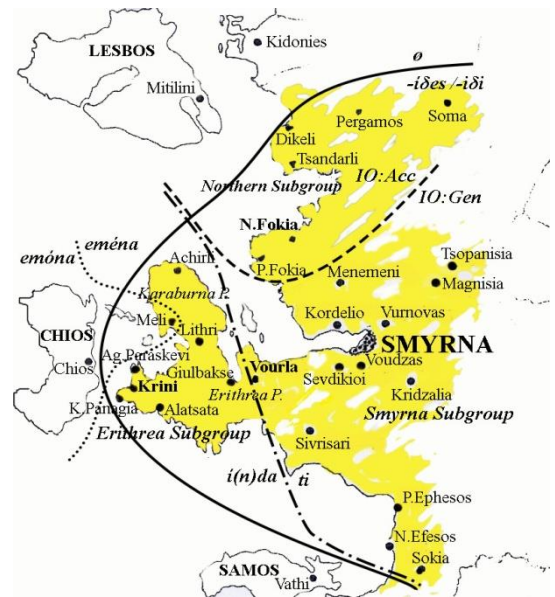
This means that based on purely linguistic criteria, the subgroup of Erithrea could or should be considered to be the continuation and end point of the south-eastern dialects, especially that of Chios, given the fact that we have historical information concerning recent migrations from Chios to Erithrea; for example, Vios (1920) refers to the settlement of Meli by people from Kardamyla. This reference justifies the presence of specifically Chian characteristics in the dialect of Meli (for details of these characteristics, see Tzitzilis under publication (b)) which are missing in the other DSR, such as the retention of nasal-stop clusters, e.g. *αμπέλι* [a'mbeli] ‘vineyard’, double consonants, e.g. *σκύλλος* ['scillos] ‘dog’, manner dissimilation of the cluster /vɣ/ (> /vg/), e.g. *παιδεύγκω* [pe'devgo] ‘chastise’, *αβγκό* [a'vgo] ‘egg’, the pronunciation of [z] as a (prenasalized) voiced affricate, e.g. *μα(ν)τζί* [ma'(n)dzi] ‘together’, *τζευγκάς* [dze'vgas] ‘plowman’, the oblique personal pronoun forms *εμόνα* [e'mona] ‘me’, *εσόνα* [e'sona] ‘you’, verb ending *-σι* [-si] for 3pl., e.g. *φέρνουσι* ['fernusi] ‘they bring’, *κάμασι* ['kamasi] ‘they did’, among others. In a similar way, the many characteristics shared by the northern subgroup with the Bithynian dialects referred to above (i.e. semi-northern

vowel system, violations of three-syllable rule, deletion of final /e/ of verb endings, indirect object in accusative case) could lead to the conclusion that this subgroup is the continuation and end point of the Bithynian dialects.

Chambers and Trudgill (2011 [1998]: 128-32), in an attempt to produce evaluative and hierarchical criteria for the division of dialects, adopt, though not without reservations, the so-called ‘structural weight’ criterion for isoglosses; morphological and syntactic criteria seem to have more weight or value than lexical or phonological ones, and lead to more reliable classifications. However, even if we accept that this criterion is cross-linguistically useful or at least indicative of something important, it does not seem to operate in the case of the DSR. For example, grammatical characteristics such as the question marker *είντα* [‘i(n)da] in the subgroup of Erithrea, or the syntax of the indirect object with accusative case, and the deletion of final /e/ of verb endings in the northern subgroup, should, according to this criterion, discourage us from including these two areas in the same dialect unit, and encourage us to categorize the former into the south-eastern dialects, and the latter into the Thraco-Bithynian dialects. Dividing the dialect continuum of the wider area in this way would ultimately confine the DSR to a very narrow core; the dialect of Smyrna itself, with all its metropolitan urban characteristics, and a few more dialects around it and to the south of it. However, just as ‘important’, i.e. with equivalent ‘structural weight’, are some of the characteristics mentioned at the beginning of section 2 (cf. the masculine plural allomorphs *-ήδες* [-‘ides]/*-ηδοι* [-iði] etc.), which, being structural in nature and therefore possessing ‘increased weight’, allow us to categorize all the DSR, including the two subgroups (Erithrea and northern), as an autonomous and distinct dialect entity.

Thus, a collective examination of the often conflicting characteristics which unite or divide the dialects of the region presents a picture that will be familiar to any dialectologist, that of isoglosses crossing each other, which demonstrates, if nothing else, the long history of the presence of the Greek language in this area. Map 3 shows just four of these isoglosses which divide the DSR up into different ways: presence or absence of stress-determined allomorphs *-ήδες* [-‘ides]/*-ηδοι* [-iði] for the formation of the masculine plural, use of accusative or genitive for indirect object, preference for interrogative marker *είντα* [‘i(n)da] as opposed to *τι* [ti], and forms *εμόνα* [e‘mona] or *εμένα* [e‘mena] for the oblique case of the strong personal pronoun.

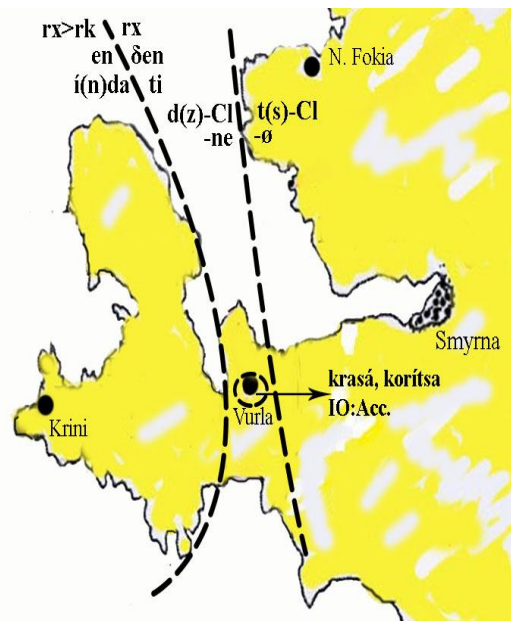
Finally, geopolitical, administrative and historical factors count in favour of the distinct identity of the DSR; the whole area came under a unified administration in both the Byzantine period (Thracesian theme) and the Ottoman empire (Vilayet of Aydın/Izmir). In addition, all these dialects shared the fate of being uprooted and transplanted to the territory of the Modern Greek state, as opposed, for example, to the neighbouring dialects of Chios, Lesbos and the Dodecanese, which are preserved in their historical homelands.

Map 3: Example of isoglosses which cross each other: (a) *-ides /-idi ~ ø*, (b) *IO Acc. ~ IO Gen.*, (c) *i(n)da ~ ti*, (d) *emóna ~ eména*.

4. The dialect of Vurla as a meeting point of the three subgroups

From a theoretical point of view, things become more interesting as we concentrate on particular areas of the dialect map; let us now examine the case of the dialect of Vurla. As we might expect given its geographical position (about halfway between Smyrna and Krini), it may be considered a transitional dialect between the subgroup of Smyrna and its environs and that of Erithrea (see map 4); it shares with the latter characteristics such as voicing of the initial dental or affricate consonant of the clitic pronouns, e.g. *δώκε του da* ['doce 'tu da] 'give them to him', *η μάνα dzης* [i 'mana dzis], and the extension *-νε* [-ne] of 3sg. imperfect and aorist endings, e.g. *ηζόμωνένε* [i'zimo'nene] 'she was kneading'. However, it lacks, as does the Smyrna subgroup, the marker *είντα* ['i(n)da], the dissimilation /rx/ > /rk/, and the negative marker *εν* [en]. It also possesses other characteristics which are not found in either the subgroup of Erithrea or Smyrna, such as depalatalization of sibilant and affricate consonants in environments of synizesis, e.g. *τραπέζα* [tra'peza] 'tables', *κορίτσα* [ko'ritsa] 'girls', and, most importantly, use of accusative case for indirect object, e.g. *να τον πεις τον βασιλέ* [na tom 'bis tom vasi'le] (to him tell the king-ACC) 'that you tell the king'. We know, however, that these two characteristics are not found exclusively in Vurla, but also appear in the northern subgroup of the DSR (Fokia, Soma). They are also found in the dialects of Lesbos and Kidonies (cf. Kretschmer 1905: 153; Sakkaris 1940: 99, 115). In other words, these two characteristics show a significant discontinuity in their geographical distribution on the dialect map, and therefore, from a theoretical point of view, they could be considered to be older characteristics (the familiar pattern of 'fossilized characteristics' in Chambers & Trudgill 2011 [1998]: 125), whose distribution was broken up by contact-induced changes which took place in the intervening areas.⁴ Alternatively, the presence in the dialect of Vurla of accusative case for indirect object and depalatalization could be the result of recent settlement of speakers from Mytilene, which is historically attested at least in the case of the northern coast of Asia Minor (Fokia, Dikeli, Kydonies etc.) (Kontogiannis 2000: 319; Triantafyllidis 1993: 274; Melissaropoulou 2007: 23). Therefore, depending on the interpretation we give to the presence of these two phenomena (fossilized characteristics or the result of contact with northern dialects), we could consider them as either archaic or innovative elements in the dialect of Vurla; note that this does not mean that we are obliged to accept the same interpretation for both characteristics. In any case, whatever the true origin of these two features is, what is certain is that they coexist with characteristics from the other two groups, resulting in the formation of a new, mixed variety.

Map 4: Transitional and discontinuous features of the Vurla dialect

⁴ Tzitzilis (p.c.) believes that the presence of typically northern dialect characteristics such as semi-northern vocalism, syntax of the indirect object with accusative case etc. in dialects all the way along the western shores of Asia Minor, and as far south as the dialect of Livisi in south-west Asia Minor, demonstrates the presence of a northern substrate which was subsequently interrupted by migrations of speakers of southern dialects to the area.

5. Problems and interpretations

Just how unpredictable the results of the geographical diffusion of dialect characteristics can be in cases of contact between island dialects and the dialects of the neighbouring mainland areas is apparent also in the case of the ending *-ουμουν* [-umun] for 1sg. active imperfect of verbs of the 2nd conjugation, as, for example, in the form *ρώτουμουν* ['rotumun] 'I was asking' (map 5). This ending is widely distributed throughout the islands of the north-eastern Aegean (Limnos, Lesbos, Samothrace) and the adjacent coast of Thrace (Ainos, Gallipoli peninsula) and Asia Minor (Kidonies) (Kretschmer 1905: 328-32; Tzitzilis under publication). It also appears in Chios (Tzitzilis under publication (b)) and the neighbouring dialects of Erithrea; it is, however, absent from the northern subgroup of the DSR, from Smyrna itself, and from Vurla. In other words, it is a characteristic which unites dialects which are genetically quite far apart from one another (such as the northern dialects, which include those of the islands of the north-eastern Aegean and, in part, the adjacent shores of Thrace and Asia Minor, and the south-eastern dialects, which include those of Chios and, in part, the subgroup of Erithrea (Tzitzilis under publication (b))), while at the same time it is absent from areas (such as the northern subgroup of the DSR and the transitional dialect of Vurla) where, based on other shared characteristics, we might have expected to encounter it.

Map 5: Diffusion of the ending -umun (and allomorphs) for 1sg. active imperfect of verbs of the 2nd conjugation

The particular problems raised for dialect research by the island environment, at least as regards the attempt to trace isoglosses across hundreds of often uninhabited islands, are emphasized by Trudgill (2003: 47). Bearing in mind the linguistic 'ecology' on the coast of Asia Minor and neighbouring islands, we could add to Trudgill's statement the uncertainty associated with the intervening areas of sea, which sometimes act as natural boundaries between adjacent dialects, and sometimes as bridges for the spread of innovations. Although there are no studies on this subject, we could propose the preliminary hypothesis that it is exactly in such cases that we find divergences from the established models that attempt to interpret the diffusion of characteristics as successive jumps from one area to another, leaving gaps in between (Chambers & Trudgill 2011 [1998]: 210-1). For example, if we consider the area of sea between Lesbos, Fokia and Vurla to have been a channel of communication in terms of settlement, trade etc., then the actual geographical distance is lessened, and the presence of depalatalization and indirect object in accusative case in the dialect of Vurla does not represent a discontinuity in the diffusion of these phenomena (as shown on map 4), but rather the southern extreme of their spread (map 6), and thus does not presuppose that they were previously present in the dialect of Smyrna as an intermediate stage.

According to the theoretical framework which has generally been proposed for dialect systems in contact (Trudgill 1986; Hinskens 1998; Chambers & Trudgill 2011 [1998]; Thomason 2001, among others; for Greek, Tzitzilis 2000), the high degree of variability that is found in an interdialect as a result of the meeting of elements from different dialect backgrounds may either be preserved through the process of focusing in the form of free variation,⁵ or reduced in one or more of the following ways: (a) levelling of marked/minority forms, (b) simplification of more linguistically complex

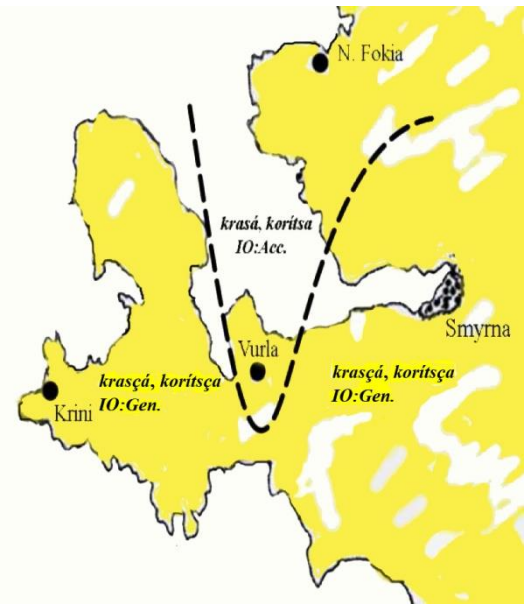
⁵ The term 'free variation' is more of a label than an interpretation, because in reality the choice of value for a given linguistic variable is not truly free, but is usually defined by social, stylistic or other such criteria.

forms, (c) creation of intermediate or hybrid forms (hybridization), (d) reallocation of variants to distinct roles.

Certainly, the preference in the dialect of Vurla for accusative instead of genitive case for the indirect object is an example of this type of levelling of one out of two available syntactic choices, always supposing that the accusative was not the original case which continued to be used, but rather the product of contact with the neighbouring more northerly dialects, which was generalized and replaced the genitive.

In contrast, the dialect of Soma, which belongs to the northern subgroup, presents an example of partial role reallocation of the two variants within the system of the dialect; although the accusative has been generalized as the case for the indirect object, as in the other dialects of the northern subgroup, e.g. *να πάρ' τη πεθερά τση κάλτσες* [na 'par ti peθe'ra tsi 'kaltse] (to she-take the mother.in.low-ACC of-her socks) 'that she buys her mother-in-law socks', *με [me]/σε [se]/τη λέει [ti 'lei]* 'he tells me/you/her', in this dialect we also find constructions with genitive case, exclusively for 3rd person, e.g. *τση λέει [tsi 'lei]* 'he tells her', *το δίνει τση νύφης και του γαμπρού* [it he-gives the bride-GEN and the groom-GEN] 'he gives it to the bride and groom'. This phenomenon is presumably due to the need to pragmatically distinguish between 1st and 2nd person on the one hand (proximal deixis) and 3rd person on the other (distal deixis).

An analogous tendency for linguistic parametrization of the same -but expressed differently within the system- characteristic (i.e. case of indirect object), is found in the dialect of the city of Smyrna itself. The indirect object is normally expressed with genitive case e.g. *ήδωκα τ' αδρός* ['idoKa t a'dros] (I-gave the man-GEN) 'I gave (it) to the man', but in the plural, parallel with the expected *ήδωκα των αδρώ* ['idoKa ton a'dro] (I-gave the men-GEN), we also find constructions with accusative, e.g. *ήδωκα τσ' αδροι* ['idoKa ts 'adri] (I-gave the-ACC men) 'I gave (it) to the men'. In other words, here, the parametrization of the characteristic of the indirect object is not based on the deictic distinction between persons as in Soma, but on the category of number, and could be ascribed to a tendency for reduction in the productivity of the genitive in the plural. This interpretation is supported by the presence in the dialect of Smyrna of the pronominal clitic *τους* [tus], e.g. *τους λέει* [tus 'lei] (them-ACC he-tells), obviously borrowed from SMG, coexisting with the inherited forms *τως* [tos]/*τόνε* [tone], e.g. *τως/τόνε λέει* [tos/tone 'lei] (them-GEN he-tells) 'he tells them', which shows exactly this tendency for paradigmatic reduction of cases in the plural, with the accusative form winning out in the system of clitic pronouns, as we find in SMG. The final stage in the process of the elimination of case distinctions is expressed in the syncretism of nominative and accusative endings in the plural, e.g. nom. *οι αδροι* [i 'adri] ~ acc. *τσ' αδροι* [ts 'adri]; the only remaining case marker at the level of the determiner phrase is the definite article. The coexistence of two competing syntactic systems, one completely caseless and the other with three case distinctions, which even tolerates, in contrast to SMG, the genitive of diminutive forms, e.g. *του λουλουδακιού* [tu luluða'cu] 'of the flower', *των ναυτακιώ(ν)* [to nafta'co(n)] 'of the little sailors', also bears witness to the high level of heterogeneity which characterizes the urban dialect of Smyrna.

Map 6: The dialect of Vurla as the southern extreme of the spread of depalatalization and indirect object in accusative

6. The dialect of Smyrna: towards an urban koine

The above example of the case of the indirect object in the dialect of Smyrna is indicative of the cosmopolitan nature of this dialect, i.e. the fact that it contains material from many different sources. The characterization of this dialect as cosmopolitan is justified by the high level of heterogeneity it presents, to begin with; it could be considered a zone of variability according to the terminology of Charalambakis (1991: 289). This view is supported by quite a large number of other examples regarding all linguistic levels, such as: (a) the sporadic cases of lexical spread of vowel raising phenomena such as *αχιλώνα* [açi'lona] instead of *αχελώνα* [açe'lona] ‘turtle’, *ψιγάδι* [psi'γαδι] instead of *ψεγάδι* [pse'γαδι] ‘flaw’ etc., (b) the dialect forms with and without tsitacism, e.g. *κιουρά* [cu'ra]/*τσουρά* [tsu'ra] ‘lady’, (c) the allomorphy between the characteristically southern suffix *-αγα* [-aga] and the characteristically northern suffix *-ούσα* [-'usa] of the active imperfect of verbs of the 2nd conjugation, e.g. *ηγάπαγα* [i'γαπαγα] ~ *ηγαπούσα* [iγα'pusa] ‘I was loving’, (d) the sporadic cases of augment *έ-* ['e-] parallel with *ή-* ['i-], even for the same lexeme, e.g. *έπαιζα* ['epeksa] ~ *ήπαιζα* ['ipeksa] ‘I played’, (e) the forms *τωνε* [tone]/*τως* [tos]/*τους* [tus] of oblique clitics, e.g. *τωνε* [tone]/*τως* [tos]/*τους* [tus] *λέει* ['lei] ‘he tells them’. Characteristic of this dialect is the existence of several different forms for 3pl. mediopassive imperfect, a category which shows a high degree of variability both geographically (between different varieties of Greek) and historically (in different periods of the development of the language) (Horrocks 2010: 320-3).⁶ Together with the frequent forms *-ό(ν)τανε* [-'o(d/t)ane]/*-ού(ν)τανε* [-'u(d/t)ane] (which exist in most of the DSR) and *-όντουσαν* [-'odustan]/*-ούντουσαν* [-'udustan] (found in the northern subgroup and in Ephesus) we also find the hybrid/analogical forms *-όντουστε* [-'oduste], *-ούντουστε* [-'uduste], *-ούντοστε* [-'udoste] and *-όντουστον* [-'odustun]. In the context of the historically attested presence of Greek-speaking populations in the city from not only various islands of the Aegean, but also the mainland (Kalfoglous 2002; Kontogiannis 1919, 2000), it is difficult today to accurately locate the sources of this unusual variability, the like of which is rarely found in the Greek language and its dialects. It is also difficult to exclude possible influence from the Koine of Constantinople, and, before or after the exchange of populations, from SMG.

What is certain is that the dialect of Smyrna shows strong influence from Turkish and the western Romance languages, as shown by the presence of not only a large number of loanwords, but also items that are lower down in the ‘borrowability’ hierarchies that have been proposed (Thomason 2001: 70-1; Matras 2007), such as (adapted) verbs, e.g. *αλικοδίζω* [aliko'dizo] (< Turk. *alikomak*) ‘I block’, *γοντέρνω* [go'derno] (< Ital. *godere*) ‘I rejoice’, *σουφρίρω* [su'friro] (< Fr. *suffrir*) ‘I suffer’ etc. and indeclinable forms, e.g. *άσκολσουν* ['askolsun] (< Turk. *aşk olsun*) ‘bravo!’, *σέρια* ['serja] (< Ital. *serio*) ‘seriously’ etc. In fact, the sound change [λ] > [j] in the environment of a semivowel, e.g. *σκογειό* [sko'jo] < *σχολειό* [sxo'lo], *πουγιά* [pu'ja] < *πουλιά* [pu'la], *φασόγια* [fa'soja] < *φασόλια* [fa'so'la] etc., possibly shows influence, from Venetian, even at the level of phonology. This is apparent from its appearance initially in borrowed forms, e.g. *ταγιάρω* [tajaro] < Venet. *tagiar* (cf. Ital. *tagliare*), *κουσέγιο* [kusejo] < Venet. *consegio* (cf. Ital. *consiglio*), and also from other Modern Greek dialects which have been strongly influenced by Venetian, e.g. those of Corfu, Kythira, Sifnos etc., where we find forms such as *πετρόγιο* [pe'trojo] ‘oil’, *χιγιάρικο* [çi'jariko] ‘grand’ etc. (Liosis & Kriki under publication; Giakoumaki under publication).

We find similar cases which indicate intense contact and bilingualism in other dialects of the Smyrna region. For example, Kleanthis (1987: 199) states that in Alatsata in Eritheia we find the

⁶ Horrocks (2010: 323), referring to the variability of the medieval mediopassive imperfect paradigm in particular, states characteristically: ‘Though particular forms may originally have been characteristic of particular regions, mobility seems to have created a situation in which dialect mixture and free variation were the norm amongst city-dwellers of all classes’.

sound [ɔ̃], probably as a peripheral phoneme in words of Turkish origin, e.g. *κίρντιζω* [kɔ̃r'dizo] (< *kırmak*) 'I break', *γιακίνι* [ja'kɔ̃ni] (< *yakın*) 'neighbourhood' etc.

7. Conclusions

Ultimately, the linguistic situation in the dialects of this region is the result of the conjunction of two opposing tendencies; on the one hand, it is quite easy to discern that they are native to the area, in that, they form part of dialect continua with a wider extent, acting as intermediate links, and show transitional characteristics that connect them with their neighbouring dialects and dialect groups, linking them more closely with those that are geographically closer. On the other hand, I have shown that we also find elements that are unexpected in the context of the linguistic profile of the region, which can only be interpreted as the result of contact with neighbouring or more distant Modern Greek dialects, and with languages such as Turkish or Romance. This applies more than anywhere else to the dialect of Smyrna as a meeting point of patterns of sociolinguistic and geographical spread of change. In this dialect, there is variability, but we find obvious signs that the dialect is 'tidied up' and fitted into the system, i.e. hybrid forms, elimination or reallocation of free variants with various functions, as discussed above. This shows a tendency towards the gradual emergence of a local koine (koinization) in the Asia Minor metropolis, a melting pot of populations with widely differing dialect and linguistic backgrounds.

References

Primary sources

- Apostolopoulos, F. (Ed.), (1980) *Η Εξοδος: μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων της Μικρασίας*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Demertzis, K. (1988) *Παραμύθια της Σμύρνης*. Αθήνα: Πατάκης.
- Epifaniou-Petraki, S. (1964) *Λαογραφικά της Σμύρνης*. Αθήνα: Το Ελληνικό Βιβλίο.
- Iakovou-Oikonomou, M. (1977) Πέντε μικρασιατικά προικοσύμφωνα του ΙΘ' αιώνα. *Δελτίον Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών 1*: 137-67.
- Klonari, M. (1980) Τσεμελιώτικα δημοτικά τραγούδια και παραμύθια (Λαογραφία της Κρήνης). *Αιολικά Χρονικά 1*: 273-309.
- Konstantinidou, M. (2005) Μικρασιατικά ιδιώματα περιοχής Βιθυνίας και Ιωνίας (αποτελέσματα μιας γλωσσικής αποστολής). *Λεξικογραφικόν Δελτίον 25*: 119-48.
- Kyriakidou, E. (1934-1937) Λατρευτικά έθιμα Τσεσμέ. *Λαογραφία 11*: 656.
- Lamprinoudakis, B. (1971) Παραμύθι της Κρήνης Μ. Ασίας. *Λαογραφία 27*: 314-15.
- Megas, G. (1972) Παραμύθι μικρασιατικό. *Λαογραφία 28*: 381-84.
- Milioris, N. (1959) Παροιμίες των Βουρλών. *Μικρασιατικά Χρονικά 8*: 305-76.
- Milioris, N. (1965) *Τα Βουρλά της Μικράς Ασίας. Μέρος Β'.* Λαογραφικά. Αθήνα: Ένωση Σμυρναίων.
- Μπουρξα, Κ. (2005) *Οικοσκευή, οικοτεχνία και οικοβιώματα των προσφύγων από τον Τσεσμέ (Κρήνη) Μικράς Ασίας*. Unpublished postgraduate study. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Papadopoulos, X. & K. Demertzis (1948) Τραγούδια και παραμύθια της Ανατολής. *Μικρασιατικά Χρονικά 4*: 208-300.
- Papadopoulou, A. T. (2008) *Για το Μελί της μικρασιατικής Ερυθραίας*. Μέγαρο: Πολιτιστικός Σύλλογος Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Parara-Eftixidou, N. (1978) *Κάποτε στα Βουρλά της Μ. Ασίας. Λαογραφικές αφηγήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Σπυρ. Τούντα.
- Roulakis, D. (1891) Λεξιλόγιον Ικαρίας, Κρήνης κλπ. *Ζωγράφειος Αγών 1*: 428-33.

Secondary sources

- Chambers, J. K. & P. Trudgill. (2011) *Διαλεκτολογία* [Dialectology]. (S. Lampropoulou, Trans.). Αθήνα: Πατάκης. (1998).
- Charalambakis, Ch. (1991) Γλωσσικοί άτλαντες. Θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα [Linguistic atlases. Theoretical and practical problems]. *Γλωσσολογία* 7-8: 283-295.
- Giakoumaki, E. (2003) Γραπτές και προφορικές μαρτυρίες για το γλωσσικό ιδίωμα της Σμύρνης [Written and oral testimony about the dialect of Smyrna]. *Νεοελληνική Διαλεκτολογία* 4: 81-94.
- Giakoumaki, E. (Under publication) Τα κυκλαδικά ιδιώματα [The dialects of Cyclades]. In: Ch. Tzitzilis (Ed.), *Οι Νεοελληνικές διάλεκτοι* [Modern Greek dialects]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Diamantis, A. (1999) *Η γλώσσα της Σμύρνης* [The language of Smyrna]. Αθήνα: Ελεύθερη Σκέψις.
- Hinskens, F. (1998) Dialect levelling: a two-dimensional process. *Folia linguistica* 32 (1-2): 35-52.
- Horrocks, G. (2010) [1991] *Greek: a history of the language and its speakers*. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Kalfoglous, I. (2002) *Ιστορική γεωγραφία της μικρασιατικής χερσονήσου* [Historical geography of Asia Minor]. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Kleanthis, F. (1987) *Αλάτσατα, η χαμένη πατρίδα μου. Ιστορία, λαογραφία, αναμνήσεις* [Alatsata, my lost homeland. History, folklore, memories]. Αθήνα: Γραφικές Τέχνες Α. Γ. Παπαδοπούλου Α.Ε.
- Kontogiannis, P. (1919) *Η ελληνικότης των νομών Προύσης και Σμύρνης* [The Greek character of the prefectures of Bursa and Smyrna]. Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων.
- Kontogiannis, P. (2000) [1921]. *Γεωγραφία της Μ. Ασίας* [Geography of Asia Minor]. Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων.
- Kontosopoulos, N. (1958) Το γλωσσικόν ιδίωμα της Αλικαρνασσού [The dialect of Halicarnassus], *Αθηνά* 62: 248-319.
- Kretschmer, P. (1905) *Die heutige lesbische Dialekt verglichen mit den ubrigen nordgriechischen Murdarten* [The current dialect of Lesbos compared to the remaining northern Greek dialects]. Wien: A. Holder.
- Liosis, N. (Under publication) Τα ιδιώματα της περιοχής της Σμύρνης [The dialects of the Smyrna Region]. In: Ch. Tzitzilis (Ed.), *Οι Νεοελληνικές διάλεκτοι* [Modern Greek dialects]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Liosis, N. & E. Kriki. (Under publication) Τα επτανησιακά ιδιώματα [The Heptanesian dialects]. In: Ch. Tzitzilis (Ed.), *Οι Νεοελληνικές διάλεκτοι* [Modern Greek dialects]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Matras, Y. (2007) The borrowability of structural categories. In Y. Matras & J. Sakel (Eds.), *Grammatical borrowing in cross-linguistic perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 31-75.
- Melissaropoulou, D. (2007) *Μορφολογική περιγραφή και ανάλυση του μικρασιατικού ιδιώματος της περιοχής Κυδωνιών και Μοσχονησίων: η παραγωγή λέξεων* [Morphological description and analysis of an Asia Minor dialect (Cydonies and Moschonisia region): word derivation]. Ph.D. thesis. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Milioris, N. (1970) Τα ελληνικά χωριά της περιοχής των Βουρλών Μ. Ασίας [The Greek villages of the region of Vurla in Asia Minor]. *Μικρασιατικά Χρονικά* 14: 177-225.
- Milioris, N. (1972) Στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος των Βουρλών της Μικράς Ασίας [Features of the Vurla dialect in Asia Minor]. *Μικρασιατικά Χρονικά* 15: 223-312.
- Papadopoulos, A. (1919) *Ο υπόδουλος ελλητισμός της ασιατικής Ελλάδος εθνικώς και γλωσσικώς εξεταζόμενος* [The enslaved Hellenism of Asia Minor under national and linguistic scrutiny]. Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων.
- Sakkaris, G. (1940) Περί της διαλέκτου των Κυδωνιέων εν συγκρίσει προς τας λεσβιακάς [On the dialect of Cydonies in comparison to the dialects of Lesbos]. *Μικρασιατικά Χρονικά* 3: 74-141.
- Solomonidis, Ch. (1962) *Σμυρναϊκό γλωσσάριο* [A glossary of Smyrna]. Αθήνα: Τυπογραφεία Μαυρίδη.
- Thomason, S. (2001) *Language contact. An introduction*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Trudgill, P. (1986) *Dialects in contact*. Oxford: Basil Blackwell.
- Trudgill, P. (2003) Modern Greek dialects. A preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics* 4: 45-63.
- Triantafyllidis, M. (1993) [1938]. *Άπαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη 3: Νεοελληνική γραμματική. Ιστορική εισαγωγή* [Works of Manolis Triantafyllidis 3: Modern Greek grammar. Historical introduction]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

- Tzitzilis, Ch. (2000) Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία [Modern Greek dialects and Modern Greek dialectology]. In: A.-Ph. Christidis (Ed.), *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της* [The Greek language and its dialects]. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 15-22.
- Tzitzilis, Ch. (Under publication) Η θρακοβιθυνιακή διάλεκτος [The Thracobithynian dialect]. In: Ch. Tzitzilis (Ed.), *Οι Νεοελληνικές διάλεκτοι* [Modern Greek dialects]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Tzitzilis, Ch. (Under publication (b)) Τα ιδιώματα της Χίου και της Ικαρίας [The dialects of Chios and Icaria]. In: Ch. Tzitzilis (Ed.), *Οι Νεοελληνικές Διάλεκτοι* [Modern Greek Dialects]. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Vios, S. (1920) *Χιακά γλωσσικά* [Chian linguistic features]. Χίος: Παγχιακή.

Language contact substantiating gender realization and loan-noun integration in Heptanesian, Italiot and Cretan*

Vasiliki Makri
University of Patras

1. Introduction

It is generally acknowledged that, notwithstanding their current weakening, contacts between Greek and Romance saw an upward trend in the absorption of Romance vocabulary into Greek varieties in past years. The aim of this paper is to present part of my research dedicated to the treatment of Romance loanwords in Greek. The paper endeavors a comparative analysis of loanword integration into three Modern Greek dialects, i.e. Heptanesian, Cretan and Italiot, which have been in a situation of linguistic contact with Romance varieties. The main rationale behind the choice of these specific varieties lies in the challenge they display concerning the diversity of their sociolinguistic backgrounds; they are affected by a source language of common origin, but present significant differences. In the case of Italiot, we speak of a fully bilingual environment and isolation from other Greek-speaking communities, while in the case of Heptanesian and Cretan we speak of an environment of forced occupation by a sovereign conqueror, i.e. Venetians, but always in close communication with the Greek mainland.

The two languages involved differ in their typological characteristics since the Romance varieties can be characterized as *semi-analytic*, while the Greek varieties can be characterized as *synthetic*. The nominal category has been selected for the purpose of the following analysis. I will offer a sketchy description of the available theory concerning borrowing, noun-loanword integration and gender assignment which will form the basis for my analysis.

The morphological mechanisms applied to the process of loanword integration in Greek are expected to reveal the required compliance with the behavior generally observed in nouns of Greek origin. The linguistic innovations spread in these dialects are to be approached thoroughly, on the grounds that they are assumed to contribute not only to the formation and enhancement of the nominal morphology of the systems in question, but most importantly to the elucidation of the complex grammatical category of gender. In particular, I start with the hypothesis that a certain homogeneity and congruity in the mechanisms governing loanword integration need to be traced. Canvassing the consistency permeating the process of loanword adjustment and gender assignment, I aim at offering a cartography of gender and the way it functions in the recipient system altogether.

My investigation covers the following issues: (a) the way nominals of Romance origin are subject to interlinguistic transfer in Italiot, Heptanesian and Cretan, (b) the analysis of the strategies adopted by the two dialects for integrating nominal loanwords into their morphology, and (c) the examination of the mechanisms regulating gender assignment to Romance loanwords; I assume that these mechanisms trigger linguistic innovations and offer a deeper understanding of the operation of the gender system of the recipient language (RL).

In this paper, with respect to Italiot, Heptanesian and Cretan nominal loanwords, I lay emphasis on the high priority of the structural characteristics of the recipient language, i.e. Greek, which heavily determine the integrated by-product of borrowing as well as gender assignment. I advocate that the speakers' full awareness of the properties of the recipient language prove to be of paramount importance for the choice of the employed integration strategy and a specific gender value.

* The project 'Morphology in language-contact situations: Greek dialects in contact with Turkish and Italian' is implemented under the 'ARISTEIA' Action of the 'OPERATIONAL PROGRAMME EDUCATION AND LIFELONG LEARNING' and is co-funded by the European Social Fund (ESF) and National Resources.

The paper is organized as follows: after the introduction, section 2 summarizes basic premises and assumptions about the notions of borrowing, language change, and noun-loanword integration. In section 3, a brief presentation of the typology of the systems in contact is offered. Section 4, provides a description of gender-assignment principles and nominal morphology of Greek. In section 5, the nominal morphology of loans is illustrated from the perspective of inflection-class inclusion and gender assignment. The dialectal data are analyzed in section 6, where claims are put forward, probing into the developments in noun inflection and the overall mechanisms of gender allocation in the three dialects. The paper ends with a brief outlook in section 7.

2. Theoretical premises

Language contact alludes to the use of more than one languages in the same place at the same time and constitutes a source of linguistic innovations (cf. Thomason 2001: 2, 62; 2003: 688). The process of the insertion of a structure or a form from a linguistic system to another is called ‘borrowing’ (cf. Haugen 1950; Poplack & Sankoff 1984). Lexical borrowing is a common form of cross-linguistic influence and a well-studied issue in the literature (Winford 2003: 9). Cross-linguistically, languages tend to borrow more nouns than verbs (Comrie 2000; Haspelmath 2008), a tendency preserved in the three dialects under examination. Borrowed nouns constitute the focal point of my investigation.

It has been argued that the transfer of nouns from one language to another is contingent upon numerous factors, both language-internal and language-external. By way of example, apart from the decisive role of language external factors, namely the sociopolitical and economic ones which facilitate borrowing in contact settings, language internal mechanisms drive the process between the system that exercises a dominating influence (source language, SL) and the affected language (recipient language, RL), such as form similarities, structural and semantic equivalences (Ibrahim 1973; Poplack, Pousada & Sankoff 1982; Winford 2010).

The approaches proposed concerning the integration or non-integration of transferred nouns may vary and range from the so-called ‘retentionist’ position to the extreme ‘diffusionist’ views. Advocates of the ‘retentionist’ position (Meillet 1921; Weinreich 1953; Field 2002, among others) maintain that the structure of nouns can be fully integrated in the recipient’s morphology on condition that the latter is structurally attuned to that of the donor, whereas according to supporters of the ‘diffusionist’ view (Wackernagel 1926; Thomason 2001, among others), no restriction on the transfer of structural features can be found on the condition that in the contact situation the two languages are under intense contact and the speakers fully bilingual. Interestingly, a ‘weak retentionist’ position is adopted by Jakobson (1962), and more recently by Ralli (2012a,b), who claim that integration of structure is feasible when the grammatical structure of the recipient is compatible with the structural tendencies of the donor language.

Concerning the strategies employed in the insertion of a noun in the recipient’s morphology, either the direct or the indirect insertion (Wichmann & Wohlgemuth 2008: 99) can be put into practice. In direct insertion, transfer of nouns with slight -if any- phonological modification is applied, while in the second case, compatibility of loan nouns with the requirements of the recipient’s morphology is achieved through some functional elements, such as affixes.

The innovations which are to be examined in the remainder of this paper are instances of direct insertion, while indirect insertion in the dialects in question is to be investigated in a forthcoming paper and is expected to divulge an admittedly intriguing linguistic behavior.

3. The systems in contact

Concerning the recipient and the source language, the two systems in contact share the same properties in relation to inflection. More specifically, although Italian is morphologically poorer, in

both Greek and Romance nominal inflection is fusional and the ending has the same morpho-syntactic function, as it combines with the same morphological category, i.e. roots or stems. Additionally, both Standard Modern Greek (henceforth SMG) and Romance have an *overt gender system* (in the sense of Aronoff 1998), since gender is phonologically manifested (overt) on the noun. Borrowing from a language with gender classes to a language also having the category of gender entails a necessary classification in terms of gender class.

With reference to the source language, Italian is a semi-analytic linguistic system and has a bipartite gender system wherein every noun is either masculine or feminine. In Italian, as in SMG, the explicitly expressed values of gender incite different endings.

This typological proximity between the two linguistic systems in contact is anticipated to favour loanword integration (Meillet 1921; Haugen 1950, 1958; Jakobson 1962; Ralli 2012a,b). In this paper, a ‘weak retentionist’ position is adopted, for the typological proximity is treated, if not as the necessary precondition, at least as a sufficient condition for loanwords to be incorporated in the expressions of a new language. Hence, it is anticipated and shown that loanword integration is facilitated when the borrowed material fits the grammatical structure and corresponds to the linguistic tendencies of the recipient language.

4. An overview of gender and inflectional class in SMG

SMG has very rich morphology and is a highly inflected linguistic system. In the process of inflection, nouns morphologically consist of stems and inflectional endings. Nouns signal gender distinctions and inflect for case and number, while they are distributed in numerous inflectional paradigms, known as inflectional classes (IC). Number is distinguished into singular and plural. SMG has a three-gender system, as nouns are distributed into the masculine, feminine and neuter gender. As proposed by Ralli (2002, 2003), noun stems and derivational affixes are inherently specified as for specific gender values, while number and case are marked in suffixes.

Gender constitutes a lexical feature actively involved in the word-formation process in Greek (Ralli 2002, 2003). Moreover, gender plays an active role in borrowing (Anastassiadis-Symeonidis & Chila-Markopoulou 2003).

The distribution of nouns into three genders points to a formal assignment system that has a semantic core which is principally determined by *animacy* and *humanness* (Ralli 2002). In SMG, the determination of gender seems to be heavily dependent on morphological criteria relevant to inflection, derivation and compounding (Ralli 2002, 2003). More precisely, inanimate nouns are allocated to neuter by default on account of the sex-based division, but are also divided into all three genders by virtue of the employment of formal assignment rules that clearly outweigh the semantic principles. Ralli’s (1998, 2000) proposal for a division of Greek nouns into 8 ICs is followed in this analysis:

- (1)
 - i. Nouns of inflection-class type 1 are masculine and feminine:
 - a. *o xoros* ‘dance’.MASC
 - b. *i odos* ‘street’.FEM
 - ii. Nouns of inflection-class type 2 are masculine:
 - a. *o diavitis* ‘compasses, diabetes’
 - b. *o ayonas* ‘fight, match’
 - c. *o kanapes* ‘sofa’
 - d. *o papus* ‘grandfather’

iii. Nouns of inflection-class types 3 and 4 are feminine:

- a. *i ayapi* ‘love’ (IC3)
- b. *i evdomada* ‘week’ (IC3) *i maimu* ‘monkey’ (IC3)
- c. *i aropsi* ‘opinion’ (IC4)¹

iv. Nouns of inflection-class types 5, 6, 7, and 8 are neuter:

- a. *to sinefo* ‘cloud’ (IC5)
- b. *to luluði* ‘flower’ (IC6)
- c. *to cerðos* ‘profit’ (IC7)
- d. *to xroma* ‘colour’ (IC8)

A basic theoretical assumption with regard to a language with a number of nominal inflectional classes like Greek lies in the requirement that each be allocated a gender (Aikhenvald 2004: 1035). From this viewpoint, morphological gender assignment applies to SMG for all ICs, but IC1 which consists of both masculine and feminine nouns (1i).

5. Dialectal data

Cretan and Heptanesian loan nouns come mainly from two sources, Venetian and Standard Italian, while Salentino and Standard Italian have supplied Griko with loan nouns. The influence of Standard Italian² on Heptanesian and Cretan is apparent, on the grounds that Venice had already adopted Standard Italian as the official language, long before the unity of Italy, in the second half of the 19th century (Fanciullo 2008). Thus, tracing whether a loan word derives from the local Romance dialect or from Standard Italian is not easily discernible, for the original noun has the same form and use in both varieties.

In what follows, I list indicative examples from Griko, Heptanesian and Cretan. The loans³ are extracted from written sources, databases and the digitized material of the *Laboratory of Modern Greek Dialects* (LMGD) of the University of Patras.

(2)	Dialect	Loan	Italian/Venetian/Salentino	Meaning
Masculine nouns				
a.	Heptanesian	[IC1] <i>avokat-os</i>	<i>avvocato</i>	lawyer
		[IC2] <i>infermieri-s</i>	<i>infermiere</i>	nurse.man
		<i>profesora-s</i>	<i>professore</i>	professor
		<i>lavorante-s</i>	<i>lavorante</i>	worker
	Cretan	[IC1] <i>abasiador-os</i>	<i>ambassador</i>	delegate
		[IC2] <i>ðatseri-s</i>	<i>dazièr</i>	tax collector
		<i>konsola-s</i>	<i>console</i>	consul
		<i>yalante-s</i>	<i>galante</i>	gentleman

¹ For reasons of clarification, it is imperative to underline the fact that despite the form similarity of the ending *-i* in the nominative singular of IC3 and IC4, these two classes of feminine nouns are distinguishable from each other in that they display different allomorphic variation, receive different endings, and IC4 largely consists of learned nouns.

² Following De Mauro (1963), given that the contact with Romance took place before the end of the 20th century, by using the term Standard Italian, I do not refer to the form the language has presently, but to a relatively standard written language used in those time periods as the source of the loanwords. I would like to thank Anna Thornton for her comment on this.

³ The loans are presented in the citation form, i.e. nominative singular, and are transcribed in a broad phonological transcription. The corresponding forms in Romance are also provided, together with the English translation.

	Italiot	[IC1]	<i>gualan-o</i>	<i>calanu</i> ⁴	peasant
		[IC2]	<i>kavaleri</i>	<i>ca(v)alieri</i>	rider
b.	Heptanesian	[IC1]	<i>kompromes-os</i>	<i>compromesso</i>	compromise
		[IC2]	<i>aparati-s</i>	<i>apparato</i>	device
			<i>busula-s</i>	<i>bussola.FEM</i>	compass
			<i>monte-s</i>	<i>monte di pietà</i>	pawnshop
	Cretan	[IC1]	<i>bats-os</i>	<i>bacchio</i>	knock
		[IC2]	<i>beti-s</i>	<i>petto</i>	chest
			<i>γaba-s</i>	<i>gaban</i>	coat
			<i>lapante-s</i> ⁵	<i>lampante</i>	clean oil
	Italiot	[IC1]	<i>àrgul-o</i>	<i>albero</i>	tree
		[IC2]	<i>trokti</i>	<i>trutta.FEM</i>	trout

Feminine nouns [IC3]

c.	Heptanesian		<i>infermiera</i>	<i>infermiera</i>	nurse.woman
	Cretan		<i>permadona</i>	<i>primadonna</i>	prostitute
	Italiot		<i>femena</i>	<i>fimmena</i>	woman
d.	Heptanesian		<i>mankantsa</i>	<i>mancanza</i>	lack
	Cretan		<i>(z)vena</i>	<i>vena</i>	vein
	Italiot		<i>griddha</i>	<i>argilla</i>	clay
e.	Heptanesian		<i>portamoneta</i>	<i>portamonete.MASC</i>	wallet
	Cretan		<i>vatsina</i>	<i>vaccino.MASC</i>	vaccine
	Italiot		<i>devotsiona</i>	<i>devozione</i>	devotion
f.	Heptanesian		<i>agoli</i>	<i>angolo.MASC</i>	corner
	Cretan		<i>borberi</i>	<i>polvere</i>	dust, gunpowder
	Italiot		<i>beneditionsi</i>	<i>benedizione</i>	blessing

Neuter nouns

g.	Heptanesian	[IC5]	<i>vern-o</i>	<i>inverno.MASC</i>	winter
	Cretan		<i>armament-o</i>	<i>armamento.MASC</i>	weapon
	Italiot		<i>pjad-o</i>	<i>pianto.MASC</i>	crying
h.	Heptanesian		<i>mobil-o</i>	<i>mobile.MASC</i>	piece of furniture
	Cretan		<i>γadol-o</i>	<i>gondola.FEM</i>	sewer
	Italiot		<i>fior-o</i>	<i>fiore.MASC</i>	flower
i.	Heptanesian	[IC6]	<i>kabioni</i>	<i>campione.MASC</i>	sample
	Cretan		<i>kalitsuni</i>	<i>calzone.MASC</i>	filled pastry
	Italiot		<i>lentsuli</i>	<i>lenzuolo.MASC</i>	sheet
j.	Heptanesian	[IC7]	<i>pel-os</i>	<i>pello.MASC</i>	down, flock
	Cretan		<i>eb-os</i>	<i>nembo.MASC</i>	rain cloud
k.	Cretan	[IC8]	<i>rizma</i>	<i>risma.FEM</i>	ream
	Italiot		<i>sayma</i>	<i>sarma.FEM</i>	burden

A first examination of the Heptanesian, Cretan and Italiot nominal loanwords reveals that they have been completely integrated into the Greek nominal system, since they receive the nominal endings of SMG and inflect according to the nominal inflection of the recipient language; the loan nouns in the dialects in question are regularly conjugated according to the (entire) paradigm of the IC they are integrated into.

⁴ In Salentino dialect, the mid vowels /e/ and /o/ are raised into /i/ and /u/, respectively, when found in final position (cf. Maiden & Parry 1997).

⁵ Note that in the Cretan dialect, the [-animate] loans integrated into the *-es* masculine group are extremely sparse in comparison with their [+human] counterparts.

6. General remarks

Generally, as evidenced in (2), the rules governing gender assignment in Greek are applicable to words of foreign origin. The morphological integration of foreign words implies the gender class into which a certain word may be absorbed (Geerts 1975: 115). In the dialects in question, words of foreign origin are assigned to masculine, feminine or neuter class.

In Heptanesian and Cretan, loanwords are adjusted as masculine nouns in *-os*, *-is*, *-as*, *-es*, like those in SMG (2a). In Italiot, loanwords are almost exclusively accommodated as masculine nouns in *-o*, and secondarily in *-i*, which are reminiscent of *-but* not identical with the SMG inflectional affixes *-os* and *-is* owing to the final *-s* deletion resulting from the preference of Italiot systems for open (CV) syllables.⁶ Concerning the distribution of inanimate loanwords, it is worth noting that despite their diffusion in all the masculine paradigms, they are indubitably infrequent in Heptanesian and Cretan.

In contrast, a large amount of non-human nominals are integrated into the *-os* masculine group in Italiot. Concerning [-human] borrowings in Italiot, the final *-s* dropping of the masculine *-os* inflectional suffix, as a consequence of the preference of Italiot systems for open (CV) syllables, contributes to it being viewed as phonologically compatible to the Romance masculine *-o* suffix, further facilitating loanword integration. Hence, *rhyme associations* (cf. Shields 1979: 27) regulate the maintenance of the masculine gender from the SL to the RL. Additionally, it should be highlighted that suffix productivity of the RL may sometimes overthrow the prevalence of neuter gender in [-human] nouns. Thus, the most productive Greek inflectional marker *-os* characterizing masculine nouns (e.g. Greek *uran-os* ‘sky’) is traceable in an unquestionably great proportion of Italiot loanwords in *-o*.

Comparing the preferred masculine-gender allocation of non-human loans, and especially their adaptation to the *-os* masculine group in Italiot, to its sparsely attested occurrence in Heptanesian and Cretan, we need to ponder further over the undeniable preference for IC1 for [-human] nominals. To this end, the high productivity of the *-os* masculine group of SMG can be also impelled by the dynamic forces of the RL. This choice cannot not be seen as haphazard, in that it can be also interpretable in terms of the productivity of the masculine inflection class in *-o* for Romance inflectional systems (Iacobini & Thornton 1992; Thornton 1998).

In the dialects under examination, feminine nouns end massively in *-a* (2c-e) and to a smaller extent in *-i* (2f). This preference can be ascribed to the matching of the *-a* phonological feature between the languages in contact. In Greek, *-a* prototypically corresponds to the feminine gender value in the citation form, as is the case in Romance (2c-d). Words of feminine gender preserve their gender owing to the inter-linguistic phonological accord of the inflectional endings which flag the feminine gender value; thus, this form similarity acts as a facilitating factor in inflection-class integration and feminine-gender assignment.

With respect to neuter loanwords, nouns are accommodated to the *-o* (2g-h) as well as the *-i* neuter group (2i). It should be stated that in Cretan and Heptanesian, the *-o* neuter-noun group is by far the most productive and evidently absorbs more loan neologisms. In Italiot, the *-o* neuter class also appears to be more advantageous than the *-i* class in the incorporation of loans. This preference shows that the phonological compatibility of the inflectional suffix *-o* of both the donor and the recipient language entails assignment of this specific gender value and membership in IC5 (2g).

Additionally, an extremely small number of loanwords is incorporated into the IC7 (2j) in Heptanesian and Cretan (they do not exceed the sum of five in each dialects. This is ascribable to the fact that this class encompasses nouns carrying the feature [+learned] and evidently these words bear

⁶ Note that based on the research conducted so far, only three words integrated as masculines of the *-as* group have been traced among which one can find the following: the [+human] *croniduna*.MASC < Salentino *carugnune*.MASC ‘bounder’ as well as the [-animate] *lapistra*.MASC < Salentino *rapistre*.MASC ‘radish’.

resemblance externally to such nouns (i.e. *vel-os* ‘arrow’). Utterly meagre is the inclusion of loans into the neuter IC8 in Cretan and Italiot (2k). In the nominative singular, the *-a* ending in Greek denotes prototypically femininity, but subordinately is also a marker of neutrality, when it comes to IC8. Hence, adjustment into this neuter class is rarely witnessed, not surpassing the number of seven in both dialects.

As far as the integration into IC5 and IC8 is concerned, it becomes apparent that loanword integration is chiefly propelled by the form similarity between the ending items of the words (2g, k). Their assimilation in the system presupposes gender change from masculine to neuter for the former and from feminine to neuter for the latter with the concomitant preservation of the word form. However, in IC5, the factor of form compatibility is not always at play (2h). In Heptanesian and Cretan mostly, the morphological integration necessitating alteration of the word-final vowels and addition of the Greek ending *-o* is very widespread. This attests to the high productivity of this neuter class (for Heptanesian see also Makri 2015; Makri 2016; Ralli, Gkiouleka, & Makri 2015).

6.1 Loan-noun formation in Heptanesian, Cretan and Italiot

The integration of loanwords in the dialects in question reveals not only their inclusion in a grammatical class acquiring gender, but also that they have undergone the second stage of morphological accommodation, in being incorporated to a specific inflectional paradigm in Anastassiadis-Symeonidis’ (1994: 188) terms. To put it plainly, the system employs the process of nativization for the purpose of attaining complete adherence to the recipient system’s word pattern.

Heptanesian, Griko and Cretan follow the same strategies in borrowing Romance nominals (for Heptanesian see also Makri 2015). The first strategy encompasses adoption of the whole inflected form, that is, transfer of words, whilst the second one encompasses analysis of the noun, maintenance of the stem and attachment of Greek inflectional endings. For reasons of clarity and comprehensibility, it should be highlighted that the fusional nominal inflection of the two systems in contact, which translates into the combination of inflectional endings with the same morphological category, i.e. stems, facilitates the adjustment of loanwords.

More analytically, in the event of phonological coincidence between the inflectional ending of a [-human] loanword and the Greek ending, the perceived homophony (Clyne 1991: 170) assists in retaining the word in the recipient language, bearing the inflectional ending which marks the corresponding gender; this entails membership of the loanword in the IC denoted by this specific ending (2a: only Italiot, b: only Italiot, 2c-d, 2g, 2k). In this respect, the entire word is retained, i.e. stem and ending, and transferred as such and not just its stem; in this case, borrowing of full-word forms is brought about.

The second strategy of integration is employed by Heptanesian and Italiot in the event of absence of phonological compatibility between the endings of the SL and the RL. The adaptation process they have undergone proves that there is some truth in Haspelmath’s (2008) view, according to which when a loanword is transferred from one language to another, the word in the RL does not have to be identical to the original word, for it can be subjected to additional modifications so as to comply with the rules of the recipient language. In this case, Romance loans are morphologically reanalyzed and recategorized into stems, and thereupon undergo ‘hellenicization’ through their combination with the inflectional endings of the nominal paradigms of the inflection classes examined in (2a-b,e-f,h,i,j), so that they can be used as words. Given the cross-linguistic typological propinquity between the SL and the RL and the common noun-formation pattern of the two systems, the structural analysis of the Romance nominals is readily attainable, resulting in the identification of the stem, its retention and eventually the replacement of the Romance endings with the Greek ones, with a view to ensuring their integration into the Greek morphology. Thus, the process of borrowing is restricted to the stem of the Romance word.

Regarding the second strategy, the basic premise can be grounded on the fact that social, economic and historical factors, which touch on extra-linguistic dynamics and have resulted in long-term intense contact and diffused bilingualism, have eased the detection of the stem by the native speaker and led to the substitution of Romance endings with Greek counterparts. Crucially, the direct transfer of stems corroborates the great importance of the morphological category of stem and its function in Greek morphology (cf. Ralli 2002, 2012a,b). In line with Ralli (2002, 2012a,b, 2014), the property of Greek morphology to be stem-based instigates the reanalysis in question, in that the words in the RL consist of a bound element, the stem, and an inflectional ending in case of inflection.

Critically, regardless of the way in which the borrowed elements are adjusted, their accommodation exposes the consistency of the final output of the linguistic innovations with the indigenous structural properties of the RL (cf. Ralli 2012a,b). Loanword integration points to the systematicity of the loanword-integration mechanisms in the recipient varieties which abide by the exigency in effect in the Greek system regarding the word-formation pattern, which dictates the combination of a stem with an inflectional ending. Thus, the system surfaces this endosystemic prerequisite materialized in the adjustment of Romance noun loanwords.

6.2 Gender assignment in Heptanesian, Cretan and Italiot

Semantic assignment rules are at work for human nominals in Italiot, Heptanesian and Cretan, encapsulated in the alignment of grammatical gender with the natural gender (sex), as supported by Anastassiadis-Symeonidis (1994) and Ralli (2002) for SMG. Compelled by this tendency, nouns bearing the feature [+human] and referring to a male entity are allocated the masculine gender value (2a), while those denoting a female entity are assigned the feminine gender (2c) (Ralli 2003: 103). The gender of the [+human] noun -masculine or feminine- in these varieties plays a primary role in its inclusion in an inflectional paradigm, which is always in agreement with its referent. Animacy and natural gender, as codified in grammatical gender by (Dahl 2000) are catalysts for the integration of nouns, corroborating the universal premise according to which gender has a semantic core (Aksenov 1984). The data validate the view that the gender of human nouns is semantically justifiable (Doleschal 2000). Thus, gender functions as a device of nominal classification in terms of the grammatical encoding of animacy, and 'humanness' in particular for Greek loanwords.

In the examined dialects, inanimate borrowings are assigned to any of the three genders by application of formal assignment rules that are based on the strict correlation between inflection and gender which is generally in force for later Greek. This corroborates Ralli's view (2002, 2003) according to which when the natural gender (male or female) does not play a role in the expression of grammatical gender, the grammatical gender (masculine, feminine or neuter) is deduced by the IC to which the noun belongs, which is denoted by the ending; hence, in Greek the determination of gender seems to be heavily dependent on morphological criteria relevant to inflection. Morphological assignment rules are in effect when the need of inflectional compliance of the loanwords with an ending item fitting an inflectional class of the recipient language emerges (cf. Christofidou 2003: 105), which applies to the second integration strategy analyzed in section 6.1. Moreover, Ralli's (2012a,b, 2013, 2014) assertion, that the inherent morphological properties of the recipient language are crucial for the integration of loanwords in a language affected by contact, is verified by our data.

The operation of phonological assignment rules is principally conspicuous in non-human nouns (cf. Corbett 1991: 79) in both dialectal systems. Gender assignment takes place in accordance with the perceived homophony and other phonologically related factors (cf. Clyne 1991: 170-2), which bears additional evidence to Anastassiadis-Symeonidis' (1994: 191) claim that the insertion of loanwords and the process of gender assignment are in harmony with the general trend of SMG which calls for agreement between the morpho-phonological indicators and the grammatical gender

on the [-animate]. The phonological similarity of the endings of the two systems (the so-called ‘interlingual correspondences’ in Weinreich (1953: 39-40) or ‘diaforms’ in Selinker (1992: 83-84)) assists the progress of loanword accommodation and the process of gender assignment (see also Melissaropoulou 2013; Ralli, Gkiouleka & Makri 2015; Makri 2015), thus enabling the transfer of words which corresponds to the first integration strategy examined in section 6.1.

It is noteworthy that in the dialects under examination, there is a one-to-one correspondence between gender and IC in Romance borrowings across the board. Even IC1 is strictly connected to the masculine gender value (see 2a,b: [IC1]), contrary to SMG in which IC1 includes both masculine and feminine nouns (see 1i). The linkage between a certain IC and a particular grammatical gender testifies to the fact that gender assumes the role of an inflection-categorization device, and thus perceived as an inflectional classifier (see Melissaropoulou (2013) for similar deductions on Cappadocian and Griko). Generally, there is a strong interconnection between grammatical gender and natural gender (sex) and between ICs and grammatical gender, which are synergistically employed to designate the masculine, the feminine and the neuter gender, empowering the inclusion of the nouns by priority in the corresponding ICs.

7. Conclusions

In the context of the observed linguistic changes, which are reflective of linguistic borrowing that takes place in a situation of intense or significant contact (Thomason & Kaufman 1988: 50; Ross 2003, 2006), the compelling consistency in the integration and gender assignment mechanisms displayed by all three dialects should be heightened, notwithstanding the multiformity of their sociolinguistic backgrounds. At this juncture, this paper shows that gender as a linguistic instrument enables linguists to delve into the linguistic coding of representations of the world and comprehend the grammatical organization of the language under examination (Aikhenvald 2000: 307).

Overall, this paper demonstrates that the integration of loans into a recipient linguistic system, which bears an overtly marked gender, may offer invaluable insights into grammatical gender assignment. In particular, the values of grammatical gender are overtly realized, since in the process of nativization, all the novelties are attributed to a grammatical gender which follows the Greek pattern of gender assignation. I have argued that the grammatical factors determining the assignment of gender value to loanwords in Greek are divided into semantic, morphological and phonological ones; hence, both a semantic and a morphological basis of gender assignment to loanwords are traceable in Greek. In general, gender serves as an inflectional classifier in the organization of nominal classification, on the grounds that nominal loanword inflection of the varieties under examination is organized according to Ralli’s (2000) division into inflectional classes.

Additionally, once loanword accommodation is in effect, the distinctness of the different ICs becomes evident, since loan nouns are distributed among the existing inflectional classes enriching them significantly. The speakers of the varieties in question treat borrowed words like the native ones, trying to integrate them into their inflectional system. To this end, the recipient systems resort to the available word-formation mechanisms in order to effect loanword accommodation. I have claimed that nouns of Romance origin are adopted by the three dialects in a uniform manner, i.e. through congruent strategies. Direct insertion is realized in two ways: firstly, only in case of the matching of the ending items between the two systems, does inflectional integration call for the borrowing of the whole Romance noun, i.e. both the root and the inflectional part (the inflectional ending). Secondly, morphological integration necessitates the adoption of the Romance root and the deletion of the ending item by the morphological system; then, the loans undergo reanalysis, and ultimately hellenicization with the addition of the appropriate inflectional ending. The dialectal data confirm Ralli’s (2012a,b, 2013, 2014) argument that loanword integration in Greek and the Greek dialects is constrained by the language’s intra-linguistic actuality, as borrowed words are modified to fit the Greek word pattern which is stem-based.

Bibliography

- Aikhenvald, A. Y. (2000) *Classifiers: a typology of noun categorization devices*. Oxford: Oxford University Press.
- Aikhenvald, A. Y. (2004) Gender. In: G. E. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan & S. Skopeteas (Eds.), *Morfologie/Morphology. Ein Handbuch zur Flexion und Wortbildung/A handbook on inflection and word formation*, 2 Halbband. Berlin: Walter de Gruyter, 1031-1045.
- Aksenov, A. T. (1984) K Probleme ěkstralingvističeskoj motivacii grammatičeskoj kategorii roda [On extralinguistic motivation of the grammatical category of gender]. *Voprosy jazykoznanija* 33 (1): 14-25.
- Anastassiadis-Symeonidis, A. (1994) *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής* [Neological borrowing in Modern Greek]. Thessaloniki.
- Anastassiadis-Symeonidis, A. & D. Chila-Markopoulou (2003) Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της Ελληνικής: μία θεωρητική πρόταση [Synchronic and diachronic tendencies in gender of Greek: a theoretical proposal]. In: A. Anastassiadis-Symeonidis, A. Ralli & D. Chila-Markopoulou (Eds.), *Θέματα Νεοελληνικής Γραμματικής: το Γένος* [Modern Greek Grammar issues: Gender]. Athens: Patakis, 13-56.
- Aronoff, M. (1998) Gender agreement as morphology. In: G. E. Booij, A. Ralli & S. Scalise (Eds.), *Proceedings of the first Mediterranean conference on morphology*. Patras: University of Patras, 7-18.
- Christofidou, A. (2003) Γένος και κλίση στην Ελληνική. Μια φυσική προσέγγιση [Gender and inflection in Greek. A natural approach]. In: A. Anastassiadis-Symeonidis, A. Ralli & D. Chila-Markopoulou (Eds.), *Θέματα Νεοελληνικής Γραμματικής: το Γένος* [Modern Greek Grammar issues: Gender]. Athens: Patakis, 100-131.
- Clyne, M. (1991) *Community languages: the Australian experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (2000) Language contact, lexical borrowing, and semantic fields. In: D. Gilbers, J. Nerbonne & J. Schaecken (Eds.), *Languages in contact*. Amsterdam-Atlanta GA: Rodopi, 73-86.
- Corbett, G. G. (1991) *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (2000) Animacy and the notion of semantic gender. In: B. Unterbeck, M. Rissanen, T. Nevalainen & M. Saari (Eds.), *Gender in grammar and cognition. I: Approaches to gender*. Berlin: Mouton de Gruyter, 99-115.
- De Mauro, T. (1963) *Storia linguistica dell' Italia unita*. Bari: Laterza.
- Doleschal, U. (2000) Gender assignment revisited. In: B. Unterbeck, M. Rissanen, T. Nevalainen & M. Saari (Eds.), *Gender in grammar and cognition. I: Approaches to gender. II: Manifestations of gender*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 117-165.
- Fanciullo, F. (2008) Gli italianismi del neo-greco. *L'Italia dialettale* 69: 1-41.
- Field, F. W. (2002) *Linguistic borrowing in bilingual contexts*. [Studies in language companion series 62]. Amsterdam: John Benjamins.
- Geerts, G. (1975) Het genus van Engelse leenwoorden in het Duits en in het Nederlands. In: R. Jansen-Sieben, S. Vriendt & R. Willemyns (Eds.), *Spel van zinnen; Album Van Loey*. Brussel: Ed. de l' Univ., 115-123.
- Haspelmath, M. (2008) Loanword typology: steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability. In: T. Stolz, D. Bakker & R. S. Palomo (Eds.), *Aspects of language contact: new theoretical, methodological and empirical findings with special focus on romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter, 43-62.
- Haugen, E. (1950) The analysis of the linguistic borrowing. *Language* 26 (2): 210-231.
- Haugen, E. (1958) Language contact. In: E. Sivertsen (Ed.), *Proceedings of the eighth international congress of linguistics*, Oslo, (August 5-9, 1960). Oslo: Oslo University Press, 772-785.
- Iacobini, C. & A. M. Thornton (1992) Tendenze nella formazione delle parole nell'italiano del ventesimo secolo. In: B. Moretti, D. Petrini & S. Bianconi (Eds.), *Linee di tendenza dell'italiano contemporaneo*. Roma: Bulzoni, 25-55.
- Ibrahim, M. H. (1973) *Grammatical gender: its origin and development*. The Hague: Mouton.
- Jakobson, R. (1962) Sur la theorie des affinites phonologiques entre des langues. In: S. Rudy (Ed.), *Roman Jakobson selected writings, vol. I*. The Hague: Mouton, 234-246.
- Maiden, M. & M. Parry (Eds.) (1997) *The dialects of Italy*. London: Routledge.
- Makri, V. (2015) Gender assignment to Romance nominal loans in Heptanesian. In: K. Fragkopoulou, F. Kalamida, T. Kardamas, K. Kordouli, M. Marinis, Ch. Panagiotou & N. Vassalou (Eds.), *Theoretical and*

- Applied Linguistics*, 3, *Proceedings of the 3rd Patras International Conference of Graduate students in Linguistics* (PICGL3, Patras, May 23-25, 2014). Patras: Laboratory of Modern Greek Dialects, 164-175.
- Makri, V. (2016) Language contact at the service of endogenous forces: a case study on neuterisation in Heptanesian. In: A. Ralli (Ed.), *Contact morphology in Modern Greek dialects*. Cambridge: Cambridge Scholars Press, 109-143.
- Meillet, A. (1921-1936) *Linguistique historique et linguistique générale*. Paris: Champion.
- Melissaropoulou, D. (2013) Reorganization of grammar in the light of the language contact factor: a case study on Griko and Cappadocian. In: M. Janse, B. Joseph, P. Pavlou, A. Ralli & M. Bağrıaçık (Eds.), *Studies in Modern Greek dialects and linguistic theory, Proceedings of the 5th international conference on Modern Greek dialects and linguistic theory*. Patras: University of Patras, 311-334.
- Poplack, S. & D. Sankoff (1984) Borrowing: the synchrony of integration. *Linguistics* 22: 99-135.
- Poplack, S., Pousada, A. & D. Sankoff (1982) Competing influences on gender assignment: variable process, stable outcome. *Lingua* 57: 1-28.
- Ralli, A. (1998) On the morphological status of inflectional features: evidence from Modern Greek. In: B. Joseph, G. Horrocks & I. Philippaki-Warbuton (Eds.), *Themes in Greek linguistics, Vol. 2*. Amsterdam: The John Benjamins, 51-74.
- Ralli, A. (2000) A feature-based analysis of Greek nominal inflection. *Γλωσσολογία/Glossologia* 11-12: 201-227.
- Ralli, A. (2002) The role of morphology in gender determination: evidence from Modern Greek. *Linguistics* 40 (3): 519-551.
- Ralli, A. (2003) Ο καθορισμός του γραμματικού γένους στα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής [Gender assignment in Modern Greek nouns]. In: A. Anastassiadis-Symeonidis, A. Ralli & D. Chila-Markopoulou (Eds.), *Θέματα Νεοελληνικής Γραμματικής: το Γένος* [Modern Greek Grammar issues: Gender]. Athens: Patakis, 57-99.
- Ralli, A. (2012a) Verbal loan blends in Italiot and Heptanesian: a case study of contact morphology. *Italia Dialettale: rivista di dialettologia Italiana* 73: 111-132.
- Ralli, A. (2012b) Morphology in language contact: verbal loanblend formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). In: T. Stolz, M. Vanhove, H. Otsuka & A. Urdze (Eds.), *Morphologies in contact (Studia Typologica)*. Berlin: Akademie Verlag, 185-201.
- Ralli, A. (2013) Romance verbal loans in Modern Greek dialects. In: M. Janse, B. Joseph, P. Pavlou, A. Ralli & M. Bağrıaçık (Eds.), *Studies in Modern Greek dialects and linguistic theory, Proceedings of the 5th international conference on Modern Greek dialects and linguistic theory*, Patras: University of Patras, 430-444.
- Ralli, A. (2014) On the Romance influence on Greek dialects. In: P. del Puente (Ed.), *Atti del Terzo Convegno "Parole per parlare e per parlare"*. Potenza: University of Potenza, 259-281.
- Ralli, A., Gkiouleka, M. & V. Makri (2015) Gender and inflection class in loan nouns integration. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 12 (3). *Special issue: A Festschrift for Pavol Štekauer*: 422-459.
- Ross, M. (2003) Diagnosing prehistoric language contact. In: R. Hickey (Ed.), *Motives for language change*. Cambridge: Cambridge University Press, 174-198.
- Ross, M. (2006) Metatypy. In: K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of language and linguistics* [2nd edition]. Amsterdam: Elsevier, 95-99.
- Selinker, L. (1992) *Rediscovering interlanguage*. London: Longman.
- Shields, K. (1979) A theory of gender change. *Glossa* 13: 27-38.
- Thomason, S. (2001) Contact-induced typological change. In: M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher & W. Raible (Eds.), *Language typology and language universals/Sprachtypologie und sprachliche Universalien: An international handbook// Ein internationales Handbuch*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1640-1648.
- Thomason, S. (2003) Contact as a source of language change. In: R. D. Janda & B. D. Joseph (Eds.), *A handbook of historical linguistics*. Oxford: Blackwell, 687-712.
- Thomason, S. & T. Kaufman (1988) *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Thornton, A. M. (1998) Quali suffissi nel "Vocabolario di Base"? In: F. A. Leoni, D. Gambarara, S. Gensini, F. Lo Piparo, & R. Simone (Eds.), *Ai limiti del linguaggio*. Roma-Bari: Laterza, 385-397.
- Wackernagel, J. (1926) *Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechisch, Lateinisch und Deutsch. Zweite Reihe*. Basel: Birkhäuser Verlag.

- Weinreich, U. (1953) *Languages in contact. Findings and problems*. The Hague: Mouton & Co.
- Wichmann, S. & J. Wohlgemuth (2008) Loan verbs in a typological perspective. In: T. Stolz, D. Bakker & R. S. Palomo (Eds.), *Aspects of language contact. New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter, 89-121.
- Winford, D. (2003) *An introduction to contact linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Winford, D. (2010) Contact and borrowing. In: R. Hickey (Ed.), *The handbook of language contact*. UK: Blackwell Publishing Ltd, 170-187.

Retroflexion of /l/ in Modern Greek dialects: the case of Aperathou (Naxos) dialect

Kalomoira Nikolou¹, Angelos Lengeris² & Maria Xefteri³
University of the Aegean¹, University of Thessaloniki², University of Athens³

1. Introduction

Aperathou dialect (henceforth ApN) is spoken in the north-eastern part of the island of Naxos, one of the islands that constitute the Cyclades island group in the Aegean Sea. The dialect exhibits an intriguing combination of both Cycladic and (western and eastern) Cretan linguistic features at all levels of grammar (Sigalas 1949; Oikonomidis 1952; Zevgolis 1998; Xefteri 2009), leading many dialectologists to assume that there is a Cretan-Cycladic linguistic unity (Newton 1972; Kontossopoulos 2000).

According to previous impressionistic descriptions of the ApN dialect, among the phonological features that resemble the Cretan dialect are (a) the extreme palatalization and (af)frication of velar consonants before the front vowels /i/ and /e/ (Zevgolis 1937, 1956, 1998; Sigalas 1949; Oikonomidis 1952; Kontossopoulos 2000; Xefteri 2009) and (b) the lenition of /t/ and /d/ to /θ/ and /ð/, respectively (Zevgolis 1937, 1956, 1998; Oikonomidis 1952; Xefteri 2009). In this paper, we examine yet another phonological feature of the dialect, specifically the retroflexion of the lateral /l/ before the [+back] vowels /a, o, u/. In this context, the lateral /l/ has a rhotic allophone, namely a retroflex approximant [ɭ]. The retroflex approximant is found in the north-eastern part of Naxos, more specifically in the villages Aperathou (Apiranthos), Danakos, and Triakatha/Moutsouna (Chatzidakis 1905; Zevgolis 1937, 1998; Sigalas 1949; Oikonomidis 1952). In traditional dialectal work, the retroflex approximant has generally been referred to as the ‘thick velar [ɭ]’ (Sigalas 1949; Oikonomidis 1952) or as a ‘type of a rhotic sound’ (Zevgolis 1937, 1998; Kontossopoulos 2000). Recent sociolinguistic work by Xefteri (2009, 2010, 2011) shows that the retroflex pronunciation constitutes the most typical and well-recognized feature of the ApN dialect, distinguishing it from other varieties spoken in Naxos.

Although very frequent in linguistic varieties such as American English, the retroflex approximant [ɭ] is a very uncommon sound in Europe only found in some Irish English and Dutch dialects (see Sebregts 2014). The retroflex approximant does not occur in Standard Modern Greek (SMG). SMG as well as Greek dialects have a rhotic phoneme, which is mostly realized as a tap [r] and occasionally as an approximant [ɭ] with varying places of articulation depending on context, prosodic position and speaker (Arvaniti 2007; Baltazani 2005; Baltazani & Nicolaidis 2012, 2013; Nicolaidis 2001; Nicolaidis & Baltazani 2011, 2013). The rhotic [r] is found in free variation with the lateral /l/ in Modern Greek varieties including SMG, a process known as delateralization, but this happens only in syllable coda position; e.g. [a.ðel.fós] ~ [a.ðer.fós] ‘brother’ (see Newton 1972).

Apart from surfacing in ApN, the retroflex approximant [ɭ] is also attested in central and western Crete with the villages of Anogeia and Sfakia being most frequently cited in the literature as having it in their systems (Pangalos 1955; Kontossopoulos 1972, 2000; Newton 1972; Trudgill & Mansfield 1994; Kappa & Vergis 2011; Vergis 2012). In a recent experimental study, Lengeris et al. (2014) reported that the western Cretan retroflex approximant differs from the standard [ɭ] pronunciation in terms of first (F1) and third (F3) formant frequencies.

The present study examines the allophonic realization of the lateral approximant /l/ as a retroflex approximant [ɭ] in the ApN dialect with the goals of (a) determining the phonological environments which favor its occurrence, e.g. following vowel, syllable and word position, stressed vs unstressed syllable, (b) comparing the acoustic characteristics of the retroflex approximant with the standard [ɭ]

pronunciation in the dialect, and (c) comparing the acoustic characteristics of the retroflex ApN allophone with the Cretan one.

2. Methodology

2.1 Dialectal speakers and speech elicitation

Six speakers of the dialect (3 female and 3 male) with a mean age of 81 years (range = 77-88 years) were recorded conversing freely with a native speaker of the dialect. All speakers were permanent inhabitants of Aperathou village and had received basic education. Male speakers were occupied with emery mining, stock raising, agriculture and building construction and female speakers with household. None of the informants had spent a period of more than six months away from his/her village. Each conversation revolved around informants' hobbies, work, family and village and lasted approximately thirty minutes.

2.2 Acoustic analysis

Acoustic analysis was performed in PRAAT (Boersma & Weenink 2008). The duration of [l], [ɭ] (in cases where /l/ was realized as a retroflex) and /r/ (duration of closure) was measured from spectrograms, from the onset to the offset of periodic energy in F2. The F1, F2 and F3 formant frequencies were measured at the centre of [l] and [ɭ] (in cases where /l/ was realized as a retroflex).

3. Results

3.1 Frequencies and environments

Table 1 shows the number of the allophonic realizations of underlying /l/ and /r/ by speakers of the ApN dialect (collapsed across gender since there were no gender-induced differences in our results). Focusing on the realizations of underlying /l/, there were 92 standard [l] and 144 dialectal [ɭ] realizations. From the 92 standard [l] realizations only 8 occurred before back vowels /a, o, u/; in this environment, speakers predominantly preferred the dialectal [ɭ] over the standard realization (144 times vs 8 times). As expected, the 144 dialectal realizations never occurred before front vowels /i, e/ and their use was restricted only before back vowels /a, o, u/. Speakers of the ApN dialect therefore showed an extensive use of the retroflex allophone before back vowels.

Context	Underlying /l/		Underlying /r/
	Alveolar lateral approx. [l]	Retroflex approx. [ɭ]	Alveolar tap /r/
_i	24	0	34
_e	60	0	18
_a	6	93	55
_o	2	41	22
_u	0	10	2
Total	92	144	131

Table 1: Allophonic realizations of underlying /l/ and /r/ by speakers of the ApN dialect as a function of the following vowel.

With respect to its phonological distribution, the retroflex allophone [ɻ] occurred in prevocalic (CV) and intervocalic (VCV) position within the word. Looking at the data in more detail, the retroflex allophone occurred in word-initial (1a, e), word-medial (1d) and word-final position (1b, c), in stressed (1c, e) and unstressed syllables (1a, b, d), as well as in consonant clusters (1e), as can be seen in the following examples drawn from our corpus:

(1)	SMG	ApN	Gloss	Speaker
a.	[lu.kú.mi]	[ɻu.kú.mi]	‘Turkish delight’	(F1)
b.	[kó.ka.la]	[kó.ka.ɻa]	‘bones’	(M3)
c.	[m̩na.ló]	[m̩na.ɻó]	‘mind’	(M3)
d.	[po.li.lo.γó]	[po.li.ɻo.γó]	‘talk too much’	(F1)
e.	[ɻlá.stra]	[ɻlá.stra]	‘flower pot’	(F1)

However, when the underlying lateral /l/ occurred in syllable coda position, the picture was different. As shown in (2), the process of retroflexion was blocked in postvocalic (VC) positions. In this environment, laterals conformed to the delateralization¹ process that applies to SMG too and were realized as [r], which is also reflected in orthography, e.g. κάρτσα [kár.tsa] ‘sock’. The examples in (2c-e) are taken from our corpus while complementary data in (2a, b) are taken from written dialectal sources (Oikonomidis 1952: 223; Newton 1972: 112).

(2)	SMG	ApN	Gloss
a.	[vól.ta]	[vól.ta]	‘stroll’
b.	[kál.tsa]	[kár.tsa]	‘sock’
c.	[kól.pos]	[kór.pos]	‘stroke’
d.	[vál.te]	[e.vár.te]	‘put:2.PL.IMP’
e.	[á.ɣal.ma]	[á.ɣar.ma]	‘statue’

Based on the above, it is safe to assume that the emergence of retroflexion in the ApN dialect through the assimilatory influence of a following back vowel context is position-dependent.² It has been claimed that, based on phonetic (articulatory) criteria, retroflex consonants are typologically marked (Hamann 2003)³ and hence their occurrence is restricted to certain salient (prominent) positions within the word, i.e. in syllable onsets rather than in syllable codas (Steriade 1995). In other words, syllable codas do not license the retroflex approximant because they are less prominent (non-privileged) compared to other syllable positions. This is typically discussed under the heading of *positional privilege* and is documented in many languages for many different positions of privilege (see Steriade 1995; Beckman 1997, 1998). This blocking of retroflexion in the ApN dialect can therefore be seen as a case of positional neutralization, which explains why an unmarked segment, in this case the rhotic tap [r], occurs in syllable coda position.

¹ Although /l/ retroflexion is attested only in the ApN dialect, the application of the delateralization process in syllable coda position also occurs in all varieties spoken in Naxos island (for examples see Imellos 1963; Probonas 1968).

² For an alternative account of delateralization and retroflexion of the alveolar lateral /l/ in Cretan dialect see Kappa & Vergis (2011). According to their analysis /l/ delateralization and retroflexion is not dependent on the prosodic position, but is instead licenced-by-cue and may be viewed as an enhancement of perceptual salience.

³ According to Hamann (2003: 4) ‘the markedness of a segmental class is often explained phonetically by its articulatory complexity: a segmental class is marked because it is more difficult to articulate compared to a class that it is easier to articulate. Applying this articulatory grounding of markedness to the class of retroflexes, it can be stated that retroflexes are more marked than apical alveolars (or dentals), since retroflexes involve a raising and displacement of the tongue tip towards the post-alveolar region, whereas an apical alveolar involves only a tongue tip raising. The articulatory complexity can hence account for the restricted occurrence of the retroflex class’.

3.2 Acoustic analysis

Figure 1 displays the mean duration (in seconds) of the standard [l] and the dialectal [ɭ] realization of /l/ in the ApN dialect. The mean duration of the rhotic [r] is also given for comparison. The standard and the dialectal realization did not differ in terms of duration (0.052 sec vs 0.054 sec respectively), $p > 0.05$. In addition, both the standard and the dialectal realization were significantly longer than [r] (0.25 sec), $p < 0.01$.

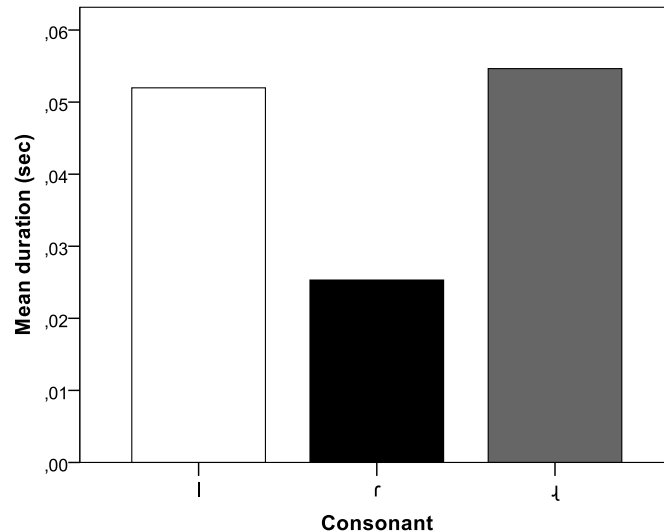

Figure 1: Mean duration (sec) of [l], [ɭ] and [r] in the ApN dialect.

Figures 2-4 display the F1-F3 frequencies (Hz) for the standard [l] and the dialectal [ɭ] realization of /l/ by speakers of the ApN dialect. The dialectal realization had a higher F1 than the standard one (578 Hz vs 502 Hz respectively), $p < 0.01$ (Figure 2). In terms of F2, there was no difference between the standard [l] and the dialectal [ɭ] realization (1710 Hz vs 1652 Hz respectively), $p > 0.05$ (Figure 3). Finally, the dialectal realization had a lower F3 than the standard realization (2212 Hz vs 2531 Hz respectively), $p < 0.01$ (Figure 4). The results therefore confirmed that the standard and the dialectal allophone differed in terms of F1 and F3 frequencies. The difference in F3 between [l] and [ɭ] is particularly important because this lowering of F3 contributes to the perception of ‘rhoticity’ (see e.g. Ladefoged 2003; Lindau 1985).

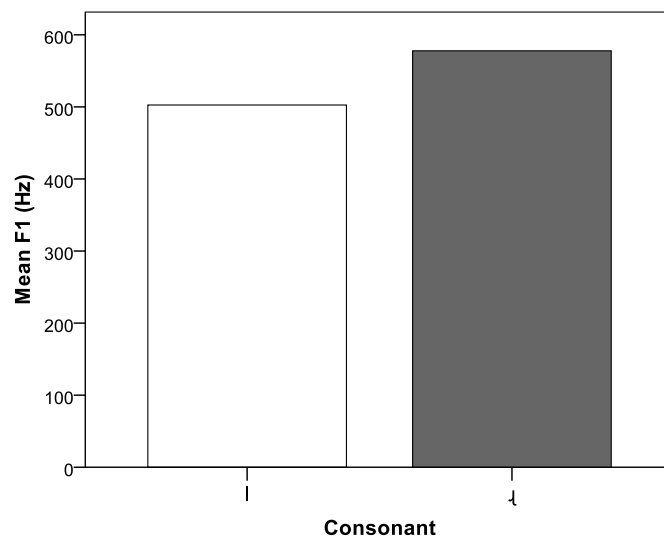

Figure 2: Mean F1 (Hz) of /l/ and [ɭ] in the ApN dialect.

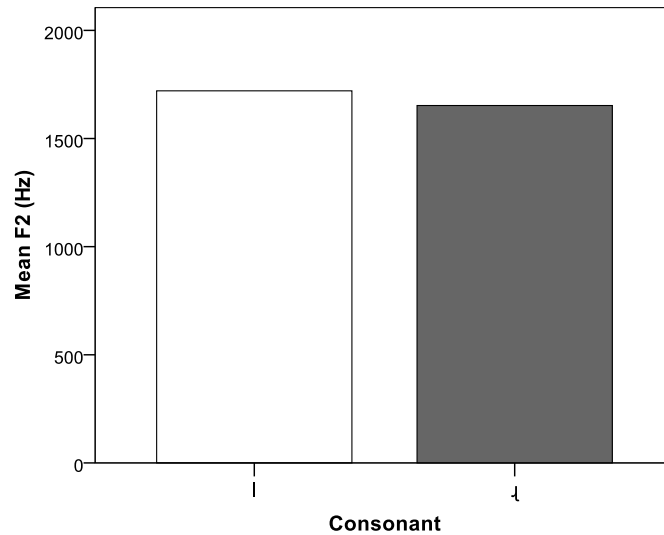

Figure 3: Mean F2 (Hz) of /l/ and [ɭ] in the ApN dialect.

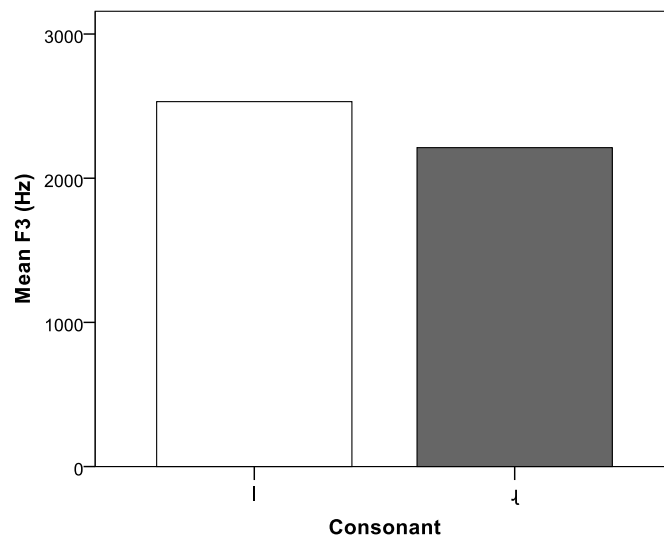

Figure 4: Mean F3 (Hz) of /l/ and [ɭ] in the ApN dialect.

3.3 A comparison of the ApN and the Cretan retroflex allophone

As mentioned in the introduction, Lengeris et al. (2014) examined the phonetics and phonology of the western Cretan retroflex allophone. Given the similarities between the ApN and the Cretan dialect, it is worth comparing the results of the two studies. Table 2 shows the frequencies of the realizations of the underlying /l/ and /r/, as they appear in western Crete, reported in Lengeris et al. (2014) (data from 5 male speakers). When compared to the results of the current study (see 3.1, Table 1), it can be seen that in both dialects the retroflex allophone occurs exclusively before back vowels. One important difference between the two dialects is that the use of retroflexion is much more extended in the ApN dialect. Out of 150 instances, where the underlying /l/ appeared before back vowels /a, o, u/ in our corpus, the retroflex approximant was used 144 times (96% of instances) and the standard alveolar approximant was used only 6 times (4% of instances). Out of 104 instances where the underlying /l/ appeared before back vowels in the corpus collected by Lengeris et al. (2014), the retroflex approximant was used 60 times (58% of instances) and the standard alveolar approximant was used 44 times (42% of instances).

Context	Underlying /l/		Underlying /r/
	Alveolar lateral approx. [l]	Retroflex approx. [ɭ]	Alveolar tap [ɾ]
_i	36	0	48
_e	57	0	27
_a	32	36	71
_o	8	19	40
_u	4	5	4
Total	137	60	190

Table 2: Allophonic realizations of underlying /l/ and /r/ produced by speakers of the western Cretan dialect as a function of the following vowel (from Lengeris et al. 2014).

Although a direct comparison of the two studies in terms of the acoustics of the retroflex allophone is not possible, it seems that the retroflex allophone manifests itself similarly in the two dialects. Its duration was 0.54 sec in the ApN dialect vs 0.56 sec in the western Cretan dialect. As for the F1-F3 formant frequencies, the F1 was 578 Hz vs 496 Hz, the F2 was 1652 Hz vs 1401 Hz, and the F3 was 2212 Hz vs 1979 Hz in the two dialects, respectively. Note that, since half of the speakers in our study were women, whose formant frequencies are higher than men due to their proportionately shorter vocal tracts, we expect the means for F1-F3 to be higher than those reported by Lengeris et al. (2014), who recorded only male speakers of the western Cretan dialect.

4. Discussion

This study examined the phonetics and phonology of /l/ delateralization and retroflexion in the ApN dialect, a dialectal feature which is very prominent in this Cycladic variety of Modern Greek (Xeferi 2009, 2010). The results confirmed previous impressionistic descriptions that the retroflex approximant [ɭ] occurs before back vowels /a, o, u/ (Sigalas 1949; Oikonomidis 1952; Zevgolis 1937, 1998; Kontossopoulos 2000; Xeferi 2009, 2010, 2011). In addition, it was found that both male and female ApN speakers used it extensively in this context (144 retroflex [ɭ] vs 8 standard [l] realizations). The retroflex allophone differed from the standard one in terms of F1 (higher) and F3 (lower) which provides experimental evidence for retroflexion in the ApN dialect.

Focusing on the phonological distribution of the retroflex allophone, it appeared in word-initial, word-medial and word-final position, in stressed and unstressed syllables and in consonant clusters. Retroflexion was blocked in syllable coda position, where the lateral approximant conformed to delateralization process that applies to SMG and was realized as [ɾ] instead of [ɭ], e.g. [vóɾ.ta] ‘stroll’ instead of *[vóɭ.ta]. Following (Steriade 1995; Beckman 1997, 1998), this blocking of retroflexion in ApN can be attributed to the fact that, since syllable onsets are more prominent than syllable codas, they license the occurrence of the typologically marked retroflex allophone.

Compared to western Cretan speakers (Lengeris et al. 2014), speakers of the ApN dialect used the retroflex allophone much more often in their speech (58% vs 96% of the time, respectively). The acoustic characteristics of the retroflex allophone (and more importantly the relative values of the standard vs the dialectal allophone) were similar in the two dialects. Our results therefore provide the first experimental analysis of the ApN retroflex allophone and support a close resemblance between the dialects spoken in Aperathou Naxos and western Crete, at least as far as the use of retroflexion is concerned. Future work could experimentally compare the two dialects in terms of other phonological features they share, e.g. extreme palatalization and (af)frication of velar consonants before the front vowels and lenition of /t/ and /d/, in order to be conclusive as to the degree of resemblance between the ApN and the western Cretan dialect.

References

- Arvaniti, A. (2007) Greek phonetics: the state of the art. *Journal of Greek linguistics* 8: 97-208.
- Baltazani, M. (2005) Phonetic variability of the Greek rhotic sound. Poster presented at *Phonetics and Phonology in Iberia (PaPI)* 05. Barcelona, Spain.
- Baltazani, M. & K. Nicolaidis (2012) Production of the Greek rhotic in initial and intervocalic position: an acoustic and electropalatographic study. In: Z. Gavriilidou, A. Efthymiou, E. Thomadaki & P. Kambakis-Vougiouklis (Eds.), *Selected papers of the 10th international conference on Greek linguistics*. Komotini: Democritus University of Thrace, 141-152.
- Baltazani, M. & K. Nicolaidis (2013) The many faces of /r/. In: S. Lorenzo & V. Alessandro (Eds.), *Rhotics. New data and perspectives*. Bosen Bolsano: Bu Press, 125-144.
- Beckman, J. (1997) Positional faithfulness, positional neutralization & Shona vowel harmony. *Phonology* 14: 1-46.
- Beckman, J. (1998) *Positional faithfulness*. Ph.D. thesis. Amherst: University of Massachusetts.
- Boersma, P. & D. Weenink (2008) *Praat: doing phonetics by computer*. <http://www.praat.org>.
- Chatzidakis, G. (1905) Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά Α' [Medieval and Modern Greek]. Αθήνα: Σακελλάριος.
- Hamann, S. (2003) *The phonetics and phonology of retroflexes*. Ph.D. thesis. Utrecht: LOT.
- Imellos, S. (1963) Γλωσσογεωγραφικά τινα εκ Νάξου [Aspects of dialect geography in Naxos]. *Αθηνά* 67: 33-46.
- Kappa, I. & N. Vergis (2011) Delateralization and retroflexion in the Cretan dialect: a case study. In: M. Janse, B. Joseph, P. Pavlou & A. Ralli (Eds.), *Studies in Modern Greek dialects and linguistic theory. Proceedings of the 3rd international conference of Modern Greek dialects and linguistic theories*. Nicosia: Kykkos Cultural Research Centre, 47-57.
- Kontossopoulos, N. (1972) Ενόργανος μελέτη κρητικών τινών φθόγγων [Instrumental study of some Cretan sounds]. *Κρητικά Χρονικά* 24: 448-464.
- Kontossopoulos, N. (2000) *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής* [Modern Greek dialects and idioms]. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Ladefoged, P. (2003) *Phonetic data analysis*. Oxford: Blackwell.
- Lengeris, A., Kappa, I., Paracheraki, N. & K. Sipitanos (2014) On the phonetics and phonology of retroflexion in the (western) Cretan dialect. In: G. Kotzoglou, K. Nikolou, E. Karantzola, K. Frantzi, I. Galantomos, M. Georgalidou, V. Kourti-Kazoulis, Ch. Papadopoulou & E. Vlachou (Eds.), *Selected papers of the 11th international conference on Greek linguistics*. Rhodes: University of the Aegean, 874-883.
- Lindau, M. (1985) The story of /r/. In: V. Fromkin (Ed.), *Phonetic linguistics: essays in honor of Peter Ladefoged*. Orlando: Academic Press, 157-168.
- Newton, B. E. (1972) *The generative interpretation of dialect. A study of Modern Greek phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nicolaidis, K. (2001) An electropalatographic study of Greek spontaneous speech. *Journal of the international phonetic association* 31 (1): 67-85.
- Nicolaidis, K. & M. Baltazani (2011) An electropalatographic and acoustic study of the Greek rhotic in /Cr/ clusters. In: W. Lee & E. Zee (Eds.), *Proceedings of the 17th ICPHS*. Hong Kong: City University of Hong Kong, 1474-1478.
- Nicolaidis, K. & M. Baltazani (2013) The Greek [r] in /rC/ sequences: an acoustic and electropalatographic study. In: L. Nikolaos, T. Alexiou & A. Sougari (Eds.), *Selected papers of the 20th international symposium of theoretical and applied linguistics*. London: Versita de Gruyter, 157-176.
- Oikonomidis, D. (1952) Περί του γλωσσικού ιδιώματος Απειράνθου Νάξου [On Aperathou Naxos dialect]. *Αθηνά* 56: 215-275.
- Pangalos, G. (1955) *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης* [On the Cretan dialect]. Αθήνα.
- Probonas, I. (1968) Η γλώσσα των ναξιακών εγγράφων (1433-1837) και το παλαιότερον ναξιακόν ιδίωμα [The language of the Naxian documents (1433-1837) and the early Naxos dialect]. *Επετηρίδα Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*. Αθήνα.
- Sebregts, K. (2014) *The sociophonetics and phonology of Dutch r*. Ph.D. thesis. Utrecht: LOT.
- Sigalas, A. (1949) Γλωσσικά ιδιώματα και εποικισμοί της Νάξου [Dialects and settlements of Naxos]. *Ναξιακόν Αρχείον* 15: 192-216.

- Steriade, D. (1995) Underspecification and markedness. In: J. A. Goldsmith (Ed.), *The handbook of phonological theory*. Oxford: Blackwell, 114-174.
- Trudgill, P. & P. Mansfield (1994) A sex-specific linguistic feature in a European dialect. *Multilingua* 13 (4): 181-186.
- Vergis, N. (2012) Women, language and stereotypes: evidence from a rural community of Greece. In: G. Fragaki, T. Georgakopoulos & C. Themistocleous (Eds.), *Current trends in Greek linguistics*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 148-176.
- Xeferi, M. (2009) Κοινωνιογλωσσική προσέγγιση του ιδιώματος τ' Απεράθου Νάξου (όπως διατηρείται στην Αθήνα) [A sociolinguistic approach of Aperathou Naxos dialect (as preserved in Athens)]. In: N. Lavidas, E. Nouhoutidou et al. (Eds.), *Proceedings of the 4th Athens postgraduate conference of the faculty of philology*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 251-260.
- Xeferi, M. (2010) Στάσεις απέναντι στο απεραθίτικο ιδίωμα. Απόψεις των νεότερων γενεών τ' Απεράθου απέναντι στη γλωσσική επιλογή και χρήση [Attitudes towards Aperathou dialect. A viewpoint of Aperathou younger generations concerning language choice and use]. In: E. Vrinioti, T. Georgakopoulos, C. Themistocleous et al. (Eds.), *Proceedings of the 5th Athens postgraduate conference of the faculty of philology*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 212-221.
- Xeferi, M. (2011) Η ταυτότητα του (συν)ομιλητή ως ερμηνευτική μεταβλητή στη γλωσσική επιλογή. Η περίπτωση του ιδιώματος τ' Απεράθου Νάξου [The interlocutor's identity as an explanatory variable in language choice. The Aperathou Naxos case]. In: G. Giannoulis, E. Korre et al. (Eds.), *Ναξιακά-Επετηρίδα Ομοσπονδίας Ναξιακών Συλλόγων*, τχ. 1. Αθήνα: Εκδόσεις Graphopress, 385-402.
- Zevgolis, G. (1937) *Το σύγχρονο λαϊκό τραγούδι στην Απείρανθο της Νάξου* [The contemporary folklore song in Aperathou Naxos]. Αθήνα. [republished in: Zevgolis, G. (2006). Γλωσσικά φαινόμενα από τα ιδιώματα της Νάξου [Linguistic phenomena of Naxos dialects]. In: M. Vardanis et al. (Eds.) *Φιλολογικά και Λαογραφικά Μελετήματα* [Literary and folkloristic studies]. Αθήνα, 53-103].
- Zevgolis, G. (1956) Γλωσσικά φαινόμενα από τα ιδιώματα της Νάξου [Linguistic phenomena of Naxos dialects]. *Mélanges Merlier* (Institut Français d' Athènes), tome II. Αθήνα. [republished in: Zevgolis, G. (2006). Γλωσσικά φαινόμενα από τα ιδιώματα της Νάξου [Linguistic phenomena of Naxos dialects]. In: M. Vardanis et al. (Eds.) *Φιλολογικά και λαογραφικά μελετήματα* [Literary and folkloristic studies]. Αθήνα, 21-37].
- Zevgolis, G. (1998) *Έποικοι κρητικοί στ' Απεράθου της Νάξου* [Cretan settlers in Aperathou Naxos]. Αθήνα.

Το ρηματικό επίθημα **-(ι)σκ-** στην Καππαδοκική

Νικόλαος Παντελίδης
Πανεπιστήμιο Αθηνών

1. Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας συμβολής είναι η παρουσίαση (με βάση τις πηγές και τις μελέτες) της χρήσης του ρηματικού επιθήματος **-(ι)σκ-** στα καππαδοκικά ιδιώματα (συμπεριλαμβανομένων των Σιλλιώτικων και των Φαρασιώτικων), η διερεύνηση της προέλευσής του καθώς και η ανασύνθεση των μεταβολών που οδήγησαν στην καταγραφείσα κατανομή του τόσο στο ρηματικό σύστημα της Καππαδοκικής συνολικά, όσο και εντός των ρηματικών κλιτικών τύπων. Διερευνάται επίσης η πιθανότητα επίδρασης της Τουρκικής επί της ποικιλίας της Σίλλης, η οποία εμφανίζει μια ιδιάζουσα συσσώρευση κλιτικών επιθημάτων (με τη συμμετοχή του **-ισκ-**) σε κλιτικούς τύπους τόσο ενεργητικής όσο και μεσοπαθητικής (βλ. πιο κάτω ενότητα 5).

2. Το υλικό

Το υλικό προήλθε κυρίως από τις δημοσιευμένες μελέτες επί των καππαδοκικών ποικιλιών (Ανδριώτης 1948· Κωστάκης 1968, μεταξύ άλλων), την εκτενή μελέτη του Dawkins *Modern Greek in Asia Minor* (1916) και τα διαλεκτικά κείμενα που δημοσιεύονται στις παραπάνω και σε αρκετές άλλες μελέτες και έντυπα.¹

3. Το επίθημα στις διάφορες καππαδοκικές ποικιλίες

3.1 Το επίθημα **-ισκ-** σχηματίζει γενικά σε όλες τις καππαδοκικές ποικιλίες το θέμα του μη συνοπτικού παρωχημένου (παρατατικού) στην ενεργητική φωνή τόσο στα ρήματα της κλιτικής τάξης 1 («βαρύτονα»), ενώ σε ορισμένες ποικιλίες μπορεί να εμφανίζεται και σε ρήματα της κλιτικής τάξης 2 («οξύτονα»). Εμφανίζεται, ανάλογα και με την ποικιλία, με αρκετές διαφορετικές μορφές: **-ισκ-**, **-ισκ-**, **-ιῤῥ-**, **-ικσ-** (**-ιζ-**),² ενώ κατά τόπους εντοπίζονται μικρότερες ή μεγαλύτερες διαφορές στη χρήση του, ιδιαίτερα μεταξύ των Σιλλιώτικων και των υπολοίπων ιδιωμάτων. Τέλος, οι ρηματικοί κλιτικοί τύποι που είναι σχηματισμένοι με το συγκεκριμένο επίθημα δεν εμφανίζουν αύξηση. Παραδείγματα:

Ρήματα της κλιτικής τάξης 1 («βαρύτονα»)

- (1) γράφτ-ισκ-α 'έγραφα' (Σύλατα)
- (2) βρίσκ-ισκ-α 'έβρισκα' (Φλογητά)
- (3) πλύν-ισκ-α 'έπλενα' (Semendere)
- (4) δίν-ισκ-α 'έδυνα' (Σίλλη)
- (5) κόφτ-ιῤῥ-α 'έκοβα' (Ουλαγάτς)
- (6) λέ-ιζ-α 'έλεγα' (Μαλακοπή)
- (7) τρώ-ιζ-α 'έτρωγα' (Σύλατα)

¹ Το διαλεκτικό υλικό συγκεντρώθηκε, ψηφιοποιήθηκε και μεταγράφηκε στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος *AMiGre*: «Πόντος, Καππαδοκία, Αίβαλι: Στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής», που χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα ΘΑΛΗΣ.

² Στο παρόν κείμενο θα χρησιμοποιείται το σύμβολο *ῥ* για την απόδοση του άηχου ουρανοφατνιακού διαρκούς [ʃ] και το σύμβολο *ῥ̣* για την απόδοση του αντίστοιχου ηχηρού [ʒ].

- (8) παίν-ιξ-α ‘πήγαινα’ (Μιστί)

Χρησιμοποιείται επίσης και σε μερικά μη συνοπτικά ρηματικά θέματα που ήδη περιέχουν παλαιό επίθημα:

- (9) φέγ-ν-ω : φέγν-ιξκ-α ‘φεύγω: έφευγα’

Σε Ουλαγάτς και Φερτάκαινα στον παρατατικό ρημάτων της κλιτικής τάξης 2 («οξύτωνων»):

- (10) πούλειν-ιξg-α ‘πουλούσα’ (Ουλαγάτς)
λάλειν-ιξg-α ‘λαλούσα’ (Ουλαγάτς)
- (11) λάλειν-ιξκ-α ‘λαλούσα’ (Φερτάκαινα)
πορπάδειν-ιξκ-α ‘περπατούσα’ (Φερτάκαινα, επίσης χωρίς το επίθημα *-ισκ-*: *πορπάδειν-α*)

Ο συγκεκριμένος, πλεοναστικός στην αρχική φάση τουλάχιστον, σχηματισμός προέκυψε από την παρέκταση με *-ισκ-* του παλαιότερου θέματος του παρατατικού σε *-ειν-*. Το θέμα σε *-ειν-* ανάγεται με τη σειρά του στην επέκταση νέας δομής από το 3.ΕΝΙΚ. σε ολόκληρο το κλιτικό παράδειγμα του παρατατικού ύστερα από επανάλυση του τύπου του 3.ΕΝΙΚ. (βλ. και Οικονομίδη 1958: 324-325), π.χ.:

- (12) *ελάλουν ελάλεις ελάλει* → *ελάλει-ν*³ → επανάλυση σε *ελάλειν-* (με νέο θέμα *λαλειν-*) → προσάρτηση του κλιτικού επιθήματος *-ε* του 3.ΕΝΙΚ. παρελθοντικών χρόνων (π.χ. *ελάλειν-ε*) → επέκταση του νέου θέματος σε ολόκληρο το κλιτικό παράδειγμα (*ελάλειν-α, ελάλειν-ες, ελάλειν-αμε* κ.λπ.).

Οι μεταβολές στο (12) είναι κοινές για την Καππαδοκική και τη συγγενική της Ποντιακή, στην οποία επίσης έχουμε παρατατικό *ελάλ(ει)να*. Ο σχηματισμός αυτός έχει επίσης και στις δύο διαλέκτους επεκταθεί σε ρήματα της κλιτικής τάξης 1 («βαρύτονα»), π.χ. ποντ. *εθέλ-ν-α* ‘ήθελα’, σιλλ. *κρύβειν-α* ‘έκρυβα’. Έχουν καταγραφεί επίσης δείγματα χρήσης του επιθήματος *-ισκ-* σε ρήματα της κλιτικής τάξης 2 («οξύτονα») προσαρτημένου απευθείας στην αρχική ρηματική βάση (χωρίς το στοιχείο *-ειν-*):

- (13) τάβρ-ιξκ-α ‘τραβούσα’ (Αξός)
θώρ-ιξκ-α ‘θωρούσα’ (Τελμησσός)

Καταγράφονται τέλος και μερικοί ενεστωτικοί σχηματισμοί με μη ετυμολογική παρουσία του επιθήματος *-ισκ-*, οι οποίοι πιθανόν δημιουργήθηκαν με βάση τον παρατατικό (Dawkins 1916: 129’ Costakis 1964: 53):

- (14) φερ-ιξκ-ω ← φέρ-ιξκ-α ‘φέρνω’
βγαλλ-ιξκ-ω ← βγάλλ-ιξκ-α ‘βγάζω’

3.2 Το status του επιθήματος στην Καππαδοκική

- (α) Πρόκειται για ένα καθαρά κλιτικό και όχι παραγωγικό μόρφημα.
(β) Είναι δείκτης όψης + χρόνου [-συνοπτικό, +παρωχημένο] (παρατατικός).
(γ) Εμφανίζεται σε ελάχιστους παλαιούς και πολύ λίγους νεότερους ενεστώτες της κλιτικής τάξης 1 («βαρύτονα»), επομένως δεν είναι πιθανό η παρουσία του στον παρατατικό να

³ Πρόκειται για το αρχαίο *-ν- έφελκυστικόν*, π.χ. *έφερην, έίπεν* κ.λπ.

εντάσσεται, όπως ουσιαστικά είχε υποθέσει ο Hatzidakis (1892: 165), στο πλαίσιο του σχηματισμού του θέματος του μη συνοπτικού συνολικά, ανεξαρτήτως της κατηγορίας του χρόνου, όπως συμβαίνει με τα ρήματα της κλιτικής τάξης 1 στην Κοινή Νεοελληνική και τις περισσότερες νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες.

3.3 Σε αρκετές νεοελληνικές ποικιλίες του βορρά έχουν επίσης καταγραφεί σχηματισμοί παρατατικού με το στοιχείο *-(ε)σκ-* (Παπαδόπουλος 1927: 89· Τσοπανάκης 1950: 287-288):

- (15) **Σέρρες**
επλυνέσκα
εραφτέσκα ‘έραβα’
μαγειρεύεσκαν
- (16) **Μεσολακκιά (πρώην Λακκοβίκια) Σερρών⁴**
έκανσκα
έβανσκα
έφτιανσκα
- (17) **Σιάτιστα**
μαθαίνου : μάθνισκα
παθαίνου : πάθνισκα
μένου : έμνισκα
πιθαίνου : πέθνισκα
- (18) **Αδριανούπολη**
έπλυνισκα
- (19) **Αίνος**
έλιγισκα ‘έλεγα’
- (20) **Μελένικο**: σε ρήματα σε *-αίνω*

Η κατανομή του παρατατικού με το στοιχείο *-(ε)σκ-* στις παραπάνω ποικιλίες είναι πιο περιορισμένη σε σύγκριση με τα καππαδοκικά ιδιώματα, όπου είναι σε υψηλό βαθμό παραδειγματοποιημένος. Οι καππαδοκικοί σχηματισμοί δεν σχετίζονται με τους βορειοελληνικούς, αλλά προέκυψαν από ανεξάρτητες εξελίξεις, δεδομένης και της απουσίας ιδιαίτερης ιστορικής σύνδεσης μεταξύ Καππαδοκικής και των παραπάνω βορειοελληνικών ποικιλιών, καθώς και επαφής των ομιλητών τους, και της μεγάλης γεωγραφικής απόστασης μεταξύ τους. Στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων η χρήση του επιθήματος *-ισκ-* στην Καππαδοκική επεκτάθηκε από τα ρήματα της τάξης 1 («βαρύτονα») στην τάξη 2 («οξύτονα»).

Σε άλλες γεωγραφικές ποικιλίες της Νέας Ελληνικής (π.χ. Κυπριακή⁵) το επίθημα σχηματίζει μη συνοπτικό θέμα ανεξαρτήτως χρονικής βαθμίδας. Δεν μπορεί στο σημείο αυτό να γίνει εκτενής αναφορά στο ζήτημα αυτό.

⁴ Συγκεκριμένα στο ιδίωμα της Μεσολακκίας Σερρών, ο σχηματισμός (με βάση το εξετασθέν υλικό) φαίνεται να περιορίζεται στα συγκεκριμένα ρήματα.

⁵ Στην Κυπριακή το επίθημα παρήγαγε μη συνοπτικά ρηματικά θέματα από τον αρχικό αορίστο ρημάτων κυρίως με βάση σε /n/, π.χ. *πλυνν-ίσκ-ω*, *μεγαλυν-ίσκω*, γεγονός που σε αρκετές περιπτώσεις πιθανόν συνδέεται και με τη σύμπτωση συνοπτικού (αορίστου) και μη συνοπτικού παρωχημένου (παρατατικού) ή συνοπτικής και μη συνοπτικής υποτακτικής, π.χ. *έ-βάρυν-ον* (παρατ.) → νεοελλ. *ε-βάρυν-α*, και αορ. *έ-βάρυν-α* > νεοελλ. *ε-βάρυν-α*, συνοπτική υποτ. *βάρυν-ω* : μη συνοπτική υποτ. *βάρυν-ω* (βλ. Συμεωνίδη 2006: 235-236). Σε ό, τι αφορά την Ποντιακή δεν ανάγουν ρήματα, όπως *στοχάσκουμαι*, *βαφτίσκουμαι* (βλ. Οικονομίδα 1958: 318· Παπαδόπουλο 1955: 78), σε σχηματισμούς με το

4. Η προέλευση του σχηματισμού

Ήδη από τον 19^ο αι. είχε διατυπωθεί η υπόθεση περί σύνδεσης του σχηματισμού αυτού με παρατατικούς σχηματισμένους με το επίθημα *-σκ-* που μαρτυρούνται στα ομηρικά έπη (Καρολίδης 1885: 124), ενώ ανάλογοι παρατατικοί μαρτυρούνται και στο κείμενο του Ηροδότου:

- (21) ἔχεσκες = εἶχες
 φιλέεσκον = ἐφίλουν
 μένεσκον = ἔμενον
 καλέσκετο = ἐκαλεῖτο

Αξιοσημείωτο είναι ότι τόσο στα ομηρικά έπη όσο και στο κείμενο του Ηροδότου η χρήση του επιθήματος περιορίζεται στον μη συνοπτικό παρωχημένο (παρατατικό), όπως συμβαίνει και στις καππαδοκικές ποικιλίες. Σύμφωνα με τον Zerdin (1999, 2002) η λειτουργία του συγκεκριμένου σχηματισμού ήταν η δήλωση μιας «επαναλαμβανόμενης/συνεχούς πράξης στο παρελθόν» ('repeated/continuous action in the past'), εξέφραζε δηλαδή «επανάληψη της δράσης, η οποία νοείται ως επαναλαμβανόμενη (σειριακή) σε δυναμικές καταστάσεις, και συνήθως ως συνεχής (μη σειριακή) σε στατικές καταστάσεις» ('the iteration of the action concerned, which is realized as repeated (serial) in dynamic situations, and usually as continuous (non-serial) in stative ones') (Zerdin 2002: 125, τα παραδείγματα στις σελ. 121, 123):⁶

- (22) ...ὡς ἐπὶ Μοίριος βασιλέος, ὅκως ἔλθοι ὁ ποταμὸς ἐπὶ ὀκτὼ πήχεας τὸ ἐλάχιστον, ἄρδεσκε Αἴγυπτον τὴν ἔνερθε Μέμφιος. (Ηρόδοτος 2.13.1)

‘...τον καιρό που βασίλευε ο Μοίρις, κάθε φορά που η στάθμη του ποταμού ανέβαινε τουλάχιστον οκτώ πήχες, άρδευε το τμήμα της Αιγύπτου που βρίσκεται κάτω από τη Μέμφιδα’.

- (23) ομηρ. X 154-155
 ...ὄθι εἶματα σιγαλόεντα,
πλύνεσκον Τρώων ἄλοχοί τε καὶ θυγάτρεις.

‘...[εκεῖ] όπου οι γυναίκες και οι όμορφες κόρες των Τρώων συνήθιζαν να πλένουν τα λαμπερά ρούχα’.

Ενεστωτικά (μη συνοπτικά) θέματα σχηματισμένα με το επίθημα **-sk^e/o-* μαρτυρούνται σε αρκετές αρχαίες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (Χετιτική, Λατινική κ.λπ.). Το επίθημα **-sk^e/o-* είναι κληρονομημένο από την Ινδοευρωπαϊκή, η αρχική του λειτουργία όμως είναι διαφιλονικούμενη.⁷ Στην Αρχαία Ελληνική μαρτυρείται ποικιλία σχηματισμών, οι περισσότεροι από τους οποίους όμως δεν μπορούν να αναχθούν με ασφάλεια στην Ινδοευρωπαϊκή (Zerdin 2002: 105):

επίθημα *-(i)σκ-* αλλά σε σχηματισμούς με βάση το συνοπτικό θέμα και επίθημα *-κ-*: *ε-βαφτίσ-τα* ‘βαφτίστηκα’ → *βαφτίσκουμαι* (όπως π.χ. στα *δουλεύ-κ-ουμαι*, *ρεζιλεύ-κ-ουμαι*). Η ερμηνεία αυτή δεν είναι κατά τη γνώμη μου ορθή, αλλά δεν μπορεί να γίνει εκτενής αναφορά στο ζήτημα στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης.

⁶ Βλ. και Zerdin (2002: 104, υποσημ. 3) για εκτενή βιβλιογραφία σχετικά με το ζήτημα των αρχαίων ελληνικών παρατατικών σε *-σκον*. Εκτενής αναφορά στο ζήτημα (με βάση και τον Zerdin) γίνεται και στο Ringe & Eska (2013: 168-170), όπου διατυπώνεται η άποψη ότι η συγκεκριμένη λειτουργία του επιθήματος υπήρξε το αποτέλεσμα επανάλυσης σχηματισμών, στους οποίους το επίθημα *-σκ-* (που στην παλαιότερη Ελληνική είχε αποκτήσει τη λειτουργία της δήλωσης της μη συνοπτικής όψης) επανερμηνεύθηκε ως έχον λειτουργία θαμιστική (*habitual*)/επαναληπτική, προσαρτώμενο σε μη συνοπτικό θέμα: *ἔφασκον*: *φα-σκε-* (βάση + [-συνοπτικό]) → *φα-σ-σκε-* (βάση + [-συνοπτικό] + [επαναληπτική]) → *ἔχ-ε-σκε/o-* κ.λπ.

⁷ Υπάρχει ευρεία βιβλιογραφία σχετικά με το ζήτημα αυτό, στην οποία δεν μπορεί να γίνει αναφορά στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης. Για μια αναλυτική επισκόπηση βλ. Zerdin (1999).

- (α) Μεταβιβαστικοί (causative), π.χ. *μεθύσκω* ‘μεθάω κάποιον’, έναντι *μεθύω* ‘μεθάω (αμετάβατο)’.
- (β) Εναρκτικοί (inchoative), π.χ. *ήβάω-ᾶ* ‘βρίσκομαι στην ήβη’, έναντι *ήβάσκω* ‘εισέρχομαι στην ήβη’.
- (γ) Χωρίς αναγνωρίσιμη λειτουργία, π.χ. *ἀρέσκω*.
- (δ) Ενεστωτικά θέματα σχηματισμένα με επίθημα *-σκ-* και ενεστωτικό αναδιπλασιασμό. Συνοδεύονται από ριζικούς αθέματους αορίστους, π.χ. *γι-γνώ-σκω* : *ἔ-γνω-ν*,⁸ *δι-δρά-σκω* : *ἔ-δρᾶ-ν*, *βι-βρώ-σκω* : *ἔ-βρω-ν* κ.λπ.

Τα παραπάνω ρήματα δεν δηλώνουν επαναλαμβανόμενες ενέργειες, όπως συμβαίνει με τους προαναφερθέντες ομηρικούς-ιωνικούς παρατατικούς σε *-σκ-ον*. Οι τελευταίοι, όπως και οι νεοελληνικοί καππαδοκικοί παρατατικοί, δεν έχουν αντίστοιχα σχηματισμένους ενεστώτες (*πλύνεσκον* αλλά όχι **πλυνέσκω*). Οι αρχαίοι παρατατικοί σε *-σκ-ον* επίσης δεν εμφανίζουν αύξηση και σχηματίζονται συνήθως από το αρχικό μη συνοπτικό («ενεστωτικό») θέμα, ενώ πολύ σπανιότεροι είναι οι σχηματισμοί από συνοπτικά θέματα, π.χ. *φύγεσκον* *εἴπεσκον* κ.λπ. (Zerdin 2002: 111-112).

Σε ό,τι αφορά τη σχέση των νεοελληνικών καππαδοκικών σχηματισμών με τους αρχαίους ομηρικούς-ιωνικούς παρατατικούς μπορούν να παρατηρηθούν τα εξής: σύμφωνα με τον Thumb (1901: 89-94) είναι αρκετοί οι «ιωνισμοί» των μικρασιατικών νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών, ενώ στη διαμόρφωση της Αλεξανδρινής Κοινής στη Μικρά Ασία συνέβαλαν οι παλαιές τοπικές ιωνικές διάλεκτοι. Αντίθετα ο Hatzidakis υπήρξε επιφυλακτικός σε σχέση με τους «ιωνισμούς» της Ποντιακής (1892: 161 κ.ε.). Από τους Horrocks (2010: 113-114) και Brixhe (1987) πάντως γίνεται δεκτή μια μικρασιατική παραλλαγή της Κοινής, με ιδιαίτερη προφανώς συνεισφορά της Ιωνικής στη διαμόρφωσή της, αν και η Ιωνική δεν ήταν η μόνη διάλεκτος της Αρχαίας Ελληνικής που μιλιόταν στη Μικρά Ασία. Από την άλλη όμως υπήρξε μάλλον η ποικιλία με τους περισσότερους ομιλητές (δεδομένου του μεγάλου αριθμού σημαντικών ιωνικών αποικιών στις δυτικές και βόρειες ακτές της Μικράς Ασίας), καθώς και πιθανόν η ποικιλία με το πιο υψηλό κύρος σε σχέση με την (λεσβιακή-μικρασιατική) Αιολική, τη Δωρική της Εξάπολης⁹ και την ιδιαίζουσα Παμφυλιακή των νότιων ακτών της Μικράς Ασίας.

Παρά τις σημαντικές αναλογίες τους, η απευθείας σύνδεση των αρχαίων ομηρικών-ιωνικών σχηματισμών με τους καππαδοκικούς είναι δυσχερής για τους παρακάτω λόγους:

- (α) Το επίθημα στην Καππαδοκική είναι *-ισκ-* και όχι *-εσκ-*.
- (β) Έλλειψη γραπτών τεκμηρίων για ελληνικές ποικιλίες στην περιοχή της Καππαδοκίας μέχρι τον ύστερο 19^ο αι., οπότε και ξεκινά ουσιαστικά η καταγραφή των νεοελληνικών καππαδοκικών ποικιλιών.
- (γ) Στο επιγραφικό υλικό από τον ευρύτερο μικρασιατικό χώρο δεν εντοπίστηκαν δείγματα παρατατικών σχηματισμένων με το επίθημα *-σκ-*.¹⁰

Παρ’ όλα αυτά δύσκολα μπορεί να αποκλειστεί εντελώς το ενδεχόμενο να ανάγεται πράγματι ο σχηματισμός αυτός στο ιωνικό στοιχείο της τοπικής παραλλαγής της Αλεξανδρινής Κοινής. Σύμφωνα με τον Watkins (2001: 58) μάλιστα η διατήρηση στην Ανατολική (δηλ. Μικρασιατική) Ιωνική και επέκταση της χρήσης του επιθήματος θα μπορούσε να είναι αποτέλεσμα επαφής με γλώσσες του ανατολικού (Anatolian) κλάδου των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, όπως η Χεττιτική, μέρος του ρηματικού συστήματος της οποίας ήταν και ένα «σημασιολογικά μαρκαρισμένο μη

⁸ Πρβλ. και λατιν. **gnō-scō > nō-scō* (*co-gnō-scō*).

⁹ Σε αυτήν περιλαμβάνονταν η Κως, οι τρεις ρωδιακές πόλεις, Λίνδος, Κάμειρος και Ιαλυσός, και στα απέναντι μικρασιατικά παράλια η Κνίδος και η Αλικαρνασός.

¹⁰ Ringe & Eska (2013: 169): ‘[...] there is no evidence that it ever spread beyond the Ionic dialect or survived beyond the Classical period’.

συνοπτικό» θέμα σχηματισμένο με το ετυμολογικά συγγενές, κληρονομημένο από την Ινδοευρωπαϊκή, και ομόηχο επίθημα *-ske-*. Η υπόθεση αυτή πάσχει από την έλλειψη επαρκούς τεκμηρίωσης της απαραίτητης έντονης επαφής μεταξύ ομιλητών της ιωνικής διαλέκτου και της γεωγραφικά αρκετά απομακρυσμένης Χεττιτικής, και μάλιστα χωρίς να είναι γνωστές ούτε οι σχέσεις κύρους των δύο γλωσσών, αλλά ούτε και η εποχή, κατά την οποία υποτίθεται ότι ήρθαν σε έντονη επαφή.

5. Το επίθημα *-σκ-* στο ιδίωμα της Σίλλης

Η χρήση του επιθήματος στο ιδίωμα της Σίλλης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς δεν υπάρχει ουσιαστική διαφορά στον τρόπο σχηματισμού του μη συνοπτικού παρωχημένου (παρατατικού) μεταξύ ενεργητικής και μεσοπαθητικής φωνής (οι ίδιοι δείκτες χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές αδιακρίτως στις δύο φωνές, ακόμη και οι ίδιοι δείκτες προσώπου + αριθμού), ενώ παρατηρείται σε αρκετές περιπτώσεις συσσώρευση κλιτικών επιθημάτων. Το υλικό προέρχεται από τον Dawkins (1916) και τον Κωστάκη (1968).

5.1 Τα δεδομένα

5.1.1 Ενεργητική φωνή

Στην ενεργητική, παράλληλα με τον σχηματισμό με το στοιχείο *-ειν-* (το οποίο επεκτάθηκε στην κλιτική τάξη 1 από την κλιτική τάξη 2, βλ. πιο πάνω § 3.1.), είναι σε χρήση και παρατατικός σχηματισμένος επιπρόσθετα με ένα στοιχείο *-όσκ-*, στο οποίο περιέχεται σαφώς το παλαιό επίθημα *-(i)σκ-*:

- (24) παίζειν-α ~ παιζειν-όσκ-α 'έπαιζα'
πήρειν-α ~ παιρειν-όσκα 'έπαιρνα'
ηξέρειν-α ~ ξερειν-όσκα 'ήξερα'
τρώγειν-α ~ τρωγειν-όσκ-α 'έτρωγα'

Αξιοσημείωτοι είναι και οι τύποι παρατατικού ενεργητικών ρημάτων σχηματισμένοι ακριβώς όπως ο παρατατικός στη μεσοπαθητική φωνή:

- (25) σελειν-όντζ-ισκ-α 'ήθελα' (και: σελειν-όσκ-α, ήσελ-ν-α, ήσιλ-ν-ισκ-α),
πρβλ. ερḣ-ειν-όντζ-ισκ-α 'ερχόμουν'
πεγαιν-ειν-όντζ-ισκ-ι 'πήγαινε'
φτσαν-ειν-όντζ-ισκ-ιν 'έφτιαχνε, μετέτρεπε, μετέβαλλε'

5.1.2 Μεσοπαθητική φωνή

Στη μεσοπαθητική καταγράφεται σχηματισμός με το στοιχείο *-ειν-*, το οποίο αρχικά ήταν σε χρήση μόνο στην ενεργητική των ρημάτων της κλιτικής τάξης 2 («οξύτονα»). Παράλληλα χρησιμοποιούνται τύποι σχηματισμένοι με συσσώρευση επιθημάτων:

έρḣ-ειν-α 'ερχόμουν'
έρḣ-ειν-ις
ερḣ-ειν-όντζ-ισκ-ι
έρḣ-ειν-αμι ~ ήρḣ-ειν-αμι
έρḣ-ειν-ατι ~ έρḣ-ειν-ιτι
ερḣ-ειν-όσκ-αῖι

Πίνακας 1: Μεσοπαθητικός παρατατικός-Σίλλη

5.1.3 Διαφορές ενεργητικής-μεσοπαθητικής

Πάνω στον παλαιότερο σχηματισμό με το στοιχείο *-ειν-* δομούνται με συσσώρευση κλιτικών επιθημάτων νέοι, με τα ίδια στοιχεία τόσο στην ενεργητική όσο και στη μεσοπαθητική φωνή, όπως προαναφέρθηκε:

βγαιν-	-ειν-		-όσκ-	-α
παίζ-	-ειν-			-α
παιζ-	-ειν-		-όσκ-	-α
*σέλ-	-ειν-			-α
σελ-	-ειν-		-όσκ-	-α
σελ-	-ειν-	-όντζ-	-ισκ-	-α
ερῥ-	-ειν-		-όσκ-	-α
ερῥ-	-ειν-	-όντζ-	-ισκ-	-α
ερῥ-	-ειν-		-όσκ-	-αμι, 1.ΠΛΗΘ.
ερῥ-	-ειν-	-όντζ-	-ισκ-	-αμι
στεκ-		-όντ-	-ισκ-	-α
πομ'ν-	-ειν-		-όσκ-	-ουμου 1.ΕΝΙΚ.

*Πίνακας 2: Ενεργητικοί-μεσοπαθητικοί τύποι στο ιδίωμα της Σίλλης
(παράδειγματα: 'έβγαζα', 'έπαιζα', 'ήθελα', 'ερχόμουν', 'στεκόμουν', 'γινόμουν', 'απέμενα')*

Σύμφωνα με τον Dawkins (1916: 55) ρήματα που χρησιμοποιούνται τόσο στην ενεργητική όσο και στη μεσοπαθητική φωνή σχηματίζουν ενεργητικό παρατατικό σε *-ειν-όσκ-α* και μεσοπαθητικό σε *-ειν-όντζ-ισκ-α*, π.χ.:

- (26) κουράζ-ου : κουραζ-ειν-όσκ-α 'κουράζω : κούραζα'
κουράζ-ουμου : κουραζ-ειν-όντζ-ισκ-α 'κουραζόμουν'

Το γεγονός όμως ότι τα αποθετικά ρήματα, αλλά και διάφορα ενεργητικά ρήματα, εμφανίζουν εναλλαγή μεταξύ *-ειν-όσκ-α* και *-ειν-όντζ-ισκ-α* δεν φαίνεται να επιβεβαιώνει απόλυτα την παραπάνω σαφή, όπως παρουσιάζεται από τον Dawkins, κατανομή.

5.2 Δομή του παρατατικού-προέλευση των κλιτικών επιθημάτων-γένεση του σχηματισμού

Τα στοιχεία (εκτός της βάσης) που συμμετέχουν στο σχηματισμό του παρατατικού εμφανίζονται με την εξής σειρά:

- (1) *-ειν-*. Το συγκεκριμένο στοιχείο ανάγεται, όπως είδαμε, στο παλαιό 3.ΕΝΙΚ. του ενεργητικού παρατατικού των ρημάτων της κλιτικής τάξης 2 (*Χει* → *Χειν* → *Χειν-ε* → 1.ΕΝΙΚ. *Χειν-α* κ.λπ.).
- (2) *-όντ-* (*-όντζ-* με [di] > [dʒi]). Ανάγεται πιθανότατα στο 3.ΠΛΗΘ. του μεσοπαθητικού παρατατικού (*-οντο*), δεν εμφανίζεται ποτέ μόνο του και ποτέ στο τέλος του κλιτικού τύπου.
- (3) *-ισκ-(-οσκ-)*, πάντοτε τελευταίο, αν εξαιρέσει κανείς τους δείκτες προσώπου + αριθμού.
- (4) Δείκτες συμφωνίας με το υποκείμενο, μη χαρακτηρισμένοι ως προς την κατηγορία της φωνής.

Επί της δομής του παρατατικού και της διαδικασίας γένεσης του σχηματισμού μπορούν να παρατηρηθούν τα εξής:

- (α) Στην περίπτωση τύπων που εμφανίζουν συσσώρευση επιθημάτων, το *-ειν-* εμφανίζεται πάντοτε. Μάλιστα πρόκειται για το στοιχείο εκείνο, το οποίο μπορεί να εμφανίζεται και μόνο

του. Εκπροσωπεί (και λόγω της θέσης του στην όλη δομή) τον παλαιότερο σχηματισμό, τουλάχιστον σε ό, τι αφορά την ενεργητική.

- (β) Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 2, η παρουσία του *-όντ-* (*-όντζ-*), το οποίο ανάγεται σε δείκτη από τη μεσοπαθητική φωνή από την οποία πέρασε στην ενεργητική, δεν είναι υποχρεωτική στους τύπους παρατατικού που εμφανίζουν συσσώρευση κλιτικών επιθημάτων. Πιθανόν όμως ο παρατατικός σε *-όσκα* να ανάγεται και αυτός σε **-όντ-(i)σκ-α* (*-όντζ-(i)σκ-α*) με αποβολή του /i/ και απλοποίηση του προκύπτοντος συμπλέγματος ή αποβολή της συλλαβής [di]/[dʒi]. Αν ισχύει αυτό, τότε το *-(i)σκ-* εμφανίζεται πάντοτε σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία, ενώ η χρήση του στους τύπους του μεσοπαθητικού παρατατικού πιθανόν να είναι παλαιά δεδομένης της απουσίας του (με βάση το καταγεγραμμένο υλικό) από τον ενεργητικό παρατατικό, εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων, όπως για παράδειγμα το *ήσιλ-ισκ-ι* 'ήθελε', οι οποίες σε αυτή την περίπτωση θα ερμηνεύονταν ως υπολειμματικές. Σε κάθε περίπτωση η συσσώρευση των συγκεκριμένων κλιτικών επιθημάτων στους τύπους του ιδιώματος της Σίλλης προϋποθέτουν την ενεργό χρήση των στοιχείων αυτών στην αρχική τους λειτουργία, τουλάχιστον σε κάποια φάση της εξέλιξης, δηλαδή για παράδειγμα τη χρήση του *-οντ-* ως δείκτη προσώπου + αριθμού + χρόνου ή του *-ισκ-* ως δείκτη ρηματικής όψης + χρόνου. Άλλωστε σε αυτό παραπέμπουν και λίγοι καταγεγραμμένοι σχηματισμοί όπως το προαναφερθέν *ήσιλ-ισκ-ι* ή οι τύποι *στεκ-όντ-ισκ-α* 'στεκόμουν' *ε(γ)ιν-όντ-ισκ-α* 'γινόμουν' κ.λπ. (< *στέκ-οντο/-ονταν* + *ισκ*). Σχηματισμοί όπως αυτοί ίσως ξεκίνησαν από το 3.ΠΛΗΘ., π.χ. **στεκ-όντ-ισκ-ασι*, στο οποίο το *-οντ-* πιθανόν επαναναλύθηκε ως μέρος του θέματος (**στεκόντ-ισκ-*) και κατόπιν η νέα δομή θα εξαπλώθηκε και σε άλλους τύπους του κλιτικού παραδείγματος δίνοντας για παράδειγμα το 1.ΕΝΙΚ. *στεκόντ-ισκ-α* κ.λπ. Αξιοσημείωτη είναι βέβαια στην περίπτωση αυτή η παρεμβολή του στοιχείου *-ειν-* σε περιπτώσεις *ερδ-ειν-όντζ-ισκ-α*, γεγονός που υποδηλώνει τη διατήρηση ενός βαθμού αυτονομίας από πλευράς των στοιχείων που συμμετέχουν στη δόμηση των κλιτικών τύπων και όχι την πλήρη ενσωμάτωσή τους στο θέμα.

Ένα ερώτημα που θα μπορούσε να τεθεί στην περίπτωση του μεσοπαθητικού παρατατικού στο ιδίωμα της Σίλλης είναι αν οι καταγεγραμμένες δομές είναι το αποτέλεσμα επαφής με την Τουρκική. Αυτό φαίνεται να υποστηρίζει εμμέσως ο Dawkins (1916: 56), όταν χαρακτηρίζει τη διαδικασία ως ανάλογη με τη «συγκόλληση» (agglutination) των δεικτών 1 και 2 ΕΝΙΚ. της μεσοπαθητικής *-μαι* και *-σαι* στον τύπο του 3.ΕΝΙΚ., π.χ. *χανό-τον-μαι* 'χανόμουν', *χανό-τον-σαι* 'χανόσουν', που καταγράφεται σε άλλες μικρασιατικές ποικιλίες, για παράδειγμα την Καππαδοκική της Αζού, (βλ. Μαυροχαλυβίδη & Κεσίσογλου 1960: 58· Janse 2009, σχετικά με την παρουσία ανάλογων δομών σε άλλες καππαδοκικές ποικιλίες). Στην περίπτωση των σιλλιώτικων δομών όμως δεν έχουμε ακριβώς τη δημιουργία «συγκολλητικότερων», αλλά μάλλον υπερχαρακτηρισμένων δομών μέσω πλεοναστικής προσφύματοποίησης, στο πλαίσιο της οποίας ενισχύεται διαρκώς κυρίως η δήλωση του παρωχημένου (σε συνδυασμό με τη μη συνοπτική όψη) με τη χρήση στοιχείων αντλημένων από οποιαδήποτε φωνή. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας το *-οντ-* απώλεσε τη λειτουργία δήλωσης του προσώπου:

(27) *-ειν-* + *-οντ-* + *-ισκ-*

Γενικά *-αν* επιμείνει κανείς σε μια κλασικού τύπου αυστηρή κατάτμηση σε μορφήματα, στα οποία αποδίδονται συγκεκριμένες λειτουργίες, η λειτουργία όλων των παραπάνω στοιχείων φαίνεται να είναι ίδια, δηλαδή η δήλωση [-συνοπτικό, +παρωχημένο], με το *-όντζ-* να μπορεί ίσως να θεωρηθεί ότι φέρει επιπρόσθετα τη λειτουργία της φωνής, αν και εμφανίζεται και σε κλιτικούς τύπους παρατατικού ενεργητικών ρημάτων. Η σαφής λειτουργική οριοθέτηση των παραπάνω δεικτών είναι πάντως προβληματική.

Η Νέα Ελληνική και η Τουρκική, εκτός από γεγονός ότι η πρώτη ανήκει στον συγχωνευτικό (fusional) και η δεύτερη στον συγκολλητικό τύπο (agglutinative), διαφέρουν αρκετά ως προς τη δομή του ρήματος, τόσο σε επίπεδο κατηγοριών, όσο και στο επίπεδο της διάταξης των δεικτών εκείνων των κατηγοριών, οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν αντίστοιχες στις δύο γλώσσες, ενώ η απόδοση στους δείκτες στο ιδίωμα της Σίλλης σαφώς οριοθετημένων λειτουργιών, τουλάχιστον σε ό, τι αφορά το ρήμα, δεν είναι εφικτή, όπως στην συγκολλητικής μορφολογίας Τουρκική. Υπό την έννοια αυτή η απάντηση σχετικά με το αν οι σιλλιώτικες δομές είναι το αποτέλεσμα επαφής με την Τουρκική στο πλαίσιο διαδικασίας που ο Matras ονομάζει «αναπαραγωγή δομής» (pattern replication) (2009, 2010: 73-76),¹¹ η απάντηση είναι μάλλον αρνητική. Επιπλέον η ανάγκη για συσσώρευση των δεικτών η οποία οδηγεί σε υπερχαρακτηρισμένους τύπους δεν φαίνεται να προκύπτει άμεσα από το σύστημα, καθώς δεν έχουμε πλήρη απορρόφησή τους από το θέμα που θα προσέδιδε αδιαφάνεια, ενώ διατηρούν ένα βαθμό αυτονομίας. Η δημιουργία των κλιτικών τύπων που εξετάστηκαν πιο πάνω θα μπορούσε ίσως να ενταχθεί στο πλαίσιο της προσπάθειας του ομιλητή να «διασφαλίσει» τη δήλωση μορφοσυντακτικών κατηγοριών μέσω της προσάρτησης ενεργών δεικτών. Πρόκειται δηλαδή πιθανόν για αυτό που ο Lehmann (2005: 130, 133-134, 139-141) ονόμασε «πλεονασμό ασφαλείας» (safety pleonasm), ο οποίος σύμφωνα με τον ίδιο παραπέμπει σε «ανασφάλεια ως προς τον έλεγχο του κώδικα». Η «ανασφάλεια» θα μπορούσε με τη σειρά της να προκύψει σε καταστάσεις εκτεταμένης διγλωσσίας και έντονης και παρατεταμένης επαφής, στη συγκεκριμένη περίπτωση Ελληνικής και Τουρκικής, με την Τουρκική να βρίσκεται πιθανόν, σε ό, τι αφορά τη Σίλλη, στη θέση του κυρίαρχου γλωσσικού κώδικα και της κύριας γλώσσας επικοινωνίας των ομιλητών της συγκεκριμένης ελληνικής γλωσσικής ποικιλίας.¹² Μόνο υπό αυτή την έννοια μπορούν ίσως οι σιλλιώτικες δομές να θεωρηθούν ως το αποτέλεσμα επαφής με την Τουρκική.

6. Συμπεράσματα

Στην παρούσα συμβολή εξετάστηκε το κληρονομημένο από την Αρχαία Ελληνική ρηματικό κλιτικό επίθημα *-(i)σκ-* των καππαδοκικών γλωσσικών ποικιλιών, το οποίο χρησιμοποιείται στο σχηματισμό του θέματος του μη συνοπτικού παρωχημένου (παρατατικού) στην ενεργητική φωνή εισάγοντας έτσι στη ρηματική κλιτική τάξη 1 (οξύτονα ρήματα) θεματική αλλομορφία με βάση την κατηγορία του χρόνου στην ενεργητική, γεγονός σπάνιο για τη Νέα Ελληνική. Όπως έγινε φανερό, η παλαιότερη θεωρία περί αναγωγής του σχηματισμού στις τοπικές παραλλαγές της Κοινής, οι οποίες θα διαμορφώθηκαν και με τη συμβολή της μικρασιατικής ιωνικής διαλέκτου, παρά το ότι συγκεντρώνει αρκετές πιθανότητες να ισχύει, προσκρούει, τόσο στην έλλειψη επαρκών δεδομένων και τεκμηρίων, όσο και στα μεγάλα χρονικά και γεωγραφικά χάσματα που πρέπει να γεφυρωθούν.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σταθερή συμμετοχή του κληρονομημένου επιθήματος *-(i)σκ-* στη δόμηση τύπων του μεσοπαθητικού παρατατικού στο ιδίωμα της Σίλλης. Η παρατηρούμενη συσσώρευση δεικτών πιθανόν να είναι αποτέλεσμα προσπάθειας του ομιλητή για διασφάλιση σαφήνειας στη δήλωση μορφοσυντακτικών κατηγοριών, σε καταστάσεις παρατεταμένης διγλωσσίας και έντονης επαφής. Η συνεξέταση και των κοινωνιογλωσσικών, αλλά και εξωγλωσσικών

¹¹ Σε μια περίπτωση υιοθέτησης συγκολλητικής μορφολογικής δομής ως αποτέλεσμα διαδικασίας «αναπαραγωγής δομής» (pattern replication) από το ουσιαστικό στο καππαδοκικό ιδίωμα των Φερτακαίων αναφέρεται και ο Matras (2010: 75-76).

¹² Η έντονη επαφή με την Τουρκική οδήγησε για παράδειγμα σε δανεισμό του τουρκικού δείκτη *-VnVz* (*-ινιζ*) στο ιδίωμα της Σίλλης, ο οποίος προσαρτήθηκε στους προϋπάρχοντες ελληνικούς δείκτες του 1 και 2 ΠΛΗΘ. (Κωστάκης 1968: 78· Matras 2009: 214-215), Σύμφωνα με τον Matras η περίπτωση αυτή, εκτός από τους σημασιολειτουργικούς παράγοντες (*-VnVz*, δείκτης 2.ΠΛΗΘ. σε λεξικά ρήματα και το συνδετικό ρήμα, καθώς και δείκτης κτήσης) που φαίνεται να έπαιξαν ρόλο, ερμηνεύεται πιθανόν και με βάση «δομικές» ομοιότητες (τις οποίες δεν προσδιορίζει σαφέστερα) μεταξύ των κληρονομημένων δεικτών και του δείκτη από την Τουρκική, στη συγκεκριμένη περίπτωση: *είμιστινιζ* ‘είμαστε’, *είστινιζ* ‘είστε’, *ήστινις* ‘ήσασταν’, *ερχούμιστινιζ* ‘ερχόμαστε’, *έρσιστινιζ* ‘έρχεστε’. Ο Janse (2009) επίσης κάνει λόγο για την ομοιότητα του τουρκικού χρονικού δείκτη *-mİstİ* με τους δείκτες *-μιστι* και *-στι* (1 και 2 ΠΛΗΘ.).

δεδομένων θα διαφώτιζε περισσότερο το ζήτημα και θα είχε ενδιαφέρουσες θεωρητικές προεκτάσεις.

Ευχαριστίες

Η συγκεκριμένη εργασία έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο-ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ)-Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΘΑΛΗΣ. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Βιβλιογραφία

- Ανδριώτης, Ν. Π. (1948) *Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Brixhe, C. (1987)² *Essai sur le grec anatolien au début de notre ère*. Nancy: Presses Universitaires de Nancy.
- Costakis, A. P. (1964) *Le parler Grec d'Anakou*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Dawkins, R. (1916) *Modern Greek in Asia Minor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hatzidakis, G. N. (1892) *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig: Breitkopf & Härtel.
- Horrocks, G. (2010) *Greek: a history of the language and its speakers* [2nd Edition]. Chichester/Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Janse, M. (2009) Watkins' Law and the development of agglutinative inflections in Asia Minor Greek. *Journal of Greek Linguistics* 9 (1): 32-48.
- Καρολίδης, Π. (1885) *Γλωσσάριον συγκριτικόν ελληνοκαππαδοκικών λέξεων*. Σμύρνη: Τυπογραφείον «Ο Τύπος».
- Κωστάκης, Θ. Π. (1968) *Το γλωσσικό ιδίωμα της Σίλλης*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Lehmann, C. (2005) Pleonasm and hypercharacterization. Στο: G.Booij & J. van Marle (επιμ.), *Yearbook of morphology 2005*. Dordrecht: Springer, 119-154.
- Matras, Y. (2009) *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Y. (2010) Contact, convergence and typology. Στο: R. Hickey (επιμ.), *The handbook of language contact*. UK: Blackwell Publishing Ltd, 66-85.
- Μαυροχαλυβίδης Γ. & Ι. Ι. Κεσίσογλου (1960) *Το γλωσσικό ιδίωμα της Αζού*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Οικονομίδης, Δ. Η. (1958) *Γραμματική της ελληνικής διαλέκτου του Πόντου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Παπαδόπουλος, Α. Α. (1927) *Γραμματική των βορείων ιδιωμάτων της Νέας Ελληνικής γλώσσης*. Αθήνα: Π. Δ. Σακελλαρίου.
- Παπαδόπουλος, Α. Α. (1955) *Ιστορική γραμματική της ποντιακής διαλέκτου*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.
- Ringe, D. & J. F. Eska (2013) *Historical Linguistics: Toward a Twenty-First Century Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Συμεωνίδης, Χ. Π. (2006) *Ιστορία της Κυπριακής διαλέκτου*. Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου.
- Thumb, A. (1901) *Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus*. Strassburg: Karl J. Trübner.
- Τσοπανάκης, Α. Γ. (1950) Το Σιατιστινικό ιδίωμα. *Μακεδονικά* 2: 266-298.
- Watkins, C. (2001) An Indo-European linguistic area and its characteristics: ancient Anatolia. Areal diffusion as a challenge to the comparative method? Στο: A. Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (επιμ.), *Areal diffusion and genetic inheritance*. Oxford: Oxford University Press, 44-63.
- Zerdin, J. R. (1999) *Studies in the Ancient Greek verbs in -skō*. Ph.D. thesis. Oxford: University of Oxford, Sommerville College.
- Zerdin, J. R. (2002) The 'iterative-intensives' in *-σκον*. Στο: I. J. Hartmann & A. Willi (επιμ.), *Oxford University working papers in linguistics, Philology and Phonetics* 7, 103-130.

Η πρόσληψη της γεωγραφικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής κουλτούρας από μαθητές Δημοτικού

Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Άννα Φτερνιάτη, Αργύρης Αρχάκης & Βάσια Τσάμη
Πανεπιστήμιο Πατρών

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μεταστροφή των σύγχρονων γλωσσολογικών θεωρητικών προσεγγίσεων προς το μεταδομισμό. Το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζεται όχι τόσο στους γλωσσικούς κανόνες και τους τύπους που συγκροτούν τα γλωσσικά συστήματα, αλλά στις σημειολογικές συμβάσεις των ίδιων των ομιλητών/τριών σε σχέση με το πώς ορίζεται το γλωσσικά «ορθό» και το πώς οριοθετείται μια ποικιλία (βλ. ενδ. Johnstone 2009). Οι σημειολογικές αυτές συμβάσεις ουσιαστικά αποτελούν τα *μεταπραγματολογικά στερεότυπα*, τα οποία διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των πεποιθήσεων και των γλωσσικών στάσεων των ομιλητών/τριών (βλ. ενδ. Agha 1998, 2004, 2007).

Στην παρούσα έρευνα θα μελετήσουμε τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα μαθητών/τριών Δημοτικού προς τη γεωγραφική ποικιλότητα, με στόχο να διαπιστώσουμε πώς αντιλαμβάνονται και ορίζουν τις γεωγραφικές ποικιλίες. Πιο αναλυτικά, θα μελετήσουμε τις πεποιθήσεις των παιδιών για το πλαίσιο αποδεκτότητας των γεωγραφικών ποικιλιών, δηλαδή σε ποιο γεωγραφικό πλαίσιο και σε ποιες επικοινωνιακές περιστάσεις θεωρούν ότι είναι αποδεκτή η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών.

Η μελέτη μας ξεκινά με τον προσδιορισμό του όρου *μεταπραγματολογικά στερεότυπα* και το ρόλο που διαδραματίζουν στη διαμόρφωση των γλωσσικών στάσεων (εν. 2). Στη συνέχεια, ακολουθεί μια σύντομη ανασκόπηση των κοινωνιογλωσσολογικών ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο σε διεθνές επίπεδο, όσο και στην ελληνική πραγματικότητα για τις γλωσσικές στάσεις προς τη γεωγραφική ποικιλότητα (εν. 3). Ακολουθεί η περιγραφή της μεθοδολογίας για το σχεδιασμό της έρευνας και τη διαδικασία διεξαγωγής της (εν. 4). Στην ενότητα 5, παρουσιάζονται και συζητούνται τα ερευνητικά ευρήματα, ενώ η τελευταία ενότητα (εν. 6) περιλαμβάνει συμπερασματικές παρατηρήσεις για τα αποτελέσματα της ανάλυσης.

2. Γλωσσικές στάσεις και ο ρόλος των μεταπραγματολογικών στερεότυπων

Η παραδοσιακή γλωσσολογία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη δομή της γλώσσας, υποστηρίζει ότι οι γλώσσες και οι γλωσσικές ποικιλίες αποτελούν ένα σύνολο σταθερών γλωσσικών κανόνων και συμβάσεων. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αυστηρή γλωσσική οριοθέτηση και τη σύνδεση των γλωσσών και των γλωσσικών ποικιλιών με συγκεκριμένα γεωγραφικά ή/και κοινωνικά πλαίσια. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρητική τοποθέτηση, η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιεί ένας/μία ομιλητής/τρια αντικατοπτρίζει τον τόπο καταγωγής του ή/και την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο αυτό (Hudson 1996: 22).

Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια τάση αμφισβήτησης των θέσεων της παραπάνω θεωρητικής προσέγγισης. Αποφυσικοποιείται η ιδέα της ύπαρξης διακριτών, οριοθετημένων και αυτόνομων γλωσσών και γλωσσικών ποικιλιών. Οι γλωσσικές ποικιλίες δεν ορίζονται ως παγιωμένες οντότητες, συμβεβλημένες με μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή ή με μία καθορισμένη κοινωνική κατηγορία (Otsuji & Pennycook 2010· Blommaert & Rampton 2011: 3-4). Ουσιαστικά, κάθε ομιλητής/τρια μέσω των γλωσσικών του επιλογών έχει τη δυνατότητα να κατασκευάσει, να διαμορφώσει και να συνθέσει το δικό του γλωσσικό ύφος, ανάλογα με την ταυτότητα που επιδιώκει να οικοδομήσει στην εκάστοτε επικοινωνιακή περίσταση. Κατ' επέκταση,

δεν είναι δυνατή (ή τουλάχιστον εύκολη) η οριοθέτηση μιας γλωσσικής ποικιλίας ούτε η εξαγωγή συμπερασμάτων για τα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου με βάση τη γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιεί (Johnstone 2009: 159-160, 2011: 659-660).

Στο πλαίσιο αποφυσικοποίησης της ύπαρξης παγιωμένων γλωσσικών δομών, ενισχύονται οι κριτικές προσεγγίσεις σε σχέση με το τι ορίζουν οι ίδιοι/ες οι ομιλητές/τριες ως γλώσσα ή γλωσσική ποικιλία και πώς συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές καταλήγουν να γίνονται αντιληπτές ως γλωσσικές ποικιλίες. Έτσι, το ενδιαφέρον της σύγχρονης κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας επικεντρώνεται όχι στο ποια είναι τα γεωγραφικά ή/και κοινωνικά όρια μιας ποικιλίας, αλλά στο ποιες είναι οι πεποιθήσεις των ίδιων των ομιλητών/τριών για τη λειτουργία και το γεωγραφικό ή/και κοινωνικό πλαίσιο μιας ποικιλίας. Δίνεται λοιπόν ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων των ομιλητών/τριών (βλ. μεταξύ άλλων Baker 1992: 10-11· Κακριδή-Φερράρι 2007).

Οι γλωσσικές στάσεις διαμορφώνονται από απόψεις για τη φύση και τα χαρακτηριστικά των γλωσσών, δηλαδή σχετίζονται με τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που αφορούν τον τρόπο συγκέντρωσης διαφόρων γλωσσικών στοιχείων. Χρησιμοποιώντας τους όρους των ανθρωπολόγων Silverstein (1993, 2003) και Agha (1998, 2004, 2007), θα λέγαμε ότι οι γλωσσικές στάσεις απορρέουν από τις *γλωσσικές ιδεολογίες* (language ideologies) ή τα *μεταπραγματολογικά στερεότυπα* (metapragmatic stereotypes) που διαμορφώνουν οι ομιλητές/τριες για διάφορα γλωσσικά φαινόμενα. Τα στερεότυπα αυτά κατά τον Agha (1998: 151-152, 2004: 25-27, 2007: 150-151, 154) αποτελούν τα εσωτερικευμένα μοντέλα αξιολόγησης των ομιλητών/τριών για τις γλωσσικές ποικιλίες και τη χρήση τους. Έτσι, οι ομιλητές/τριες βασισμένοι σε μεταπραγματολογικά στερεότυπα εκφέρουν στάσεις και αξιολογικές κρίσεις για το πώς λειτουργούν κάθε φορά συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές. Τα στερεότυπα αυτά προκύπτουν κατά τη γλωσσική χρήση και την αξιολόγησή της, βρίσκονται σε κοινωνική κυκλοφορία και επηρεάζουν τη διεπίδραση μεταξύ των ομιλητών/τριών μιας γλωσσικής κοινότητας. Οι ομιλητές/τριες, λαμβάνοντας υπόψη συγκεκριμένα μεταπραγματολογικά στερεότυπα, είτε εκφράζουν άμεσα την άποψή τους για διάφορα γλωσσικά στοιχεία χαρακτηρίζοντάς τα ως «σωστά», «λανθασμένα», «κατάλληλα», «ακατάλληλα», «συνηθισμένα», «ασυνήθιστα» κ.ο.κ. είτε εκφράζουν έμμεσα την αξιολογική τους κρίση συνδέοντας συγκεκριμένα γλωσσικά στοιχεία με συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά ή/και επικοινωνιακές περιστάσεις. Για παράδειγμα, σύμφωνα με κοινωνιογλωσσολογικά πορίσματα, οι ομιλητές/τριες συνδέουν τη χρήση γεωγραφικών ποικιλιών κατεξοχήν με άτομα που εξασκούν χειρωνακτικού τύπου εργασίες (βλ. Halliday & Hassan 1985: 42). Ουσιαστικά λοιπόν, οι ίδιες οι πεποιθήσεις των ομιλητών/τριών προϋποτίθενται στην αξιολόγηση των γλωσσικών στοιχείων και στην ομαδοποίησή τους, καταγράφοντάς τα ως γλωσσικές ποικιλίες. Με άλλα λόγια, τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα των ομιλητών/τριών αποτελούν τον καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης των ορίων μιας γλωσσικής ποικιλίας.

Οι ομιλητές/τριες διαμορφώνουν τις γλωσσικές τους πεποιθήσεις υπό την έντονη επίδραση των γλωσσικών ιδεολογιών που κυκλοφορούν στην κοινότητά τους. Στην ελληνική πραγματικότητα, όπως και στα περισσότερα δυτικά έθνη-κράτη, κυρίαρχο μεταπραγματολογικό στερεότυπο αποτέλεσε (και συνεχίζει να αποτελεί) η προώθηση της γλωσσικής ομογενοποίησης και η περιθωριοποίηση της γλωσσικής ποικιλότητας. Η γλωσσική ομοιογένεια βασίζεται στην αντίληψη ότι οι γλώσσες και οι ποικιλίες θεωρούνται αυστηρά οριοθετημένα συστήματα, που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένους και επίσης οριοθετημένους κοινωνικούς σχηματισμούς (Blommaert & Rampton 2011: 1, 4· Busch 2012: 506-507). Για την επίτευξη της γλωσσικής ομοιογένειας καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν συγκεκριμένοι θεσμοί εξουσίας, όπως τα Μ.Μ.Ε. και η εκπαίδευση. Ο λόγος των Μ.Μ.Ε. συχνά ορίζει ως προσδοκώμενη γλωσσική συμπεριφορά την ευθυγράμμιση των τηλεοπτικών χαρακτήρων με τη γλωσσική ομοιογένεια και τα μεταπραγματολογικά στερεότυπά της (βλ. ενδ. Stuart-Smith 2006: 141, 148). Μάλιστα, στα ελληνικά Μ.Μ.Ε. οι τηλεοπτικοί χαρακτήρες οι οποίοι αναπαρίστανται να μη συντονίζονται με την κυρίαρχη γλωσσική ιδεολογία συχνά στοχοποιούνται χιουμοριστικά (βλ. σχετ. Παύλου 1997· Archakis κ.ά. 2014).

Στο πλαίσιο αυτό, θα επιχειρήσουμε να διαπιστώσουμε πώς οι ομιλητές, λειτουργώντας στο πλαίσιο συγκεκριμένων μεταπραγματολογικών στερεοτύπων, διαμορφώνουν τις γλωσσικές στάσεις τους, αξιολογούν μια ποικιλία και οριοθετούν το πλαίσιο καταλληλότητας χρήσης της. Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα πορίσματα των ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο σε διεθνές όσο και σε ελληνικό επίπεδο για τις γλωσσικές στάσεις των ομιλητών προς διάφορες γεωγραφικές ποικιλίες.

3. Γλωσσικές στάσεις προς γεωγραφικές ποικιλίες: Ερευνητικά πορίσματα

Από τις πρώτες έρευνες της κοινωνιογλωσσολογίας δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη των στάσεων των ομιλητών/τριών απέναντι στη γεωγραφική ποικιλία που οι ίδιοι/ες χρησιμοποιούν ή απέναντι σε γεωγραφικές ποικιλίες άλλων κοινοτήτων. Οι μελέτες αυτές έδειξαν ότι οι πληροφορητές/τριες συνδέουν τη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών με το επαρχιακό περιβάλλον (βλ. ενδ. Inoue 1999: 154-156· Rensink 1999: 25· Diercks 2002: 63). Οι τύποι της νόρμας στην αντίληψη των ομιλητών/τριών ήταν συνδεδεμένοι με το επίσημο ύφος, ενώ τα διαλεκτικά στοιχεία θεωρούνταν πιο κατάλληλα για ανεπίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις (Preston 2003).

Στην ελληνική πραγματικότητα, πλήθος ερευνών έχουν ασχοληθεί με τις γλωσσικές στάσεις προς τις γεωγραφικές ποικιλίες και κυρίως προς την κυπριακή διάλεκτο. Τα ευρήματα των συγκεκριμένων ερευνών εμφανίζουν αρκετά κοινά σημεία με τις παρατηρούμενες γλωσσικές στάσεις των ομιλητών/τριών σε διεθνές επίπεδο. Πιο αναλυτικά, στο ελληνικό πλαίσιο, οι ομιλητές/τριες συνδυάζουν τις γεωγραφικές ποικιλίες κατεξοχήν με το περιβάλλον της επαρχίας, ενώ την ποικιλία που χρησιμοποιείται στις αστικές περιοχές με την Κοινή Νέα Ελληνική -στο εξής Κ.Ν.Ε. (Κουρδής 1997, 2002, 2007: 89· Πλαδή 2001· Παπας 2006· Παπάς 2008). Οι γεωγραφικές ποικιλίες έχουν επίσης συνδεθεί περισσότερο με ανεπίσημα επικοινωνιακά πλαίσια και θεωρείται ότι χρησιμοποιούνται σε συζητήσεις για διαπροσωπικά και καθημερινά θέματα με οικεία, συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα (Κουρδής 1997, 2002· Πλαδή 2001). Αξίζει να τονίσουμε ότι η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών στα περιβάλλοντα αυτά έχει συχνά θετικές αξιολογήσεις, καθώς στην αντίληψη των ομιλητών/τριών σχετίζεται με την ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των συνομιλητών/τριών, την αλληλεγγύη και την επιβεβαίωση του αισθήματος του «ανήκειν» σε μία κοινωνική ομάδα (Πλαδή 2001· Κουρδής 2007: 88, 130-131). Από την άλλη, η Κ.Ν.Ε. είναι συνδεδεμένη με θεσμοποιημένες και επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, όπως είναι τα Μ.Μ.Ε. και η εκπαίδευση (Πλαδή 2001· Κουρδής 2007: 98). Οι Έλληνες ομιλητές/τριες φαίνεται να εμφανίζουν αρνητική στάση προς τη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών σε επίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα είτε χαρακτηρίζοντας το συγκεκριμένο τρόπο ομιλίας ως «μη σωστό» είτε δείχνοντας προτίμηση προς την πρότυπη γλώσσα (Κουρδής 1997, 2002· Πλαδή 2001· Παπας 2008). Μάλιστα, η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών σε επίσημες επαγγελματικές επικοινωνιακές περιστάσεις μπορεί να αποτελέσει μειονέκτημα για τη σταδιοδρομία και την κοινωνική ανέλιξη του/της διαλεκτόφωνου/ης ομιλητή/τριας, καθώς αξιολογείται ως έλλειψη μόρφωσης (Κουρδής 2007: 88-89· Παπας 2006· Παπάς 2008).

Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζεται και στις γλωσσικές στάσεις των ομιλητών/τριών στην κυπριακή πραγματικότητα, καθώς η Κυπριακή είναι εκεί συνδεδεμένη με επαρχιακά και ανεπίσημα περιβάλλοντα (Παύλου 1997· Sciriha 1995· Παπαρηνίου 1998, 2001). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα των ερευνών της Ioannidou (2009), η οποία διαπίστωσε την έντονη παρουσία της διαλέκτου στο κυπριακό εκπαιδευτικό πλαίσιο. Ωστόσο, η χρήση της αφορούσε κατεξοχήν «ανεπίσημες» σχολικές περιστάσεις επικοινωνίας, οι οποίες σχετίζονταν με την οργάνωση της τάξης και με ανεπίσημα σχόλια και συζητήσεις εκτός της «κύριας διδασκαλίας». Στις επικοινωνιακές περιστάσεις της κύριας διδασκαλίας γινόταν χρήση της πρότυπης, καθώς ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την επισιμότητα. Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να λειτουργούν «ανεκτικά»

προς τη χρήση της Κυπριακής και η «ανοχή» αυτή ουσιαστικά ισοδυναμεί με συμβολική απαξίωσή της (Τσιπλάκου 2007). Στην Κύπρο, το κράτος ενθαρρύνει την εκπαίδευση στην Κ.Ν.Ε., επειδή αποτελεί ένα ισχυρό μέσο σύνδεσης των ελληνοκυπρίων με την Ελλάδα διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο γλωσσικής ομογενοποίησης. Η συγκεκριμένη γλωσσική πολιτική διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των γλωσσικών στάσεων των μαθητών, καθώς έρευνες με δείγμα Κύπριους/ες μαθητές/τριες Νηπιαγωγείου (Kounnari 2006) και Δημοτικού (Pavliou 1999) αναδεικνύουν την αρνητική στάση τους προς την Κυπριακή.

Συνοψίζοντας, στην ελληνική και κυπριακή πραγματικότητα, κυρίαρχη πεποίθηση των ομιλητών/τριών είναι ότι οι γεωγραφικές ποικιλίες χρησιμοποιούνται κατεξοχήν σε επαρχιακά και ανεπίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα, ενώ η χρήση της πρότυπης συνδέεται με τις επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις. Οι ομιλητές/τριες αποδίδουν στη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών τόσο αρνητικούς όσο και θετικούς αξιολογικούς χαρακτηρισμούς. Οι αρνητικές αξιολογήσεις κυριαρχούν όταν οι γεωγραφικές ποικιλίες χρησιμοποιούνται σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, ενώ η χρήση τους σε ανεπίσημα επικοινωνιακά πλαίσια έχει συχνά θετικές αξιολογήσεις, καθώς αποτελούν στην αντίληψη των ομιλητών/τριών ενδείκτη εγγύτητας και αλληλεγγύης μεταξύ των συνομιλητών/τριών.

Στην παρούσα μελέτη θα εστιάσουμε στα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που κυριαρχούν στην αντίληψη των μαθητών/τριών Δημοτικού για τη γεωγραφική ποικιλότητα. Λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα των παραπάνω ερευνών, θα διερευνήσουμε κατά πόσο στα παιδιά κυριαρχεί η πεποίθηση ότι η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών συνδέεται με επαρχιακά περιβάλλοντα και με ανεπίσημα επικοινωνιακά πλαίσια.

4. Μεθοδολογία

4.1 Επιλογή των δεδομένων

Ως ερέθισμα (stimulus) για την εκμείευση των στάσεων των παιδιών χρησιμοποιήσαμε τηλεοπτικά κείμενα μαζικής κουλτούρας.¹ Τα συγκεκριμένα κείμενα επιδιώξαμε να εντάσσονται στις προτιμήσεις των μαθητών/τριών της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού (βλ. Tsami κ.ά. 2014), εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι οι μαθητές/τριες θα έχουν έρθει κατ' επανάληψη σε επαφή με τις προς μελέτη αναπαριστώμενες γλωσσικές ποικιλίες στα κείμενα αυτά. Με αυτόν τον τρόπο, διασφάλισαμε ότι οι μαθητές/τριες θα εκφράσουν γλωσσικές στάσεις προς τις αναπαριστώμενες ποικιλίες, καθώς η έλλειψη επαφής/τριβής με τα κείμενα αυτά θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα τη μη εμφάνιση γλωσσικών στάσεων.

Συγκεκριμένα, για τη μελέτη των γλωσσικών στάσεων των μαθητών/τριών προς τη γεωγραφική ποικιλότητα αξιοποιήσαμε στιγμιότυπα από μια δημοφιλή διαφήμιση γνωστής εταιρείας κινητής τηλεφωνίας (Vodafone), η οποία προβλήθηκε στην ελληνική τηλεόραση την τηλεοπτική χρονιά 2011-2012. Στη διαφήμιση αναπαρίσταται το ειδύλλιο μεταξύ δύο νέων διαλεκτόφωνων αγροτών, του Κίτσου και της Τασούλας, σε ένα χωριό (Archakis κ.ά. 2014). Η αναπαριστώμενη γεωγραφική ποικιλία που χρησιμοποιούν οι πρωταγωνιστές της διαφήμισης δεν είναι μια σαφώς καθορισμένη γλωσσολογικά ποικιλία, αλλά αποτελεί έναν τρόπο αναπαράστασης του Έλληνα επαρχιώτη με βορειοελλαδίτικα διαλεκτικά στοιχεία, όπως στένωση των άτονων [e] και [o] σε [i] και [u] αντίστοιχα και αποκοπή των άτονων ψιλών φωνηέντων [i] και [u] (βλ. σχετικά Κοντοσόπουλος 2008: 92-108).

¹ Ως κείμενα προερχόμενα από τη μαζική κουλτούρα ορίζονται εκείνα τα κείμενα που έχουν αποδέκτη το ευρύ καταναλωτικό κοινό. Τέτοιου είδους παραδείγματα αποτελούν οι τηλεοπτικές σειρές, οι διαφημίσεις, οι ταινίες και τα τραγούδια (βλ. σχ. Στάμου 2012).

4.2 Επιλογή του δείγματος

Η επιλογή του δείγματος βασίζεται στη *στρωματοποιημένη τυχαία δειγματοληψία* (stratified random sampling), καθώς το δείγμα συνελήγη με τρόπο ώστε να υπάρχει διαστρωμάτωση ως προς το κοινωνικό επίπεδο των μαθητών/τριών, ανάλογα με την περιοχή στην οποία λειτουργεί το σχολείο που φοιτούν (βλ. Robson 2007: 310-311).

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 2013 σε τέσσερα δημόσια σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ευρύτερη περιοχή του νομού Αχαΐας. Συνολικά επελέγησαν 96 μαθητές/τριες Ε' και ΣΤ' Δημοτικού (11-12 ετών). Τα τέσσερα σχολεία κατηγοριοποιούνται, ανάλογα με το κοινωνικό επίπεδο της περιοχής στην οποία εντοπίζονται, σε χαμηλό (2 σχολεία, 29 μαθητές), μέτριο (1 σχολείο, 20 μαθητές) και υψηλό (1 σχολείο, 25 μαθητές). Η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση επιβεβαιώθηκε στατιστικά (ΑνοVA Test, Sig = 0.000) μέσω του εκπαιδευτικού επιπέδου των γονιών, όπως αποτυπώθηκε στο μέσο όρο δεκάβαθμης κλίμακας.² Πιο αναλυτικά, το σχολείο με το υψηλό κοινωνικό επίπεδο βρίσκεται πολύ κοντά στο Πανεπιστήμιο Πατρών και οι γονείς του μεγαλύτερου μέρους των μαθητών/τριών του σχολείου ανήκουν στο διδακτικό και διοικητικό προσωπικό του Πανεπιστημίου. Το σχολείο μεσαίου κοινωνικού επιπέδου βρίσκεται σε αστική περιοχή με πληθυσμό εργατικής και υπαλληλικής απασχόλησης. Τα σχολεία που θεωρείται ότι λειτουργούν σε περιοχές χαμηλού κοινωνικού επιπέδου βρίσκονται σε χωριά της ορεινής Αχαΐας με πληθυσμό κυρίως αγροτικής και εργατικής απασχόλησης.

Εκτός από τον παράγοντα του κοινωνικού επιπέδου της περιοχής του σχολείου, οι υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές που χαρακτηρίζουν τους/τις μαθητές/τριες είναι το φύλο (Αγόρια: 55,21% Κορίτσια: 44,79%), η σχολική επίδοση των παιδιών στο γλωσσικό μάθημα (Υψηλή: 56,25%, Μέτρια: 26,04%, Χαμηλή: 17,71%) και η εθνοτική προέλευση.³

4.3 Εργαλείο ανίχνευσης στάσεων και διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας

Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, οι μαθητές/τριες παρακολουθούσαν τρία τηλεοπτικά αποσπάσματα διάρκειας περίπου 2 λεπτών το καθένα, το ένα εκ των οποίων ήταν η διαφήμιση της *Vodafone* με πρωταγωνιστές τον Κίτσο και την Τασούλα (βλ. σχετικά ενότητα 4.1).⁴ Για τη συλλογή των ευρημάτων της έρευνάς μας αξιοποιήσαμε το ανώνυμο ερωτηματολόγιο. Σχεδιάστηκαν δύο ερωτηματολόγια, ένα για τους/τις μαθητές/τριες και ένα για τους γονείς τους. Στο ερωτηματολόγιο των μαθητών/τριών διατυπώνονται ερωτήσεις κλειστού τύπου, ορισμένες από τις οποίες αξιοποιούνται στο παρόν άρθρο. Το ερωτηματολόγιο των γονιών ήταν μονοσέλιδο και αποσκοπούσε στον προσδιορισμό του μορφωτικού επιπέδου της οικογένειας, μέσω κλειστών ερωτήσεων (βλ. επίσης ενότητα 4.2).

Πιο αναλυτικά, στις προς ανάλυση ερωτήσεις τα παιδιά καλούνταν να επιλέξουν σε ποια ή σε ποιες γεωγραφικές περιοχές (αστικές, ημιαστικές και επαρχιακές) θα ανέμεναν να ακούσουν μια γεωγραφική ποικιλία, αντίστοιχη με αυτή που χρησιμοποιούν οι πρωταγωνιστές της διαφήμισης. Οι

² Η εκπαίδευση των γονιών κατηγοριοποιήθηκε σε δεκάβαθμη κλίμακα, όπου 1 = καμία εκπαίδευση ή λίγες τάξεις του δημοτικού, 2 = πρωτοβάθμια εκπαίδευση, 3 = έναρξη αλλά όχι ολοκλήρωση του γυμνασίου, 4 = ολοκλήρωση του γυμνασίου, 5 = έναρξη αλλά όχι ολοκλήρωση του λυκείου, 6 = ολοκλήρωση του λυκείου, 7 = έναρξη αλλά όχι ολοκλήρωση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, 8 = κάτοχος τίτλου από τεχνολογικό ίδρυμα (Τ.Ε.Ι), 9 = κάτοχος πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, 10 = κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου ή διδακτορικού.

³ Σε σχέση με τη μεταβλητή της εθνοτικής προέλευσης, το 13,56% του συνολικού δείγματος αποτελείται από μαθητές/τριες αλβανικής, βουλγαρικής, ρουμανικής, ουκρανικής καταγωγής και από έναν μαθητή Ρομά. Ωστόσο, δεν θα μελετήσουμε το συγκεκριμένο παράγοντα, καθώς η πολύ μικρή εκπροσώπηση καθεμιάς από τις παραπάνω εθνοτικές ομάδες δεν μας επιτρέπει να εξαγάγουμε ασφαλή συμπεράσματα για τις γλωσσικές στάσεις των μαθητών/τριών που δεν είναι ελληνικής καταγωγής.

⁴ Στην παρούσα έρευνα, θα εστιάσουμε στα ευρήματα που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη μόνο διαφήμιση. Γι' αυτό το λόγο δεν γίνεται εκτενής αναφορά στα δύο άλλα τηλεοπτικά κείμενα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την ανίχνευση των γλωσσικών στάσεων των παιδιών.

μαθητές/τριες καλούνταν επίσης να επιλέξουν από ένα εύρος επίσημων και ανεπίσημων επικοινωνιακών περιστάσεων σε ποια ή σε ποιες θα θεωρούσαν πιο πιθανή τη χρήση μιας γεωγραφικής ποικιλίας, αντίστοιχης με αυτή που χρησιμοποιούν ο Κίτσος και η Τασούλα.

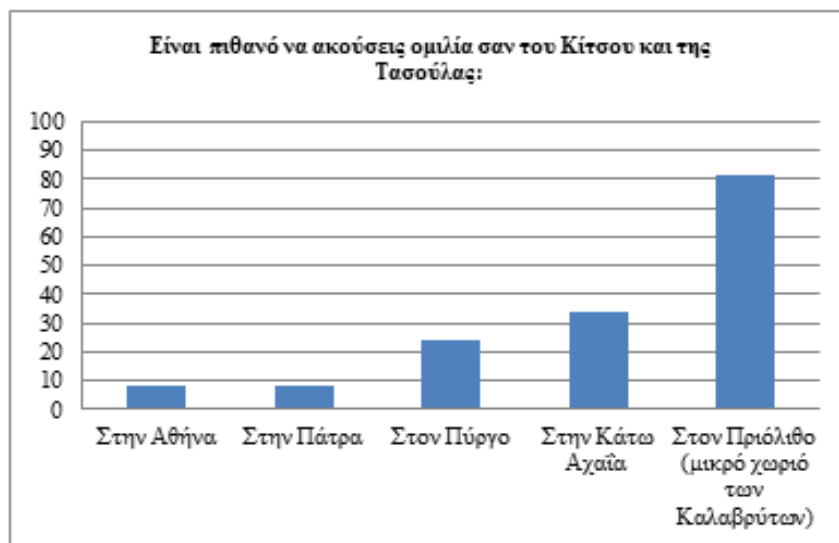
Οι μαθητές/τριες ρωτήθηκαν επιπλέον σε ποιο βαθμό θεωρούσαν πιθανό να ακούσουν κάποιον δάσκαλο, γιατρό, δημοσιογράφο να χρησιμοποιεί στην επικοινωνιακή περίσταση του εργασιακού του περιβάλλοντος τη γεωγραφική ποικιλία που χρησιμοποιούν οι τηλεοπτικοί χαρακτήρες της διαφήμισης. Στις ερωτήσεις αυτής της κατηγορίας οι απαντήσεις των μαθητών/τριών ήταν καταχωρημένες σε μια τετράβαθμη κλίμακα (1=Καθόλου, 2=Λίγο, 3=Πολύ, 4=Πάρα πολύ).

Η συλλογή των δεδομένων διήρκεσε περίπου ένα μήνα. Τα ερωτηματολόγια, μετά από πιλοτική εφαρμογή, συμπληρώθηκαν στα σχολεία του δείγματος από τους μαθητές/τριες με την παρουσία του/της δασκάλου/ας τους και μιας ερευνήτριας. Το στοιχείο της σχολικής επίδοσης κάθε μαθητή/τριας στο γλωσσικό μάθημα συμπληρώθηκε από τους εκπαιδευτικούς.

5. Αποτελέσματα

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα μέρους της έρευνάς μας, αναδεικνύοντας τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που κυριαρχούν στην αντίληψη μαθητών/τριών Δημοτικού για τη γεωγραφική ποικιλότητα. Στόχος μας είναι να απαντήσουμε σε ποιο γεωγραφικό πλαίσιο και σε ποιες επικοινωνιακές περιστάσεις θεωρούν οι μαθητές/τριες ότι είναι αποδεκτή η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό πακέτο SPSS 20.0.

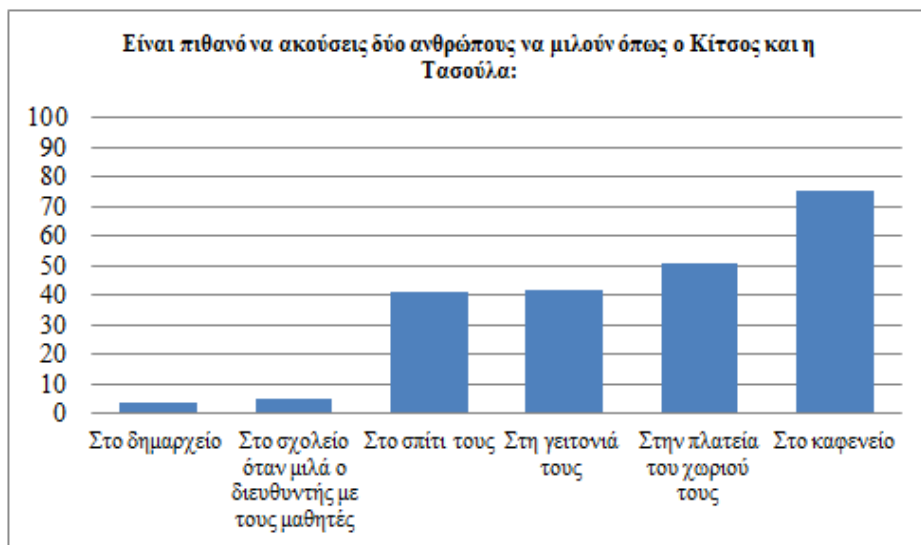
Ως προς το γεωγραφικό πλαίσιο αποδεκτότητας μιας γεωγραφικής ποικιλίας, ο πίνακας 1 δείχνει ότι η πλειοψηφία των παιδιών του δείγματος θεωρούν ότι όσο πιο επαρχιακή είναι μια περιοχή τόσο πιο αναμενόμενη είναι η χρήση της υπό μελέτη διαλεκτικής ποικιλίας. Πιο αναλυτικά, οι μαθητές/τριες φαίνεται να μη θεωρούν αναμενόμενη τη χρήση της διαλέκτου σε μεγάλες πόλεις με έντονη αστική παράδοση, όπως η Αθήνα και η Πάτρα, επιλέγοντας σε πολύ μικρά ποσοστά (8%) τις περιοχές αυτές ως πιθανές για να ακούσουν γεωγραφική ποικιλία αντίστοιχη με αυτή της τηλεοπτικής διαφήμισης. Ακολουθούν με υψηλότερα ποσοστά οι επαρχιακές πόλεις, όπως ο Πύργος (24%), και οι κωμοπόλεις, όπως η Κάτω Αχαΐα (34%). Τέλος, σε ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό (81%) οι μαθητές/τριες του δείγματός μας δηλώνουν ότι αναμένουν τη χρήση μιας γεωγραφικής ποικιλίας στο χωριό. Το Related-Samples Friedman's Two-Way Analysis of Variance by Ranks έδειξε ότι τα παραπάνω αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά (Sig.= 0.000).

Πίνακας 1: Γεωγραφικές περιοχές που αναμένεται η χρήση της διαλέκτου

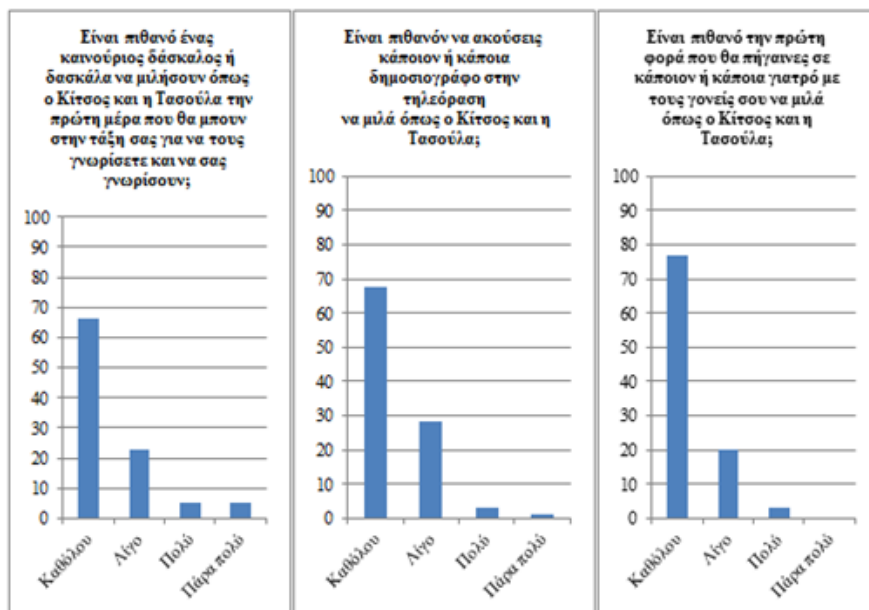
Όσον αφορά στις επικοινωνιακές περιστάσεις χρήσης της γεωγραφικής ποικιλίας, στον πίνακα 2 παρατηρούμε ότι οι μαθητές/τριες δεν αναμένουν τη χρήση της διαλέκτου στο δημαρχείο και το σχολείο, σημειώνοντας ποσοστά μόλις 4% και 5%, αντίστοιχα. Με άλλα λόγια, οι μαθητές/τριες έχουν συνδέσει το περιβάλλον του δημαρχείου και του σχολείου με επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, θεωρώντας ότι σε αυτές είναι απαγορευτική η χρήση της διαλέκτου. Από την άλλη πλευρά, σε πιο ανεπίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα, όπως στο σπίτι τους (41%), στη γειτονιά τους (42%) και στην πλατεία του χωριού τους (51%) θεωρούν πιο πιθανό να συναντήσουν διαλεκτικό λόγο. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι τα παιδιά θεωρούν το καφενείο το πιο αναμενόμενο επικοινωνιακό πλαίσιο για να ακούσουν μια γεωγραφική ποικιλία (75%). Ενδεχομένως, οι μαθητές/τριες να έχουν συνδέσει το περιβάλλον του καφενείου με μία συγκεκριμένη ομάδα ατόμων, τους ηλικιωμένους άνδρες, οι οποίοι είναι συχνά φορείς της παράδοσης και διατηρούν στο λόγο τους διάφορα διαλεκτικά στοιχεία (Κουρδής 1997, 2007: 75).

Η μη αναμενόμενη χρήση της διαλέκτου σε κοινωνικά περιβάλλοντα, όπως του δημαρχείου και του σχολείου, πιθανόν επίσης να αποδίδεται στο γεγονός ότι τα παιδιά έχουν συνδέσει τους συγκεκριμένους φορείς θεσμικής εξουσίας με την προσπάθεια επίτευξης της γλωσσικής ομοιογένειας, την προώθηση της πρότυπης γλώσσας και κατ' επέκταση τη χρήση της Κ.Ν.Ε. (πρβλ. Fairclough 1989: 56-58). Αντίθετα, στην αντίληψη των παιδιών το χωριό και το καφενείο φαίνεται να μην αποτελούν περιβάλλοντα στα οποία στιγματίζεται η χρήση της διαλέκτου, πιθανόν επειδή δεν εντάσσονται στους θεσμικούς φορείς που προωθούν τη γλωσσική ομογενοποίηση. Το Related-Samples Friedman's Two-Way Analysis of Variance by Ranks έδειξε ότι τα παραπάνω αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά (Sig.= 0.000).

Πίνακας 2: Επικοινωνιακές περιστάσεις χρήσης της γεωγραφικής ποικιλίας

Προκειμένου να εμβαθύνουμε περισσότερο στη χρήση της διαλέκτου σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, τα παιδιά ρωτήθηκαν αν θα περίμεναν να ακούσουν έναν δάσκαλο στην τάξη, έναν δημοσιογράφο στην τηλεόραση και έναν γιατρό στο ιατρείο του να χρησιμοποιεί ομιλία όπως αυτή του Κίτσου και της Τασούλας στη διαφήμιση της *Vodafone*. Τα παρακάτω τρία ιστογράμματα (3, 4 και 5) δείχνουν τη συντριπτικά αρνητική απάντηση των παιδιών και στις τρεις επικοινωνιακές περιστάσεις:

Πίνακες 3, 4, 5: Χρήση της γεωγραφικής ποικιλίας σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις

Και στις τρεις ερωτήσεις η απάντηση «καθόλου» δόθηκε από ποσοστό μεγαλύτερο του 65% των μαθητών/τριών (66,3%, 67,7% και 76,6% αντίστοιχα), ενώ ο συμψηφισμός του «καθόλου» και του «λίγο» (δηλαδή, των αρνητικών απαντήσεων) ξεπερνούσε το 89% (ειδικά στην περίπτωση του γιατρού έφτασε στο 96,8% των απαντήσεων, για το δημοσιογράφο 95,8% και για το δάσκαλο 89,2%). Το One-Sample Chi-Square Test έδειξε ότι τα παραπάνω αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά (Sig.= 0.000) και για τις τρεις ερωτήσεις.

Οι μαθητές/τριες φαίνεται να θεωρούν ως το πιο απρόσμενο μέρος για να χρησιμοποιηθεί κάποια γεωγραφική ποικιλία. Μάλιστα, τα παιδιά του δείγματος φαίνεται να μην αναμένουν τη χρήση μιας αποκλίνουσας και χαμηλού κύρους γεωγραφικής ποικιλίας από τον ίδιο το φορέα κύρους, δηλαδή το γιατρό, τη στιγμή άσκησης της εξουσίας του. Έπεται ο δημοσιογράφος και τελευταίος ακολουθεί ο εκπαιδευτικός. Η παραπάνω ιεράρχηση των παιδιών πιθανόν να σχετίζεται με το γεγονός ότι με το δάσκαλο νοιώθουν μεγαλύτερο βαθμό οικειότητας και αμεσότητας, άρα θεωρούν πιο αναμενόμενο ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει γεωγραφική ποικιλία σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις. Αντίθετα, με το γιατρό ενδεχομένως να αισθάνονται πιο αποστασιοποιημένα, ίσως και εξαιτίας του φόβου προς το πρόσωπό του, οπότε στην περίπτωση αυτή θεωρούν ως λιγότερο πιθανή τη χρήση μιας γεωγραφικής ποικιλίας στο περιβάλλον του ιατρού.

Συνοψίζοντας, τα ευρήματα της στατιστικής ανάλυσης δείχνουν ότι τα παιδιά έχουν συνδέσει τη χρήση της γεωγραφικής ποικιλίας με επαρχιακές περιοχές και με ανεπίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα, ενώ δεν αναμένουν τη χρήση της σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις και από άτομα υψηλού κύρους. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι για τα παιδιά του δείγματός μας οι γλωσσικές ποικιλίες ορίζονται ως στοιχεία συμβεβλημένα με συγκεκριμένα γεωγραφικά και επικοινωνιακά πλαίσια και με συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι οι μαθητές/τριες μας είναι συντονισμένοι με τα κυρίαρχα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που προβάλλουν τις γλωσσικές ποικιλίες ως αυστηρά οριοθετημένα συστήματα. Δεν φαίνεται δηλαδή να έχουν αμφισβητήσει την παραδοχή ύπαρξης διακριτών και αυτόνομων γλωσσικών ποικιλιών.

6. Συζήτηση-Συμπεράσματα

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι θεωρητικές προσεγγίσεις που αμφισβητούν την ύπαρξη σταθερών και αμετάβλητων γλωσσικών δομών οδήγησαν στην εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι ίδιοι οι ομιλητές/τριες ορίζουν την γλωσσική ποικιλία και του τρόπου με τον οποίο συγκεκριμένες

γλωσσικές επιλογές καταλήγουν να γίνονται αντιληπτές ως γλωσσικές ποικιλίες. Με άλλα λόγια, το ερευνητικό ενδιαφέρον της κοινωνιογλωσσολογίας επικεντρώνεται όχι στο ποια είναι τα γεωγραφικά ή/και κοινωνικά όρια μιας ποικιλίας, αλλά στο ποιες είναι οι πεποιθήσεις των ίδιων των ομιλητών/τριών για το γεωγραφικό ή/και κοινωνικό πλαίσιο λειτουργίας συγκεκριμένων γλωσσικών στοιχείων που εκλαμβάνονται ως ποικιλίες. Δίνεται λοιπόν έμφαση στις γλωσσικές στάσεις των ομιλητών/τριών, οι οποίες απορρέουν από τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα, δηλαδή τα εσωτερικευμένα μοντέλα αξιολόγησης των ομιλητών/τριών για τη χρήση συγκεκριμένων γλωσσικών στοιχείων.

Στο πλαίσιο αυτό, μελετήσαμε πώς οι μαθητές/τριες του Δημοτικού αντιλαμβάνονται και ορίζουν τις μη πρότυπες γεωγραφικές ποικιλίες. Στόχος μας ήταν να διαπιστώσουμε αν οριοθετούν μια γλωσσική ποικιλία ως προς το πλαίσιο καταλληλότητας της χρήσης της και ποια μεταπραγματολογικά στερεότυπα συντελούν στη διαμόρφωση της οριοθέτησης αυτής.

Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι οι μαθητές/τριες μας είναι συντονισμένοι με τα κυρίαρχα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που προβάλλουν τις γλωσσικές ποικιλίες ως αυστηρά οριοθετημένα συστήματα. Οι μαθητές/τριες δηλαδή δεν φαίνεται να έχουν αμφισβητήσει την παραδοχή ύπαρξης διακριτών και αυτόνομων γλωσσικών ποικιλιών. Ουσιαστικά, για τα παιδιά του δείγματός μας οι γλωσσικές ποικιλίες ορίζονται ως στοιχεία συμβεβλημένα με συγκεκριμένα γεωγραφικά και επικοινωνιακά πλαίσια και με συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες. Η κυριαρχία στην αντίληψη των παιδιών του μεταπραγματολογικού αυτού στερεοτύπου μπορεί να εξειδικευθεί στις ακόλουθες θέσεις:

- (α) Ο διαλεκτικός λόγος έχει συνδεθεί στην αντίληψη των μαθητών/τριών με τη χρήση του σε επαρχιακές περιοχές.
- (β) Οι μαθητές/τριες συνδέουν τη χρήση της διαλέκτου με ανεπίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα. Αντίθετα, τα παιδιά θεωρούν μη αναμενόμενη και σχεδόν απαγορευτική τη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, οι οποίες συνδέονται με θεσμούς εξουσίας, όπως το δημαρχείο και το σχολείο.

Οι γλωσσικές αυτές στάσεις των μαθητών/τριών του δείγματός μας ευθυγραμμίζονται με ευρήματα τόσο της διεθνούς βιβλιογραφίας (βλ., μεταξύ άλλων, Diercks 2002· Preston 2003) όσο και με αντίστοιχα από την ελληνική (βλ. Κουρδή 1997, 2002, 2007· Πλαδή 2001· Παπας 2006· Παπά 2008) και κυπριακή πραγματικότητα (βλ. Παύλου 1997· Sciriha 1995· Papapanlou 1998, 2001· Ioannidou 2009).

Οι απαντήσεις των μαθητών/τριών στη μελέτη στάσεων που διεξαγάγαμε δείχνει ότι, ήδη από το τέλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα παιδιά επηρεάζονται από τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα και τις ιδεολογίες που αναπαράγουν τα ελληνικά Μ.Μ.Ε., στοχεύοντας στην προώθηση της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας και το στιγματισμό των γεωγραφικών ποικιλιών (Παύλου 1997· Archakis κ.ά. 2014). Τέτοιου είδους διαπιστώσεις θεωρούμε ότι συμβάλλουν στην ανάδειξη της αναγκαιότητας να αναπτύξουν οι μαθητές/τριες τον κριτικό τους γραμματισμό, ώστε να είναι σε θέση να ανιχνεύουν και να μην αποδέχονται άκριτα τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που διαδίδονται μέσα από τα κείμενα μαζικής κουλτούρας και επηρεάζουν τις γλωσσικές στάσεις τους.

Ευχαριστίες

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα εργασία χρηματοδοτείται από το ερευνητικό πρόγραμμα Θαλής (2011-2015), με τίτλο: «Γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσικές ιδεολογίες στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: σχεδιασμός, ανάπτυξη και αξιολόγηση παιδαγωγικού υλικού για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής

επίγνωσης» (Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων, Πολιτισμού & Αθλητισμού, Κωδικός ID: MIS 375599).
Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τη συνάδερφο Β. Τσάκωνα για τις πολύ χρήσιμες υποδείξεις της.

Βιβλιογραφία

- Agha, A. (1998) Stereotypes and registers in honorific language. *Language in society* 27 (2): 151-193.
- Agha, A. (2004) Registers of language. Στο: A. Duranti (επιμ.), *A companion to linguistic anthropology*. Oxford & New York: Blackwell, 23-45.
- Agha, A. (2007) *Language and social relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archakis, A., Lampropoulou, S., Tsakona, V. & V. Tsami (2014) Linguistic varieties in style: humorous representation in Greek mass culture texts. *Discourse, context & media* 3 (1): 46-55.
- Baker, C. (1992) *Attitudes and language*. Clevedon, Bristol & Adelaide: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. & B. Rampton (2011) Language and superdiversity. *Diversities* 13 (2): 1-20.
- Busch, B. (2012) The linguistic repertoire revisited. *Applied linguistics* 33 (5): 503-523.
- Diercks, W. (2002) Mental maps: linguistic-geographic concepts. Στο: D. Daniel & D.R. Preston (επιμ.), *Handbook of perceptual dialectology*, τ. 2. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 51-70.
- Fairclough, N. (1989) *Language and power*. London & New York: Longman.
- Halliday, M. A. K. & R. Hasan (1985) *Language, context and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Geelong & Victoria: Deakin University Press.
- Hudson, R. A. (1996) *Sociolinguistics*, 2^η έκδ. [1^η έκδ.: 1980]. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inoue, F. (1999) Classification of dialects by image: English and Japanese. Στο: D. Preston (επιμ.), *Handbook of perceptual dialectology*, τ. 1. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 147-160.
- Ioannidou, E. (2009) Using the “Improper” language in the classroom: the conflict between language use and legitimate varieties in education. Evidence from a Greek Cypriot classroom. *Language and education* 23 (3): 263-278.
- Johnstone, B. (2009) Pittsburghese shirts: commodification and the enregisterment of an urban dialect. *American speech* 84 (2): 157-175.
- Johnstone, B. (2011) Dialect enregisterment in performance. *Journal of sociolinguistics* 15 (5): 657-679.
- Κακριδή-Φερράρι, Μ. (2007) Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ., σε συνεργασία με τη Μ. Θεοδωροπούλου), *Θέματα ιστορίας της Ελληνικής γλώσσας*. Στην *Πύλη για την Ελληνική γλώσσα* (http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_03/index.html). Τελευταία πρόσβαση: 20/7/2014).
- Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. (2008) *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*, 5^η έκδ. [1^η έκδ.: 1981]. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Kounnari, E. (2006) Greek Cypriot children’s language attitudes in a bidialectal setting: the case of primary education in Cyprus. Στο: Ε. Φτιάκα, Α. Γαγάτσης, Ι. Ηλία & Μ. Μοδέστου (επιμ.), *Η σύγχρονη εκπαιδευτική έρευνα στην Κύπρο, Πρακτικά του 9^{ου} συνεδρίου παιδαγωγικής εταιρείας Κύπρου, 2-3 Ιουνίου 2006*. Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου, 691-704.
- Κουρδής, Ε. (1997) Παράγοντες κοινωνιογλωσσικού στιγματισμού του τοπικού ιδιώματος της Θεσσαλίας. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 17^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 22-24 Απριλίου 1996*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών, 577-590.
- Κουρδής, Ε. (2002) Απόδοση διαλεκτικής ταυτότητας από τους κατοίκους της πρωτεύουσας σε μορφές της επαρχιακής Ελληνικής. Στο: C. Clairis (επιμ.), *Γλωσσολογικές έρευνες για την Ελληνική, Πρακτικά του 5^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής γλωσσολογίας, 13-15 Σεπτεμβρίου 2001*. Σορβόνη & Παρίσι: L’Harmattan, 321-324.
- Κουρδής, Ε. (2007) *Θεσσαλικό ιδίωμα: Από τα κοινωνικά σημεία στην γλωσσική ιδεολογία*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Otsuji, E. & A. Pennycook (2010) Metrolingualism: fixity, fluidity and language in flux. *International journal of multilingualism* 7 (3): 240-254.
- Papapavlou, A. N. (1998) Attitudes toward the Greek Cypriot dialect: sociocultural implications. *International journal of sociology of language* 134 (1): 15-28.
- Papapavlou, A. N. (2001) Mind your speech: language attitudes in Cyprus. *Journal of multilingual and multicultural development* 22 (6): 491-501.

- Παπάς, Π. (2008) «Άντε μωρή βλαχάρα!»: Η Ερμηνεία των [li] και [ni] στην ΚΝΕ. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα: γλώσσα και κοινωνία. Πρακτικά της 28^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 21-22 Μαΐου 2007*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 303-313.
- Papas, P. (2006) Stereotypes and /n/ variation in Patras, Greece: results from a pilot study. Στο: F. Hinskens (επιμ.), *Language variation-European perspectives: selected papers from the third International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE3)*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 153-67.
- Παύλου, Π. (1997) Η χρήση της Κυπριακής διαλέκτου στις διαφημίσεις του ραδιοφωνικού ιδρύματος Κύπρου. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 17^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 24-26 Απριλίου 1996*, 617-627.
- Pavlou, P. (1999) Children's language attitudes in a bidialectal setting: some methodological observations and preliminary findings. Στο: A. Mozer (επιμ.), *Ελληνική γλωσσολογία, Πρακτικά του 3^{ου} διεθνούς γλωσσολογικού συνεδρίου για την Ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 882-891.
- Πλαδή, Μ. (2001) Γλωσσικές στάσεις και διαλεκτική υποχώρηση. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 21^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 12-14 Μαΐου 2000*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 618-629.
- Preston, D. R. (2003) Language with an attitude. Στο: J. K. Chambers, P. Trudgill & N. Schilling-Estes (επιμ.), *The handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell, 40-66. Blackwell Reference Online.
(http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405116923_chunc_g978140051169235. Τελευταία πρόσβαση: 11/06/2013).
- Rensink, W. G. (1999) Informant classification of dialects. Στο: D. Preston (επιμ.), *Handbook of perceptual dialectology*, τ. 1. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 3-7.
- Robson, C. (2007) *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: ένα μέσο για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, μτφρ. Β. Νταλάκου, Κ. Βασιλικού. Αθήνα: Gutenberg.
- Sciriha, L. (1995) The interplay of language and identity in Cyprus. *The Cyprus review* 7 (2): 7-34.
- Silverstein, M. (1993) Metapragmatic discourse and metapragmatic function. Στο: J. A. Lucy (επιμ.), *Reflexive language*. Cambridge: Cambridge University Press, 33-58.
- Silverstein, M. (2003) Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & communication* 23 (3-4): 193-229.
- Στάμου, Α. (2012) Αναπαραστάσεις της κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: αναλυτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. *Γλωσσολογία/Glossologia* 20: 19-38.
- Stuart-Smith, J. (2006) The influence of the media. Στο: C. Llamas, L. Mullany & P. Stockwell (επιμ.), *The Routledge companion to sociolinguistics*. London & New York: Routledge, 140-148.
- Tsami, V., Archakis, A., Fterniati, A., Papazachariou, D., & V. Tsakona (2014) Mapping elementary school students' preferences for mass cultural literacy practices. Στο: Lemonidis Ch. (επιμ.), *Conference proceedings of the 1st international international conference education across borders, Florina, 5-7 October 2012*. Florina: University of Western Macedonia, Faculty of Education, 361-371.
- Τσιπλάκου, Σ. (2007) Γλωσσική ποικιλία και κριτικός εγγραμματισμός: συσχετισμοί και παιδαγωγικές προεκτάσεις. Στο: Η. Γ. Μαρσαγγούρας (επιμ.), *Σχολικός εγγραμματισμός: λειτουργικός, κριτικός και επιστημονικός*. Αθήνα: Γρηγόρης, 466-511.

Διαλεκτικά λεξικά και γλωσσάρια της Ηλείας. Μία λεξικογραφική περιγραφή

Αθηνά Προύντζου
Πανεπιστήμιο Πατρών

1. Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή, εξετάζω τη δομή και το περιεχόμενο των λεξικών και γλωσσarίων στα οποία καταγράφεται λεξιλόγιο από τη διαλεκτική ποικιλία της περιφέρειας της Ηλείας.¹ Αφού συζητώ τις βασικές αρχές και τη μεθοδολογία της διαλεκτικής λεξικογραφίας (ενότητα 2), αλλά και της διαλεκτικής ηλεκτρονικής λεξικογραφίας (ενότητα 3), στη συνέχεια περιγράφω τα μακροδομικά και μικροδομικά χαρακτηριστικά τους (ενότητες 4 και 5) και τα αξιολογώ με κριτήριο τις αρχές και τη μεθοδολογία που υιοθέτησα (ενότητα 6).

2. Διαλεκτική λεξικογραφία

Στην ενότητα αυτή, θα ασχοληθώ με τις βασικές αρχές και τη μεθοδολογία που ακολουθείται για τη συγγραφή ενός μικρού μεγέθους διαλεκτικού λεξικού ή γλωσσarίου με οδηγό την ελάχιστη σχετική βιβλιογραφία.² Αρχικά, περιγράφω τις βασικές τυπολογικές ιδιότητες που υιοθετώ και στη συνέχεια, συζητώ τα χαρακτηριστικά της μακροδομής και της μικροδομής τους.

2.1 Τυπολογικές ιδιότητες

Πολύς λόγος έχει γίνει σχετικά με το εάν τελικά τα διαλεκτικά λεξικά είναι μονόγλωσσα ή δίγλωσσα λεξικά (βλ. Geeraerts 1989· Béjoint 2000· Bailey 2009· Ξυδόπουλο 2011, μεταξύ άλλων). Θα συμφωνούσα ωστόσο με την άποψη του Béjoint (2000: 39) ο οποίος θεωρεί ότι αυτό εξαρτάται από την «απόσταση» της διαλέκτου και της κοινής, με την προϋπόθεση όμως αυτή να εντάσσεται σε μία μεγάλη περιφέρεια. Παρόλα αυτά, στην εργασία αυτή υιοθετείται η λογική ενός διαλεκτικού λεξικού που διαφέρει από την Κοινή Νέα Ελληνική (ΚΝΕ) με λέξεις που δεν χρησιμοποιούνται σε αυτή και με διαχρονικό κυρίως χαρακτήρα. Στην περίπτωση του λεξιλογίου της διαλεκτικής ποικιλίας της Ηλείας, θα μπορούσε ωστόσο να ισχυριστεί κανείς πως ισχύουν και τα δύο. Ότι δηλαδή πρόκειται για δίγλωσσο λεξικό, για κατοίκους π.χ. της Βόρειας Ελλάδας που δεν χρησιμοποιούν κάποιες από αυτές τις λέξεις και επομένως χρειάζονται τον ορισμό τους στην ΚΝΕ για να τις κατανοήσουν, και για μονόγλωσσο για κατοίκους γειτονικών περιοχών, όπου γίνεται πολύ συχνά χρήση κοινών λέξεων με τις ίδιες ή παρεμφερείς σημασίες.³

¹ Στο σημείο αυτό θα ήθελα να τονίσω την προτίμησή μου στον όρο «διαλεκτική ποικιλία» σε αντιπαράθεση με τους όρους «διάλεκτος» και «ιδίωμα», τον οποίο έχω ήδη υιοθετήσει από προηγούμενες μελέτες μου αφού θεωρώ ότι ανταποκρίνεται πληρέστερα στο ερευνώμενο λεξιλόγιο μιας και αποτελεί, όπως φαίνεται, ποικιλία της ευρύτερης Πελοποννησιακής διαλέκτου. Παρόλα αυτά, για την ομαλή διεξαγωγή της παρούσας έρευνας, συχνά χρησιμοποιώ όρους που έχουν επιλεγεί από τους εκάστοτε δημιουργούς, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγχυση.

² Η διαφορά ανάμεσα στο λεξικό και στο γλωσσάρι έγκειται στον όγκο των λημμάτων που περιέχονται σε αυτό και στις πληροφορίες που παρέχονται. Συνήθως, ένα γλωσσάρι περιλαμβάνει λήμματα περιορισμένου εύρους, ενώ ένα λεξικό μεγάλου εύρους. Στην περίπτωση όμως διαλεκτικών λεξικών και γλωσσarίων μικρών περιφερειών, όπως αυτών της εξεταζόμενης περιοχής, αναφερόμαστε σε λεξικά μικρού μεγέθους.

³ Η κοινή χρήση μάλιστα λέξεων σε γειτονικές περιοχές της Πελοποννήσου καθιστά πολύ δύσκολη την οριοθέτηση τελικά μιας διαλεκτικής ποικιλίας αποκλειστικά στα σύνορα της δικής της περιφέρειας (βλ. σχετικά Προύντζου & Ξυδόπουλος υπό δημοσίευση).

2.2 Μακροδομή και επιλογή λημμάτων

Η μακροδομή ενός διαλεκτικού λεξικού σχετίζεται με τον αριθμό των λημμάτων που θα περιληφθούν σε αυτό, ο οποίος καθορίζεται από το εύρος της περιοχής που ομιλείται η διάλεκτος. Συνήθως, τέτοιου είδους λεξικά περιλαμβάνουν ένα ληματολόγιο ύψους 5.000 λημμάτων περίπου, ενώ η πλειοψηφία τους έχει δημιουργηθεί αποκλειστικά από «ερασιτέχνες» λεξικογράφους. Επομένως, διαθέτουν δική τους δομή, περιεχόμενο και οργάνωση, αφού δεν εφαρμόζονται σε αυτά ιδιαίτερες επιστημονικές μέθοδοι (Barbato & Varvaro 2004: 430, 432), δεν έχουν σαφές χρονικό εύρος, ενώ περιέχουν λέξεις που χρησιμοποιούνται και στην κοινή. Τέλος, η μακροδομή των διαλεκτικών λεξικών είναι συνήθως αλφαβητική αλλά συχνά, υιοθετείται και η θεματική ταξινόμηση μαζί με ένα αλφαβητικό ευρετήριο (βλ. Barbato & Varvaro 2004: 433-434 για τα Ιταλικά· Van Keymeulen & De Tier 2010: 756-757 για τα Ολλανδικά, μεταξύ άλλων). Ωστόσο, ο δημιουργός είναι τελικά ο βασικός ρυθμιστής του τρόπου ταξινόμησης των λημμάτων στο λεξικό του.

2.3 Μικροδομή των διαλεκτικών λεξικών και γλωσσarίων

Η μορφή και το περιεχόμενο της μικροδομής των διαλεκτικών λεξικών, ή γλωσσarίων, δύναται να ποικίλλει (Ξυδόπουλος 2011: 99). Ακολουθώντας όμως τη λογική του *English Dialect Dictionary* του Joseph Wright,⁴ η μικροδομή ενός διαλεκτικού λεξικού θα πρέπει να αποτελείται από οκτώ διακριτά πεδία (τη λέξη-κεφαλή, τη λεξική κατηγορία, τα χρηστικά σημάδια, τη φωνητική μεταγραφή, τον ορισμό, τα παραθέματα/παραδείγματα, τα σχόλια και τους διαλεκτικούς δείκτες⁵), τα οποία θεωρούνται άκρως απαραίτητα καθώς βοηθούν στην πληρέστερη και αρτιότερη δομή και οργάνωση του λεξικού αυτού.

Ειδικότερα, η λέξη-κεφαλή εμφανίζεται με διάφορες μορφές. Ωστόσο, είναι προτιμότερο να είναι ένας ουδέτερος τύπος που θα πρέπει να αποτυπώνεται με απλή ορθογραφία (Landau 2001: 98· Ξυδόπουλος 2011: 100). Για να επιτευχθεί αυτό, το λήμμα μπορεί να γράφεται είτε με πεζά γράμματα και τόνους όπου απαιτείται (βλ. Rys & Van Keymeulen 2009), είτε με κεφαλαία γράμματα με τόνους όπου επίσης απαιτείται.⁶

Η φωνητική μεταγραφή θεωρείται απολύτως αναγκαία στα διαλεκτικά λεξικά αφού αποτυπώνει την ακριβή προφορά της διαλεκτικής λέξης. Με αυτό τον τρόπο, κάθε αναγνώστης δύναται να διαβάσει και να κατανοήσει τη φωνολογία μίας διαλέκτου με τη βοήθεια των συμβόλων του ΔΦΑ (βλ. Atkins & Rundell 2008).

Τα γραμματικά χαρακτηριστικά είναι εξίσου αναγκαία σε ένα διαλεκτικό λεξιλόγιο αφού δίνουν τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τη λέξη-κεφαλή και αφορούν τη λεξική κατηγορία και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της.

Είναι πολύ χρήσιμο επίσης να αναφέρεται η ετυμολογία των λημμάτων του διαλεκτικού λεξιλογίου μια και με αυτό τον τρόπο, δίνεται η δυνατότητα να κατανοηθεί η επίδραση άλλων γλωσσικών συστημάτων σε κάθε διαλεκτική ποικιλία.

Σύμφωνα με τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2009) και Τράπαλη & Κατσούδα (2009), τα χρηστικά σημάδια συμπληρώνουν τη μικροδομή του διαλεκτικού λεξικού, αφού αποτελούν το χαρακτηριστικό εκείνο που προσδιορίζει το κοινωνικό ή πραγματολογικό φόντο μέσα στο οποίο χρησιμοποιείται κάθε διαλεκτική λέξη από τους χρήστες της.

⁴ Το πλέον αξιόπιστο και πλήρες διαλεκτικό λεξικό.

⁵ Οι διαλεκτικοί δείκτες δεν αφορούν μικρά διαλεκτικά λεξικά τοπικών διαλέκτων, όπως είναι αυτά της εξεταζόμενης περιοχής (βλ. Markus & Heuberger 2007: 356).

⁶ Η χρήση κεφαλαίων γραμμάτων προτιμάται από την αγγλική και αμερικανική λεξικογραφία και μοιάζει να είναι η πιο ενδεδειγμένη λύση γιατί δίνει τη δυνατότητα στον λεξικογράφο να παραθέτει μέσα στη μικροδομή και εναλλακτικές γραφές της ίδιας λέξης (με πεζά γράμματα).

Απολύτως απαραίτητη είναι η απόδοση σημασιών στα λήμματα με τη βοήθεια ανάλογων συνώνυμων ή συνθετικών λέξεων της κοινής. Για αυτόν ακριβώς το λόγο και όπως ήδη αναφέρθηκε (ενότητα 2.1), τα λεξικά αυτά μπορεί να θεωρούνται «δίγλωσσα» (Geeraerts 1989, 2003).

Τέλος, η χρήση παραδειγμάτων θεωρείται αναγκαία στα διαλεκτικά λεξικά καθώς βοηθά τον χρήστη να κατανοήσει καλύτερα, σημασιολογικά και πραγματολογικά, τη συμφραστική συμπεριφορά μίας διαλεκτικής λέξης ενώ, ταυτόχρονα, διευκολύνει τον λεξικογράφο αφού παραθέτει τα παραδείγματά του με βάση την ορθογραφία της κοινής (Burkhanov 2003: 106-107· Atkins & Rundell 2008: 452-461).

3. Διαλεκτική ηλεκτρονική λεξικογραφία

Στην ενότητα αυτή, πρόκειται να ασχοληθώ με τις αρχές και τη μεθοδολογία που ακολουθείται για τη συγγραφή ενός διαλεκτικού ηλεκτρονικού λεξικού ή γλωσσαρίου. Ξεκινώ από τις βασικές τυπολογικές ιδιότητές του και στη συνέχεια συζητώ τα χαρακτηριστικά της μακροδομής και της μικροδομής του.

3.1 Τυπολογικές ιδιότητες

Κάθε ηλεκτρονικό λεξικό θεωρείται ένα πρακτικό εργαλείο για όλους τους χρήστες, γιατί είναι εύκολο στη χρήση του, μπορεί να διαθέτει δυναμική μεγαδομή με πλήθος πληροφοριών, όπως διαναφορές, πίνακες κ.λπ., ανάλογα με την επιθυμία και τις δυνατότητες του χρήστη του (Galiotou et al. 2014· Burke 2003: 242).

3.2 Μακροδομή και επιλογή λημμάτων

Η μακροδομή ενός διαλεκτικού ηλεκτρονικού λεξικού ή γλωσσαρίου σχετίζεται με τον αριθμό μακροδομών που θα ορίσει ο κατασκευαστής του ανάλογα με τον τρόπο αναζήτησης που θα παρέχεται με βάση κάποιο διακριτό πεδίο (τη λέξη-κεφαλή, την κατηγορία κ.λπ.). Η κατασκευή του μπορεί να πραγματοποιηθεί από ειδικούς κατασκευαστές βάσεων δεδομένων, αλλά το περιεχόμενο, η δομή, και η οργάνωσή του ορίζεται συνήθως από τον λεξικογράφο, ειδικό ή μη, με αποτέλεσμα να μην εφαρμόζονται πάντα επιστημονικές μέθοδοι (βλ. περαιτέρω Xydopoulos & Ralli 2013). Κάθε χρήστης όμως ο οποίος γνωρίζει τις βασικές λειτουργίες του διαδικτύου μπορεί να το χρησιμοποιεί με επιτυχία και ευκολία.

3.3 Μικροδομή των διαλεκτικών ηλεκτρονικών λεξικών και γλωσσάρων

Η μικροδομή ενός διαλεκτικού ηλεκτρονικού λεξικού εξαρτάται αποκλειστικά από τη δομή της βάσης δεδομένων στην οποία έχει βασιστεί. Επομένως, δεν υπάρχει περιορισμός ως προς την πυκνότητά του, καταργεί τις διαναφορές και τις πιθανές διπλοεγγραφές λημμάτων, και μπορεί να ανανεώνεται διαρκώς. Ένα διαλεκτικό ηλεκτρονικό λεξικό ή γλωσσάρι μπορεί να αποτελείται από όλα τα διακριτά στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω (ενότητα 2.3) αλλά, επιπλέον, είναι δυνατό να παρέχει ποικίλες εγκυκλοπαιδικές γνώσεις με υπερσυνδέσεις σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων (CD ή διαδίκτυο) και πρόσβαση σε ηχητικές καταγραφές ομιλιών, βίντεο, ή ακόμα και σε φωτογραφίες που σχετίζονται με το επιλεγμένο λήμμα. Επίσης, η δυνατότητα υπερσύνδεσης με άλλα λογισμικά συστήματα βοηθούν τον αναγνώστη να επαληθεύσει λεξικογραφικά όποιο στοιχείο επιθυμεί (βλ. Xydopoulos & Ralli 2013: 526-533· Burke 2003).

4. Γλωσσάρια Ηλείας

Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας και ακολουθώντας τη λογική και τη σειρά όσων ανέφερα στην ενότητα 2, θα περιγράψω τα δομικά χαρακτηριστικά των γλωσσάρων στα οποία έχει καταχωρηθεί λεξιλόγιο από την ερευνώμενη περιοχή, διατυπώνοντας ταυτόχρονα μία λεξικογραφική περιγραφή.

4.1 Τα γλωσσάρια του Ηλιόπουλου και του Κανελλακόπουλου: δομή και περιεχόμενο

Η διατριβή του Ηλιόπουλου με τίτλο «Το γλωσσικόν ιδίωμα της Ηλείας» πραγματοποιήθηκε το 1944 και εκδόθηκε το 1948. Είναι μία πλήρης έρευνα σχετικά με τη διαλεκτική ποικιλία της Ηλείας στην οποία ο συγγραφέας έχει μελετήσει εκτενώς φωνολογικά (Β΄ τόμος 1983: 509-543), μορφολογικά (Γ΄ τόμος 1984: 541-621), και λεξιλογικά χαρακτηριστικά της (Ε΄ τόμος 1987-1988: 395-463).

Το γλωσσάρι του Κανελλακόπουλου με τίτλο «Γλωσσάριο Πελοποννησιακής διαλέκτου βασισμένο στην τοπική διάλεκτο του χωριού Λαδικού Ολυμπίας, Νομού Ηλείας και των γύρω κοινοτήτων» (στο εξής ΓΠΔ 2000) καταλαμβάνει ουσιαστικά το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου του συγγραφέα. Το πρώτο μέρος του γλωσσαρίου (σελ. 7-11) αποτελείται από κάποια εισαγωγικά σχόλια ενώ στο τελευταίο κομμάτι του βιβλίου (σελ. 96-110), περιλαμβάνονται δύο διάλογοι με λέξεις και εκφράσεις της περιοχής του καθώς και ένα παράρτημα (σελ. 111-122).

4.1.1 Μεγαδομή

Η μεγαδομή του γλωσσαρίου του Ηλιόπουλου περιλαμβάνει εμπρόσθιο μέρος (Β΄ τόμος 1983: 483-486) με μία σύντομη αναφορά στις πηγές του συγγραφέα, κυρίως μέρος το οποίο καταλαμβάνει και το μεγαλύτερο τμήμα της διατριβής του (Β΄ τόμος 1983: 509-543 και Γ΄ τόμος 1984: 541-621), και μακροδομή (Ε΄ τόμος 1987-1988: 395-463).

Η μεγαδομή του γλωσσαρίου του Κανελλακόπουλου αποτελείται από εμπρόσθιο μέρος (ΓΠΔ 2000: 7-11) το οποίο περιέχει εισαγωγικά σχόλια του δημιουργού, μακροδομή (σελ. 13-94), και οπίσθιο μέρος (σελ. 96-122) το οποίο περιλαμβάνει, (α) δύο χωριάτικους διαλόγους και (β) ένα παράρτημα.

4.1.2 Μακροδομή

Το γλωσσάρι του Ηλιόπουλου αποτελείται από 1.580 λήμματα περίπου με ταξινόμηση γράμμα προς γράμμα όπου το ένα λήμμα ακολουθεί το άλλο, και η σημασία ακολουθεί την κάθε λέξη-κεφαλή. Όπως αναφέρεται στην αρχή της διατριβής, η συλλογή του υλικού πραγματοποιήθηκε με βάση όλη τη σχετική βιβλιογραφία της εποχής, γλωσσικό υλικό από πηγές, όπως τη «συλλογή γλωσσικού υλικού εκ της επαρχίας Ηλείας» η οποία πραγματοποιήθηκε το 1939 μέχρι και διάφορες άλλες πρωτότυπες πηγές έως και το έτος 1942, και με έρευνα πεδίου που υλοποιήθηκε σε διάφορα χωριά της Ηλείας με σαφή αναφορά στις ηλικίες και την εκπαίδευση των πληροφορητών του (Β΄ τόμος 1983: 485). Το μεγαλύτερο μέρος του ανήκει αποκλειστικά στη διαλεκτική ποικιλία της Ηλείας με κάποιες, ωστόσο, λέξεις να χρησιμοποιούνται και στην ΚΝΕ με την ίδια βασική σημασία (π.χ. *φράχτης, μονοκοπανιά, γαλίφης, κάργα*, κ.ά.).

Η μακροδομή του γλωσσαρίου του Κανελλακόπουλου αποτελείται από 1.000 λήμματα περίπου ταξινομημένα αλφαβητικά, με μερικά μόνο λάθη ως προς την ταξινόμησή τους (π.χ. *αμουκάνε, αλουτελευταίος*). Η κάθε λέξη-κεφαλή ακολουθείται από τη σημασία της, ενώ τα λήμματα συλλέχθηκαν με βάση όσες λέξεις και εκφράσεις θυμόταν ο δημιουργός του από τα παιδικά του χρόνια στο χωριό. Ένα μικρό τμήμα του γλωσσαρίου χρησιμοποιείται ωστόσο και στην ΚΝΕ με λέξεις όπως *αλάργα, βρωμιά, θέλημα* κ.ά., οι οποίες έχουν τις ίδιες βασικές σημασίες. Ο Κανελλακόπουλος επισημαίνει πάντως στις εισαγωγικές του αναφορές ότι αποφάσισε να τυπώσει αυτό το γλωσσάρι, επειδή επιθυμούσε να καταγράψει τις «γλωσσικές διαφορές» (ΓΠΔ 2000: 8) των

κατοίκων του χωριού του με την ΚΝΕ, αναγνωρίζοντας ότι πολλές από αυτές χρησιμοποιούνται και από την ευρύτερη περιοχή της Ηλείας. Επιπλέον, δίνει έμφαση στο γεγονός ότι δεν ασχολείται με την ετυμολογία, ενώ σχολιάζει την αδυναμία του να αποδώσει, σε κάποιες περιπτώσεις, μια επαρκή σημασία στη λέξη του. Πρόκειται, επομένως, για ένα γλωσσάρι με πλούσιο λεξιλογικό υλικό και με πλήρη επίγνωση του δημιουργού του ως προς τις αδυναμίες του.

4.1.3 Μικροδομή

Και τα δύο γλωσσάρια παρουσιάζουν σε γενικές γραμμές κάποιες αδυναμίες ως προς τη δομή και το περιεχόμενό τους. Πιο συγκεκριμένα, στο γλωσσάρι Ηλιόπουλου, η λέξη-κεφαλή εμφανίζεται με μικρά πεζά γράμματα, απλή γραφή, ορθογραφικό τύπο βασισμένο στην ορθογραφία της ΚΝΕ και πολυτονικό σύστημα. Κάποιες λέξεις περιέχουν «ίχνη» φωνητικής μεταγραφής, καθώς αποδίδονται φωνητικά μόνο συγκεκριμένα δίψηφα σύμφωνα (π.χ. *αγερό, βόβας, ρεγλός*). Για να θεωρείται, όμως, το γλωσσάρι αυτό περισσότερο άρτιο, αλλά και ομοιόμορφο, θα ήταν προτιμότερο κάθε λέξη-κεφαλή να περιλαμβάνει πλήρως τη φωνητική της μεταγραφή. Επιπλέον, ακολουθώντας βέβαια τις σύγχρονες αρχές της λεξικογραφίας, η λέξη-κεφαλή θα μπορούσε να αποδοθεί καλύτερα με έναν τρόπο περισσότερο ουδέτερο, ώστε να αποφεύγονται τυχόν ορθογραφικά λάθη (π.χ. πώς ερμηνεύεται η ορθογραφία λέξεων όπως *αγουρνέμαι, λειτρουγιέμαι*). Τα λήμματα δεν εμφανίζονται πάντοτε στον ουδέτερό τους τύπο με παράθεσή τους στη μορφή που εντοπίστηκαν (π.χ. *βουλιέται 'έρχεται σε κάποιον η επιθυμία', οβρύζει 'αναβλύζει'*). Τα γραμματικά χαρακτηριστικά τους σημαίνονται με άρθρο, στην περίπτωση ονομάτων, με τις καταλήξεις γένους, στην περίπτωση επιθέτων, και με το ρηματικό επίθημα, στην περίπτωση ρήματος χωρίς να εμφανίζεται καμία συντομογραφία στο σύνολο του. Επίσης, δίνονται κάποιες πληροφορίες σχετικά με την προέλευση ή την ετυμολογία κάποιων λημμάτων, ενώ συχνή είναι και η χρήση παραδείγματος μέσα από πρωτότυπες εκφράσεις, αλλά χωρίς να δίνονται πληροφορίες σχετικά με την πηγή τους. Τέλος, όλοι οι σημασιολογικοί ορισμοί είναι απόλυτα κατανοητοί και σαφείς.

Στο γλωσσάρι του Κανελλακόπουλου, η λέξη-κεφαλή εμφανίζεται με μικρά, πεζά, έντονα, γράμματα, ορθογραφικό τύπο, βασισμένο στην ορθογραφία της ΚΝΕ, και μονοτονικό σύστημα, χωρίς φωνητική μεταγραφή. Εάν τα λήμματα ακολουθούσαν από τη φωνητική τους μεταγραφή, τότε το γλωσσάρι αυτό θα ήταν πιο ολοκληρωμένο ως προς το περιεχόμενό του. Επίσης, κάποια ρήματα καταγράφονται μόνο στο τρίτο πρόσωπο (π.χ. *λιακουρίζει 'λάμπει κάτι έντονα', ξεψύωθηκε 'έφυγε η επικάλυψη ορισμένων μετάλλων'*), ενώ τα γραμματικά χαρακτηριστικά των λημμάτων σημαίνονται είτε με τις καταλήξεις γένους είτε με το ρηματικό επίθημα, χωρίς να δίνεται καμία περαιτέρω πληροφορία. Επιπλέον, στο γλωσσάρι δεν περιλαμβάνεται καμία πληροφορία σχετικά με την ετυμολογία του λεξιλογίου, αλλά ωστόσο συχνή είναι η χρήση παραδειγμάτων χωρίς όμως να είναι γνωστή η πηγή τους. Τέλος, οι σημασιολογικοί ορισμοί είναι στο σύνολό τους κατανοητοί.

4.2 Το λεξιλόγιο του γλωσσικού ιδιώματος του Βασιλακίου της Αρχαίας Ολυμπίας και Ιδιωματικό Λεξιλόγιο της Ηλειακής: δομή και περιεχόμενο

Το λεξιλόγιο από το Βασιλάκι Ηλείας (2007) καταλαμβάνει το τελευταίο και μεγαλύτερο τμήμα της μεταπτυχιακής εργασίας του Γ. Αλεξανδρόπουλου (2007: 8-66).⁷ Το πρώτο μέρος της εργασίας (σελ. 4-7) αποτελείται από ορισμένα εισαγωγικά στοιχεία, την μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, και τα βασικά μορφολογικά και φωνολογικά χαρακτηριστικά του ιδιώματος. Στη συνέχεια, γίνεται μία σύντομη ιστορική αναδρομή στην ερευνώμενη περιοχή, και κατόπιν ο ερευνητής αναφέρεται στον τρόπο οργάνωσης της έρευνάς του καθώς και στις δυσκολίες διεξαγωγής της (σελ. 71-76).

Το γλωσσάρι της Ηλειακής διαλέκτου το οποίο περιλαμβάνεται στο project της Α' Λυκείου του Γενικού Λυκείου Βαρθολομιού (ΛΒ, Μάιος 2012)⁸ καταλαμβάνει το τελευταίο και μεγαλύτερο

⁷ Το χωριό Βασιλάκι ανήκει στον δήμο Αρχαίας Ολυμπίας σε υψόμετρο 252μ. και βρίσκεται πολύ κοντά στα σύνορα με την Αρκαδία.

⁸ Διαθέσιμο σε CD-ROM.

τμήμα του project με τίτλο *Ιδιωματικό Λεξιλόγιο της Ηλειακής* (2012: 36-118). Το πρώτο μέρος του περιλαμβάνει μία σύντομη περιγραφή των αρχαιοελληνικών διαλέκτων και της ιστορίας της Ηλειακής διαλεκτικής ποικιλίας από την Ελληνιστική Κοινή μέχρι τις μέρες μας, με αναφορές σε φωνητικά/φωνολογικά φαινόμενα, και την κλιτική και παραγωγική μορφολογία.

4.2.1 Μεγαδομή

Η μεγαδομή του γλωσσαρίου από το Βασιλάκι περιλαμβάνει εμπρόσθιο μέρος (σελ. 1-7) το οποίο αποτελείται από: (α) την εισαγωγή, (β) τον χώρο, χρόνο, και τα μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας, και (γ) τα γενικά χαρακτηριστικά του ιδιώματος αυτού, μακροδομή (σελ. 8-66) και οπίσθιο μέρος (σελ. 63-76) που περιλαμβάνει φρασεολογία, δάνεια, και αρχαϊσμούς, καθώς και κάποιες γενικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα.

Η μεγαδομή του ΛΒ περιλαμβάνει εμπρόσθιο μέρος και μακροδομή.⁹ Το εμπρόσθιο μέρος (σελ. 19-35) αποτελείται από: (α) την Ηλειακή στις μέρες μας, όπου περιγράφονται φωνητικά/φωνολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά και (β) ένα παράρτημα στο οποίο διατίθενται εικόνες από πρωτότυπες πινακίδες και αυθεντικά κείμενα από την αρχαία Ελλάδα μέχρι και απόσπασμα από το χρονικό του Μορέως.

4.2.2 Μακροδομή

Όπως προκύπτει από την εξέταση του γλωσσαρίου του Βασιλακίου, η μακροδομή του αποτελείται από δύο μικρά γλωσσάρια που αφορούν τη διαλεκτική ποικιλία της περιοχής. Το πρώτο περιλαμβάνει 1.170 λήμματα περίπου, με θεματική ταξινόμηση και το δεύτερο 660 περίπου λήμματα, με αλφαβητική ταξινόμηση. Και στα δύο γλωσσάρια, το ένα λήμμα ακολουθεί το άλλο με τη σημασία να ακολουθεί τη λέξη-κεφαλή. Η συλλογή των λημμάτων πραγματοποιήθηκε μέσα από έρευνα πεδίου και συμπλήρωση ερωτηματολογίου από κατοίκους της περιοχής με αποτέλεσμα όμως να εμφανίζονται διπλοεγγραφές. Ένα αρκετά μεγάλο τμήμα των λημμάτων ανήκει στη διαλεκτική ποικιλία της ευρύτερης περιοχής της Ηλείας εστιάζοντας «μόνο στο λεξιλόγιο», όπως επισημαίνει ο δημιουργός, ενώ υπάρχουν και αρκετές λέξεις οι οποίες προέρχονται από την ΚΝΕ με διαφορετική όμως σημασία (π.χ. *γωνιά* 'δάπεδο στο τζάκι', *καταρράκτης* 'εσωτερική σκάλα', *υπουργός* 'υπηρέτης'). Παρόλα αυτά, λέξεις όπως *βαμβάκι*, *αργαλειός*, *γιαούρτι*, *σάνη*, και αρκετές άλλες ακόμα δεν θα έπρεπε να είχαν περιληφθεί διότι πρόκειται για λέξεις που απαντούν σε λεξικά της ΚΝΕ με τις ίδιες βασικές σημασίες, ενώ θα ήταν καλό να δώσει μεγαλύτερη προσοχή στις διπλοεγγραφές.

Από την άλλη, η μακροδομή του γλωσσαρίου του ΛΒ αποτελείται από 1.200 λήμματα περίπου τα οποία είναι ταξινομημένα με αλφαβητική σειρά, το ένα μετά το άλλο, και με τη σημασία να ακολουθεί στην επόμενη γραμματοσειρά. Η συλλογή των λημμάτων πραγματοποιήθηκε μέσα από έρευνα πεδίου και τη μελέτη πρωτότυπων βιβλιογραφικών πηγών που εντοπίστηκαν στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της Γαστούνης, χωρίς όμως σαφή χρονικά όρια. Ένα αρκετά μεγάλο τμήμα των λημμάτων ανήκει στη διαλεκτική ποικιλία της Ηλείας, αλλά υπάρχουν και αρκετές λέξεις οι οποίες προέρχονται από την ΚΝΕ με διαφορετική όμως σημασία. Παρόλα αυτά, λέξεις όπως *ακαμάτης*, *άκληρος*, *αμολάω* και αρκετές άλλες δεν θα έπρεπε να είχαν περιληφθεί γιατί είναι λέξεις που χρησιμοποιούνται στην ΚΝΕ, και έχουν τις ίδιες βασικές σημασίες.

4.2.3 Μικροδομή

Η μικροδομή αυτών των γλωσσαρίων παρουσιάζει σε γενικές γραμμές κάποιες ασυνέπειες ως προς τη δομή και το περιεχόμενό τους. Η λέξη-κεφαλή εμφανίζεται στο πρώτο γλωσσάρι του Αλεξανδρόπουλου με έντονη γραμματοσειρά, ενώ στο δεύτερο με απλή γραμματοσειρά. Και τα δύο γλωσσάρια, ωστόσο, ακολουθούν γραφή με μικρά πεζά γράμματα, ορθογραφικό τύπο βασισμένο

⁹ Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι πρόκειται για αρχείο σε μορφή pdf το οποίο είναι δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του σχολείου (βλ. βιβλιογραφία).

στην ορθογραφία της KNE, και μονοτονικό σύστημα. Παρόλα αυτά, υπάρχει η πιθανότητα σε ορισμένες λέξεις να παρατηρούνται ορθογραφικές αδυναμίες, για παράδειγμα η ορθογραφία της λέξης *ποτήστρα* δεν μπορεί να ερμηνευτεί. Επίσης, η λέξη-κεφαλή δεν εμφανίζεται πάντοτε στον ουδέτερο τύπο με αποτέλεσμα κάποια λήμματα να παρατίθενται στον τύπο που εντοπίστηκαν (π.χ. *σουγλάνε, γριλίζει, απορρίχνει*), ενώ σε καμία περίπτωση δεν εμφανίζεται ο φωνητικός τύπος της λέξης, καθιστώντας το συγκεκριμένο γλωσσάρι ημιτελές. Τα γραμματικά χαρακτηριστικά των λημμάτων σημαίνονται, τις περισσότερες φορές, με καταλήξεις γένους (σε περιπτώσεις ουσιαστικών και επιθέτων), σπανιότερα με ένα απλό άρθρο (σε περιπτώσεις ονομάτων δύσκολων στην κατανόηση), και με το ρηματικό επίθημα (σε περιπτώσεις ρημάτων). Ωστόσο, δεν δίνεται καμία πληροφορία σχετικά με την προέλευση ή την ετυμολογία μίας λέξης στο βασικό σώμα κειμένων (corpus) του γλωσσαρίου, αλλά ορισμένες πληροφορίες δίνονται στο τέλος της εργασίας. Παρόλα αυτά, η χρήση χρηστικών σημαδιών καθιστούν το γλωσσάρι αυτό μοναδικό, γιατί διευκολύνουν πολύ περισσότερο τους χρήστες στην κατανόησή του. Τέλος, ορισμένοι σημασιολογικοί ορισμοί είναι ελαφρώς ελεύθεροι, και πιθανόν να δημιουργούν σύγχυση στην κατανόησή τους από τους χρήστες (π.χ. *ρουσούπελη* ‘υγρό στο πόδι’, *τσάπα* ‘πινόμαλλο με αβγό και σαπούνη για το στραμπούλιγμα’, *φρατζιάτο* ‘χώρισμα από λυγιά’). Η παράθεση, όμως, πολλών παραδειγμάτων χρήσης λέξεων μετατρέπουν τελικά το γλωσσάρι σε ένα έγκυρο εργαλείο, αφού ο χρήστης δύναται να μάθει σε ποια περιβάλλοντα χρησιμοποιείται το λεξιλόγιο αυτό.

Η λέξη-κεφαλή του ΛΒ εμφανίζεται με μικρά πεζά γράμματα και έντονη γραμματοσειρά, με ορθογραφικό τύπο βασισμένο στην ορθογραφία της KNE και μονοτονικό σύστημα. Επομένως, είναι πιθανόν σε ορισμένες λέξεις να υπάρχουν ορθογραφικά λάθη, όπως στη λέξη *βαρνοήσκιωτος*. Επίσης, δεν εμφανίζεται πάντοτε στον ουδέτερό της τύπο με αποτέλεσμα κάποια ρήματα, για παράδειγμα, να παρατίθενται στον τύπο στον οποίο εντοπίστηκαν χωρίς να δίνονται περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη χρήση τους (π.χ. *έγκωσα, ντούβρωσα*). Σε καμία περίπτωση δεν εμφανίζεται ο φωνητικός τύπος της λέξης-κεφαλής γεγονός που δημιουργεί προβλήματα στον μη ομιλητή της διαλεκτικής ποικιλίας της Ηλείας, ο οποίος δεν μπορεί να αντιληφθεί την προφορά κάποιων λέξεων. Τα γραμματικά χαρακτηριστικά των λημμάτων σημαίνονται, τις περισσότερες φορές, είτε με ένα απλό άρθρο, είτε με καταλήξεις γένους, είτε με συντομογραφία της κατηγορίας, στην περίπτωση ρήματος. Σε πολλές ωστόσο λέξεις δεν εμφανίζεται κανένα γραμματικό χαρακτηριστικό (π.χ. *ενί, βεδέμα, βερέμης*), ενώ δεν υπάρχει καμία πληροφορία σχετικά με την προέλευση ή την ετυμολογία μίας λέξης, ούτε και χρησιμοποιείται κανένα χρηστικό σημάδι, ώστε να διευκολύνεται περισσότερο ο χρήστης. Παράλληλα, ορισμένοι σημασιολογικοί ορισμοί είναι πιθανόν να δημιουργήσουν κάποια σύγχυση στους αναγνώστες, καθώς δεν είναι και τόσο κατανοητοί (βλ. π.χ. *γανιάζω*: αυτό που έχει σκώρο (υφάσματα), *γούβα (η)*: λάλλος, *γούβης*: μπούφος), ενώ το γλωσσάρι δεν διαθέτει κανένα παράδειγμα/παράθεμα χρήσης ώστε να καταστήσει πιο άρτιο το περιεχόμενό του.

5. Τα ηλεκτρονικά γλωσσάρια

5.1 Γενικά χαρακτηριστικά

Ουσιαστικά, υπάρχουν δύο ηλεκτρονικά γλωσσάρια με λεξιλόγιο από τη διαλεκτική ποικιλία της Ηλείας.¹⁰ Το *Λαϊκόν Γλωσσάριον της περιοχής Καρδαμά Ηλείας* (ντοπολαλιά) (ΛΓΚ) και το *Γλωσσάρι-Λεξικό από το Αντρώνι* (ΓΛΑ). Το γλωσσάρι του Καρδαμά δημιουργήθηκε από έναν καθηγητή μαθηματικών, τον Άγγελο Λιβαθινό, ο οποίος είναι ομιλητής της διαλεκτικής ποικιλίας, όπως παρατίθεται σε σύντομο βιογραφικό του σημείωμα. Το γλωσσάρι από το Αντρώνι δημιουργήθηκε από τον Κώστα Παπαντωνόπουλο, για τον οποίο δεν δίνονται περισσότερα στοιχεία

¹⁰ users.sch.gr, www.antroni.gr

στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων.¹¹ Και τα δύο γλωσσάρια δημιουργήθηκαν όμως με πάθος για τη διάσωση της διαλεκτικής ποικιλίας και την ανάδειξη της ιστορίας της, με παραπομπές σε λαογραφικές ιστορίες, παροιμίες και δημοτικά τραγούδια. Ωστόσο, ελλείπει λεξικογραφικών γνώσεων, τόσο σε μακροδομικό όσο και σε μικροδομικό επίπεδο, τα γλωσσάρια αυτά παρουσιάζουν σημαντικές αδυναμίες ως προς την πολιτική επιλογής των λημμάτων τους, την ενιαία διάταξη της μακροδομής τους και τη συγκρότηση της μικροδομής τους. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτής της εργασίας, θα περιγράψω τα δομικά χαρακτηριστικά τους, διατυπώνοντας παράλληλα μία λεξικογραφική περιγραφή.

5.2 Λαϊκόν Γλωσσάριον της περιοχής Καρδαμά και Γλωσσάρι-Λεξικό από το Αντρώνι: Δομή και περιεχόμενο

5.2.1 Μεγαδομή

Η μεγαδομή του λεξικού της περιοχής Καρδαμά (ΛΓΚ) αποτελείται: (α) από την κεντρική σελίδα της ιστοσελίδας στην οποία υπάρχει πλήθος υπερσυνδέσεων όπως, περιήγηση στο χωριό, φωτογραφίες και ιστορικά στοιχεία, και (β) τη μακροδομή του (Λιβαθινός 2007).

Η μεγαδομή του λεξικού από το Αντρώνι (ΓΛΑ) αποτελείται: (α) από την κεντρική σελίδα της ιστοσελίδας στην οποία υπάρχουν αρκετές υπερσυνδέσεις όπως, η παράδοση του τόπου, δημοτικά τραγούδια, λαογραφικές ιστορίες, και (β) τη μακροδομή του (Παπαντωνόπουλος, Ιούνιος 2013).

5.2.2 Μακροδομή

Το ΛΓΚ είναι ένα μικρό γλωσσάρι στο οποίο καταγράφεται η διαλεκτική ποικιλία της περιοχής του Καρδαμά με περίπου 570 λήμματα, ταξινομημένα γράμμα προς γράμμα σε απόλυτη αλφαβητική σειρά, των οποίων όμως η ταξινόμηση σταματά στο γράμμα Π. Τα λήμματα αυτά εντάσσονται στο σύνολό τους στην διαλεκτική ποικιλία της Ηλείας, με αρκετές ωστόσο εξαιρέσεις λέξεων που είναι ενταγμένες πλέον στην ΚΝΕ, και απαντούν με τις ίδιες ακριβώς σημασίες (π.χ. *άγουρος*, *αχνιά*, *βαριέμαι*, κ.λπ.), ενώ δεν γνωρίζουμε τίποτα σχετικά με την πηγή προέλευσης.

Το ΓΛΑ είναι ένα μικρό γλωσσάρι στο οποίο καταγράφεται η διαλεκτική ποικιλία της ορεινής περιοχής της Ηλείας με περίπου 1.300 λήμματα, ταξινομημένα γράμμα προς γράμμα σε σχεδόν απόλυτη αλφαβητική σειρά. Το αλφαβητικό γλωσσάρι δεν λειτουργεί πλήρως καθώς παύει η ταξινόμηση στο γράμμα Ι, και ακολουθεί μια καινούργια σελίδα όπου παρατίθενται ορισμένα γενικά μορφολογικά και φωνολογικά φαινόμενα με όλα τα λήμματα ταξινομημένα εδώ σε απόλυτη αλφαβητική σειρά, αλλά με ορισμένες ελλείψεις σε σχέση με το πρώτο μέρος του, για παράδειγμα η λέξη *ήσκα* δεν εμφανίζεται στο ολοκληρωμένο γλωσσάρι. Δεν υπάρχουν όμως πληροφορίες σχετικά με τις πηγές συλλογής, καθώς ούτε και σαφή χρονικά όρια. Τα λήμματα αυτά εντάσσονται στο σύνολό τους στην διαλεκτική ποικιλία της Ηλείας, με αρκετές ωστόσο λέξεις οι οποίες θα έπρεπε να εξαιρεθούν, γιατί χρησιμοποιούνται πλέον και στην ΚΝΕ με τις ίδιες βασικές σημασίες (π.χ. *αγιογδύτης*, *βαμμένος*, *πίσσα* κ.λπ.).

5.2.3 Μικροδομή

Η μικροδομή τόσο του ΛΓΚ όσο και του ΓΛΑ παρουσιάζουν στο σύνολό κάποιες αδυναμίες ως προς τη δομή και το περιεχόμενο.

Ειδικότερα, στο ΛΓΚ όλες οι λέξεις-κεφαλές αποτυπώνονται με πεζά μικρά γράμματα σε έντονη γραφή, με μονοτονικό σύστημα, αλλά χωρίς τους φωνητικούς τους τύπους. Ο ορθογραφικός τους τύπος ακολουθεί την ορθογραφία της ΚΝΕ, ενώ εμφανίζεται στον καθιερωμένο ουδέτερο τύπο κάθε λεξικής κατηγορίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις εναλλακτικών τύπων τους, η αποτύπωση γίνεται κάτω από το ίδιο λήμμα και με την ίδια τυπογραφική μορφή. Σε κάποιες άλλες, όμως, ταξινομούνται ως διαφοροποιημένα λήμματα (π.χ. *εδεκεί* και *εδεκείλια*, *εδωπά* και *εδωπάλια*). Προτιμότερο θα ήταν

¹¹ Ύστερα από προσωπική επικοινωνία με τον δημιουργό του γλωσσαρίου, πήρα την πληροφορία ότι πρόκειται για έναν ερασιτέχνη λεξικογράφο που αγαπά το χωριό καταγωγής του και επιθυμεί τη διάσωση της τοπικής διαλέκτου.

οι τύποι αυτοί να εμφανίζονται μέσα σε παρενθέσεις, και δίπλα στη λέξη-κεφαλή. Παράλληλα, τα γραμματικά χαρακτηριστικά των λημμάτων του ΛΓΚ δηλώνονται με άρθρα (σε παρενθέσεις), με καταλήξεις γένους (για τα επίθετα), και με συντομογραφίες, οι οποίες δεν είναι ομοιόμορφες, για παράδειγμα, εμφανίζεται η χρήση της λέξης «ρήμα» αλλά και «ρ.»). Επιπλέον, πολλά λήμματα του ΛΓΚ διαθέτουν πληροφορίες για την προέλευσή τους, με κάποιες προσπάθειες ετυμολογικής ανάλυσης της λέξης. Σημαντική, αλλά δυστυχώς περιορισμένη, είναι και η παράθεση παραδείγματος της χρήσης κάποιων λέξεων μέσα από πρωτότυπες εκφράσεις των οποίων όμως η προέλευση δεν γίνεται γνωστή. Εφόσον λοιπόν πρόκειται για ηλεκτρονικό λεξικό, θα ήταν χρήσιμη η παροχή άλλων εγκυκλοπαιδικών γνώσεων μέσα από υπερσυνδέσεις σε διάφορες ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων που να σχετίζονται με το επιλεγμένο λήμμα (βλ. Burke 2003). Τέλος, ο τρόπος διαχείρισης των σημασιών γίνεται με απόλυτη σαφήνεια, με τους ορισμούς να είναι πλήρεις, αλλά και κατανοητοί από τον απλό αναγνώστη.

Η μικροδομή του ΓΛΑ παρουσιάζει και αυτή στο σύνολό της αδύνατα σημεία ως προς τη δομή και το περιεχόμενό της. Η λέξη-κεφαλή αποτυπώνεται με διαφορετικό τρόπο στα δύο γλωσσάρια της ηλεκτρονικής βάσης: πεζά μικρά γράμματα και έντονη γραφή στο πρώτο γλωσσάρι, πεζά μικρά γράμματα και απλή γραφή στο κυρίως γλωσσάρι. Παράλληλα, ο ορθογραφικός τύπος και των δύο είναι σύμφωνος με την ορθογραφία της ΚΝΕ χωρίς να υπάρχουν όμως άλλα διακριτικά χαρακτηριστικά, ενώ δεν υπάρχουν καθόλου φωνητικοί τύποι των λέξεων. Όλες σχεδόν οι λέξεις-κεφαλές εμφανίζονται στον καθιερωμένο ουδέτερο τύπο της λεξικής κατηγορίας τους με ορισμένους να εμφανίζονται στο 3ο πρόσωπο (π.χ. *απόειδα* ‘απογοητεύτηκα’, *απόλυσε* ‘φύτρωσε’, *απόρριξε* ‘απόβαλλε’), χωρίς να δηλώνεται εάν οι συγκεκριμένες λέξεις εμφανίζονται και σε άλλα πρόσωπα. Η αποτύπωση εναλλακτικών τύπων ενός λήμματος γίνεται σε κάποιες περιπτώσεις δίπλα στο ίδιο λήμμα (με κόμμα, π.χ. *αμέ, αμί, αργιολόι, αριολόι* και με παύλα, π.χ. *αμποδάω-αμποδεύω*), με την ίδια τυπογραφική μορφή, ενώ σε κάποιες άλλες, ταξινομούνται ως διαφοροποιημένα λήμματα (π.χ. *εδεκεί* και *εδεκείλια*, *εδωπά* και *εδωπάλια*). Προτιμότερο θα ήταν οι τύποι αυτοί να εμφανίζονται μέσα σε παρενθέσεις και δίπλα στη λέξη-κεφαλή. Τα γραμματικά χαρακτηριστικά των περισσότερων λημμάτων του ΓΛΑ σημαίνονται με άρθρα (δίπλα στην κεφαλή), με καταλήξεις γένους (για τα επίθετα), και με ελάχιστες συντομογραφίες που χρησιμοποιούνται από τον Παπαντωνόπουλο (για παράδειγμα, εμφανίζεται η χρήση της λέξης «επιρρ.»). Επιπλέον, ελάχιστα λήμματα του ΓΛΑ διαθέτουν πληροφορίες σχετικά με την προέλευσή τους, με χρήση συντομογραφιών, όπως «τουρκ.» ή «ιταλ.» για λέξεις που φαίνεται να προέρχονται από τις αντίστοιχες γλώσσες, χωρίς όμως καμία περαιτέρω πληροφορία. Ανύπαρκτη είναι, επίσης, και η χρήση παραδειγμάτων, αλλά ο δημιουργός έχει φροντίσει να συμπεριλάβει άλλες πληροφορίες, όπως για παράδειγμα, παροιμιώδεις εκφράσεις και στοιχεία από την πολιτιστική κουλτούρα της περιοχής. Τέλος, ο τρόπος διαχείρισης των σημασιών του λεξιλογίου γίνεται, στο μεγαλύτερο μέρος του, με σαφήνεια, προσπαθώντας να αποδίδονται ορισμοί πλήρεις και κατανοητοί από τον απλό αναγνώστη. Ωστόσο, εμφανίζονται και σημασίες, οι οποίες δεν είναι σαφείς (π.χ. *πλύμα*, *το ‘τα αποπλύματα των πιάτων’*, *σέμπρος*, *ο ‘ο μισακάτορας’*, *σκούρκος*, *ο ‘το σερσέγκι’*, *σπέντζα*, *η ‘τα μανουσάκια’*).

6. Επίλογος

Στην εργασία αυτή, διατύπωσα και συζήτησα τις βασικές αρχές και τη μεθοδολογία της διαλεκτικής λεξικογραφίας, αλλά και της διαλεκτικής ηλεκτρονικής λεξικογραφίας, σύμφωνα με την ελάχιστη σχετική βιβλιογραφία. Στην ενότητα 2, παρουσίασα τις τυπολογικές ιδιότητες ενός διαλεκτικού λεξικού μικρού μεγέθους, τη μακροδομή του, και τις αρχές οργάνωσης της μικροδομής του. Στην ενότητα 3, παρουσίασα τα τυπολογικά στοιχεία ενός διαλεκτικού ηλεκτρονικού λεξικού και τη μακροδομή του, τονίζοντας την ιδιαιτερότητά του όσον αφορά τη δομή της βάσης δεδομένων στην οποία έχει στηριχθεί. Στην ενότητα 4, παρουσίασα λεπτομερώς τα χαρακτηριστικά των γλωσσάρων του Ηλιόπουλου, του Κανελλακόπουλου, του Αλεξανδρόπουλου, και του Λυκείου του

Βαρθολομιού, και κατέληξα σε μία σειρά παρατηρήσεων σε σχέση με τη μακροδομή και τη μικροδομή τους. Τέλος, στην ενότητα 5, μελέτησα τη δομή και το περιεχόμενο όλων των ηλεκτρονικών γλωσσάρων που σχετίζονται με τη διαλεκτική ποικιλία της Ηλείας, όπου κατέγραψα ορισμένες σημαντικές λεξικογραφικές αδυναμίες σε σχέση με τη μακροδομή και τη μικροδομή τους. Εξετάζοντας συνολικά όλα τα γλωσσάρια που περιέχουν λεξιλόγιο από την περιφέρεια της Ηλείας, έδειξα ότι όλα εμφανίζουν σημαντικά λεξικογραφικά κενά, τα οποία όμως δικαιολογούνται απόλυτα με βάση το προφίλ των δημιουργών τους. Η λεξικογραφική τους σημασία όμως είναι μοναδική καθώς διαφυλάσσουν τον γλωσσικό διαλεκτικό θησαυρό περιοχών που δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς. Παρόλα αυτά, το γλωσσάρι του Ηλιόπουλου αποδεικνύεται ως το πιο άρτιο και πλήρες γλωσσάρι καθώς, παρά την παλαιότητά του, περιλαμβάνει πλήρη μορφολογική, φωνολογική, και ετυμολογική ανάλυση των φαινομένων που εντοπίστηκαν. Στο πλαίσιο όμως της συγχρονικής μελέτης και ανάλυσης της διαλεκτικής ποικιλίας της Ηλείας, το γλωσσάρι του Αλεξανδρόπουλου φαίνεται το πιο άρτιο. Ο δημιουργός του ακολούθησε μια σαφή μεθοδολογική πορεία η οποία είναι η πληρέστερη σε σχέση με τα υπόλοιπα γλωσσάρια της εποχής του. Τέλος, το ηλεκτρονικό γλωσσάρι του Αντρωνίου είναι ικανοποιητικό καθώς διαθέτει πλήθος υπερσυνδέσεων σχετικά με το χωριό στο οποίο αναφέρεται, καλύπτοντας έτσι πολλές από τις παρεχόμενες δυνατότητες ενός ηλεκτρονικού γλωσσαρίου, με πολλά όμως περιθώρια βελτίωσης.

Βιβλιογραφία

- Αλεξανδρόπουλος, Γ. (2007) *Το λεξιλόγιο του γλωσσικού ιδιώματος του Βασιλακίου της Αρχαίας Ολυμπίας*. Αθήνα: ΕΚΠ.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2009) Λεξικογραφία και χρηστικά σημάδια. Στο: *Πρακτικά 8^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων* (30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007), 601-615. [Διαθέσιμο στο: http://www.linguist-uoι.gr/cd_web/arxiki_en.html].
- Atkins, B. T. S. & M. Rundell (2008) *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Bailey, R. W. (2009) National and regional dictionaries of English. Στο: A. P. Cowie (επιμ.), *The Oxford History of English Lexicography, Vol. I*. Oxford: Oxford University Press, 279-301.
- Barbato, M. & A. Varvaro (2004) Dialect dictionaries. *International Journal of Lexicography* 17 (4): 429-439.
- Béjoint, H. (2000) *Modern lexicography: An introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Burke, S.M. (2003) The design of online lexicons. Στο: P. van Sterkenburg (επιμ.), *A practical guide to lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 240-249.
- Burkhanov, I. (2003) Pragmatic specifications: Usage indications, labels, examples; dictionaries of style, dictionaries of collocations. Στο: P. van Sterkenburg (επιμ.), *A practical guide to lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 102-113.
- Γιακουμάκη, Ε., Καραντζή, Χ. & Ι. Μανωλέσσου (2004) ΙΑΝΕ και ηλεκτρονική λεξικογραφία. Στο: *Πρακτικά του 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την ελληνική γλώσσα*. Ρέθυμνο. [Διαθέσιμο στο: <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL/gr.htm>].
- Galiotou, E. et al. (2014) Asia Minor Greek: Towards a Computational Processing. *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 147: 458-466. [Διαθέσιμο στο: www.sciencedirect.com]
- Geeraerts, D. (1989) Principles in monolingual lexicography. Στο: F. J. Hausmann, O. O. Reichmann, H. E. Wiegand & L. Zgusta (επιμ.), *Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. An International Encyclopedia of Lexicography. Encyclopédie internationale de lexicographie*. Berlin: Walter de Gruyter, 287-296.
- Geeraerts, D. (2003) Meaning and definition. Στο: P. van Sterkenburg (επιμ.), *A practical guide to lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 83-93.
- Ηλιόπουλος, Κ. (1948) Το γλωσσικόν ιδίωμα της Ηλείας. *Επετηρίς της Εταιρείας Ηλειακών Μελετών*, τόμος Β', 1983 τόμος Γ', 1984 τόμος Ε', 1987-1988.
- Κανελλακόπουλος, Ε. Δ. (2000) *Γλωσσάριο Πελοποννησιακής διαλέκτου βασισμένο στην τοπική διάλεκτο του χωριού Λαδικού Ολυμπίας, Νομού Ηλείας και των γύρω κοινοτήτων και δύο χωριάτικοι διάλογοι του...1947!*. Αθήνα: Κανελλακόπουλος.

- Landau, S. I. (2001) *Dictionaries: The art and craft of lexicography* [2nd edition]. Cambridge: Cambridge University Press.
- Markus, M. & R. Heuberger (2007) The architecture of Joseph Wright's English Dialect Dictionary: preparing the computerized version. *International Journal of Lexicography* 20 (4): 355-368.
- Ξυδόπουλος, Γ. Ι. (2011) Μεταλεξικές παρατηρήσεις στα διαλεκτικά λεξικά Μ. Μπεναρδή και Α. Σύρκου. *Patras Working Papers in Linguistics, Vol. 2*, 96-113. Patras: University of Patras.
- Προύντζου, Α. & Γ. Ξυδόπουλος (2014) Μια πρώτη περιγραφή του διαλεκτικού λεξιλογίου περιοχών της ορεινής και πεδινής Ηλείας. Στο: G. Kotzoglou et al. (επιμ.), *11th International Conference on Greek Linguistics* (Rhodes, 26-29 September 2013), Rhodes: University of Aegean, 1424-1435.
- Rys, K. & J. van Keymeulen (2009) Intersystemic correspondence rules and headwords in Dutch dialect lexicography. *International Journal of Lexicography* 22: 129-150.
- Τράπαλης, Γ. & Γ. Κατσούδα (2009) Συγκριτική μελέτη του συστήματος λεξικογραφικών χαρακτηρισμών σε ελληνικά και ξένα μονόγλωσσα λεξικά. Στο: M. Baltazani, G. K. Giannakis, A. Tsangalidis & G. J. Xydopoulos (επιμ.), *Proceedings of the 8th International Conference on Greek Linguistics*. (Ioannina, Greece, 30 August-2 September 2007), διαθέσιμο σε CD-ROM (ISBN: 978-960-233-195-8), 1168-1183.
- Van Keymeulen, J. & V. De Tier (2010) Pilot project: A Dictionary of the Dutch Dialects. Στο: A. Dykstra & T. Schoonheim (επιμ.), *Proceedings of the 14th Euralex International Congress*. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy, 754-763.
- Xydopoulos, G. & A. Ralli (2013) Greek Dialects in Asia Minor. Setting Lexicographic Principles for a Tridialectal Dictionary. Στο: M. Janse, B. Joseph & A. Ralli (επιμ.), *Online Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*, 524-536. Patras: University of Patras.

Βάσεις δεδομένων

http://users.sch.gr/alivathinos/laiki_glossa/glossarion.htm (τελευταία πρόσβαση, 29/3/2015)

<http://www.antroni.gr/cms/paradosi/glossari> (τελευταία πρόσβαση, 29/3/2015)

Some preliminary observations on auxiliary selection and participle agreement in Greko and Bovese

Norma Schifano, Giuseppina Silvestri & Maria Olimpia Squillaci
University of Cambridge

1. Introduction

The aim of this paper is to describe the peculiar syntactic behaviour of Greko and Bovese in their patterns of auxiliary selection and participle agreement. Spoken in a small number of villages in southern Calabria (in the area of Aspromonte, province of Reggio Calabria, Italy), Greko is a highly endangered Italo-Greek variety (Katsoyannou 1995: 25-7). The data presented in the following paper have been collected in the village of Bova, where Greko is spoken alongside the local Romance variety, here referred to as Bovese.

The paper is organised as follows. First, the major patterns of auxiliary selection attested across different Romance (§2) and Greek varieties (§3) are presented. Second, the peculiar pattern exhibited by Greko and Bovese is described, alongside the striking lack of past participle agreement shown by the latter variety (§4). Third, a number of speculations regarding both phenomena will be offered (§5). Far from providing an explanation for these peculiar patterns, this section will include both diachronic and diatopic observations, as well as more theoretically-oriented remarks, which hopefully will lay the ground for further research on such a challenging area of investigation.

2. Auxiliary selection across Romance

The choice of auxiliary in the formation of various perfective periphrases is an area of great microvariation across Romance. Indeed, extensive work carried out over recent decades has brought to light an unparalleled degree of variation (see overviews in Loporcaro 2001, forth.; Manzini & Savoia 2005, II-III; Ledgeway 2012, a.o.). More recently, the patterns of auxiliary distribution and their interplay have also been modelled in terms of parameter hierarchies (Ledgeway in press), which are able to reveal broad dimensions of (meso)variation, along the lines depicted by the *Rethinking Comparative Syntax* research group.¹ In what follows, we shall briefly review the major patterns of auxiliary selection attested across Romance, where (at least) 8 patterns of variation can be detected:

- (i) transitive-unaccusative split: this is the most common conservative pattern, whereby auxiliary selection is determined by the semantic class of the verb, and is widely attested across Romance, including standard Italian and in many northern and central dialects of the Italian peninsula;
- (ii) person-driven split: commonly attested across dialects of central and southern Italy, this is a system where auxiliary selection patterns with the grammatical person;
- (iii) triple auxiliiation system: a dialect that exemplifies this system is the one spoken in Altamura (Bari), which displays free BE/HAVE variation in the pluperfect, but in the present 1st/2nd person subjects align with BE, yet in free alternation with HAVE, while 3rd person subjects retain the conservative transitive-unaccusative HAVE/BE split (Loporcaro 1988);

¹ Recent publications by the *ReCoS* include Biberauer et al. (2014) and Biberauer & Roberts (2015).

- (iv) **HAVE** or (v) **BE** generalisation: the former pattern, whereby **HAVE** invariably surfaces regardless of verb class and person, is attested in many Campanian and Calabro-Lucanian dialects, as well as in northern dialects of Salento, while the latter, where only **BE** surfaces, can be observed in some central dialects, as well as in some dialects of northern Piedmont;
- (vi) **modal split**: this is the system attested in Old Spanish, whereby the traditional transitive-unaccusative split is overridden in irrealis modal contexts, with the extension of **HAVE** to all predicates;
- (vii) **finiteness split**: in this system, **HAVE** surfaces in finiteness contexts, where the verb is overtly marked for p/n agreement, while **BE** is found in all other non-finite constructions, i.e. the perfect infinitive, the future and conditional perfect and the perfect subjunctive, as attested in Romanian;
- (viii) **temporal split**: this system can be further divided into three different subtypes.

Pattern (A): a person-driven split in the present perfect and **HAVE** or **BE** generalisation in the pluperfect and counterfactual; the generalisation of **BE** is typically attested across central dialects, whereas the generalisation of **HAVE** is more common across upper southern Italian dialects;²

Pattern (B): a traditional **HAVE-BE** transitive-unaccusative split in the present perfect and **BE** generalisation in the pluperfect and counterfactual, as attested in some varieties of Lucania and Apulia;

Pattern (C): **HAVE** generalisation in the present perfect and **BE** generalisation in the pluperfect, as in Torre S. Susanna (Brindisi).

A schematic overview of these patterns, as well as a selection of representative examples, are offered in the table below:³

PATTERN	DISTRIBUTION	EXAMPLES
(i) transitive-unaccusative split	widely attested across Romance (Including st. It.)	a. <i>hanno dormito per due ore</i> have.3PL slept for two hours b. <i>sono andati al mare</i> are.3PL gone.MPL to.the sea (standard Italian)
(ii) person-driven split	several CIDs and SID	<i>so / si / a fatecate / ite</i> ⁴ am are has worked/gone (Ariellese, D' Alessando-Roberts 2010; in Ledgeway in press)
(iii) triple auxiliation system	some USIDs	a. <i>so / aħə manċeġt - sə / a manċeġt</i> am/I.have.1SG eaten - are/have.2SG eaten b. <i>a manċeġt / e rumwesə suul</i> has eaten / is remained alone (Altamura, Loporcaro 1988; in Ledgeway 2014)
(iv) HAVE generalisation	several Campanian, Calabro-Lucanian and northern Salento dialects	<i>adċu rurmuto / vənuto</i> have.1SG slept / come (S. Maria a Vico; Manzini & Savoia 2005: II, 779)
(v) BE generalisation	CIDs, some dialects of northern Piedmont	<i>so dərmitə / vənutə</i> am slept / come (Offida; Manzini & Savoia <i>ib.</i> , 760)

² This is the most common subcase for person-driven systems, as person-based auxiliary selection is generally restricted to the present perfect, while in the pluperfect and counterfactual a generalisation of either **HAVE** or **BE** is typically observed.

³ In the following article we adhere to the Leipzig glossing rules.

⁴ The present indicative regular forms of **BE** (i.e. /so/, /si/, /e/) variously trigger initial-consonant lengthening of the following past participle, which is not indicated Table 1.

(vi) modal split	Old Spanish	a. <i>si el sieruo que es fuydo mora mucho en casa de algun omne</i> if the servant that is fled remains much in house of some man b. <i>si ladrones que furtan de dia & de noche ouissen entrado</i> if thieves that steal of day and of night had.SUBJ entered (Old Spanish, Ledgeway 2014)
(vii) finiteness split	Romanian	a. <i>am / ai / a / am / ați / au mâncat / plecat</i> have.1/2SG / has / have.1/2/3PL eaten / left b. <i>înainte de a fi mâncat / plecat, citeam ziarul</i> before of to be.INF eaten / left read.PAST.1SG/PL newspaper.DEF (Romanian, Ledgeway 2014)
(viii) temporal split	CIDs, some USIDs	Pattern A a. <i>sə / si / a / semo / sete / au mmaḡḡnatu</i> am/are/is/ have.1/2/3PL eaten b. <i>era / eri / era / emmo / eṣte / erinu maḡḡnatu</i> was.1SG / were.2SG / was.3SG / were.1/2/3PL eaten (Borgorose-Spedino, Manzini & Savoia <i>ib.</i> , 699) Pattern B a. <i>eḡḡ dərmoutə / sə vvənoutə</i> have.1SG slept / am come b. <i>erə dərmoutə / vənoutə</i> was.1SG slept / come (Putignano, Manzini & Savoia <i>ib.</i> , 752) Pattern C a. <i>eḡḡ / e / e / emmu / evvu / ennu turmutu / vinutu</i> have.1/2/3SG / have1/2/3PL slept / come b. <i>era / jeri / era / eramu / eravu / eranu turmutu / vinutu</i> was.1SG / were.2SG/was3SG/ were.1/2/3PL slept / come (Torre S. Susanna, Manzini & Savoia <i>ib.</i> , 794-5)

Table 1: Patterns of Romance auxiliary selection

3. Auxiliary selection across Greek varieties

On a par with Italo-Romance, Greek dialects also exhibit a great degree of variation in their patterns of auxiliary selection. First, consider Standard Modern Greek (henceforth SMG), which exhibits HAVE generalisation both in the present perfect (1) and pluperfect (2):

- (1) den exo fai proino simera
 not have.1SG eaten breakfast today
 ‘I haven’t had breakfast today’
- (2) ixame pai stin Italia
 had.1PL gone to.the Italy
 ‘We had gone to Italy’

Agouraki (2006: 42-3; see also Ralli 2006: 136; Melissaropoulou et al. 2013: 161) defines the above structure as the ‘A form’ of the present perfect/pluperfect which is used in SMG to either express past temporal reference or denote a resultative state. This construction is formed by combining the present/past auxiliary HAVE with an invariable non-finite form of the lexical verb.⁵ Along with the ‘A form’, Agouraki (2006: 42-3) identifies a ‘B form’, consisting of the present/past of the auxiliaries HAVE/BE and the past participle of the lexical verb. This construction is exclusively employed to denote the results of the action rather than its performance:

- (3) ime/imun grammenos
 be.1SG.PRES/IMPF written.MSG
 ‘I am/was enrolled’

⁵ This form is considered to be a residue of the old Classical Greek infinitive (Holton et al. 1997: 112-3; Horrocks 2010: 296).

While the ‘A form’ is specific to SMG, the ‘B form’ is shared by all Greek varieties. In some of these varieties, the ‘B form’ has undergone a full or partial process of grammaticalisation as present perfect tense, while in many other dialects it only maintains the resultative interpretation (Ralli et al. 2007). Consider the following example from Cypriot, which has only recently developed the ‘A form’ (4) mostly due to SMG influence, while retaining a productive ‘B form’ (5):⁶

- (4) den exume vali xronodiagrama emis jati en ekseramen an
 not have.1PL set.INF.PRF timeline we because not we.knew if

engrinetun

it.approve.IMPF

‘We have not set a timeline ourselves, because we didn’t know if it was going to be approved’

- (5) I Sofia ine diavazmeni
 the.FSG Sofia is studied.FSG
 ‘Sofia has studied (intended meaning: she is ready for the exam)’

(examples adapted from Melissaropoulou et al. 2013: 164, 161)

On the other hand, the use of the pluperfect is widespread among the Greek varieties, although the constructions employed to express this temporal reference vary consistently from dialect to dialect, as illustrated in the Table below which summarises the analytic forms used in some Greek dialects:⁷

	Present Perfect	Pluperfect	Resultative
SMG	have.PRES + inf. <i>exo pai</i>	have.PAST + inf. <i>ixa pai</i>	have.PRES+PastParticipleAgreement <i>to exo grammeno</i>
Cypriot	NO ⁸	be.PAST + -onda <i>imu pphesonda</i> (Rohlf's 1972: 82) have.PAST + PPA <i>ixamen kalesmenus</i> [...] (Karyolemou 1995 in Agouraki 2006: 55) have.PAST + inf. <i>ixa milisi</i> [...] (Karyolemou 1995 in Agouraki 2006: 55)	have/be.PRES + PPA <i>exo ta mairemena ta faja</i> (Agouraki 2006: 53)
Griko	have/be.PRES + -mena <i>ime pamena</i> (Baldissera 2013: 38)	have.PAST + -onta <i>ixa ndisonta</i> (Baldissera 2013: 42)	have.PRES + PPA <i>exo demeno</i> (Karanastasis 1997: 144)
Greko	NO	be.PAST+ onda <i>immon platezzonda</i>	have/be.PRES + PPA <i>exo to fai jenameno</i>
Lesbian	NO	?	have/be.PRES + PPA <i>tun exu dimenu</i> (Ralli 2006: 134)
Tsakonian	be.PRES + have.Prt + Prt (-tos) <i>emi exu grafté</i> (Liosis 2011: 469)	be.PAST+ have.Prt + Prt (-tos) <i>ema exu grafté</i> (Liosis 2011: 469)	be.PRES + Prt (-tos) <i>emi grafté</i> (Liosis 2011: 469)
Cappadocian	NO	lexical verb + be.PAST.3sg <i>irten iton</i> (Janse forth.)	YES (see Ralli et al. 2007: 36)

Table 2: (adapted from Squillaci in prep.)

⁶ The SMG form of the perfect tense is also an innovative formation, first attested in the 16th century (see Ralli 2006 and references therein). As for the HAVE + -onta periphrasis in Griko, Rohlf's (1972: 82, fn185) argues that this is a more archaic formation than the one attested in Greko, which is independent from Byzantine influence.

⁷ Table 2 is to be considered as work in progress.

⁸ As outlined above, Cypriot is developing ‘Form A’ of the present perfect due to language contact with SMG (cf. example in (4); see Melissaropoulou et al. 2013 for further remarks). Nevertheless, this is only a very recent development and therefore we decided not to consider it as a structure consistently used in this language.

The productive usage of the pluperfect can be traced back to Classical and Medieval Greek. In Classical Greek the pluperfect exhibited a synthetic form (e.g. *etethykein* ‘I had sacrificed’), although there are also attestations of an analytic form consisting of the auxiliary BE and the active aorist participle of the lexical verb (6):

- (6) **en** gar ho Themistokles bebaiotata de physeos isxyn
 was indeed the Themistocles most.truly even nature.GEN strength

delosas

show.PRT.AOR.NOM.MSG

‘Themistocles had shown the strength of his nature’

(Thuc. I.138.3, in Rohlfs 1972: 82)

In Medieval Greek, new analytic forms were developed, while the synthetic form of the tense was no longer attested. Crucially, the Classical Greek BE + active aorist participle form was still productive in this period (Horrocks 2010; Giannaris 2011):⁹

- (7) ho de Andreas... ouk epegno auton **en** gar ho
 the even Andrew... not recognised him was.3SG indeed the

iesous **krupsas** ten heutou theoteta

Jesus hide.PRT.AOR.NOM.MSG the his divinity

‘Andrew didn’t recognise him: Jesus had hidden his divinity’

(Acta Andr. et Matth.114, 5, in Giannaris 2011: 238)

As we shall see below, the above construction is of particular interest for the present discussion since it is still found in the Greek dialect of Calabria, and partially in Apulia, although in the latter area the auxiliary HAVE is selected (Baldissera 2013: 42). Crucially, the former structure seems to have considerably influenced also the Romance variety spoken in the same area, giving rise to a hybrid structure specific to Greko and Bovesè.

4. Auxiliary selection and participle agreement in Greko and Bovesè

Having completed our overview of the main patterns of auxiliary selection attested across Romance and Greek, we can now focus our attention on Greko and Bovesè, whose behaviour proves particularly interesting.

We start by observing that the main past tense perfective form used in these varieties is the aorist, which is used to convey two distinct readings, namely actions which have been completed (8) and past events bearing present relevance (9) (examples adapted from Katsoyannou 1995: 313-7):

- (8) man imera m’ekapitese ti immo manaxi mu
 a day to.me happened.3SG that was.1SG alone of.me
 ‘once it happened that I was on my own’

⁹ Note that in Medieval Greek the original active aorist participle in *-sas*, *-sasa*, *-san* underwent a morpho-syntactic change turning into the invariable form *-onta* (see fn.14).

- (9) arte irthen o himona ce immaston ossu
 now came.3SG the winter and are.1PL inside
 'the winter has arrived and we stay at home'

Unlike the neighbouring Romance varieties, neither Greko nor Bovese make use of the present perfect instead (Rohlf's 1977: 196; Scott 1979: 43; Katsoyannou 1995: 313-7). On the contrary, they both productively employ the periphrasis HAVE/BE + agreeing past participle to express the resultant state of the action, on a par with many ESIDs and Greek dialects.¹⁰ Notably, the past participle of the resultative periphrasis must agree with the direct object in gender and number in both varieties. This characteristic indicates the adjectival function of the participle, rather than a verbal one, as illustrated in examples (10) and (11):

- (10) ego panda s'exo grammeni stin gardia
 I always you=have written.FSG in.the heart
 'I have you written on my heart'

(Caracausi & Rossi-Taibbi 1959: 313)

- (11) Peppi avi a maglietta strazzata
 Peppi has the t-shirt.FSG shredded.FSG
 'Peppi has the torn T-shirt on'

Along with the aorist, the pluperfect is employed to convey anteriority in the past. This form consists of the auxiliary BE and the past participle of the lexical verb. In Greko, the participle is formed from the aorist stem of the verb and the active participial *-onda* form (Rohlf's 1969; Falcone 1973; Katsoyannou 1995). By way of illustration, consider the following examples:

- (12) a. Maria nd'era dittu a verità
 Maria us=was told the truth
 'Mary had told us the truth'
 b. i Maria ito catharionda tin cammara
 the Maria was cleaned the room
 'Mary had cleaned the room'
- (13) a. Maria non c'era parratu
 Maria not him/her=was talked
 'Maria had not talked to her/him'
 b. i Maria ito tragudionda
 the Maria was sung
 'Mary had sung'
- (14) a. a grasta era cadutu
 the flower-pot was fallen
 'The flower-pot had fallen'
 b. i Maria ito erthonda/chorionda
 the Mary was left/arrived
 'Mary had left/arrived'

¹⁰ The periphrastic form in Greko selects the participial form in *-menos*, whereas the participle used in Bovese is the Romance formation in *-(a/u)tu*.

Focusing our attention on auxiliary selection first, the examples above show that in Bovese (a) and Greko (b) pluperfect, the auxiliary BE is invariably selected with all verb types, including transitive (12), unergative (13) and unaccusative verbs (14) (see Squillaci in prep. for a detailed discussion). This is a rather surprising state of affairs. Recall from the above discussion that BE generalisation is indeed attested in Italo-Romance, such as in the central Italian dialects and the dialects of northern Piedmont of pattern (v) and the varieties belonging to the temporal split pattern in (viii), which include again central dialects and some varieties of Lucania and Apulia. However, the Romance dialects surrounding Bovese and Greko only exhibit HAVE generalisation (cf. pattern iv), thus rendering the Bovese/Greko BE selection a rather unexpected choice in that area.¹¹ Similarly, the peculiar BE selection of Greko is not found in any Greek varieties either, which exhibit rather different constructions to denote the pluperfect, as discussed above. Finally, it is also worth noting that, although some other Romance dialects do exhibit BE generalisation, they typically also make a productive use of the present perfect paradigm, unlike Greko and Bovese, thus suggesting that the two systems cannot be fully equated, even glossing over their distinct geographical location.

In the literature, some claims have already been advanced to explain this unexpected choice. According to Rohlfs (1972), from an ancient Greek template where the imperfect of BE was combined with the active aorist participle (which already had the pluperfect function), Greko retained the same structure with the BE auxiliary.¹² Falcone (1973: 289-90) identifies the BE configuration as a calque from the surrounding Calabrian dialect. Nevertheless, note that, except from the varieties which have maintained a long and intense contact with Greko, no other ESIDs display this pattern, hence suggesting that the influence has probably come from the opposite direction. Katsoyannou (1995: 352) recognises the importance of contact interference ('[...] un trait qui tire son origin du contact des langues'), while Remberger (2009, 2011) has recently suggested that Greko might have developed this pattern internally.¹³

Before we offer some further speculations about this peculiar pattern of auxiliary selection, we would like to comment on a further remarkable feature which emerges from the examples above, i.e. the consistent lack of agreement between the participle of Bovese and its related DPs, including the external and internal arguments of transitive (12) and unergative verbs (13) and the internal argument of unaccusative ones (14).¹⁴ Again, this pattern seems to be unparalleled across Romance, where some degree of agreement in combination with BE is typically observed (Loporcaro forth.).

5. Some speculations on auxiliary selection and participle agreement in Greko and Bovese

In what follows, we would like to put forward some preliminary observations regarding the two macroscopic properties of the Greko/Bovese pluperfect depicted above, i.e. the auxiliary selection and past participle agreement, along the lines sketched in Schifano and Silvestri (2014).

¹¹ The only exception among ESIDs is Torre S. Susanna (Brindisi) (cf. Pattern C of viii). However, in this variety a full paradigm for the present perfect is found too, contrary to Bovese.

¹² Other authors mention the selection of either HAVE or BE without further indication (e.g. Massaro 1995: 137; Basile 1998: 395).

¹³ '[...] the development of a pluperfect with BE + active past participle in Greco seems indeed to be a language internal development' (Remberger 2009: 17).

¹⁴ From a synchronic perspective, the issue of past participle agreement does not arise in Greko instead, where the *-onda* form is morphologically invariable. However, in Classical Greek the form was inflected for gender and number (*-sas*, *-sasa*, *-san*), although these endings were lost already in the Koiné period (Rohlfs 1972: 82; Browning 1969: 39; Horrocks 2010: 181-2; Manolessou 2005: 242-3).

5.1 Auxiliary selection

Capitalising on a number of both empirical and theoretical arguments, we suggest that the Greko BE-selection in the pluperfect is better interpreted as a result of a convergence of factors. First, the fundamental role played by Classical/Medieval Greek in offering the model of BE selection should be recognised, which was strengthened at a later stage by Byzantine influence (cf. Rohlfs 1972). Second, it is worth observing that, cross-linguistically, BE seems to be the default perfect auxiliary, as opposed to the more rare HAVE option. Indeed, among Indo-European varieties, HAVE is not attested in Celtic or Slavonic (with the exception of Macedonian) nor in Hindi. Moreover, in some contexts where HAVE is selected, it is likely that BE will be found in some other languages, but not vice versa (Roberts 2013). This empirical fact seems to be supported by those theoretical models which interpret BE as the default option, HAVE being the surface spell-out of an underlying BE+Locative element structure and thus more marked in its derivation (Freeze 1992; Kayne 1993; see also Roberts 2013: 20-3 and Ledgeway 2014 for recent implementations). As for Bovese, we claim that mechanisms of language contact have combined with the model offered by Classical/Medieval Greek to trigger the BE selection exhibited by this dialect too (see details in Squillaci in prep.).

5.2 Past participle agreement

If the diachronic and diatopic factors mentioned above may shed some light on the peculiar pattern of auxiliary selection exhibited by Greko and Bovese, the systematic lack of participle agreement of this latter may find a possible synchronic interpretation under the Agreement models developed by recent generativist works, such as D'Alessandro and Roberts (2008, 2010). In what follows, we will briefly outline their proposal and sketch a possible implementation of this model to the Bovese empirical scenario.

Building on Chomsky (2000, 2001) and the basic tenets on the Phase Impenetrability Condition (Chomsky 2001: 13), D'Alessandro and Roberts (2008: 482) have proposed an analysis of the morpho-phonological realisation of Agreement along the following lines:

- (i) Given an Agree relation between Probe and Goal, the morpho-phonological agreement between Probe and Goal is realised *iff* they are both contained in the complement of the minimal phase head H;
- (ii) XP is the complement of a minimal phase head H *iff* there is no distinct phase head H' contained in XP whose complement YP contains Probe and Goal;
- (iii) [for a strong phase HP with head H] the domain of H is not accessible to operations outside HP; only H and its edge are accessible to such operations.

As for sentence structure, the following configuration is assumed for both transitive and unergative constructions (adapted from D'Alessandro & Roberts 2008: 481):¹⁵

$$(15) \quad [_{TP} \quad T \quad [_{VP} \quad [_{v} \text{AUX} \quad [_{vPrtP} \quad \text{EA} \quad [_{vPrt} \text{Prt} \quad [_{VP} \quad \forall \quad \text{DP}]]]]]]]$$

Now, if we combine the above assumptions about the mechanism of Agreement with the structure in (15), the lack of agreement exhibited by Bovese transitive (16a) and unergative verbs (16b) finds a rather straightforward interpretation:

¹⁵ Drawing on D'Alessandro and Roberts (2008: 481), we assume that the external argument is merged in Spec,vPrtP, which amounts to treating the auxiliary in *v* as a raising predicate that selects vPrtP (see Ross 1969).

- (16) a. Maria era pulizziatu dda stanza
 Maria was cleaned that room
- b. Maria e Peppi eranu cantatu
 Maria and Peppi were.3PL sung

In both (16a) and (16b) the participle has moved to $vPrt^\circ$, as shown by its distribution with respect to low manner adverbs (Cinque 1999):

- (17) a. Maria era pulizziatu bonu a stanza
 Maria was cleaned well the room
 ‘Maria had cleaned well the room’
- b. Maria e Peppi eranu cantatu bonu dda canzuni
 Maria and Peppi were.3PL sung well that song
 ‘Maria and Peppi had sung well that song’ (Bovese)

This means that, at the point of Spell-Out, the participle occupies $vPrt^\circ$. Since the transitive/unergative $vPrt$ heads a non-defective phase (Chomsky 2001), its complement VP is sent to PF on a distinct cycle. Consequently, when reaching PF, the participle and the direct object do not longer belong to the complement of the same minimal phase head and agreement fails to take place, as correctly predicted by (i).

Interestingly, it is not immediately clear how the same account could be applied to unaccusative structures, which equally fail to exhibit agreement and whose internal structure can be represented as in (18):

- (18) [TP T [_{vP} [_v Aux [_{vPrtP} (EA) [_{vPrt^o} Prt [_{VP} \forall DP]]]]]]

Unlike with transitives/unergatives, the $vPrt^\circ$ of unaccusatives is not the head of a non-defective phase, as the external argument is present and $vPrt^\circ$ is unable to case-license the object DP (see Burzio’s Generalisation, as outlined in Burzio 1986: 178ff). Even if the participle raises to $vPrt^\circ$ (see derived structure 18), the participle and the object are still contained in the complement of the same minimal phase head (i.e. the TP dominating the higher vP , the complement of C). Hence, the overt morpho-phonological agreement between the participle and the direct object would be expected (19), as a reflex of the Agreement mechanism outlined in (i-iii) and contrary to fact (20):

- (19) *MariaFSG era partutaFSG/ PeppiMSG era partutuMSG/ Peppi e
 Maria was left/ Peppi was left/ Peppi and
- Maria eranu partutiMPL
 Maria were left
- (20) MariaFSG era partutuMSG/ PeppiMSG era partutuMSG/ Peppi e
 Maria was left/ Peppi was left/ Peppi and
- Maria eranu partutuMSG
 Mary were left
 ‘Mary had left/Peppi had left/Peppi and Mary had left’

In order to account for the data in (19-20), we can recur to a feature-driven implementation of Agreement, whereby Agreement proceeds in two steps, i.e. Match and Agree proper (Chomsky 2001). According to this model, the Probe first searches its c-command domain to find a Goal with

matching features. Match obtains when the feature attributes are the same, as the Match procedure corresponds to feature identity. Once Match has taken place, Agree then copies the feature value of the Goal into the Probe. This mechanism necessary entails a requirement for the Goal, i.e. in order for a Goal to be visible to Agree, it must be *active*, i.e. some of its features must be unvalued. If one assumes that in Modern Romance past participle agreement takes place between a DP in Spec, PrtP and a verb in Prt and that Prt must be probing for a subset of those features (Roberts 2013: 1; Ledgeway in press), perhaps gender and number, we can claim that the participle of Bovesè is not an active goal for the subject, i.e. it does not have (unvalued) gender and number features. Consequently, the Match operation between the subject and the past participle cannot take place, resulting in the lack of superficial agreement.¹⁶

6. Conclusions

In this paper, we have presented two striking syntactic properties of Greko and Bovesè, i.e. the systematic BE selection in the pluperfect and the lack of agreement on the past participle in the latter variety. In order to underline the peculiarity of this pattern of auxiliary selection, we have provided an overview of the main systems attested across Romance and Greek and we have concluded that, although BE generalisation is not unknown to Romance, it is certainly not attested in the area where Greko and Bovesè are spoken. The fact that a similar construction was attested in Classical/Medieval Greek, coupled with the crosslinguistic unmarkedness of BE, may have contributed to this peculiar choice of Greko and may have been transferred onto Bovesè by contact. The systematic lack of agreement exhibited by the Bovesè participle proved particularly striking as well. Although an in-depth diachronic investigation of this pattern does not exist, modern generativist implementations of the mechanism of Agreement, such as the one depicted by D'Alessandro and Roberts (2008, 2010), may help shedding some light on the synchronic nature of this pattern.

In conclusion, we hope that the empirical evidence provided in this paper, along with some preliminary observations regarding its peculiar nature, will eventually lead to an integrated diachronic and synchronic analysis of these patterns, where relevant mechanisms of language contact are also properly taken into account.

References

- Agouraki, Y. (2006) The Perfect category: a comparison of Standard Greek and Cypriot Greek. In: M. Janse, B. D. Joseph & A. Ralli (Eds.), *Proceedings of the 2nd international conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 42-57.
- Baldissera, V. (2013) *Il dialetto grico del Salento. Elementi balcanici e contatto linguistico*. Ph.D thesis. Venezia: Università Ca' Foscari di Venezia.
- Basile, N. (1998) *Sintassi storica del greco antico*. Bari: Levante.
- Biberauer, T., Holmberg, A., Roberts, I. & M. Sheehan (2014) Complexity in comparative syntax: the view from modern parametric theory. In: F. Newmeyer & L. Preston (Eds.), *Measuring Linguistic Complexity*. Oxford: OUP, 103-27.
- Biberauer, T. & I. Roberts (2015) Clausal hierarchies. In: U. Shlonski (Ed.), *Beyond Functional Sequence*. Oxford: OUP, 295-313.
- Browning, R. (1969) *Medieval and Modern Greek*. London: Hutchinson University Library.
- Burzio, L. (1986) *Italian Syntax*. Dordrecht: Kluwer.
- Caracausi, G. & G. Rossi-Taibbi (1959). *Testi neogreci di Calabria*. Palermo: Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici.

¹⁶ See Squillaci (in prep.) for an alternative analysis which links the absence of participle agreement in Bovesè to the contact with the invariable Greko form in *-onda*.

- Chomsky, N. (2000) Minimalist Inquiries: the framework. In: R. Martin, D. Michaels & J. Uriagereka (Eds.), *Step by step: essays on minimalist syntax in honor of H. Lasnik*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 89-155.
- Chomsky, N. (2001) Derivation by phases. In: M. Kenstowicz (Ed.), *Ken Hale: a life in language*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1-52.
- Cinque, G. (1999) *Adverbs and functional heads*. Oxford: OUP.
- D'Alessandro, R. & I. Roberts (2008) Movement and agreement in Italian past participles and defective phases. *Linguistic Inquiry* 39: 477-91.
- D'Alessandro, R. & I. Roberts (2010) Past participle agreement in Abruzzese: split auxiliary selection and the null-subject parameter. *Natural Language and Linguistic Theory* 28: 41-72.
- Falcone, G. (1973) *Il dialetto Romaico della Bovesía*. Milano: Istituto Lombardo di Scienze e Lettere.
- Freeze, R. (1992) Existentials and other locatives. *Language* 68: 553-95.
- Giannaris, A. (2011) Pluperfect periphrases in Medieval Greek: A perspective on the collaboration between linguistics and philology. *Transactions of the Philological Society* 109: 1-14.
- Holton, D., Mackridge, P. & I. Philippaki-Warbuton (1997) *Greek: A Comprehensive Reference Grammar of the Modern Language*. London: Routledge.
- Horrocks, G. (2010) *Greek: A history of the language and its speakers*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Janse, M. (forth.) Η καππαδοκική διάλεκτος. Στο: X. Τζιτζιλής (Εκδ.), *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Katsoyannou, M. (1995) *Le parler gréco de Galliciano (Italie): description d'une langue en voie de disparition*. Ph.D. thesis. Paris: Université Paris VII 'D. Diderot'.
- Karanastasis, A. (1997) *Γραμματική των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Kayne, R. (1993) Toward a modular theory of auxiliary selection. *Studia Linguistica* 47: 3-31.
- Ledgeway, A. (2012) *From Latin to Romance: morphosyntactic change and typology*. Oxford: OUP.
- Ledgeway, A. (2014) Romance Auxiliary Selection in Light of Romanian Evidence. In: G. Pana Dindelegan, R. Zafiu, A. Dragomirescu, I. Nicula & A. Nicolae (Eds.), *Diachronic Variation in Romanian*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 3-35.
- Ledgeway, A. (in press) From Latin to Romance syntax: the great leap. In: P. Crisma & G. Longobardi (Eds.), *The Oxford Handbook of Diachronic and Historical Linguistics*. Oxford: OUP.
- Liosis, N. (2011) Auxiliary Verbs and the Participle in the Tsakonian Dialect: Towards a Periphrastic Verbal System. In: K. Chatzopoulou, A. Ioannidou & S. Yoon (Eds.), *Proceedings of the 9th International Conference on Greek Linguistics*. Chicago: Ohio State University, 469-79.
- Loporcaro, M. (1988) *Grammatica storica del dialetto di Altamura*. Pisa: Giardini.
- Loporcaro, M. (2001) La selezione dell'ausiliare nei dialetti italiani: dati e teorie. In: F. Albano Leoni, S. Krosbakken, R. Sornicola & C. Stromboli (Eds.), *Dati empirici e teorie linguistiche*. Roma: Bulzoni, 457-76.
- Loporcaro, M. (forth.) Auxiliary selection and participle agreement. In: A. Ledgeway & M. Maiden (Eds.), *The Oxford Guide to the Romance Languages*. Oxford: OUP.
- Manzini, M.R. & L. Savoia (2005) *I dialetti italiani e romanci. Morfosintassi generativa*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Manolessou, I. (2005) From participles to gerunds. In: M. Stavrou & A. Terzi (Eds.), *Advances in Greek generative syntax*. Amsterdam: John Benjamins, 241-83.
- Massaro, L.T. (1995) *Sintassi del greco antico e tradizione grammaticale*. Palermo: L'Epos.
- Melissaropoulou, D., Themistocleous, C., Tsiplakou, S. & S. Tsolakidis (2013) The Present Perfect in Cypriot Greek revisited. In: A. Peter, J.C. Reina & G. Kaufmann (Eds.), *Language Variation-European Perspectives IV: Selected papers from the Sixth International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 6)*. Amsterdam: John Benjamins, 159-72.
- Ralli, A. (2006) Syntactic and morphosyntactic phenomena in Modern Greek dialects. *Journal of Greek Linguistics* 7: 121-59.
- Ralli, A., Melissaropoulou, D. & S. Tsolakidis (2007) Form and Function of the Perfect Tense in Greek Dialectal Variation. *Studies in Greek Linguistics* 2006, 361-72.
- Remberger, E.-M. (2009) *The Greek-Romance contact situation in Southern Calabria*. Ms. Konstanz: University of Konstanz.
- Remberger, E.-M. (2011) Morfosintassi verbale dei dialetti neogreci in Calabria. In: W. Breu (Ed.), *L'influsso dell'italiano sul sistema del verbo delle lingue minoritarie: resistenza e mutamento nella morfologia e nella sintassi*. Bochum: Brockmeyer, 123-48.

- Roberts, I. (2013) Some speculations on the development of the Romance periphrastic perfect. *Revue Romaine de Linguistique* 58 (1): 3-30.
- Rohlf, G. (1969) *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti. Sintassi e formazione delle parole*. Turin: Einaudi.
- Rohlf, G. (1972) *Nuovi scavi linguistici nell'antica Magna Grecia*. Palermo: Luxograph.
- Rohlf, G. (1977) *Grammatica storica dei dialetti italo-greci*. München: Beck.
- Ross, J. R. (1969) Auxiliaries as main verbs. In: W. Todd (Ed.), *Studies in philosophical linguistics*. Evanston, IL: Great Expectations Press, 77-102.
- Schifano, N. & G. Silvestri (2014) *Auxiliary selection in Greko and Calabrese of Bova*. Talk given at *CIDSM 2014*, University of Padua and Venice.
- Scott, S. (1979) *Grammatica elementare del Greco di Calabria*. Melbourne: Palaio Phaliro.
- Squillaci, M. O. (in prep.) *When Greek meets Romance: A Morphosyntactic Investigation of Language Contact in Aspromonte*. Ph.D. thesis. Cambridge: University of Cambridge.

Standard Modern Greek and Cypriot Greek vowels: a sociophonetic study

Charalambos Themistocleous¹ & Angeliki Logotheti²
University of Cyprus¹, National and Kapodistrian University of Athens²

1. Introduction

The vowels of the southern Greek varieties,¹ including Standard Modern Greek (SMG) and Cypriot Greek (CG), i.e. the standard variety of Greek and the local variety of Greek spoken in Cyprus respectively, are considered fairly similar (Newton 1967, 1972a, 1972b; Kontosopoulos 1981). However, all previous attempts to compare the vowels of these two varieties have been largely impressionistic. What is more, besides SMG vowels that received a fair amount of attention, other Greek varieties -including CG- lack systematic acoustic studies (Newton 1972b). Since variation and change often lie below the level of speakers' awareness (Labov 1994), these studies do not account for the subtle acoustic differences of vowels between speakers. By comparing the acoustic structure of SMG and CG vowels, this study aims to examine the specific characteristics of SMG and CG vowels. To this purpose, we have constructed a large speech corpus recorded in Athens and Nicosia. These urban areas constitute the capital cities of Greece and Cyprus, respectively.

The importance of the first two spectral peaks, known as formants has been demonstrated in a number of studies in the 1960s and onwards. By plotting the first two vowel formants, namely the *F1* and the *F2*, with the *F1* along the ordinate and the *F2* along the abscissa, linguists were able to (a) represent vowels within their vowel space, (b) demonstrate the within and between speakers variation, and (c) account for various phenomena, such as mergers, near mergers, splits, chain shifts, etc., that take place across large geographic areas (Labov 2006; Labov, Ash, & Boberg 2006; Mesthrie 2010).

Despite important cross-dialectal differences between SMG and CG in their segmental and suprasegmental structures, the two varieties' vowel system consists of the same five vowels (see Figure 1): the two high vowels /i/ and /u/, the two non-high and non-low vowels /e/ and /o/ and the low vowel /a/. From these vowels /u/ and /o/ are back vowels and /i/ and /e/ are front vowels; /u/ and /o/ are rounded whereas /i/ and /e/ are not (Newton 1967, 1972b; Arvaniti 2006, 2007, 2010; Themistocleous 2008, 2011).

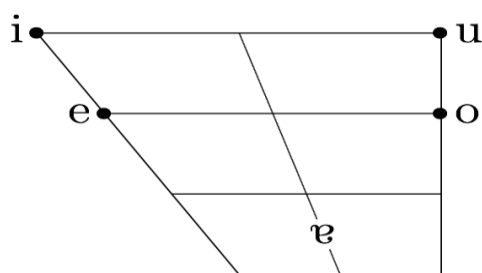

Figure 1: Impressionistic representation of Greek vowel space.

¹ In 1905, after taking part in various struggles (1866, 1897) that led to Crete's unification with Greece, Georgios N. Hatzidakis, a preeminent Greek linguist, provides the first and most influential description of Greek vowels (Hatzidakis 1905). In his account, the high vowel loss and raising group Greek varieties into two major dialect areas: the northern and the southern varieties (Hatzidakis 1905; Kontosopoulos 1981). In northern varieties, unstressed vowels /e/ and /o/ are often raised into /i/, e.g., /pe'di/ 'child' → [pi'di], and /u/, e.g., /'nikos/ 'Nick' → ['nikus], respectively, and word final unstressed /i/ is deleted, e.g., /'çeri/ → ['çer]. By contrast, in the southern varieties this phenomenon is not attested (Newton 1972b; Kontosopoulos 1981).

To our knowledge, the oldest acoustic study on SMG vowels' spectral characteristics is Jongman, Fourakis and Sereno (1989). In this study, male speakers read SMG vowels in keywords (p[i]ta 'pie', p[e]ta 'fly!', p[a]ta 'step!', p[o]te 'when', and p[u]se 'where are you?') uttered in the carrier phrase [θa po <keyword> ksa'na] 'I will say <keyword> again' and in standard pace. In another study, Fourakis, Botinis and Katsaiti (1999) examined the effects of tempo (slow tempo *vs* fast tempo) and stress (unstressed, stressed and stressed/accented) on $F1 \times F2$, $F0$, vowel duration, and vowel root mean square (RMS) amplitude. Fourakis et al. (1999) showed that unstressed vowels had lower $F1$ than stressed vowels; this resulted in the raising of the unstressed vowel space. In addition, unstressed vowels were more central than stressed and stressed & pitch accented vowels. Also, Fourakis et al. (1999) showed significant effects of stress and tempo on vowel $F1 \times F2$ space.

A number of studies provide evidence on the effects of segmental structure (see also Nicolaidis 2003), age (see Sfakianaki 2002), and regional variety (see Christou & Baltazani 2010) on vowels. Others compare SMG vowels with the vowels of other languages (see Jongman et al. 1989; Hawks & Fourakis 1995). Finally, there are studies that examine the effects of SMG vowel structure on L2 acquisition (see Lengeris 2009a, 2009b; Lengeris & Hazan 2010). Despite this research on SMG and other varieties, CG vowels remain largely unstudied (Arvaniti 2010).

2. Methodology

2.1 Speakers

45 female speakers between the age of 19 and 29 years old participated in the study. There were 25 CG speakers and 20 SMG speakers. Participants were born and raised in Nicosia and Athens, respectively. Based on information from a demographic questionnaire, the participants from each dialect constituted sociolinguistically homogeneous groups: they originated from approximately the same socio-economic status and they were university students, namely CG speakers were students at the University of Cyprus and SMG speakers were students at the University of Athens. All participants were bilingual in Greek and English (as a second language); four SMG participants knew French as a third language. None reported a speech or hearing disorder.

2.2 Speech materials

Stimulus materials consisted of a set of nonsense words, each containing one of the five Greek vowels (/e i a o u/) in both stressed and unstressed position, word initially and word medially. The nonsense words had the structure 'Vsa, e.g., /'esa, 'isa, 'asa, 'osa, 'usa/, or V'sa, e.g. /e'sa, i'sa, a'sa, 'osa, 'usa/. The SMG carrier phrase was: 'i'pes < keyword > 'pali' (You told < keyword > again) and the CG carrier phrase was: 'i'ipes <keyword> 'pale/' (You told <keyword> again). The utterances were read in random order; filler words were added to the carrier sentences to provide variation within the experimental material and to minimise speaker's attention on the experimental words. Each subject produced 80 utterances (i.e., 5 (vowels) \times 2 (stress placement) \times 2 (word placement) \times 4 repetitions).

2.3 Acoustic Measurements

Vowels were segmented as follows: Vowel onsets and offsets were located manually by employing simultaneous inspections of the waveform and spectrogram, and the overall duration was calculated. Vowel onset was located at the zero crossing before the first peak in the periodic waveform and vowel offset was defined as the beginning of the fricative consonant [s]. In addition, the leftmost onset of the $F1$ was employed to set their left edge and its rightmost offset the right edge of the vowel. Segmental boundaries were aligned with zero crossings. An additional cue employed for the

segmentation of vowels measured at the last syllable of the word was the lowering of the second formant.

We measured formant frequencies $F1$ and $F2$, vowel duration, and $F0$ measurements. Formant frequency values were then extracted automatically using a Praat script. To avoid measurement errors the automatically extracted values were double-checked by the first author.

2.4 Statistics

Independent Variables: Vowel (/e i a o u/), Stress (stress *vs* unstress), and Variety (SMG *vs* CG). Elicitation: Speakers read the target sentences in standard pace in random order. The utterances were part of a larger experiment, which included similar contexts, but different keywords. Repetitions: 4x

- Formant Values $F1$, $F2$ measured at 50% (midpoint);
- Vowel Duration;
- $F0$.

A mixed ANOVA has been conducted with Stress \times Vowel as the independent variables and the Variety as the between groups predictor. The statistical analysis was carried out in R 3.1.0 (R Core Team, 2012). For the ANOVA, the `ezANOVA` function from the `ez` package was employed (Lawrence 2011). Before running the ANOVA, Mauchlys tests for sphericity violation were performed. If the assumption of sphericity was violated, the degrees of freedom were corrected by using Greenhouse-Geisser estimates. The α level for determining statistical significance was 0.05.

3. Results

The vowel spaces of SMG and CG display great similarities in their $F1 \times F2$ vowel space. Overall, vowels are more centralised when unstressed and more peripheral when stressed. Vowel duration differs significantly in the two varieties. In the following, we discuss the main results in more detail.

3.1 Formants

The vowel $F1 \times F2$ is shown in Figure 2. Stressed vowels are more peripheral than unstressed vowels in both varieties. Unstressed vowels are more central and raised than stressed vowels. Overall, stressed vowels $F1 \times F2$ position is similar in both varieties. CG unstressed vowels are lower than the SMG unstressed vowels.

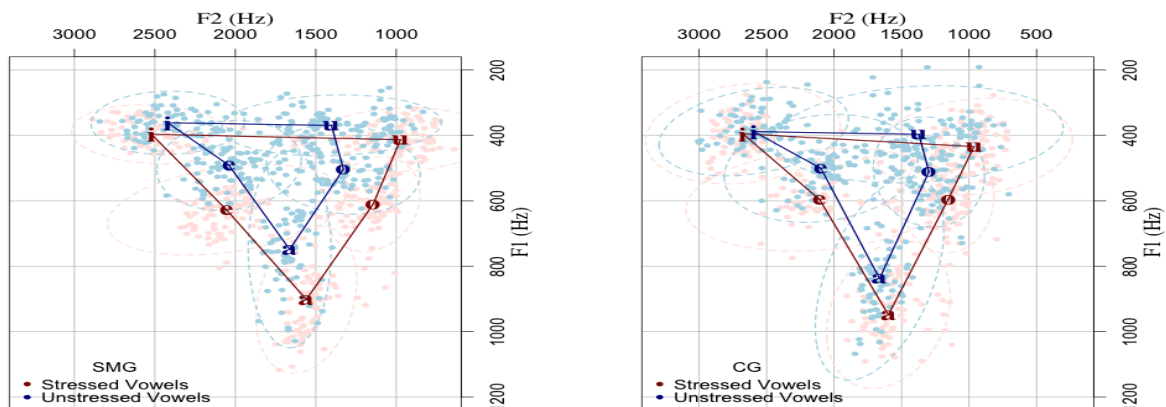

Figure 2: Stressed and unstressed SMG (Left Panel) and CG (Right Panel) vowels with 95% confidence ellipses.

3.2 Vowel Intrinsic f_0

High vowels have higher F_0 than middle and low vowels.

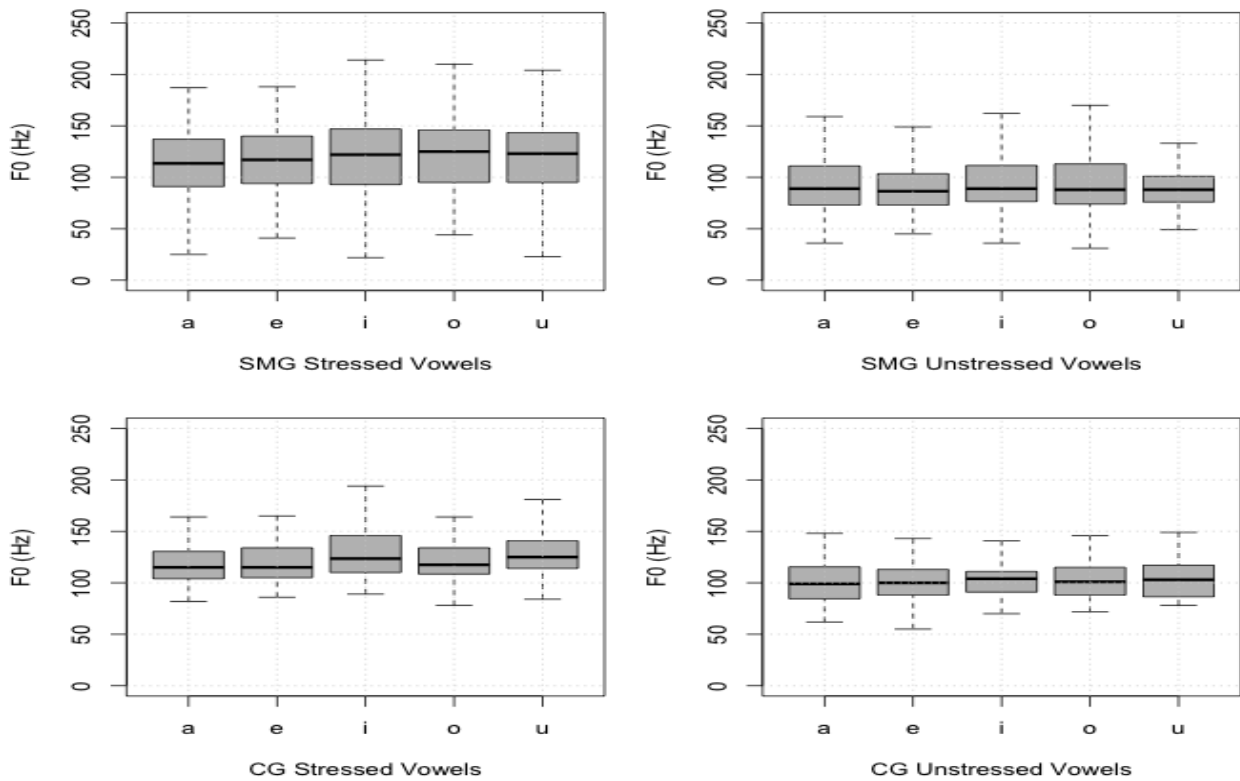

Figure 3: Effects of Stress \times Variety \times Vowel on F_0 in Hertz.

The findings show significant effects of Vowel on the f_0 ($F(0.712, 108.22) = 8.47, p < .05$). Moreover, Stress $F(1, 32) = 48, p < .05$ and the interaction of Stress \times Variety has significant effects on f_0 ($F(0.712, 108.22) = 3.40, p < .05$).

3.3 Vowel Intrinsic Duration

Stressed vowels are longer and unstressed vowels are shorter. In SMG, the back stressed vowels were longer than front stressed vowels and low stressed vowels were longer than high stressed vowels ($/a > o > u > e > i/$). In CG, stressed and unstressed vowels and SMG unstressed low vowels were longer than high vowels ($/a > o > e > u > i/$).

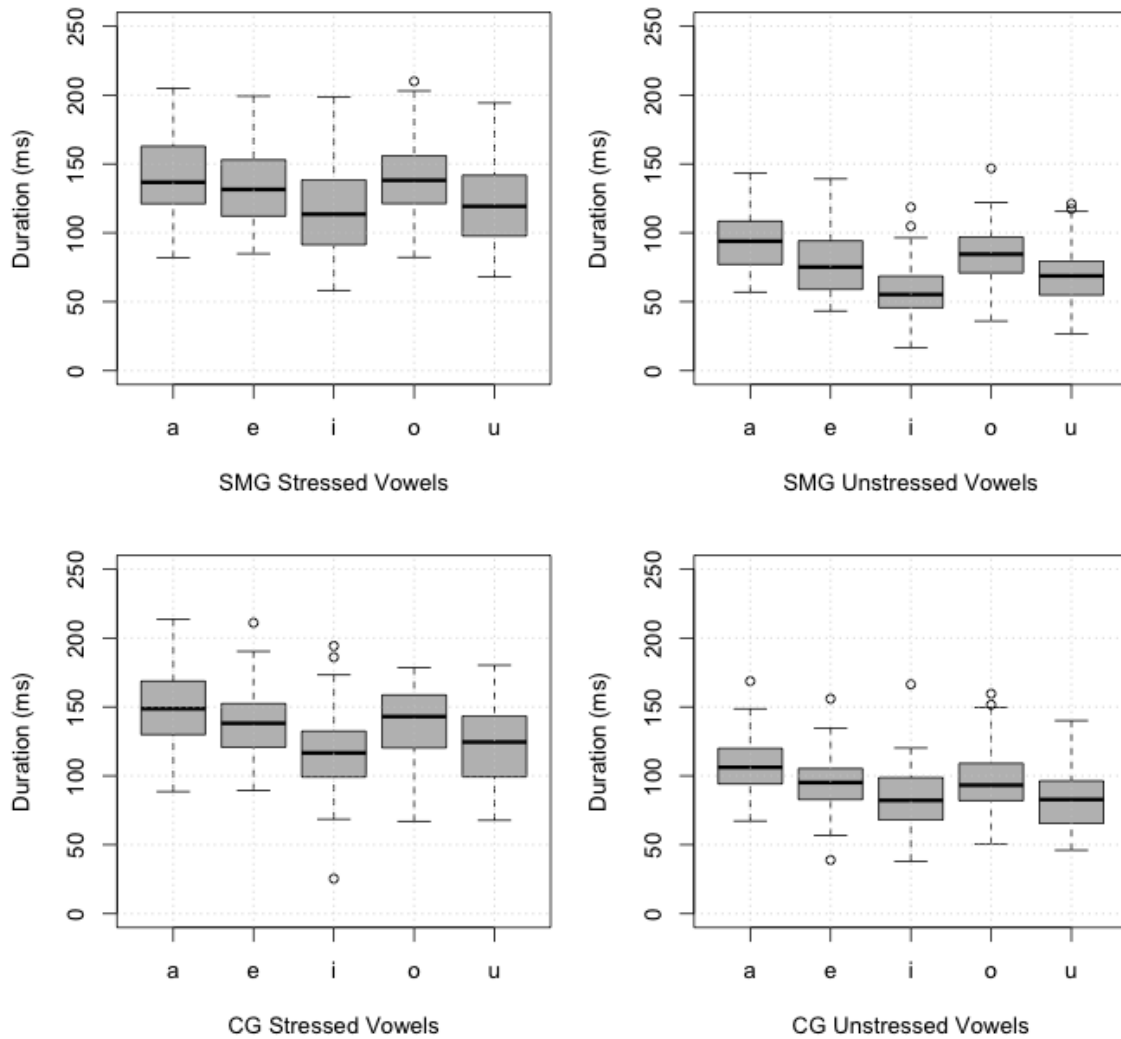

Figure 4: SMG and CG Vowel Duration (in ms) for Stressed Vowels (Upper Panel) and Unstressed Vowels (Lower Panel).

Vowels differ significantly in their duration $F(3.24, 123.12) = 125.09, p < .00001$). Stressed vowels were longer than the unstressed ones. The effect of Stress on Vowel Duration ($F(1, 38) = 350.04, p > .0001$) was significant. The interaction Variety \times Stress ($F(1, 38) = 9.58, p < .001$) and Vowel \times Variety ($F(3.2, 121.6) = 3.28, p < .05$) were significant. However, notice that the effect sizes are extremely small; thus, the p values should be treated with care.

4. Discussion

As opposed to a large body of instrumental studies on SMG vowels, previous research on CG provided largely impressionistic data (see also Arvaniti 2010 for a discussion). What is more, the lack of acoustic data from CG impedes the comparison of SMG and CG vowels. Addressing this issue, this study compares the acoustic structure of SMG and CG vowels.

The study shows significant effects of stress on vowel formants, vowel intrinsic duration, and intrinsic F_0 . Overall, both SMG and SG stressed vowels are more peripheral than unstressed vowels. Moreover, unstressed vowels are more central and raised than stressed vowels. Also, CG unstressed vowels are lower than SMG unstressed vowels. These findings corroborate earlier studies on SMG vowels. For instance, Fourakis et al. (1999) show that unstressed vowels are more central than

stressed vowels and pitch accented vowels (see Figure 6).

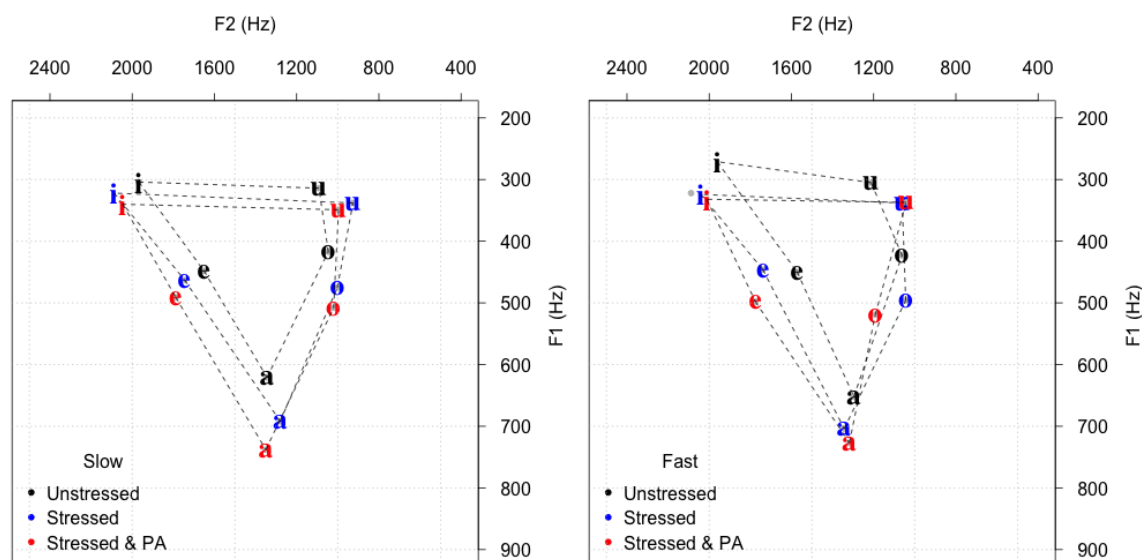

Figure 5: SMG Unstressed, Stressed and Stressed and Pitch Accented (Stressed & PA) vowels uttered in slow (Left Panel) and fast (Right Panel) speech rate (Fourakis et al. 1999).

Moreover, SMG and CG vowels differ in their intrinsic duration and intrinsic f_0 . Stress affects vowel duration significantly: stressed vowels are longer and unstressed vowels shorter. The differences in vowel duration were more evident in the unstressed vowels: unstressed CG vowels are significantly longer than unstressed SMG vowels (see also Botinis 1989; Themistocleous 2014). As for the F_0 , high vowels have higher F_0 than middle and low vowels.

To conclude, this study confirms the findings of earlier studies on SMG vowels, provides the first report on CG vowels' acoustic structure, and constitutes the first comparative sociophonetic research on SMG and CG vowels.

Bibliography

- Arvaniti, A. (2006) Erasure as a means of maintaining diglossia in Cyprus. *San Diego Linguistic Papers* 2: 25-38.
- Arvaniti, A. (2007) Greek phonetics: the state of the art. *Journal of Greek linguistics* 8: 97-208.
- Arvaniti, A. (2010) A (brief) overview of the phonetics and phonology of Cypriot Greek. In: A. Voskos, D. Goutsos & A. Mozer (Eds.), *Η ελληνική γλώσσα στην Κύπρο από την αρχαιότητα ως σήμερα [The Greek Language in Cyprus from Antiquity to Today]*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 107-124.
- Botinis, A. (1989) *Stress and prosodic structure in Greek: a phonological, acoustic, physiological and perceptual study*. Lund: Lund University Press; Chartwell-Bratt.
- Christou, T. & M. Baltazani (2010) The phonetic realization of stressed vowels in the dialect of Kato Pedina in Ioannina. In: M. Janse, B. Joseph, P. Pavlou, A. Ralli & S. Armosti (Eds.), *Proceedings of the 3rd international conference on Modern Greek dialects and linguistic theory*. Nicosia: Kykkos Cultural Research Centre, 15-26.
- Fourakis, M., Botinis, A. & M. Katsaiti (1999) Acoustic characteristics of Greek vowels. *Phonetica: international journal of speech science* 56 (1-2): 28-43.
- Hatzidakis, G. (1905) *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά [Medieval and Modern Greek]* (Vol. A). Αθήνα: Βιβλιοθήκη Μαρσασλή.
- Hawks, J. W. & M. S. Fourakis (1995) The perceptual vowel spaces of American English and Modern Greek: a comparison. *Language and speech* 38 (3): 237-252.

- Jongman, A., Fourakis, M. & J. A. Sereno (1989) The acoustic vowel space of Modern Greek and German. *Language and speech* 32 (3): 221-248.
- Kontosopoulos, N. G. (1981) *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής [Modern Greek Dialects and Idioms]*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Labov, W. (1994) *Principles of linguistic change. Volume I: Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, W. (2006) A sociolinguistic perspective on sociophonetic research. *Journal of phonetics* 34: 500-515.
- Labov, W, Ash, S. & C. Boberg (2006) *The atlas of North American English: phonetics, phonology, and sound change: a multimedia reference tool*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lengeris, A. (2009) *Individual differences in second-language vowel learning*. London: University College London.
- Lengeris, A. (2009b) Perceptual assimilation and L2 Learning: evidence from the perception of southern British English vowels by native speakers of Greek and Japanese. *Phonetica: international journal of speech science* 66 (3): 169-187.
- Lengeris, A & V. Hazan (2010) The effect of native vowel processing ability and frequency discrimination acuity on the phonetic training of English vowels for native speakers of Greek. *Journal of the acoustical society of America* 128 (6): 3757-3768.
- Lawrence, M. (2011) *ez: Easy analysis and visualization of factorial experiments. R package (Version 3.0.0)*. Retrieved from <http://cran.r-project.org/web/packages/ez/ez.pdf>.
- Mesthrie, R. (2010) Socio-phonetics and social change: deracialisation of the GOOSE vowel in South African English. *Journal of sociolinguistics* 14 (1): 3-33.
- Newton, B. E. (1967) The phonology of Cypriot Greek. *Lingua* 18: 384-411.
- Newton, B. E. (1972a) *Cypriot Greek. Its phonology and inflections*. The Hague/Paris: Mouton.
- Newton, B. E. (1972b) *The generative interpretation of dialect. A study of modern Greek phonology*: Cambridge: University Press.
- Nicolaidis, K. (2003) Acoustic variability of vowels in Greek spontaneous speech. In: M. J. Solé, D. Recasens & J. Romero (Eds.), *Proceedings of the 15th International congress of Phonetic Sciences*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 3221-3224.
- Sfakianaki, A. (2002) Acoustic characteristics of Greek vowels produced by adults and children. In: M. Makri-Tsilipakou (Ed.), *Selected papers on theoretical and applied linguistics from the 14th international symposium, April 20-22, 2000*. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, 383-394.
- Themistocleous, C. (2008) *Lengthening effects of prosodic constituents in Athenian Greek and Cypriot Greek*. MA Thesis. Skövde: University of Skövde.
- Themistocleous, C. (2011) *Προσωδία και πληροφοριακή δομή στην αθηναϊκή και κυπριακή Ελληνική [Prosody and information structure in Athenian and Cypriot Greek]*. Αθήνα: ΕΚΠΑ
- Themistocleous, C. (2014) Edge-tone effects and prosodic domain effects on final lengthening. *Linguistic variation* 14 (1): 129-160.

A typology of vowel-vowel and consonant-vowel-consonant phenomena in the dialectal variants of Western Crete and their use in education

Marina Tzakosta
University of Crete

1. Introduction

Greek has a rather simple system of vowels in the sense that the language has a small inventory of vocalic segments. This five-vowel system is considered to be the most frequently attested cross-linguistically (cf. Ladefoged & Maddieson 1996; Maddieson 1984). The five Greek vowels occupy the edges of the vowel chart (chart 1) and as such they are considered to be perceptually clear (cf. Lindblom 1986). In this paper, we investigate the realization of Greek vowels drawing on dialectal and developmental child language data. We focus on V(owel)-V(owel) and C(onsonant)-V(owel)-C(onsonant) phenomena. We have been especially interested in vowel harmony which is not a process that applies frequently in standard Greek. Our account will be the product of the study and processing of (a) longitudinal developmental data from two children who acquire Greek as a mother language (age range 1;05-3;00), (b) samples of free speech, (c) data stemming from a structured picture naming task, and (d) indexed dialectal data (Tzakosta 2010; Tzakosta & Karra 2011). Our data underline the fact that vowel harmony phenomena depend on several morphophonological principles, such as the position of the vowels in the word, i.e. (a) whether they belong to stressed or unstressed syllables, (b) whether they are located in word initial, medial or final position, and (c) whether they belong to certain morphological environments, verifying previous claims about data from various dialectal zones of Greek (Revithiadou et al. 2006). The data have also shown that vowels trigger place fronting to their adjacent consonants irrespective of whether the latter are located on the left or the right side of the vowels. The combined study of child and dialectal data will provide us with the necessary evidence in order to propose vowel hierarchies for standard Greek and its dialects. Our claims will be supported by a statistical analysis which will underline the frequency of emergence of the Greek vowels and the salience of vowel affecting and vowel affected phenomena.

2. The data

Phonetic analyses of the vowels of the languages of the world have illustrated that /a/, /e/, /i/, /o/, /u/ are the most frequently attested vowels (cf. Ladefoged & Maddieson 1996; Maddieson 1984). Moreover, /a/, /e/, /i/, /o/, /u/ Greek vowels are considered to be well separated in the acoustic space a fact that allows for maximal contrast between vowel categories (cf. Lindblom 1986).¹ This is probably not irrelevant to the fact these same vowels are considered -directly or indirectly- to be perceptually clear in Greek² despite the emergent variability patterns (cf. Botinis et al. 1997; Fourakis et al. 1999; Hawks & Fourakis 1995; Jongman et al. 1989; Kontosopoulos et al. 1988). This further implies that vowels which are perceptually clear are easy to perceive and comprehend as well as easy to produce.

¹ However there are studies that cast doubt on that claim (see Arvaniti 2007 where a detailed list of references can be found).

² See also Bradlow (1993) for a relevant study of English and Spanish.

In addition, phonological accounts of dialectal data have suggested that since Greek vowels are considered to be structurally solid and, therefore, remain unchangeable, it is not strange that front vowels /e/ and /i/ trigger fronting, i.e. palatalization, of adjacent consonants both in standard Greek and its dialects (data in (1)).

(1)	a.	[ce rí]	*[ke rí]	‘wax’
	b.	[je ros]	*[ye ros]	‘old man’
	c.	[ci más]	*[ki más]	‘minced meat’
	d.	[peðá ci]	*[peðá ki]	‘little child’
	e.	[ci pos]	*[ki pos]	‘garden’

It is important to notice that in all data in (1), the triggering vowel is located on the right of the target consonant. In other words, assimilation is regressive in nature. Moreover, vowel assimilation applies irrespective of whether the trigger belongs to a stressed or an unstressed syllable. Finally, C-V assimilation applies in morphologically complex (i.e. derived) (1d) and morphologically simple words (1a-c, e).

2.1 Dialectal data

Vowel harmony (hereafter VH) has been labeled as a process widely attested in adult speech (cf. Becker et al. 2007; Goldsmith 1984; Hayes et al. 2009; Hyman 1999; Hualde 1989; Rose & Walker 2011; Walker 2005). It is also reported that VH also applies in complex morphosyntactic structures (Nespor et al. 2003). It appears that certain vowels tend to trigger harmony, especially, stressed and high final vowels (Hualde 1989). In (2) and (3), we provide some representative data from Asia Minor Greek dialects which display two VH patterns (the data are drawn from Revithiadou et al. 2006). In the first pattern, VH is domain-initial and sonority-driven. More specifically, low /a/ and back /o/ are the triggers of harmony.

(2)	a.	/katev á zi/	[kat av áz]	‘lower-3SG.PRES’ Ax, MK192
	b.	/sev ast í/	[s av astí]	‘name’ Ax, MK8
	c.	/meθ ó poro/	[m ox óporo]	‘fall’ Ax, MK9
	d.	/é ks o/	[ók so]	‘out’ U1, D366
	e.	/embr ós /	[om bró]	‘in front’ Ax, MK216

In the second pattern, VH is domain-final. Again, /a/ and /o/ are the trigger vowels. Therefore, both patterns of the Asia Minor dialects VH are sonority-driven. They only differ with respect to the domain of application of VH. The salience of /a/ and /o/ are in accordance with the vowel hierarchies suggested for standard Greek (see discussion in 2.2 below). However, /o/ seems to outrank /a/ in terms of sonority.

(3)	a.	/ðásk al os/	[ðásk ol os]	‘teacher’ Far, A48:20
	b.	/ánem os /	[án om os]	‘unlawful’ Axo, MK9
	c.	/fá γ o/	[f ó γo]	‘eat-1SG.PRES’ U1

Both /a/ and /o/ have also been shown to act as VH triggers in the dialect of Western Crete targeting high vowels (see data in (4) and (5), respectively). Contrary to the data of Revithiadou et al. (2006) discussed above, when /a/ and /o/ coemerge in the dialect of western Crete, /o/ is the target of VH (data in (6)).

(4)	a.	/elafr-ís/	[al afrís]	‘light’
	b.	/ðrepáni/	[ð ra páni]	‘sickle’
(5)	a.	/ékso/	[ók so]	‘out’
	b.	/exθr-ós/	[ox θrós]	‘enemy’
	c.	/peðem-ós/	[peð om ós]	‘suffering’
	d.	/iyr-ós/	[oy rós]	‘wet’
	e.	/éfceros/	[óf čeros]	‘empty-ADJ.MASC.NOM.SG.’

It is important to note that VH may apply to vowels of non-adjacent syllables (data in 5e) (contrary to Kappa to appear). This is in line with child data on consonant harmony (cf. Tzakosta 2007 for detailed discussion).

(6)	a.	/olácer-os/	[al áceros]	‘whole’
	b.	/monastíri/	[ma nastíri]	‘monastery’

Both /a/ and /o/ trigger regressive, i.e. left-to-right, VH, irrespective of whether the triggers belong to stressed or unstressed syllables. Consequently, the Western Crete dialectal data exhibit a sonority-driven regressive harmony pattern. It is worth mentioning that VH applies within disyllabic and/or trisyllabic stems ((4), (5a), (6b)) or between a stem and an inflectional suffix ((5b-d), (6a)).

However, VH is blocked if the target is the high vowel /i/ and /i/ appears in an environment where a labial or dorsal obstruent follows. In such cases, /i/ is realized as the round, back [u] (data in (7)).

(7)	a.	/príka/	[prú ka]	‘dowry’
	b.	/θikári/	[fuk ári]	‘sheath’
	c.	/yarifal’ á/	[ya rufal’ á]	‘carnation’
	d.	/tibanízo/	[tub anízo]	‘beat a drum’

To summarize, the data described above constitute, clear instances of VH with certain vowels being the triggers of harmony, but also cases in which VH is blocked due to the influence of the place of articulation of the consonant following the harmonized vowel.

The dialect of western Crete exhibits two interesting patterns of progressive and regressive vowel-consonant interaction which differ from the common pattern of C-V assimilation reported for dialectal and standard Greek data (see the data in (1) above). To briefly repeat, palatalization of consonants applies across-the-board in Greek and its dialects when a front vowel follows a [back] or a [coronal] consonant. Kontosopoulos (2001, 2006) provides extra support from dialectal data in which vowels seem to trigger harmonic phenomena targeting not only other vowels, but also (non-adjacent) consonants. Such findings go against Autosegmental Theory (cf. Goldsmith 1984) according to which vowels and consonants are located at different harmonic tiers, a prediction that disallows V-C-V interactions.

The data illustrated in (8) provide instances of V-C-V interactions in which the consonant C is the target of assimilation, i.e. fronting/palatalization, irrespective of (a) the position of the vowel on the left or the right side of the target consonant, (b) whether the trigger is stressed or not, and (c) whether the target consonant is a cluster member (8a, e). More specifically, the triggering vowel may be located on either the left (see 8a, c) or the right of the target (see 8b, d, e). In that sense, assimilation may be both progressive and regressive, whereas standard Greek palatalization is only regressive in nature. Especially in (8a), the consonant cluster of the second syllable is reduced to its unmarked member /k/ which in turn undergoes palatalization. It is important to note that in the case of consonant clusters, the target consonant is the one closer to the syllabic nucleus causing assimilation. In addition, the trigger may be stressed, as in (8c), or unstressed, as in (8a, b, d, e).

- (8) a. /mikrós/ [mićos] ‘small-MASC. NOM.SG.’
 b. /lúzi/ [lúji] ‘shampoo-3PRES.SG.’
 c. /míya/ [míja] ‘fly-FEM.NOM.SG.’
 d. /madináða/ [madiɲáða] ‘2-verse song-FEM.NOM.SG.’
 e. /éfceros/ [ófćeros] ‘empty-ADJ.MASc.NOM.SG.’

2.2 Developmental data

Several studies report on the fact that VH does not apply in developmental child data. This is considered to be due to the fact that VH is morphologically-conditioned and morphology is not fully mastered by young learners (cf. Goad 2001). However, recent studies have pinpointed the fact that not only is VH present in child speech, but it is also universal in nature (Cohen 2012; Tzakosta 2014). Here, we draw on data from Tzakosta (2014) in order to discuss the VH patterns attested in Greek child speech. The longitudinal free speech data are taken from two children, Chrysanna (Chr, Ch1) and Maria Christina (Mar, Ch2), who grow in semi-dialectal environments. Their VH patterns appear between the children’s 15-36 months of age (Chr.: 20-36 months, Mar.: 15-29 months).

In general, the Greek child data exhibit three VH patterns. In the first pattern, stress determines the triggers and targets of VH irrespective of the degree of markedness of the trigger, in the second pattern, directionality governs the VH data, again, irrespective of the degree of markedness of the trigger. Finally, in the third pattern, VH is circumscribed by sonority/markedness considerations, irrespective of stress and/ or directionality.

Tables 1-3 provide some general information regarding the child VH patterns. Table 1 displays the VH rates in the production of child data. The percentages refer to types and not tokens of VH. This means that 166 out of 226 word types produced by Chr/Ch1 are harmonized during her 20-36 months of age. Correspondingly, for Mar/Ch2, out of the 41 word types produced during her 15-29 months of age 19 are harmonized. We prefer to provide the reader with type rates rather than token rates since all harmonized vowels undergo VH across-the-board.

	Chr	Mar
All productions (types)	226	41
VH	166	19
%	18,14	11,44

Table 1: VH rates in the production of child data

Tables 2 and 3, on the other hand, provide information regarding the starting and ending point of the different VH patterns per child. The tables underline that pattern 1: stress is more salient in Chr’s data while pattern 3: sonority/markedness is more frequently attested in Mar’s data with respect to the time span of VH activation.

	Stress	Directionality/ PF	Sonority/ Markedness
Chr:	01;05	01;05	02;02
Mar:	01;03	01;03	01;11

Table 2: Start point of VH phenomena

	Stress	Directionality/ PF	Sonority/ Markedness
Chr	03;02	02;09	02;09
Mar	01;07	01;07	02;02

Table 3: End point of VH phenomena

Going deeper into the child data, the examples in (9a-g) exhibit Chr's productions, while (9h-m) display Mar's productions. In these data, the stressed vowel causes VH irrespective of its position (left or right of the target) or its degree of markedness. For example, in the VH pattern 1: stress, /i/, /e/, /a/ trigger both regressive and progressive harmony (cf. (9a, 9m), (9g, 9i) (9b, c), respectively). /o/ triggers only regressive VH (cf. (9e, f, j, k)), while a single instance of progressive VH is reported for /u/ (cf. (9l)).

- (9) Pattern 1: stress
a.	/marína/	[minína]	'proper name'
b.	/meyálos/	[maláloθ]	'big-MASC. NOM. SG.' (Chr: 01;10-02;01)
c.	/kávuras/	[kábabaθ]	'crab'
d.	/ðomátio/	[mamátio]	'room' (Chr: 2;02-2;06)
e.	/payotó/	[poyotó]	'ice cream'
f.	/pilótos/	[polótoθ]	'pilot'
g.	/ðulévi/	[lelévi]	'work' (Chr: 2;02-2;09)
h.	/noná/	[naná]	'godmother' (Mar: 01;03)
i.	/étsi/	[éte]	'six'
j.	/feritópia/	[popópia]	'fairytoria' (Mar: 01;06-01;10)
k.	/stavrós/	[vojóθ]	'cross'
l.	/kótelo/	[tótuo]	'forehead' (Mar: 01;11-02;02)
m.	/tenia/	[inía]	'film' (Mar: 02;04-02;07)

In the second pattern of VH, directionality and/or positional faithfulness determine the shape of the harmonized forms. As is evident by the data in (10), VH is massively regressive, i.e. right-to-left, in nature. Like in pattern 1, the degree of markedness of the trigger does not matter as long as the trigger is located at the right edge of the harmonic domain.

- (10) Pattern 2: Directionality/ positional faithfulness
a.	/porta/	[táta]	'door' (Chr: 1;05-1;08)
b.	/níkos/	[dódo]	'Nikos' (Chr: 1;08-1;10)
c.	/fármako/	[fámoko]	'medicine' (Chr: 1;10-2;01)
d.	/sesuár/	[θuθuá]	'hair dryer' (Chr: 2;02-2;06)
e.	/átakti/	[átiti]	'naughty'
f.	/peðikó/	[piðikó]	'of a child-NEUT. NOM. SG.' (Chr: 02;02-02;09)
g.	/poðílato/	[ítoto]	'bicycle' (Mar: 01;11-02;02)
h.	/fármako/	[fákoko]	'medicine' (Mar: 02;04-02;07)

The third pattern circumscribes the shape of VH on the basis of sonority/markedness considerations. Given the sonority hierarchy proposed for Greek in (11) (cf. Malikouti-Drachman & Drachman

1992), [a] is the most sonorous/unmarked vowel while [e] is the least sonorous/most marked vowel. This entails that the more sonorous/unmarked the segment, the more probable it is to trigger VH.

$$(11) \quad [a > o > u > i > e]$$

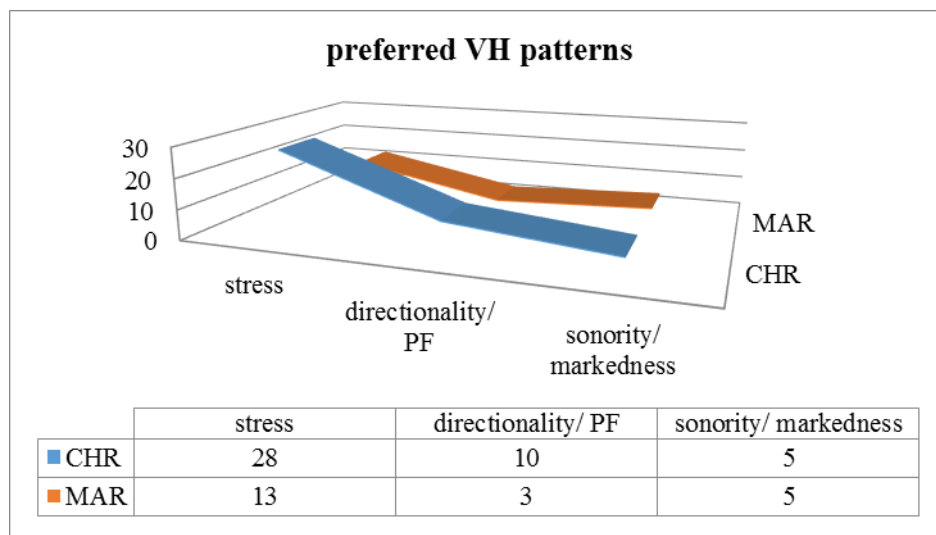
In all data in (10), the most sonorous/unmarked segment triggers VH across-the-board irrespective of its position in the word, whether it causes progressive or regressive VH, and its degree of markedness.

- (12) Pattern 3: sonority/markedness
a.	/pó r ta/	[tá t a]	‘door’ (Chr: 01;05-01;08)
b.	/a l ifi/	[a l afi]	‘cream’
c.	/e r ya l ío/	[a r ya l ío]	‘tool’ (Chr: 02;02-2;06)
d.	/ce r í/	[ce c é]	‘candle, wax’ (Mar: 01;11-02;02)
e.	/pe θ améni/	[pa θ améni]	‘dead-FEM.NOM. SG.’ Mar: 02;03-02;06)

Finally, the data in (13) provide instances of morphologically complex, i.e. compound words, in which the three VH patterns discussed above apply. More specifically, 13a satisfies pattern 1, 13b satisfies patterns 1 and 2 and 13c apply patterns 1 and 3.³ Therefore, morphological complexity does not influence the form of VH in any way.

- (13) a. /pe**δ**ótopos/ [potó**t**oto] ‘kindergarten’ (Chr: 02;02-02; 09)
 b. /o**ð**od**v**urtsa/ [vovó**v**o**θ**ta] ‘toothbrush’
 c. /pe**d**aká**θ**aros/ [pa**d**aká**θ**ao**θ**] ‘brand clean’ (Chr: 02;09-03;00)

Graphs 1 and 2 summarize the preference for each VH pattern and the degree of salience of the triggers, respectively. Graph 1 illustrates that both Mar and Chr clearly prefer pattern 1, while sonority (pattern 3) is the least preferred pattern for Chr and pattern 2 is the least preferred pattern in Mar’s data.

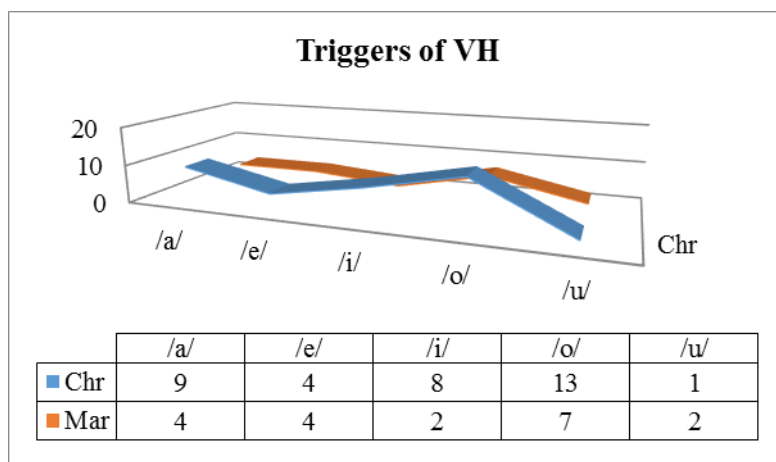

Graph 1: Preferred VH patterns

Graph 2 displays that although /o/ is not the most sonorous/unmarked segment, it is preferred by both Chr and Mar to serve as triggers of VH. Therefore, this implies that, if /a/ is the most

³ 13c is an instance of recursive harmony which is also attested in consonant harmony data (cf. Tzakosta 2007).

sonorous/unmarked vowel in standard Greek and Greek adult speech, this is not the case for child speech.

Graph 2: triggers of VH

Finally, as for the C-V-C data discussed in 2.1, no similar patterns are reported in child speech.

3. Discussion

To summarize the above discussion, VH is a process which applies in Greek child data to an extent that could and should not be ignored. More specifically, the data are accounted for in terms of three VH patterns. In pattern 1, stress determines the triggers and targets of VH in the sense that the VH trigger is a stressed vowel. Pattern 2 defines regressive VH as the preferred directionality of VH, while pattern 3 governs child VH in terms of sonority/markedness. Both children (Chr and Mar) show preference for the stress pattern (pattern 1) while, again in both children's data, /o/ is the most frequent trigger of VH.

Given the above, the Greek child VH data exhibit different vowel hierarchies compared to those proposed up to now for standard Greek and its dialectal variants. To be more specific, Hatzidakis (1905) and Kaisse (1985) have proposed the vowel hierarchy in (14a), where /o/ is the most sonorous and /e/ the least sonorous segment. Malikouti-Drachman and Drachman (1992) argued for a slightly different hierarchy (14b) in which /a/ is the most sonorous segment. Kappa (to appear), on the other hand, for the dialectal variant of western Crete proposed the hierarchy in (14c), which seems to look more like the one suggested by Malikouti-Drachman and Drachman (1992).

- (14) a. **o > a > u > i > e** (Hatzidakis 1905; Kaisse 1985)
 b. **a > o > u > i > e** (Malikouti-Drachman & Drachman 1992)
 c. **a > o > u > e, i** (Kappa to appear)

As for the Greek developmental data, it appears that children's unmarked vowel hierarchies differ from all hierarchies proposed for the standard language and its dialectal variants. To be more specific, /o/ seems to be the most sonorous/ unmarked segment in both hierarchies, while /u/ seems to be the most marked vowel. The position of /u/, /i/ and /e/ differs between the two children. We assume that this is due to inter-child variation and the fact that different children may follow variable development paths in the course of acquisition.

- (15) a. **o > a > i > e > u** (Chr)
 b. **o > a, e > i, u** (Mar)

As for the V-C-V dialectal data from the region of western Crete, we get some evidence regarding the salience of /i/ in causing V-C-V harmonic processes. This is expected since front vowels cause consonant fronting in standard Greek as well as its dialects. The /i/ salience is depicted in Chr's developmental grammar in which /i/ lands relatively high on the vocalic hierarchy. Translating the above findings, and our claims in general, in terms of Optimality Theory (OT, Prince & Smolensky 2004), a theory which interprets the nature of a grammatical system in terms of a constraint hierarchies, it is more than obvious that (general) AGREE constraints account for the data. AGREE constraints occupy very high positions in the hierarchies of children's developmental grammars and they are demoted during the process of grammar modification so as the children can finally acquire the grammar of the standard language. AGREE constraints are low ranked in the grammar of the standard language since VH is not frequently attested, however they are high ranked in the grammar of the dialect(s) where VH is quite popular.

4. Conclusion

The aim of this paper has been to explore how Greek vowels are realized in dialectal and developmental data. In our analysis, we have placed emphasis on V-V, and, C-V-C phenomena, in which vowels may affect the shape of consonants, in order to investigate differences and similarities in the produced patterns. The data have underlined the fact VH is determined by certain phonological principles, such as the position of the vowels in the word, i.e. whether they are located in word initial, medial or final position, or whether they belong to stressed or unstressed syllables. It has been shown that VH appears across-the-board during certain developmental stages, while statistically stress seems to be the major cue for VH, followed by directionality. Only in later stages does sonority/markedness affect the shape of the harmonized forms. We assume that Greek children use VH as a strategy which facilitates phonological acquisition as well as the order of vowel acquisition. We also assume that VH emerges in the speech of children who acquire complex linguistic systems, like Greek and Hebrew,⁴ in which phonology and morphology both affect the shape of the emergent forms. Inter-language VH patterns are governed by morphophonological properties of the target language while inter-child VH patterns are determined by developmental paths followed by the language learners. The dynamic nature of VH also drives V-C-V interactions where consonants are harmonized to certain vocalic features.

The value of the theoretical and statistical analysis of our data is twofold; on the one hand, we offer a general picture of the vowels emerging in the dialects of Western Crete. On the other hand, vowel frequency and salience rates (will) facilitate the designation of certain strategies used in the teaching of vowels in preschool and primary school education.

Acknowledgments

Our research was realized within the Thalys Project (80800) VOCALECT. All errors remain mine.

References

- Arvaniti, A. (2007) Greek phonetics: the state of the art. *Journal of Greek linguistics* 8: 97-208.
 Becker, M., Ketrez, N. & A. Nevins (2007) *The surfeit of the stimulus: grammatical biases filter lexical statistics in Turkish voicing deneutralization*. Ms. Amherst, MA, New Haven, CT, and Cambridge, MA: University of Massachusetts, Amherst, Yale University, and Harvard University.

⁴ Cohen (2012) has provided clear cases of VH in child Hebrew and has also discussed the universal nature of the process.

- Botinis, A., Fourakis, M. & J. W. Hawks (1997) A perceptual study of the Greek vowel space using synthetic stimuli. In: K. Kokkinakis, N. Fakotakis & E. Dermatas (Eds.), *Eurospeech '97: Proceedings of the 5th European conference on speech communication and technology*. Patras: University of Patras, 1307-1310.
- Bradlow, A. R. (1993) A cross-language comparison of vowel production and perception: language specific and universal aspects. *Working papers of the Cornell phonetics laboratory* 8: 29-85.
- Cohen, W.-G. (2012) Vowel harmony and universality in Hebrew acquisition. *BAALL* 4: 7-29.
- Fourakis, M., Botinis, A. & M. Katsaiti (1999) Acoustic characteristics of Greek vowels. *Phonetica* 56: 28-43.
- Goad, H. (2001) Assimilation phenomena and initial constraint ranking in early grammars. In: A. Okrent & J. Boyle (Eds.), *Proceedings from the Main Session of the Chicago Linguistics Society* 36, 109-123.
- Goldsmith, J. (1984) Tone and accent in Tonga. In: G. N. Clements & J. Goldsmith (Eds.), *Autosegmental studies in Bantu tone*. Dordrecht: Foris, 19-51.
- Hatzidakis, G. N. (1905) *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά. Τόμος Α' [Medieval and Modern Greek. volume A]*. Αθήνα.
- Hawks, J.W. & M.S. Fourakis (1995) The perceptual vowel spaces of American English and Modern Greek: a comparison. *Language and speech* 38: 237-252.
- Hayes, B., Siptar, P., Zuraw, K. & Z. Londe (2009) Natural and unnatural constraints in Hungarian vowel harmony. *Language* 85 (4): 822-863.
- Hualde, G. I. (1989) Autosegmental and metrical spreading in the vowel-harmony systems of northeastern Spain. *Linguistics* 27: 773-805.
- Hyman, L.M. (1999) The historical interpretation of vowel harmony in Bantu. In: J.-M. Hombert & L.M. Hyman (Eds.), *Bantu historical linguistics: theoretical and empirical perspectives*. Stanford: CSLI, 235-295.
- Jongman, A., Fourakis, M. & J. Sereno (1989) The acoustic vowel space of Modern Greek and German. *Language and speech* 32: 221-248.
- Kaisse, E.M. (1985) *Connected speech: the interaction of syntax and phonology*. New York: Academic Press.
- Kappa, I. (to appear) Instances of vowel assimilation in the Cretan dialect. In: *Selected papers from the 21st international symposium of theoretical and applied linguistics*. Thessaloniki: Department of English Studies, AUTH.
- Kontosopoulos, N. (2001) *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής [Dialects and idioms of Modern Greek]*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Kontosopoulos, N. (2006) *Γλωσσικός άτλας της Κρήτης [Language atlas of Crete]*. Ηράκλειο/Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Κοντοσόπουλος, Ν., Ξυρομερίτης, Ν. & Α. Τσίτσα (1988) Ακουστικές έρευνες επί των Ελληνικών φθόγγων [*Acoustical Research on the Greek Phonemes*]. *Γλωσσολογία* 5-6: 103-122.
- Ladefoged, P. & I. Maddieson (1996) *The sounds of the world's languages*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Lindblom, B. (1986) Phonetic universals in vowel systems. In: J.J. Ohala & J. Jaeger (Eds.), *Experimental phonology*, Orlando: Academic Press, 13-44.
- Maddieson, I. (1984) *Patterns of sounds*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malikouti-Drachman A. & G. Drachman (1992) Greek clitics and lexical phonology. In: W.U. Dressler, H.C. Luschützky, O.E. Pfeifer & J.R. Rennison (Eds.), *Phonologica 1988*. Cambridge: Cambridge University Press, 197-206.
- Nespor, M., Pena, M. & J. Mehler (2003) On the different roles of vowels and consonants in speech processing and language acquisition. *Lingue e linguaggio* 2: 203-229.
- Prince, A. & P. Smolensky (2004) *Optimality theory: constraint interaction in generative grammar*. Oxford: Wiley.
- Revithiadou, A., van Oostendorp, M., Nikolou, K. & M.-A. Tiliopoulou (2006) Vowel harmony in contact-induced systems: the case of Cappadocian and Silly. In: M. Janse, B.D. Joseph & A. Ralli (Eds.), *Proceedings of the 2nd international conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 350-365.
- Rose, S. & R. Walker (2011) Harmony systems. In: J. Goldsmith, J. Riggle & A.C.L. Yu (Eds.), *The handbook of phonological theory* [2nd edition]. Cambridge, MA: Blackwell Publishing Ltd, 240-290.
- Tzakosta, M. & A. Karra (2011) A typological and comparative account of CL and CC clusters in Greek dialects. In: M. Janse, B.D. Joseph, P. Pavlou, A. Ralli & S. Armosti (Eds.), *Studies in Modern Greek dialects and linguistic theory I*. Nicosia: Kykkos Cultural Research Centre, 95-105.

- Tzakosta, M. (2007) Genetic and environmental effects in L1 phonological acquisition: the case of consonant harmony in Greek child speech. *Journal of Greek linguistics* 8: 5-30.
- Tzakosta, M. (2010) 'The importance of being voiced': Cluster formation in dialectal variants of Greek. In: A. Ralli, B.D. Joseph, M. Janse & A. Karasimos (Eds.), *E-proceedings of the 4th international conference of Modern Greek dialects and linguistic theory*. Patras: University of Patras, 213-223. [<http://www.philology.upatras.gr/LMGD/el/index.html>](ISSN: 1792-3743).
- Tzakosta, M. (2014) Σχήματα συμφωνικής αρμονίας: νέα δεδομένα μιας μελέτης περίπτωσης [Consonant harmony patterns: new evidence of a case study]. Oral presentation at the 4th *Panhellenic Conference of Developmental Psychology*. Rethymno: University of Crete.
- Walker, R. (2005) Weak triggers in vowel harmony. *Natural language and linguistic theory* 23: 917-989.

Συντελικές περιφραστικές και αντιγεγονοτικές δομές: δεδομένα από μικρασιατικές διαλέκτους

Συμεών Τσολακίδης, Δήμητρα Μελισσαροπούλου & Αγγελική Ράλλη
Πανεπιστήμιο Πατρών

1. Εισαγωγή

Η μελέτη της μορφής και της λειτουργίας των συντελικών περιφραστικών δομών, οι οποίες περιλαμβάνουν τον Παρακειμένο, τον Υπερσυντέλικο και το Συντελεσμένο Μέλλοντα με όρους παραδοσιακής γραμματικής, εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο σε επίπεδο μακρο-ποικιλότητας, όσο και σε επίπεδο μικρο-ποικιλότητας. Η Νέα Ελληνική ειδικά εμφανίζει αξιοσημείωτη ποικιλία στην πραγμάτωση των συγκεκριμένων δομών οι οποίες δεν έχουν τύχει ακόμη εξαντλητικής μελέτης (δες όμως Mirambel 1964· Ράλλη κ.ά. 2007· Melissaropoulou et al. 2013). Για παράδειγμα, ενώ στην Κοινή Νέα Ελληνική (ΚΝΕ) οι συντελικές περιφραστικές δομές έχουν τη μορφή *έχω/είχα/θα έχω*+*άκλιτος ρηματικός τύπος*, π.χ. *έχω/είχα/θα έχω γράψει*, για την πραγμάτωση των Παρακειμένου, Υπερσυντέλικου και Συντελεσμένου Μέλλοντα αντίστοιχα, οι διαλεκτικές ποικιλίες διαφοροποιούνται σημαντικά καθώς δεν εμφανίζουν τη συγκεκριμένη δομή παρά μόνο σχετικά πρόσφατα και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων πιθανότατα κατ' επίδραση της ΚΝΕ. Ωστόσο, εμφανίζουν μία αντίστοιχη του Παρακειμένου β' της ΚΝΕ, όπου τα βοηθητικά ΕΙΜΑΙ και ΕΧΩ συνδυάζονται με τη μετοχή του παθητικού Παρακειμένου σε *-μενος*. Τα χαρακτηριστικά συμφωνίας της μετοχής με το υποκείμενο του ΕΙΜΑΙ ή το αντικείμενο του ΕΧΩ υπόκεινται σε δια-διαλεκτική διαφοροποίηση (Ράλλη κ.ά. 2007: 364). Η εστίαση στην πραγμάτωση των συγκεκριμένων δομών στις μικρασιατικές διαλέκτους αποκτά ένα επιπλέον ενδιαφέρον, καθώς *-εύλογα*- η διαφοροποίηση αυτών των διαλεκτικών ποικιλιών μπορεί να διερευνηθεί (και) ως αποτέλεσμα εξωγλωσσικών παραγόντων, και πιο συγκεκριμένα υπό το πρίσμα της έντονης και μακρόχρονης επαφής των διαλέκτων του Πόντου, της Καππαδοκίας και της Σίλλης με την Τουρκική (βλ. ενδεικτικά Dawkins 1916· Janse 2009· Drettas 1997). Επιπλέον, πέρα από το ζήτημα της γλωσσικής επαφής, οι δομές αυτές θα εξεταστούν εντασσόμενες σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις βασικές παραδοχές διαγλωσσικά σχετικά με τη λειτουργία και τη χρήση του Υπερσυντέλικου, όσο και τη σχέση της κατηγορίας του Υπερσυντέλικου με άλλες τροπικές δομές στις συγκεκριμένες διαλέκτους.

Με βάση τα παραπάνω, τα ζητήματα που τίθενται προς διερεύνηση στο πλαίσιο της συγκεκριμένης συμβολής είναι: (α) κατά πόσο οι συντελικές¹ περιφραστικές δομές στις υπό εξέταση διαλέκτους, και ιδιαίτερα ο Παρακειμένος β', αποτελούν ρηματική περίφραση και όχι απλώς ρηματική φράση, (β) κατά πόσο εκείνη η δομή που γενικά στις παραδοσιακές περιγραφές των τριών υπό εξέταση διαλέκτων περιγράφεται ως «Υπερσυντέλικος», είναι όντως Υπερσυντέλικος με διαγλωσσικά κριτήρια και πώς συνδέεται με τις αντίστοιχες αντιγεγονοτικές δομές των τριών διαλέκτων, (γ) σε ποιο βαθμό οι υπό εξέταση δομές είναι αποτέλεσμα ενδογλωσσικών και σε ποιον βαθμό εξωγλωσσικών εξελίξεων.

Τα δεδομένα μας προέρχονται από τις διαθέσιμες γραπτές πηγές που έχουν συλλεγεί στο πλαίσιο του προγράμματος Θαλής AMiGre «Πόντος, Καππαδοκία, Αϊβαλί: στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής» (<http://amigre.cs.teiath.gr/el/index.php>).

¹ Λόγω περιορισμών στην έκταση, δεν θα μελετήσουμε στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας το Συντελεσμένο Μέλλοντα, μια από τις εν πολλοίς 'παραμελημένες' ρηματικές δομές (βλ. ενδεικτικά τη σχετικά σύντομη αναφορά σε αυτόν σε εργασίες όπως αυτή της Ψάλτου-Joycey (2012: 34-35) και την απουσία ιδιαίτερης ενότητας για τον νεοελληνικό συντελεσμένο μέλλοντα σε μια μονογραφία όπως αυτή της Μόζερ (2009). Παρόλα αυτά, η διερεύνηση της συγκεκριμένης ρηματικής δομής τόσο σε επίπεδο ΚΝΕ όσο και σε επίπεδο διαλέκτων είναι μέσα στις προθέσεις μας για μελλοντική έρευνα.

Η συγκεκριμένη εργασία είναι οργανωμένη ως εξής: στη δεύτερη ενότητα, παρουσιάζονται οι βασικές παραδοχές σχετικά με τη μορφή και τη λειτουργία των συντελικών περιφραστικών δομών. Στην τρίτη ενότητα, συζητούνται ο Παρακείμενος β' καθώς και ο Υπερσυντέλικος και η σχέση του με τις αντιγεγονοτικές δομές. Στην τέταρτη ενότητα διερευνάται η λειτουργία της δομής *Παρατατικός+(άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του ΕΙΜΑΙ*. Η εργασία κλείνει με τη σύνοψη των βασικών συμπερασμάτων και την παράθεση της σχετικής βιβλιογραφίας.

2. Βασικές παραδοχές

Είναι γνωστή στη σύγχρονη γλωσσολογική έρευνα η διχογνωμία σχετικά με το αν οι δομές που είναι γνωστές ως «Παρακείμενος β'» αποτελούν ρηματικές περιφράσεις ή απλώς (ρηματικές) φράσεις. Η Μόζερ βασισμένη στην έννοια της πρωτοτυπικότητας και στο πλαίσιο της θεωρίας της γραμματικοποίησης, υποστηρίζει, εστιάζοντας στη σημασία και την κατανομή των συγκεκριμένων δομών, ότι οι τελευταίες δεν μπορούν να ενταχθούν στο νεοελληνικό ρηματικό σύστημα ως ένα «δεύτερο» είδος Παρακειμένου (βλ. Moser 1988: 120-124' Μόζερ 2009: 113-116). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη Μόζερ, ο χαμηλός βαθμός γραμματικοποίησης προκύπτει από το γεγονός ότι στον Παρακείμενο β' η συνοχή των στοιχείων είναι σχετικά μικρή, ενώ σε σημασιολογικό επίπεδο, τουλάχιστον στην περίπτωση της περίφρασης του *ΕΙΜΑΙ+μετοχή μεσοπαθητικού Παρακειμένου*, δηλώνεται απλώς μια κατάσταση, και όχι κάτι που είναι αποτέλεσμα της ενέργειας που δηλώνει το ρήμα. Από την άλλη πλευρά, ο Βελούδης (2010: 318-336) θεωρεί ότι η μετοχή του μεσοπαθητικού Παρακειμένου είναι ρηματικός σχηματισμός που μεταξύ άλλων δηλώνει το αποτέλεσμα και σπάνια ουσιαστικοποιείται, ενώ μπορεί να συνδυαστεί και με το πρόθημα *para-*, όπως και οι ρηματικοί τύποι. Έτσι, σε συνδυασμό με τα βοηθητικά ρήματα ΕΧΩ και ΕΙΜΑΙ σχηματίζει ρηματικές περιφράσεις που είναι συγγενικές μεταξύ τους και αποτελούν περιφράσεις Παρακειμένου, επειδή εκφράζουν γενικότερα το αποτέλεσμα που παράγει μια περίπτωση.

Σύμφωνα με το Βελούδη, μια βασική ομοιότητα μεταξύ των Παρακειμένων α' και β' είναι ότι και οι δύο σχολιάζουν το περιεχόμενο των αντίστοιχων αοριστικών τύπων, για παράδειγμα, οι περιφράσεις *έχω χτίσει, έχω χτιστεί, έχω χτισμένο, είμαι χτισμένος* «σχολιάζουν» τα *έχτισε και χτίστηκε*, παρουσιάζοντας κάτι ως ένα δεδομένο -στην περίπτωση του Παρακειμένου α'- ή ως αποτέλεσμα -στην περίπτωση του Παρακειμένου β'- ενός συντελεσμένου περιστατικού που δηλώνεται από τον Αόριστο. Ο συγκεκριμένος ισχυρισμός ευθυγραμμίζεται με την διαγλωσσική παραδοχή ότι ο Παρακείμενος χρησιμοποιείται συχνά για την αναφορά σε μια πληροφορία που δεν είναι καινούργια, σε αντίθεση με τον Αόριστο, που προτιμάται για να εισαγάγει κάτι για το οποίο αναφέρεται για πρώτη φορά, δηλαδή για μια πληροφορία καινούργια για τον συνομιλητή (Inoue 1979: 586' Hedin 1987: 86' Βελούδης 2010: 303).

Αναφορικά με τον Υπερσυντέλικο, φαίνεται ότι σε διαγλωσσικό επίπεδο η γενικότερη τάση είναι οι Υπερσυντέλικοι να γίνονται αντιληπτοί ως παρελθοντικοί και συντελικοί χρόνοι και, παρά το ότι συνήθως αναμένεται η εμφάνισή τους σε εκείνες τις γλώσσες όπου υπάρχει και Αόριστος και Παρακείμενος, σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να υπάρχει Υπερσυντέλικος, ενώ ο Παρακείμενος να έχει χαθεί, ή μπορεί να εμφανιστεί Υπερσυντέλικος χωρίς όμως να εμφανιστεί στη συνέχεια και Παρακείμενος (βλ. Dahl & Velupillai 2013). Μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις ένα από τα χαρακτηριστικά του Υπερσυντέλικου να είναι η σύνδεση με ένα μη κοντινό παρελθόν, αλλά αυτό δεν είναι απαραίτητο τουλάχιστον με βάση τα δεδομένα που μας παρέχει ο Dahl (1985: 145-146). Επιπλέον, σύμφωνα με τον ίδιο, μια αρκετά συχνή χρήση του Υπερσυντέλικου είναι σε αντιγεγονοτικές δομές, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τη διαχρονία της ελληνικής (ομοίως). Όπως επισημαίνει η Ψάλτου-Joycey (2012: 32), ο Υπερσυντέλικος διαγλωσσικά λειτουργεί ως ανασκοπικός (retrospective) χρόνος για να δηλώσει το προτερόχρονο στο παρελθόν (past-in-the-past) ή/και για να δηλώσει την τρέχουσα συνάφεια στο παρελθόν (past perfect) χωρίς οι δύο αυτές λειτουργίες να δηλώνονται αναγκαστικά με διαφορετικά μορφολογικά μέσα στις περισσότερες γλώσσες.

Ειδικότερα, όσον αφορά τη διαχρονία της ελληνικής ξέρουμε ότι ο Υπερσυντέλικος ουσιαστικά προήλθε από αντιγεγονοτικές δομές. Δηλαδή είναι γνωστό ότι το *EIXA+απαρέμφατο*² κατά την πρώιμη Μεσαιωνική Ελληνική έχει κυρίως αντιγεγονοτική λειτουργία (Markopoulos 2009: 101-103), όπως φαίνεται στο (1):

- (1) κ(αι) εἰ μὴ θεία πρόνοια ἐβοήθησεν ..., εἶχαν³ ἀλλήλ[ους] ἀναίλιῶν
 ‘και αν δε βοηθούσε η Θεία Πρόνοια, θα εἶχαν αλληλοσκοτωθεῖ’.
 (*Papyri greci et latini*, vol. V.1, 71 (6ος αι.) Vitelli et al. 1918)

Αρχικά, η συγκεκριμένη δομή χρησιμοποιούνταν μόνο σε αποδόσεις υποθετικών λόγων και στη συνέχεια επεκτάθηκε και σε υποθετικές προτάσεις, όπως φαίνεται στο παράδειγμα που ακολουθεί:

- (2) ἐκεῖνοι ἂν σε εἶχαν εὐρεῖ, Συρίαν οὐκ ἐθώρεις
 ‘εκείνοι αν σε εἶχαν βρει, δε θα ἐβλεπες τη Συρία’
 (*Διγενής Ακρίτας*, παραλλαγή Εσκοριάλ 141 (11ος-12ος αι.) Αλεξίου 1985)

Μετά την επέκταση αυτή, το *EIXA* ήταν *τροπικά αρμονικό* (modally harmonic) με τον υποθετικό σύνδεσμο, κάτι που σημαίνει ότι υπήρχε πλεοναστικότητα ως προς τη δήλωση της αντιγεγονοτικότητας. Αυτό οδήγησε σε μια επανάλυση που συνίστατο στην ανακατανομή της τροπικής (δυνητικής) σημασίας, η οποία συγκεντρώθηκε στον υποθετικό σύνδεσμο, ενώ το *EIXA+απαρέμφατο* έγινε αντιληπτό ως ένα είδος «χρονικής» κατηγορίας του ρήματος (Χατζιδάκις 1905: 602· Μπαζούκης 2003: 9-10). Σύμφωνα με τον Markopoulos (2009: 157), στην επανάλυση έπαιξε ρόλο και η επίδραση των περιφράσεων του *EIXA+παθητική μετοχή*, που χρησιμοποιούνταν με λειτουργία Υπερσυντέλικου. Τελικά, στις υποθετικές προτάσεις η απαρεμφατική περίφραση άρχισε σταδιακά να ερμηνεύεται (και) ως υποθετικός Υπερσυντέλικος στη βάση της αντίληψης ότι δηλώνει έναν υποθετικό, διπλά παρελθοντικό τύπο, που αναφέρεται σε κάτι που έπρεπε να έχει συμβεί πριν από αυτό που δηλωνόταν στην απόδοση (Χατζιδάκις 1905: 601-609· Ψάλτης 1918: 44-52· Μπαζούκης 2003: 55). Έχει ιδιαίτερη σημασία εδώ να υπογραμμίσουμε ότι οι νεοελληνικές διάλεκτοι μας προσφέρουν πληθώρα ενδείξεων σχετικά με το ότι η διαδικασία που οδήγησε στην εμφάνιση του νεοελληνικού Υπερσυντέλικου α’ δεν προχώρησε στον ίδιο βαθμό σε όλες τις περιοχές. Έτσι, σε ορισμένες νεοελληνικές διαλέκτους οι περιφράσεις με το *EIXA* μαρτυρούνται μόνο με τροπική λειτουργία και όχι με λειτουργία Υπερσυντέλικου:⁴

- (3) *Αυλωνάρι και Κονίστρες Εύβοιας*
 να μην εἶχα βρεθού
 ‘ας μην εἶχα βρεθει’

Τέλος, η διερεύνηση των συντελικών περιφραστικών δομών στις μικρασιατικές νεοελληνικές διαλέκτους της Καππαδοκίας, του Πόντου και της Σίλλης δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε και την παραδοχή από την πλευρά μας ότι η παρατηρούμενη γλωσσική διαφοροποίηση ανάγεται μόνο στην επαφή με την Τουρκική (βλ. Poplack & Levey 2009: 397-398). Πρόσφατες μελέτες στον χώρο της γλωσσικής επαφής τονίζουν ότι μόνο η συνδυασμένη διερεύνηση τόσο των ενδογλωσσικών όσο και των εξωγλωσσικών παραγόντων μπορεί να δώσει επαρκείς και πλήρεις ερμηνείες στα φαινόμενα γλωσσικής αλλαγής (βλ. Heine & Kuteva 2006, 2010· Matras 2010· Thomason 2010· Azucena 2013).

² Οι συντομογραφίες που χρησιμοποιούνται για το γλωσσικό υπομνηματισμό στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας έχουν ως εξής: 1=α’ Πρόσωπο, 3=γ’ Πρόσωπο, ΑΚΛ=Ακλιτο, ΑΟΡ=Αόριστος, ΑΠΡΦ.=Απαρέμφατο, ΕΝ=Ενικός, ΕΞΕΛ=Εξέλιξη, ΕΡ=Ερώτηση, ΠΑΡΕ=Παρελθοντικό, ΠΑΡΕΒΟΗΘ=Παρελθοντικό βοηθητικό, ΠΛ=Πληθυντικός, ΠΡΤ=Παρατατικός, ΥΠΟΤ.=Υποτακτική.

³ Σε κάθε παράδειγμα είναι υπογραμμισμένοι οι υπό εξέταση ρηματικοί τύποι.

⁴ Βλ. αναλυτικότερα Τσολακίδης (2011).

3. Συντελικές περιφραστικές δομές στις μικρασιατικές διαλέκτους

Όπως αναφέρθηκε ήδη στην εισαγωγή οι συντελικές περιφραστικές δομές στις μικρασιατικές διαλέκτους του Πόντου, της Καππαδοκίας και της Σίλλης πραγματώνονται με τον συνδυασμό των βοηθητικών ΕΙΜΑΙ και ΕΧΩ με τη μετοχή του παθητικού Παρακειμένου σε *-μενος*. Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν:

(4) *Πόντος*

- α. έχω γραμμένον το γράμμα
- β. είμαι νεγκασμένος
'έχω κουραστεί'
- γ. είπα τον τα όσα είχα σχεδιασμένα
'του είπα όσα είχα σχεδιασμένα'
- δ. δύο μήνες εμπροστά τ'οσπίτ'έτον τελειωμένον
'το σπίτι είχε τελειώσει δύο μήνες πρωύτερα'
- ε. Εσύ όνταν θα έρχεσαι , εγώ θα έχω τελειωμένον τη δουλειά μ
- στ. Πριν να κούζ'ο πετεινόν, εγώ θα είμαι σκωμένος και φορεμένος
'Πριν λαλήσει ο πετεινός, εγώ θα έχω σηκωθεί και ντυθεί'

(Οικονομίδης 1958: 285-286· Αθανασιάδης 1977: 81)

(5) *Καππαδοκία*

- α. ντο μικρό τράνσεν γκαι σο δέρι τ είξεν φορεμένο ένα λαχτυλίδα
'ο μικρότερος είδε ότι στο χέρι της είχε φορεμένο ένα δαχτυλίδι'
- β. τράνσανε' θύρα είναι καπαντιμένο
'κοίταζαν' η πόρτα ήταν κλεισμένη'
- γ. ντο γκοτζάν ντο ναίκα έπε κι "άμε με φοβάσαι. Ντο πατισάχ πε κι 'ισύ έχασες ένα φσαχ' πε". Ντο κορίθ πήε ντο πατισάχ, άνοιξε ντα χαρτιά, ντο πατισάχ έπε κι "ισύ είεις ένα φσαχ χανημένο"
'η γριά γυναίκα είπε: «πήγαινε, μη φοβάσαι. Στον βασιλιά πες 'εσύ έχασες ένα παιδί' πες». Το κορίτσι πήγε στον βασιλιά, άνοιξε τα χαρτιά, στον βασιλιά είπε: «εσύ έχεις ένα παιδί χαμένο»'

(Dawkins 1916: 442· Κεσίσογλου 1951: 138)

(6) *Σίλλη*

- α. είξις τα μι κλεψημένα;
'το είχες κλέψει;'
- β. έχου του ριμένου
'το έχω ρίξει'

(Dawkins 1916: 61· Κωστάκης 1968: 80)

3.1 Παρακείμενος

Αναφορικά με τη λειτουργία του Παρακειμένου, οι Ράλλη κ.ά. (2007: 363-364) επισημαίνουν ότι οι νεοελληνικές διάλεκτοι δεν εμφανίζουν ομοιογενή εικόνα όσον αφορά το μορφολογικό χαρακτήρα του Παρακειμένου β'. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι ορισμένες διάλεκτοι, π.χ. Λεσβιακά, Αϊβαλιώτικα, Λιβισιανά, Χιώτικα, διαθέτουν τον παρακείμενο β' ως μέρος του μορφολογικού τους συστήματος, ενώ σε άλλες, π.χ. Κριμαιοαζοφικά, η συγκεκριμένη δομή βρίσκεται σε στάδιο «προχωρημένης υποχώρησης». Διερευνώντας τον χαρακτήρα της συγκεκριμένης δομής στις υπό

εξέταση μικρασιατικές διαλέκτους αντιπροσωπευτικά δεδομένα αντλούμε κυρίως⁵ για την περίπτωση της Καππαδοκικής. Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι το παράδειγμα (5γ) της Καππαδοκικής που επαναλαμβάνεται εδώ για ευκολία:

- (5) γ. ντο γκοτζάν ντο ναίκα έπε κι “άμε με φοβάσαι. Ντο πατισάχ πε κι ‘ισύ έχασες ένα φῶαχ’ πε”. Ντο κορίῥ πήε ντο πατισάχ, άνοιξε ντα χαρτιά, ντο πατισάχ έπε κι “ισύ έεις ένα φῶαχ χανημένο”

Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, το *ισύ έχασες ένα φῶαχ’* δηλώνει το συντελεσμένο περιστατικό της απώλειας ενός παιδιού, ενώ με το *ισύ έεις ένα φῶαχ χανημένο* δηλώνεται το δεδομένο το οποίο έχει προκύψει από το συντελεσμένο περιστατικό και το οποίο θα ανασύρει μέσα από το σύμπαν της συνομιλίας της με τον βασιλιά πατέρα του χαμένου παιδιού η πρωταγωνίστρια του παραμυθιού, η οποία στη συνέχεια θα ξεκινήσει προς αναζήτηση του παιδιού και θα περάσει διάφορες περιπέτειες μέχρι να το βρει. Η διαφοροποίηση μεταξύ Αορίστου και Παρακειμένου φαίνεται σε κειμενικό επίπεδο από το γεγονός ότι αρχικά ο αφηγητής του παραμυθιού χρησιμοποιεί το *αοριστικό έχασες* όταν αναφέρεται στη γιαγιά που καθοδηγεί την κοπέλα αναφορικά με το πώς να φερθεί και τι να πει κατά τη συνάντησή της με τον βασιλιά, και στη συνέχεια ο ίδιος αφηγητής χρησιμοποιεί το παρακειμενικό *έεις χανημένον*. Είναι λογικό ότι με τη χρήση διαφορετικών ρηματικών τύπων ο αφηγητής αποσκοπεί στο να δηλώσει κάτι διαφορετικό, και θεωρούμε ότι αυτό το διαφορετικό είναι το σημαντικό για την τρέχουσα επικοινωνιακή περίσταση, το δεδομένο που αναδύεται μέσα από το σύμπαν της συνομιλίας ως μια σημαντική, γνωστή και στους δύο συνομιλητές πληροφορία.

Τα διαλεκτικά δεδομένα, όπως ερμηνεύονται εδώ, ευθυγραμμίζονται απόλυτα με την άποψη του Βελούδη (2010: 47) για τον νεοελληνικό Παρακειμένο α’, ο οποίος «επικαλείται μια συντελεσμένη πραγματικότητα μάλλον παρά την περιγράφει [...] αναπέμπει σε επίκαιρες πραγματικότητες ήδη παρούσες στο ‘σύμπαν της συνομιλίας’ στον κόσμο δηλαδή [...] που το κείμενο έχει εντωμεταξύ δημιουργήσει», «κοιτάζει μέσα στη σφαίρα συνομιλίας και ανασύρει τις πραγματικότητες εκείνες που έχουν ‘τρέχον ενδιαφέρον’ (current relevance)». Στην περίπτωση μας ήδη στο κείμενο του παραμυθιού έχει δημιουργηθεί ένας κόσμος όπου ο βασιλιάς έχει χάσει το παιδί του και με τον Παρακειμένο γίνεται αναφορά σε αυτήν ακριβώς τη συντελεσμένη πραγματικότητα που ανασύρεται μέσα από τη σφαίρα της συνομιλίας καθώς έχει σημαντικό τρέχον ενδιαφέρον για τους δύο συνομιλητές (κοπέλα, βασιλιάς).

Επιπλέον, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι με τον Παρακειμένο δηλώνεται μια πληροφορία που δεν είναι πια καινούργια ούτε για την κοπέλα ούτε φυσικά για τον βασιλιά, ενώ με τον Αόριστο η γριά παρουσιάζει την πληροφορία ως καινούργια στην κοπέλα. Τα δεδομένα μας λοιπόν από την Καππαδοκική καταδεικνύουν ότι οι συγκεκριμένοι ρηματικοί τύποι επιτελούν τη λειτουργία του Παρακειμένου, αποτελούν δηλαδή όντως συντελικές περιφραστικές δομές, καθώς ευθυγραμμίζονται με ένα βασικό χαρακτηριστικό του Παρακειμένου, την ισχυρή τάση να αναφέρεται διαγλωσσικά σε μια πληροφορία που δεν είναι καινούργια, σε αντίθεση με τον Αόριστο, ο οποίος προτιμάται για να εισάγει κάτι για το οποίο αναφέρεται για πρώτη φορά, δηλαδή για μια πληροφορία καινούργια για τον συνομιλητή (Inoue 1979· Hedin 1987· Βελούδης 2010).

3.2 Υπερσυντέλικος

Περνώντας τώρα στις συντελικές περιφραστικές δομές του Υπερσυντέλικου, στην Ποντιακή το τυπικό περιβάλλον χρήσης των δομών *EIXA+απαρέμφοτο* φαίνεται στο παράδειγμα που ακολουθεί:

⁵ Για τις άλλες δύο υπό εξέταση διαλέκτους τα διαθέσιμα δεδομένα μας δεν είναι εξίσου σαφή. Για το λόγο αυτό η συζήτηση στην παρούσα ενότητα περιορίζεται στην Καππαδοκική.

- (7) αν είγες ερθεάναι, ν'ελεπάμε σε
'αν είγες έρθει, θα σε βλέπαμε'

(Παπαδόπουλος 1955: 40-41·
Οικονομίδης 1958: 285-286· Mackridge 1999: 27)

Οι περιφράσεις με το EIXA από τις οποίες προέκυψε ο νεοελληνικός Υπερσυντέλικος μαρτυρούνται μόνο με τροπική λειτουργία και σε διάφορες άλλες νεοελληνικές διαλέκτους (βλ. και ενότητα 2). Εξαιρετικό ενδιαφέρον εμφανίζουν και οι αντίστοιχες δομές από τη Σίλλη:

- (8) Ότσι šu μη ήρτις, γω είχα μη να να'ρτου
'αν δεν ερχόσουν εσύ, δε θα'ρχόμουν ούτ'εγώ'

(Κωστάκης 1968: 110)

Στο παραπάνω παράδειγμα από τη Σίλλη φαίνεται η χρήση της δομής *EIXA+(να+υποτακτική)* για την οποία γνωρίζουμε ότι προέκυψε από το *EIXA+απαρέμφοτο*, όταν το *απαρέμφοτο* αντικαταστάθηκε από το *ίνα+υποτακτική*.⁶ Ο Κωστάκης (1968: 110) παραθέτει το συγκεκριμένο παράδειγμα μαζί με άλλα στα οποία, όπως θα δούμε αναλυτικότερα παρακάτω, χρησιμοποιούνται δομές που οφείλονται (και) σε τουρκική επίδραση. Αν, βέβαια, λάβουμε υπόψη μας ότι στο μοναδικό παράδειγμα που διαθέτουμε, το (8), η συγκεκριμένη δομή εμφανίζεται σε περιβάλλον με άρνηση, τότε θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι στο συγκεκριμένο παράδειγμα έχουμε απλώς τη διατήρηση μιας παλαιότερης δομής, δεδομένου ότι, όπως παρατηρούν οι Bybee, Perkins & Pagliuca (1994: 237), τα περιβάλλοντα με άρνηση τείνουν να είναι γλωσσικά συντηρητικά. Διαφαίνεται ότι η παλαιότερη αυτή αντιγεγονοτική δομή συνυπήρχε με μία άλλη που προέκυψε από την περαιτέρω γραμματικοποίηση του EIXA NA με μια εξέλιξη όπως αυτή που φαίνεται στο σχήμα 1:

EIŠE (κλιτό) NA+υποτακτική → EIŠE (άκλιτο) NA+υποτακτική → EIŠ (άκλιτο) NA+υποτακτική → EIŠ (άκλιτο) NA ως ανεξάρτητος δείκτης αντιγεγονοτικότητας
--

Σχήμα 1: Γραμματικοποίηση του EIXA NA

Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας γραμματικοποίησης είναι ο ανεξάρτητος δείκτης αντιγεγονοτικότητας *ειš* 'να, που αποτελείται από το άκλιτο 3 ενικό του EIXA *είσι*, ο οποίος υπέστη περαιτέρω φωνολογική μείωση κατά την πορεία της γραμματικοποίησης (*είσι* > *ειš*) και το *να*.

Η εξέλιξη αυτή δεν συνιστά πρωτοτυπία της διαλέκτου της Σίλλης. Παρόμοιες περιπτώσεις όπου το *EIXA NA* γραμματικοποιήθηκε περαιτέρω σε έναν ανεξάρτητο δείκτη αντιγεγονοτικότητας μαρτυρούνται στην Κύπρο και τα Δωδεκάνησα.⁷ Και στις δύο διαλέκτους ο δείκτης αυτός συνδυάστηκε με ρηματικό τύπο που δήλωνε τον Παρατατικό, δηλαδή με έναν χρόνο που γενικά στη Ελληνική χρησιμοποιείται για τη δήλωση αντιγεγονοτικότητας, π.χ. KNE *θα έτρεχα*:

- (9) α. *Δωδεκάνησα*
Αν είεν ν' άρκετον ο Κ.
'αν είχε έρθει ο Κ.' (Μενάρδος 1925: 45)
- β. *Κύπρος*
έχεν να' μουν
'θα ήμουν' (Μηνάς 1970: 19)

⁶ Για την εξέλιξη των δομών με το *EIXA+απαρέμφοτο* σε *EIXA+(να+υποτακτική)* στη διαχρονία της Ελληνικής βλ. Markopoulos (2009).

⁷ Βλ. Τσολακίδης (2011: 221-223) για την εξέλιξη των συγκεκριμένων δομών και για τη σχετική θεωρητική τεκμηρίωση.

Στη Σίλλη το *είς να* συνδυάστηκε με τον Υπερσυντέλικο (που όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 2 συνδέεται στενά με τον σχηματισμό αντιγεγονοτικών δομών) και μάλιστα με εκείνη την εκδοχή του που είναι γενικά αποδεκτό ότι προέκυψε από τον αντίστοιχο τουρκικό σχηματισμό:

- (10) Να μου τα ρόκεις, είς να τα πήρα ήτου
 ‘Αν μου τα έδινες, θα τα έπαιρνα’

(Κωστάκης 1968: 110)

Στο (10) βλέπουμε ότι το *είς να* συνδυάζεται με τον Υπερσυντέλικο *πήρα ήτου* που το α’ συστατικό του είναι ο Αόριστος *πήρα*, ενώ το β’ συστατικό είναι άκλιτο και προέρχεται από το 3 ενικό του Παρατατικού του EIMAI. Η παρουσία μιας δομής που έχει τη μορφή *Αόριστος+(άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του EIMAI*, αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό και των τριών υπό εξέταση διαλέκτων. Η εμφάνιση της δομής αυτής είναι γενικά αποδεκτό ότι οφείλεται σε επίδραση της Τουρκικής (Dawkins 1916: 60-61, 147· Ανδριώτης 1960: 65· Παπαδόπουλος 1956: 181-182· Janse 2009: 42-43· Κεσίσογλου 1951: 38· Οικονομίδης 1958: 286), με την έννοια ότι σχηματίστηκε με βάση τον αντίστοιχο τουρκικό συνδυασμό του Αορίστου με το 3 ενικό του Αορίστου του EIMAI:

- (11) α. Τουρκική
 gel-di-m- idi
 έρχομαι.ΠΑΡΕ-1ΕΝ είμαι.ΠΑΡΕ-3ΕΝ
- β. Μικρασιατικές Διάλεκτοι
- (i) Καπαδοκία
 ήρτα τον ‘είχα έρθει’
 έρχομαι.ΑΟΡ-1ΕΝ είμαι.ΠΡΤ.ΑΚΛ-3ΕΝ
- (ii) Σίλλη
 ήρτα ήτου ‘είχα έρθει’
 έρχομαι.ΑΟΡ-1ΕΝ είμαι.ΠΡΤ.ΑΚΛ-3ΕΝ
- (iii) Πόντος
 ήρθα ήτον ‘είχα έρθει’
 έρχομαι.ΑΟΡ-1ΕΝ είμαι. ΠΡΤ.ΑΚΛ-3ΕΝ

Στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτό που λαμβάνει χώρα είναι ο δανεισμός του δομικού σχήματος (pattern replication, βλ. Matras & Sakel 2007) *Ρήμα.Παρελθοντικό.1Ενικό+EIMAI.Παρελθοντικό.3Ενικό* από την Τουρκική για το σχηματισμό του Υπερσυντέλικου, ο οποίος πραγματώνεται με ελληνογενές γλωσσικό υλικό.

Οι περιγραφές για τη συγκεκριμένη δομή δεν είναι εντελώς ίδιες και στις τρεις διαλέκτους. Για τη Καπαδοκία και τη Σίλλη δεν υπάρχει διχογνωμία ως προς το αν η δομή *Αόριστος+(άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του EIMAI* λειτουργεί ως Υπερσυντέλικος.⁸ Ενδεικτικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν:

- (12) Καπαδοκία
 Κι βασιλέγας τότε γιορώνασιν τανι [...] Σκότωσιν ντου, κι γέννην μαυτό τ βασιλέγας
 ‘Κι ο βασιλιάς είχε τότε γεράσει [...] Τον σκότωσε και έγινε ο ίδιος βασιλιάς’

- (13) Σίλλη
έκλεπιζ μι τα ητου;
 ‘το είχες κλέψει,’

Μάλιστα, ο Dawkins (1916: 61) αναφέρει ρητά ότι το (13) είναι ισοδύναμο με το (6α) το οποίο επαναλαμβάνεται εδώ για λόγους ευκολίας:

⁸ Βλ. Dawkins (1916: 61, 408) και Κεσίσογλου (1951: 38).

- (6) α. είξις τα μι κλεψημένα:
‘το είχες κλέψει;’

Στην Καππαδοκία, η παραπάνω δομή σε συνδυασμό με το *να*, που λειτουργεί όπως το *θα* στην ΚΝΕ, χρησιμοποιείται και με τροπική λειτουργία, ακολουθώντας και τη γενικότερη διαγλωσσική τάση για τον συνδυασμό δεικτών Μέλλοντα με παρελθοντικούς χρόνους για την πραγμάτωση τροπικής λειτουργίας (Dahl 1997: 100, 101):

- (14) Καππαδοκία
να το έφαγαμ τον
θα το τρώγαμε’

(Dawkins 1916: 147, 366)

Όπως αναφέρθηκε ήδη, στη Σίλλη ο τουρκικής προέλευσης Υπερσυντέλικος συνδυάζεται με τον δείκτη *ειδ να* με λειτουργία παρόμοια με αυτήν της Καππαδοκικής:

- (15) Σίλλη
να μου τα ρώκεις, εις να τα πήρα ήτου
«Αν μου τα έδινες, θα τα έπαιρνα»

(Κωστάκης 1968: 110)

Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι και στην Τουρκική ένας τρόπος έκφρασης της αντιγεγονοτικότητας είναι με τη χρήση του Υπερσυντέλικου (βλ. και Göksel & Kerslake 2005: 79· Korkmaz 2005· Dinar 2015). Π.χ.:

- (16) Diğer yol-dan git-sey-di-k, şimdi-ye
Από άλλο δρόμο πηγαίνω.ΥΠΟΘ-ΠΑΡΕΒΟΗΘ-1ΠΛ μέχρι τώρα
şoktan var-di-ydi-k
ήδη φτάνω.ΠΑΡΕ-ΠΑΡΕΒΟΗΘ-1ΠΛ
‘Αν είχαμε πάρει τον άλλο δρόμο, θα είχαμε ήδη φτάσει μέχρι τώρα’

Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι στη Σίλλη και την Καππαδοκία η συμμετοχή του Υπερσυντέλικου σε αντιγεγονοτικές δομές είναι οπωσδήποτε αποτέλεσμα τουρκικής επίδρασης, δεδομένου ότι, όπως ήδη αναφέρθηκε, δεν είναι σπάνιο σε διαγλωσσικό επίπεδο να υπάρχει στενή σχέση μεταξύ Υπερσυντέλικου και αντιγεγονοτικότητας. Με άλλα λόγια, θα μπορούσε κάλλιστα τόσο στη Σίλλη όσο και στην Καππαδοκία ο τουρκικής προέλευσης Υπερσυντέλικος να χρησιμοποιηθεί και κατά τον σχηματισμό αντιγεγονοτικών δομών, όπως χρησιμοποιείται και ο νεοελληνικός Υπερσυντέλικος με το ΕΙΧΑ σε αντιγεγονοτικές δομές ή όπως παρομοίως συμβαίνει σε διάφορες άλλες γλώσσες του κόσμου (Dahl 1985: 146). Ενδεικτικό για την ΚΝΕ είναι το παράδειγμα που ακολουθεί:

- (17) Αν είχαμε πάρει τον άλλο δρόμο, θα είχαμε φτάσει μέχρι τώρα.

Άλλωστε, διαθέτουμε μαρτυρίες, τουλάχιστον από την Καππαδοκία, ότι η δομή με τον Υπερσυντέλικό εμφανίζεται όχι μόνο σε κύριες προτάσεις, αλλά και σε υποθετικές προτάσεις:

- (18) α. να φέριστε ητον, μπασκά tūrliü να έν τον
‘αν το είχαμε φέρει, θα ήταν διαφορετικά’

(Κεσίσογλου 1951: 60)

- β. αν δε έπκιαμ νύφ τουν, δεύκα να σε δώκω ητουν σ έτο το παλικάρι
 ‘αν δε σε είχαμε κάνει νύφη, θα σε είχα δώσει σε εκείνο το παλικάρι’
 (Janse 2009: 44-45)

Συνολικά, φαίνεται ότι η δομή που αντιστοιχεί νεοελληνικό *ΘΑ+Υπερσυντέλικος* εμφανίζεται τόσο σε υποθέσεις όσο και σε αποδόσεις υποθετικών λόγων. Η αντίστοιχη ελληνικής προέλευσης αντιγεγονοτική δομή με το ΕΧΩ, όπως αναφέραμε παραπάνω, πέρασε από τις αποδόσεις υποθετικών λόγων σε υποθέσεις, πριν στη συνέχεια εξελιχθεί σε Υπερσυντέλικο (βλ. Markopoulos 2009: 157).

Για την περίπτωση της Ποντιακής έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις από τους ερευνητές σχετικά με το κατά πόσο η δομή *Αόριστος+(άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του ΕΙΜΑΙ* είναι Υπερσυντέλικος. Σύμφωνα με τον Τομπαΐδη (1988: 53), η συγκεκριμένη δομή έχει μόνο αντιγεγονοτική λειτουργία, με την έννοια ότι δηλώνει πράξη που παρά λίγο θα συνέβαινε. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα που ακολουθεί:

- (19) εσκοτώθεν ετον
 ‘είχε σχεδόν σκοτωθεί’

Ο Τομπαΐδης, που δεν παρέχει παραδείγματα χρήσης, για τη μη επίδοση της συγκεκριμένης δομής ως Υπερσυντέλικου στην Ποντιακή, επικαλείται εσφαλμένα τον Παπαδόπουλο (1955) για την έλλειψη αναφοράς της, αγνοώντας (!) ότι στον Παπαδόπουλο (1956: 181-182) γίνεται σαφής αναφορά στην ύπαρξη της συγκεκριμένης δομής στην Ποντιακή. Επίσης, προσπαθεί να υποστηρίξει την άποψή του, επισημαίνοντας ότι ο Οικονομίδης (1958: 286), που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη δομή ως *Υπερσυντέλικο*, βασικά την περιγράφει ως κάτι που δηλώνει «το προ μικρού γενόμενον και ήδη τετελεσμένον, ότε επακολούθησε πράξις προς αναχαίτισιν». Ο τελευταίος, όμως, εκτός από απλά παραδείγματα όπως αυτό στο (20):

- (20) επήεν έτον
 ‘είχε πάει’

Δίνει και παραδείγματα όπως τα ακόλουθα:

- (21) α. εσκοτώθεν έτονε όνταν επρόφτασα εγώ
 ‘λίγο μετά που είχε σκοτωθεί, έφτασα εγώ’
 β. έρουζα έτον σο ποταμόν κι έρθες κι εσύ να κρατείς με
 ‘λίγο μετά που είχα πέσει στον ποταμό, ήρθες κι εσύ να με πιάσεις’

Μελετώντας προσεκτικά παραδείγματα όπως αυτά στο (21), γίνεται σαφές ότι πρόκειται για τύπο Υπερσυντέλικου (*εσκοτώθεν έτονε* (21α), *έρουζα έτον* (21β)), δεδομένου ότι, ακόμα κι αν γίνεται προσπάθεια αποτροπής αυτού που δηλώνεται με την υπό εξέταση δομή, η δομή δηλώνει κάτι που συντελέστηκε πριν από κάτι άλλο στο παρελθόν. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του (21β) η πτώση στον ποταμό, που δηλώνεται με το *έρουζα έτον*, έχει συντελεστεί πριν την άφιξη εκείνου που ήρθε για να πιάσει αυτόν που έπεσε. Η ορθότητα της περιγραφής του Οικονομίδη (1958) επιβεβαιώνεται και από πιο πρόσφατα παραδείγματα του Drettas (1997: 334-335):⁹

- (22) την Παναετίαν το μικρόν το κορίτσι μ εγέννεσα έτον ατότες έρθεν η Ρωσία σα μέρε μου
 ‘λίγο μετά που είχα γεννήσει την Παναετίνα, τη μικρή μου κόρη, ήρθαν οι Ρώσοι στα μέρη μας’

⁹ Βλ. και Αθανασιάδης (1977: 81).

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η συγκεκριμένη δομή στην Ποντιακή δηλώνει το συντελεσμένο προτερόχρονο στο παρελθόν, έστω και με τον περιορισμό ότι αυτό το προτερόχρονο πρέπει να βρίσκεται σε πολύ κοντινή χρονική απόσταση ή, όπως γράφει ο Drettas, να είναι σχεδόν ταυτόχρονο με το υστερόχρονο παρελθοντικό συμβάν με το οποίο συσχετίζεται. Αυτό το *πολύ κοντινό* για το οποίο κάνει λόγο ο Drettas είναι πιθανότατα «το προ μικρού γενόμενον και ήδη τετελεσμένον» του Οικονομίδη. Επιπλέον, ο Drettas αναφέρει ότι η συγκεκριμένη δομή εμφανίζεται σε διαλόγους, δηλαδή αποτελεί μια δομή που απαντά περισσότερο σε συνθήκες καθημερινής ομιλίας και αυτό ίσως δικαιολογεί και τη σπανιότητα της εμφάνισής της σε κείμενα, με αποτέλεσμα να μην την αναφέρει ο Παπαδόπουλος (1955). Μελετώντας τα δεδομένα αλλά και τις διαφορετικές απόψεις που έχουν διατυπωθεί, διαφαίνεται ότι και στην περίπτωση της Ποντιακής, η συγκεκριμένη δομή ισοδυναμεί με παρελθοντικό συντελεσμένο χρόνο, όπως συνήθως γίνονται αντιληπτοί διαγλωσσικά οι Υπερσυντέλικοι.

Όσον αφορά την ανασκοπική λειτουργία του Υπερσυντέλικου, αυτή φαίνεται να ισχύει τόσο σε παραδείγματα όπως το (22) όσο και στο (23) του Ανδριώτη (1960: 198) από τα Καππαδοκικά:

- (23) Γ'αρκαντάσι τ, τον επαρέμεν, σ ετό μόνο τον το ρώτσαν, 'Εκείνο πέχανεν', είπεν ντον. Ένα μέρα ασκούται, ακούϊ και το είπεμ μπέχανεν τ' αρκαντάσι τ ήρτεν
'Ο φίλος του, όταν γύρισε, όταν ρώτησαν γι'αυτόν, 'εκείνος πέθανε' είχε πει. Μια μέρα σηκώνεται κι ακούει ότι ο φίλος του για τον οποίο είπε πως πέθανε, ήρθε'

Το παραπάνω παράδειγμα αποτελεί τμήμα ενός παραμυθιού, όπου έχει ήδη αναφερθεί ότι κάποιος εγκατέλειψε τον φίλο του να πεθάνει. Τελικά ο φίλος επέζησε και γύρισε στο χωριό. Το ψέμα που είπε ο «προδότης» φίλος όταν γύρισε στο χωριό περιγράφεται με τον Υπερσυντέλικό *είπεν ντον*, με τον οποίο γίνεται αναφορά σε κάτι παρελθοντικό που βρίσκεται σε σημαντική τρέχουσα συνάφεια με τα όσα συμβαίνουν όταν επιστρέφει ο δήθεν νεκρός φίλος. Αντίθετα, αμέσως παρακάτω χρησιμοποιείται το αοριστικό *είπεμ*, με το οποίο γίνεται απλή αναφορά στο ίδιο παρελθοντικό συμβάν το οποίο ήδη αναδείχθηκε με τη χρήση του Υπερσυντέλικου.

Ακόμα και ο περιορισμός σχετικά με τη μικρή χρονική απόσταση μεταξύ του προτερόχρονου και του υστερόχρονου δεν φαίνεται να αποτελεί πρόβλημα, επειδή, αν και διαγλωσσικά ισχύει ότι συχνά ο Υπερσυντέλικος αναφέρεται στο μακρινό παρελθόν, αυτό δεν αποτελεί τον κανόνα, αλλά απλώς ένα πολύ συχνό χαρακτηριστικό. Σε κάποιες περιπτώσεις, σύμφωνα και με τον Dahl (1985: 145-146), μπορεί να αναφέρεται και σε ένα κοντινό (προ)παρελθόν.

4. Παρατατικός + (άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του EIMAI

Εξαιρετικό ενδιαφέρον στη μελέτη των συντελικών περιφραστικών δομών εμφανίζει και η δομή *Παρατατικός+(άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του EIMAI* την οποία ο Drettas (1997: 336-337) εξετάζει ως δομή όμοια με τον ποντιακό Υπερσυντέλικό :

- (24) έτρωνεν έτον όντον ένοιξεν η πόρτα κι εσέβαν απές τα παιδιά
'ήταν την ώρα που έτρωγε, όταν άνοιξε η πόρτα και μπήκαν τα παιδιά'

Κρίσιμα, παρόμοια δομή εμφανίζεται και στην Καππαδοκική και περιγράφεται από τον Κεσίσογλου (1951: 38-39) ως εναρκτική:

- (25) πενίσκαν τον άλε
'είχαν αρχίσει να πηγαίνουν'

Και στις δύο περιπτώσεις θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι το αντίστοιχο τουρκικό πρότυπο ήταν ο Παρατατικός της Τουρκικής, και μάλιστα ίσως μία μορφή του που και πάλι μαρτυρείται τουλάχιστον σε ερωτηματικές προτάσεις στις διαλέκτους της Ανατολίας.¹⁰ Για παράδειγμα:

(26)	gel-iyō-ñ έρχομαι.ΕΞΕΛ-2ΕΝ 'έρχόσουν;'	mu-ydu ΕΡ-ΠΑΡΕ-3ΕΝ
------	--	-----------------------

Φαίνεται ότι τόσο στην Ποντιακή όσο και στην Καππαδοκική σχηματίστηκε εξαιτίας της γλωσσικής επαφής με την Τουρκική ένας τύπος που στην περίπτωση της Καππαδοκικής περιγράφεται ως σχηματισμός με εναρκτική λειτουργία, δηλαδή ως σχηματισμός που δηλώνει ότι κάτι είχε αρχίσει να γίνεται στο παρελθόν πριν από κάτι άλλο, και ίσως με αυτή την έννοια θα μπορούσαμε να τον ονομάσουμε 'εναρκτικό Υπερσυντέλικο', δηλαδή χρόνο που δηλώνει ότι η έναρξη κάποιας πράξης έχει συντελεστεί πριν από κάποια άλλη πράξη. Προς την ερμηνεία αυτή μας οδηγεί και η περιγραφή του Drettas (1997) που συνεξετάζει τον τουρκικής προέλευσης Υπερσυντέλικο με τον συγκεκριμένο σχηματισμό υπό τον τίτλο 'V aoriste (ou imparfait)+'/eton/', δίνοντας και την πληροφορία ότι και στις δύο δομές ισχύει το εν μέρει ταυτόχρονο του προτερόχρονου και του υστερόχρονου συμβάντος. Μάλιστα, αναφέρει και για τις δύο δομές ότι με το *έτον* υπογραμμίζεται η ύπαρξη στο παρελθόν ενός γεγονότος σε σχέση με εκείνο που παρουσιάζεται ως υστερόχρονο. Ουσιαστικά, το *έτον* φαίνεται ότι τόσο στην Ποντιακή όσο και στην Καππαδοκική εξελίχθηκε σε έναν δείκτη του προτερόχρονου που θα μπορούσε να είναι είτε συντελεσμένο είτε όχι.

Από τα παραπάνω, φαίνεται ότι η Ποντιακή και η Καππαδοκική στην περίπτωση της μη συνοπτικής δομής δεν υιοθέτησαν πλήρως το τουρκικό πρότυπο: στην περίπτωση της δομής *Παρατατικός+(άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του ΕΙΜΑΙ* το άκλιτο στοιχείο δεν συνδυάζεται με έναν ενεστωτικό τύπο, ο οποίος θα αντιστοιχούσε με το πρώτο συστατικό της τουρκικής δομής, δηλαδή με τον τουρκικό χρόνο διαρκείας, αλλά με Παρατατικό. Αυτό μπορεί να οφείλεται (α) στο γεγονός ότι η λειτουργία της αντίστοιχης δομής στην Τουρκική ως Παρατατικού, οδήγησε και στην περίπτωση των διαλέκτων που εξετάζουμε, στον συνδυασμό του Παρατατικού με το άκλιτο ΕΙΜΑΙ, και (β) στο γεγονός ότι στο νεοελληνικό ρηματικό σύστημα η συμμετρία ως προς τη δήλωση της ρηματικής όψης [+/- συνοπτικό] στο παρελθόν εκφράζεται με το ζεύγος Αόριστος-Παρατατικός. Βλέπουμε ότι το ίδιο ζεύγος επιλέχθηκε και στην περίπτωση των δύο διαλέκτων κατά τον σχηματισμό των εν μέρει δανεισμένων από την Τουρκική δομών.

Θα μπορούσαμε, έτσι, να θεωρήσουμε ότι η δομή *Παρατατικός+(άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του ΕΙΜΑΙ* είναι δυνατόν να εκληφθεί ως ένας 'εναρκτικός Υπερσυντέλικος' που σχηματίστηκε (α) με την επίδραση μιας τουρκικής δομής όπου χρησιμοποιούταν ένας μη συνοπτικός τύπος, και (β) αναλογικά προς τον Υπερσυντέλικο στον οποίο αναφερθήκαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Και στις δύο ρηματικές δομές το β' συστατικό είναι το (άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του ΕΙΜΑΙ, αλλά στον 'εναρκτικό Υπερσυντέλικο' το α' συστατικό είναι ο μη συνοπτικός παρελθοντικός χρόνος, ενώ στον Υπερσυντέλικο ο συνοπτικός παρελθοντικός χρόνος. Έτσι, στην περίπτωση της δομής *Παρατατικός+(άκλιτο) 3 ενικό Παρατατικού του ΕΙΜΑΙ* θεωρούμε ότι έχουμε προσαρμογή ενός τουρκικού στοιχείου στα βασικά χαρακτηριστικά του ρηματικού συστήματος της Ελληνικής. Εφόσον ισχύει κάτι τέτοιο, δηλαδή εφόσον το κοινό χαρακτηριστικό και των δύο δομών είναι το προτερόχρονο, τότε θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε, μέσα από τη διαδικασία που περιγράψαμε παραπάνω, ότι το ρηματικό σύστημα, των δύο διαλέκτων απέκτησε μεγαλύτερη συμμετρία όσον αφορά τη δήλωση της ρηματικής όψης και του χρόνου, με την έννοια ότι απέκτησε δομές με τις οποίες το προτερόχρονο στο παρελθόν μπορούσε να δηλωθεί και ως [+/- συνοπτικό]. Κατά συνέπεια, και τα δυο συστήματα προσαρμόσαν το δανεισμένο δομικό σχήμα στις ανάγκες του δικού τους συστήματος για τη συμμετρική πραγμάτωση της όψης και του χρόνου.

¹⁰ Metin Bağcıçık (προσωπική επικοινωνία).

5. Συμπεράσματα

Στη συγκεκριμένη εργασία εστίασαμε στη μελέτη της μορφής και της λειτουργίας των συντελικών και αντιγεγονοτικών δομών στις διαλέκτους της Σίλλης, της Καπαδοκίας και του Πόντου. Αναφορικά με τον Παρακείμενο β' καταλήξαμε στο ότι οι δομές με το *EXΩ/EIMAI+μετοχή* αποτελούν συντελικές περιφραστικές δομές και όχι απλές ρηματικές φράσεις. Όσον αφορά τον τουρκικής προέλευσης Υπερσυντέλικο, είδαμε ότι αξιοποιήθηκε και κατά τον σχηματισμό αντιγεγονοτικών δομών, έτσι όπως γενικότερα στη διαχρονία της Ελληνικής οι περιφραστικοί Υπερσυντέλικοι ανάγονται σε αντιγεγονοτικές δομές. Από αυτή την άποψη, οι αντιγεγονοτικές δομές στις οποίες εμφανίζεται και ο τουρκικής προέλευσης Υπερσυντέλικος, δεν είναι απαραίτητο να αναχθούν σε κάποιο τουρκικό πρότυπο, αν και δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί μια τέτοια επίδραση στα πλαίσια της τόσο στενής γλωσσικής επαφής μεταξύ της Τουρκικής και των υπό εξέταση διαλέκτων. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν πηγές από προηγούμενες ιστορικές φάσεις των συγκεκριμένων διαλέκτων οι οποίες θα μπορούσαν να προσφέρουν μαρτυρίες συνηγορώντας υπέρ είτε της μίας είτε της άλλης αποκλειστικά ερμηνείας. Σε αυτή την περίπτωση, και με βάση τα δεδομένα μας, υποστηρίζουμε ότι η ανάδυση των αντιγεγονοτικών δομών θα πρέπει να θεωρηθεί αποτέλεσμα της συνδυασμένης επίδρασης τόσο ενδογλωσσικών, όσο και εξωγλωσσικών παραγόντων στο πνεύμα και των τελευταίων εξελίξεων στον χώρο της γλωσσικής επαφής, σύμφωνα με τις οποίες οι πληρέστερες ερμηνείες φαινομένων γλωσσικής αλλαγής αποτελούν προϊόν συνδυασμένης διερεύνησης τόσο ενδογλωσσικών μηχανισμών όσο και εξωγλωσσικών παραμέτρων (βλ. Heine & Kuteva 2006, 2010· Matras 2010· Thomason 2010· Azucena 2013).

Τέλος, η εμφάνιση αυτού του Υπερσυντέλικου, σε συνδυασμό με την εμφάνιση πάλι κατ' επίδραση (και) της Τουρκικής, μιας δομής όπου το (άκλιτο) 3 ενικό του Παρατατικού του ΕΙΜΑΙ συνδυάζεται με Παρατατικό, αύξησε τη συμμετρία του ρηματικού συστήματος της Ποντιακής και της Καπαδοκικής αναφορικά με τη δήλωση του προτερόχρονου στο παρελθόν, καθώς και στις δύο διαλέκτους αυτό μπορεί να δηλωθεί τόσο ως συντελεσμένο όσο και ως ασυντέλεστο, ανάλογα με το αν ο Αόριστος ή ο Παρατατικός συνδυάζονται με τον δείκτη του προτερόχρονου, το (άκλιτο) 3 ενικό του Παρατατικού του ΕΙΜΑΙ.

Ευχαριστίες

Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο-ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ)-Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΘΑΛΗΣ. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Οι συγγραφείς επιθυμούν να ευχαριστήσουν το κοινό του 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας (Πάτρα, 25-28 Σεπτεμβρίου 2014) για τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα θέλαμε να αποδώσουμε και στον Metin Bağcıoğlu για τις πολύτιμες πληροφορίες και τα παραδείγματα που μας παρείχε σχετικά με τη μορφή και τη χρήση των διαφόρων δομών της Τουρκικής για τις οποίες γίνεται λόγος στην παρούσα εργασία.

Βιβλιογραφία

- Αθανασιάδης, Σ. (1977) *Το συντακτικό της ποντιακής διαλέκτου*. Θεσσαλονίκη: Σωματείο «Παναγία Σουμελά».
- Αλεξίου, Σ. (εκδ.) (1985) *Βασίλειος Διγενής Ακρίτης και το άσμα του Αρμούρη* (κριτική έκδοση). Αθήνα: Ερμής.
- Ανδριώτης, Ν. (1960) *Το γλωσσικό ιδίωμα της Αζού*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Ερευνών.

- Azucena, P. A. (2013) Contact-induced change and internal evolution: Spanish in contact with Amerindian languages. Στο: I. Leglise & C. Chamoreau (επιμ.), *The interplay of variation and change in contact settings*. Amsterdam: Benjamins, 165-198.
- Βελούδης, Γ. (2010) *Από τη σημασιολογία της ελληνικής γλώσσας: όψεις της «επιστημικής τροπικότητας»*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Bybee, J., Perkins, R. & W. Pagliuca (1994) *The evolution of grammar*. Chicago: Chicago University Press.
- Dahl, Ö. (1985) *Tense and aspect systems*. Oxford: Blackwell.
- Dahl, Ö. (1997) The relation between past time reference and counterfactuality. Στο: A. Athanasiadou & R. Dirven (επιμ.), *On conditionals again*. Amsterdam: Benjamins, 97-114.
- Dahl, Ö. & V. Velupillai (2013) The Perfect. Στο: M. Dryer & M. Haspelmath (επιμ.), *The world atlas of language structures online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. [Διαθέσιμο στο: <http://wals.info/chapter/68>]
- Dawkins, R. (1916) *Modern Greek in Asia Minor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dinar, T. (2015) Anadolu ağızlarında, görülen geçmiş zaman ve dilek-şart kipi 3. tekil şahıs çekimlerinde görülen /n/ sesi ve kullanıldığı bölgeler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 53: 155-199.
- Drettas, G. (1997) *Aspects pontiques*. Paris: Association de Recherches Pluridisciplinaires.
- Göksel, A. & C. Kerslake (2005) *Turkish: a comprehensive grammar*. London: Routledge.
- Hedin, E. (1987) *On the use of Perfect and the Pluperfect in Modern Greek*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Heine, B. & T. Kuteva (2006) *The changing languages of Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Heine, B. & T. Kuteva (2010) Contact and grammaticalization. Στο: R. Hickey (επιμ.), *Handbook of language contact*. Chichester: Blackwell, 86-105.
- Inoue, K. (1979) An analysis of English Present Perfect. *Linguistics* 17: 561-589.
- Janse, M. (2009) Greek-Turkish language contacts in Asia Minor. *Etudes Helléniques* 17: 37-54.
- Κεσίσογλου, Ι. (1951) *Το γλωσσικό ιδίωμα του Ουλαγάτς*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Korkmaz, Z. (2005) -sa/-se dilek-şart kipi eklerinde bir yapı birliği var mıdır? Στο: Z. Korkmaz (επιμ.), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, cilt 1*. Ankara: TDK Yayınları, 160-167.
- Κωστάκης, Θ. (1968) *Το γλωσσικό ιδίωμα της Σίλλης*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Mackridge, P. (1999) Η ελληνοφωνία στην περιοχή του Όφη. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Διαλεκτικοί θύλακοι της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 25-30.
- Markopoulos, T. (2009) *The Future in Greek: from Ancient to Medieval*. Oxford: Oxford University Press.
- Matras, Y. (2010) Contact, convergence and typology. Στο: R. Hickey (επιμ.), *Handbook of language contact*. Chichester: Blackwell, 66-85.
- Matras, Y. & J. Sakel (2007) Investigating the mechanisms of pattern replication in language convergence. *Studies in Language*, 31: 829-865.
- Melissaropoulou, D., Themistocleous, C., Tsiplakou, S. & S. Tsolakidis (2013) The Present Perfect in Cypriot Greek revisited. Στο: F. Gregersen, J. Parrott & P. Quist P. (επιμ.), *Language variation-European Perspectives IV*. Amsterdam: Benjamins, 159-172.
- Μενάρδος, Σ. (1925) Κυπριακή γραμματική. *Αθηνά*, 37: 35-79.
- Μηνάς, Κ. (1970) *Τα ιδιώματα της Καρπάθου*. Διδακτορική Διατριβή Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Mirambel, A. (1964) Systèmes verbaux en grec moderne. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 59: 40-76.
- Μόζερ, Α. (2009) *Αποψη και χρόνος στην ιστορία στην ιστορία της Ελληνικής*. Αθήνα: Παρουσία.
- Moser, A. (1988) *The history of Perfect periphrases in Greek*. Ph.D. thesis. Cambridge: University of Cambridge.
- Μπαζούκης, Θ. (2003) *Για την πορεία της γραμματικοποίησης της περίφρασης του νεοελληνικού Παρακειμένου Α'*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Οικονομίδης, Δ. (1958) *Γραμματική της ελληνικής διαλέκτου του Πόντου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Παπαδόπουλος, Α. (1955) *Ιστορική γραμματική της ποντικής διαλέκτου*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.
- Παπαδόπουλος, Α. (1956) Αντιλεγόμενα περί της φράσεως «τρώει και στέκ'». *Αρχίον Πόντου* 21: 178-182.

- Poplack, S. & S. Levey (2009) Contact-induced grammatical change. Στο: P. Auer & J. E. Schmidt (επιμ.), *Language and space-An international handbook of linguistic variation: Volume 1-Theories and methods*. Berlin: Mouton de Gruyter, 391-419.
- Ράλλη, Α., Μελισσαροπούλου, Δ. & Σ. Τσολακίδης (2007) Ο παρακείμενος στη Νέα Ελληνική και στις διαλέκτους. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 27: 361-372.
- Thomason, S. G. (2010) Contact explanations in linguistics. Στο: R. Hickey (επιμ.), *Handbook of language contact*. Chichester: Blackwell, 31-47.
- Τομπαΐδης, Δ. (1988) *Η ποντιακή διάλεκτος*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.
- Τσολακίδης, Σ. (2011) Γραμματικοποιημένες δομές δυνητικής τροπικότητας στις νεοελληνικές διαλέκτους. Στο: Μ. Janse, Β. Joseph, Π. Παύλου, Α. Ράλλη & Σ. Αρμωστή (επιμ.), *Μελέτες για τις νεοελληνικές διαλέκτους και τη γλωσσολογική θεωρία*. Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, 215-226.
- Vitelli, G. et al. (επιμ.) (1918) *Papyri greci et latini* (vol. V). Firenze: Società Italiana per Ricerca dei Papyri Greci et Latini in Egitto.
- Χατζιδάκης, Γ. (1905) *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* (τ. 1). Αθήνα: Σακελλάριος.
- Ψάλτης, Σ. (1918) Περί των υποθετικών λόγων εν τη μέση και νεωτέρα Ελληνική. *Λεξικογραφικόν Αρχείον της Μέσης και Νέας Ελληνικής* 5: 40-57.
- Ψάλτου-Joycey, Α. (2012) Οι συντελικοί χρόνοι της Νέας Ελληνικής. Στο: Μ. Τζεβελέκου, Α. Τσαγγαλίδης & Α. Ψάλτου-Joycey (επιμ.), *Το χρονικό σύστημα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Πατάκης, 11-64.

Περιγραφή του μορφολογικού συστήματος της σύνθεσης στα γλωσσικά ιδιώματα της Ίμβρου και της Λήμνου

Ξενοφών Τζαβάρας
Πανεπιστήμιο Αθηνών

1. Εισαγωγή

Με την παρούσα μελέτη επιχειρείται για πρώτη φορά η συγκριτική εξέταση και παρουσίαση του μορφολογικού συστήματος της *Σύνθεσης* (compounding) στα νεοελληνικά γλωσσικά ιδιώματα της Ίμβρου (στο εξής Ι.Ι.) και της Λήμνου (στο εξής Ι.Λ.). Ο λόγος που επελέγησαν τα δύο παραπάνω ιδιώματα ασφαλώς δεν είναι τυχαίος. Πρόκειται για δύο συγγενικές γλωσσικές ποικιλίες (linguistic varieties) της Νεοελληνικής Κοινής (Standard Modern Greek Language, στο εξής ΝΕ.Κ.) με πλήθος κοινών γλωσσικών στοιχείων σε όλα τα επίπεδα (φωνητικό-φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό-λεξιλογικό) καθώς, αφενός, αποτελούν μέλη της ίδιας ευρύτερης διαλεκτικής ομάδας, αυτής των βορείων ιδιωμάτων (northern Greek dialects) και μάλιστα των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου, και, αφετέρου, οι ομιλητές τους είχαν τη δυνατότητα να έρχονται συχνά σε επαφή λόγω της μεγάλης γεωγραφικής εγγύτητας των δύο νησιών (Καράς 1987: 17).

Το υλικό στο οποίο στηριχθήκαμε, προκειμένου να προσεγγίσουμε το μορφολογικό σύστημα της σύνθεσης στα δύο ιδιώματα, προέρχεται από τις εξής πηγές: αναφορικά με την Ίμβρο, πρόκειται για ένα γλωσσικό corpus 10.000 ιδιωματικών λέξεων που εμπεριέχονται στο *Λεξικό του Ιμβριακού Ιδιώματος* (Τζαβάρας 2011) καθώς με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η ευκολότερη και ασφαλέστερη εξεύρεση ενός αντιπροσωπευτικού αριθμού ιδιωματικών λεξικών τύπων που υπάγονται στην παραγωγική διαδικασία της σύνθεσης. Με τη σειρά του το corpus των 10.000 λημμάτων συγκεντρώθηκε μετά από πρωτογενή έρευνα (μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις, χρήση ερωτηματολογίων) τόσο σε μόνιμους κατοίκους της Ίμβρου όσο και σε ηλικιωμένους Ιμβριούς που ζουν στην Ελλάδα καθώς και αποδελτίωση του συνόλου της υφιστάμενης βιβλιογραφίας αναφορικά με το Ιμβριακό Ιδίωμα, συμπεριλαμβανομένων και των αντίστοιχων χειρογράφων που φυλάσσονται στη βιβλιοθήκη του *Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής* και στο *Σπουδαστήριο Λαογραφίας* της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹

Αναφορικά με τη Λήμνο, πρόκειται για τη διδακτορική διατριβή με τίτλο *Η διάλεκτος της Λήμνου* της Δ. Χ. Κοντονάτσιου (1989) στο γλωσσάρι της οποίας απαντούν συνολικά 2.835 λήμματα καθώς και για τη *Σύλλογή γλωσσικού υλικού από τη Λήμνο* του Θ. Μπελίτσου (1999) σε σύνολο 2.000 περίπου λημμάτων αντίστοιχα.²

Τέλος, το θεωρητικό πλαίσιο που ακολουθούμε για τη συγκριτική θεώρηση της σύνθεσης στα δύο γλωσσικά ιδιώματα είναι αυτό που διαμορφώνεται από τις αντίστοιχες μελέτες της Ράλλη αναφορικά με το φαινόμενο της σύνθεσης στη Νεοελληνική Κοινή (πρβλ. κυρίως Ράλλη 1989: 205-221, 1996: 136-148, 1999: 183-205, 2005: 164-203, 2007· Ralli 1992: 143-174· Ράλλη & Ραυτοπούλου 1999: 389-403· Ράλλη & Γαλιώτου 2002: 135-146).

¹ Πρόκειται για τα χφ. 354, 442, 497 του *Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής* (ΙΛΝΕ) και 63, 344, 751, 752, 1961, 2138, 2139, 2704, 2926 του *Σπουδαστηρίου Λαογραφίας* του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Γενικότερα, σχετικά με τις πηγές άντλησης υλικού αναφορικά με το Ιμβριακό Ιδίωμα πρβλ. Τζαβάρας (2011: 35-37).

² Ευχαριστίες οφείλω στον λημνιακής καταγωγής κ. Σταύρο Τραγάρα για τα παρατακτικά σύνθετα του Λημνιακού Ιδιώματος που μου έθεσε υπόψη.

2. Γραμματικές Κατηγορίες Συνθέτων

Τα Σύνθετα του Ιμβριακού και του Λημνιακού Ιδιώματος κατατάσσονται στις γραμματικές κατηγορίες του ουσιαστικού (ΟΥΣ), του επιθέτου (ΕΠΘ), του ρήματος (Ρ) και του επιρρήματος (ΕΠΡ). Έτσι, τα παραδείγματα που ακολουθούν κατανέμονται, κατά πρώτο λόγο, σύμφωνα με τη γραμματική κατηγορία του σύνθετου λεξικού τύπου και, κατά δεύτερο, των δύο συστατικών του.³

2.1 Ουσιαστικά

Τα συστατικά, από τον συνδυασμό των οποίων προκύπτουν σύνθετα ουσιαστικά, ανήκουν στις γραμματικές κατηγορίες του ουσιαστικού, του επιθέτου, του ρήματος και του επιρρήματος:

(1) Σύνθετα Ουσιαστικά < Ουσιαστικό + Ουσιαστικό

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	γα'δαρουκαβαλίνα 'περιττώματα όνου'	<	γά'δαρους + καβαλίνα
	βασιλ'κόσπουρους 'σπόρος βασιλικού'	<	βασιλ'κός + σπόρους
	κ'λίόπουνους 'κοιλόπουνος'	<	κ'λιά + πόνους
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	κιφαλάγκαθου 'γαϊδουράγκαθο'	<	κιφάλ' + αγκάθ'
	κρασαχ'βάδα 'είδος μεγάλης αχιβάδας'	<	κρασί + αχ'βάδα
	γιαλόξ'λου 'ξύλο από τη θάλασσα'	<	γιαλός + ξύλου

(2) Σύνθετα Ουσιαστικά < Επίθετο + Ουσιαστικό

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	ζουστουπίτ' 'ζεστή πίτα'	<	ζουστή + πίτα
	'γρουχώραφου 'εύφορο χωράφι'	<	'γρό + χωράφ'
	μιγαλουμπάρμπας 'αδελφός μητέρας ή πατέρα'	<	μιγάλους + μπάρμπας
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	αδρότουπους 'σκληρός τόπος'	<	αδρύς 'πυκνός' + τόπους
	αγρ'ουθαλασσιά 'είδος αγκαθιού'	<	άγρ'α + θάλασσα
	καθαρουσπόρ' 'εκλεκτός σπόρος δημητριακών'	<	καθαρός + σπόρους

(3) Σύνθετα Ουσιαστικά < Ρήμα + Ουσιαστικό

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	ζαραχ'νιός 'μικροκαμωμένος αχινός'	<	ζαρών' + αχινός
	γκουρλάπ'δυο 'ποικιλία αχλαδιού'	<	γκουρλών' 'πνίγεται' + απίδ' 'αχλάδι'
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	αλλαξουκιρά 'αλλαγή του καιρού'	<	άλλαξι + κιρός
	καλ'γουςφύρ' 'σφυρί που καλιγώνουν τα άλογα'	<	καλ'γώνου + σφυρί

(4) Σύνθετα Ουσιαστικά < Επίρρημα + Ουσιαστικό

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	καταστάγ'νου 'πιγούνι'	<	κάτου + σαγούν' 'σαγόνι'
	'ξουχάγιατου 'ξύλινος εξώστης'	<	έξου + χαγιάτ' 'εξώστης'
	απανουγόμ' 'επιπρόσθετο φορτίο'	<	απάνου 'επάνω' + γόμους 'γέμιση'
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	μπρουστ'μούνα 'ποδιά'	<	μπρουστά + μ'νί
	πανουγόμαρου 'επιπρόσθετο φορτίο'	<	απάνου 'επάνω' + γουμάρ' 'φορτίο'
	απανουπροίκ' 'επιπρόσθετη προίκα'	<	απάνου 'επάνω' + προίκα

³ Για λόγους ευκρίνειας, καθένα από τα δύο συστατικά των συνθέτων θα αποδίδονται γραφηματικά ως ακέραιοι λεξικοί τύποι ακόμα κι αν αποτελούν Θέμα (Θ) ενώ συγχρόνως τα φωνήματα /-i, -u/, που ως άτονα αποβλήθηκαν, θα καταγράφονται εντός παρενθέσεως.

2.2 Επίθετα

Τα συστατικά, από τον συνδυασμό των οποίων προκύπτουν σύνθετα επίθετα,⁴ ανήκουν στις γραμματικές κατηγορίες του επιθέτου, του ουσιαστικού, του ρήματος και του επιρρημάτος:

(5) Σύνθετα Επίθετα < Επίθετος + Επίθετο

- α. *Ιμβριακό Ιδίωμα*
 κουντουπατσός ‘κοντόχοντρος’ < κουντός + πατσός ‘κοντόχοντρος’
 σ’γανουπιταχτός ‘σιγανοπαππαδιά’ < σ’γανός + πιταχτός
- β. *Λημνιακό Ιδίωμα*
 μ’κρουμέγαλους ‘αυτός που κάνει τον μεγάλο’ < μ’κρός + μιγάλους
 ξα’θουκνήκατους ‘ξανθοκόκκινος’ < ξα’θός + κνηκάτους ‘κόκκινος’

(6) Σύνθετα Επίθετα < Επίρρημα + Επίθετο

- α. *Ιμβριακό Ιδίωμα*
 ξιρουζ’μουμένους ‘ζυμωμένος με λίγο νερό’ < ξιρός + ζ’μουμένους
 χ’σουκιντ^πμένους ‘χρυσοκέντητος’ < χ’σός + κιντ^πμένους
- β. *Λημνιακό Ιδίωμα*
 γυρουθουλουτός ‘ολοστρόγγυλος’ < γύρου + θουλουτός
 χαμ’λουζουσμένους ‘αυτός που έχει τη ζώνη χαμηλά’ < χαμ’λά + ζουσμένους

(7) Σύνθετα Επίθετα < Επίθετο + Ουσιαστικό

- α. *Ιμβριακό Ιδίωμα*
 κουντουζ’νίχ’ς ‘κοντολαίμης’ < κουντό + ζ’νίχ’ ‘σβέρκος’
 λουλουχαντρής ‘παλαβός’ < λουλό ‘τρελό’ + χάντρου
 μαυρουμούτ’νους ‘μαυριδερός’ < μαύρους + μ’τσούνα ‘μάσκα’
- β. *Λημνιακό Ιδίωμα*
 ουλόγαλους ‘βυζανιάρικος’ < ούλου ‘όλο’ + γάλα
 προυτόγιννου ‘χρονιαρίκο αρνί’ < πρώτ^π + γέννα
 προυτουστέφανους ‘στεφανωμένος μόνο μια φορά’ < πρώτου + στιφάν’

2.3 Ρήματα

Τα συστατικά, από τον συνδυασμό των οποίων προκύπτουν σύνθετα ρήματα,⁵ ανήκουν στις γραμματικές κατηγορίες του ρήματος, του ουσιαστικού, του επιθέτου και του επιρρημάτος.

(8) Σύνθετα Ρήματα < Ουσιαστικό + Ρήμα

- α. *Ιμβριακό Ιδίωμα*
 ρακουβγάζου ‘αποστάζω ρακί’ < ρακί + βγάζου
 ’λιουκαίγουμ’ ‘καίγομαι στον ήλιο’ < ήλιους + καίγουμ’
 λασπουδέρνου ‘κυλιέμαι στη λάσπη’ < λάσπ’ + δέρνου
- β. *Λημνιακό Ιδίωμα*
 αλιβρουγυρίζου ‘μεταχειρίζομαι’ < αλεύρι^ι + γυρίζου
 καλουμοιράζου ‘δίνω καλή τύχη’ < καλό + μοιράζου
 β’λουσέρνου ‘ισοπεδώνω το χόμα μετά το όργωμα’ < βώλους ‘χωματόβωλος’ + σέρνου

⁴ Για τεχνικούς λόγους, δεν θα αναφερθούμε με τη μορφή πίνακα στα σύνθετα επίθετα της μορφής: ΕΠΠΘ → ΟΥΣ + Ρ (π.χ.: *κουλουβρέχτ’ς* (Ι.Ι.), *σκατουκλάν’ς* (Λ.Ι.)) καθώς στο corpus μας εμφανίζονται ιδιαίτερα σπάνια καθώς και ΕΠΠΘ → ΟΥΣ + ΟΥΣ καθώς φαίνεται ότι εμφανίζονται μόνο στο Λ.Ι. και μάλιστα σπάνια (π.χ., *καμπανουκ’δουνάς*, *καλαμ’κανουτ’λιγαδάς*).

⁵ Για τεχνικούς λόγους δεν θα αναφερθούμε με τη μορφή πίνακα στα σύνθετα επίθετα της μορφής: Ρ → Ρ + Ρ καθώς στο corpus μας εμφανίζονται μόνο στο Ι.Ι. (π.χ.: *αν’γυργυρεού*, *ζ’λουπατώ*).

(9) **Σύνθετα Ρήματα < Επίρρημα + Ρήμα**

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	αψ'λουφουνάζου 'φωνάζω δυνατά'	<	αψ'λά 'ψηλά' + φουνάζου
	αργουβλαστών 'διαρκεί πολύ'	<	αργά + βλαστών'
	θουλουπλέγου 'κοντεύω να αποκοιμηθώ'	<	θουλά + πλέγου
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	βαρακούγου 'βαριακούω'	<	βαρ'ά + ακούγου
	βαρουπατώ 'παραπατώ'	<	βαρ'ά + πατώ

2.4 Επιρρήματα

Τα συστατικά, από τον συνδυασμό των οποίων προκύπτουν σύνθετα επιρρήματα,⁶ ανήκουν στις γραμματικές κατηγορίες του επιρρήματος, του επιθέτου και του ουσιαστικού.

(10) **Σύνθετα Επιρρήματα < Επίρρημα + Επίρρημα**

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	πούσιαπου 'προς τα πού'	<	πού + 'σιαπού 'προς τα πού'
	'σιάδιου 'προς τα εδώ'	<	'σιά 'προς' + έδιου 'εδώ πέρα'
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	'σιανόξου 'προς τα έξω'	<	'σιά 'προς' + όξου 'έξω'
	'σιαπάν' 'προς τα πάνω'	<	'σιά 'προς' + απάν' 'επάνω'

(11) **Σύνθετα Επιρρήματα < Επίθετο + Ουσιαστικό**

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	μ'σόρανα 'μεσουρανίς'	<	μέσους + ουρανός
	μ'σουθαλασσιά 'μεσοπέλαγα'	<	μέσ' + θάλασσα
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	μ'σόπλουρα 'στη μέση της χρονιάς'	<	μέσ' + πλώρ ¹
	μ'σουχουρ'ά 'στο κέντρο του χωριού'	<	μέσ' + χουριό

(12) **Σύνθετα Επιρρήματα < Ουσιαστικό + Ουσιαστικό**

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	θιόρανα 'πολύ ψηλά στον ουρανό'	<	Θ'ός + ουρανός
	αλιτρουθ'λιά 'δεμένα με ομώνυμη θηλιά'	<	αλέτιρ' + θ'λιά
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	κιντροματιά 'καταμεσίς'	<	κέντρου + ματιά

3. Δείκτης Σύνθεσης

Στο μορφολογικό σύστημα της σύνθεσης των δύο συγκρινόμενων βορειοελληνικών ιδιωμάτων παρατηρείται μεταξύ των δύο συνθετικών η παρουσία του φωνήεντος -ο-, το οποίο συμβάλλει στην επίτευξη στενότερης σύνδεσης και στη διευκόλυνση της οριοθέτησης των δύο συστατικών (Ralli 1992: 153-154· Ράλλη 2005: 165-171, 2007: 31-77).

Για την απόδοση του συγκεκριμένου φωνήεντος στην παρούσα μελέτη θα ακολουθήσουμε τη Ράλλη (Ralli 2006: 238-264· Ράλλη 2005: 165-171, 2007: 31-77) για τους λόγους που έχουμε ήδη εκθέσει παλιότερα (Τζαβάρας 2012: 12.3.2.), υιοθετώντας τον όρο «Δείκτη Σύνθεσης» (ΔΣ).

Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι ο ΔΣ εμφανίζεται ανάμεσα στα δύο συνθετικά του Ι.Ι. και του Λ.Ι. στη συντριπτική πλειοψηφία των σύνθετων λεξικών τύπων:

⁶ Για τεχνικούς λόγους, δεν θα αναφερθούμε με τη μορφή πίνακα στα σύνθετα επιρρήματα της μορφής: ΕΠΙΡΡ + ΟΥΣ καθώς στο corpus μας εμφανίζονται μόνο στο Ι.Ι. (π.χ.: *πανουκέφαλα*, *π'σόκουλα*).

(13) **Δείκτης Σύνθεσης**

- α. *Ιμβριακό Ιδίωμα*
 τραπιζ-ου-μισάλα ‘τραπεζομάντηλο’
 ζ’γ-ό-ξ’λου ‘ξύλο αρότρου’
 ξ’λ-ου-κέρατου ‘χαρούπι’
 κουφ’ν-ου-κάλαθου ‘μεγάλο καλάθι’
- β. *Λημνιακό Ιδίωμα*
 γουρ’ν-ό-λιγδα ‘χοιρινό λίπος’
 μ’γαδ-ό-ψουμου ‘ψωμί από σιτάρι και κριθάρι’
 αρν-ό-μαλλα ‘μαλλιά αρνιών’
 διντρ-ου-στάφ’λου ‘κληματαριά’

Η μόνη⁷ περίπτωση που παραλείπεται ο ΔΣ στο Ι.Ι. και το Λ.Ι. είναι όταν αυτός έρχεται σε επαφή με το ισχυρότερο του ηχητικά -α-⁸ και συγκεκριμένα:

(α) όταν το πρώτο συνθετικό (συνθ₁) είναι Λέξη (όχι Θέμα) που λήγει σε -α (Ράλλη & Γαλιώτου 2002: 141-142· Ράλλη 2007: 71-72).

(14) **Παράλειψη Δείκτη Σύνθεσης (συνθ₁ -α)**

- α. *Ιμβριακό Ιδίωμα*
 κ’λιάρφανους ‘πεντάρφανος’
 ’ννιάπιτρου ‘είδος παιχνιδιού’
 ’ννιαμήνια ‘είδος μνημοσύνου’
 ιφτάγλουσσους ‘πολυλογάς’
- β. *Λημνιακό Ιδίωμα*
 δουδικάφ’λλου ‘ποικιλία πεπονιού’
 ιφτάκ’λου ‘ποικιλία κλήματος’
 ’ννιαμίρα ‘είδος μνημοσύνου’
 σαραντάμιρου ‘σαρανταήμερη νηστεία’

(β) όταν το δεύτερο συνθετικό (συνθ₂) αρχίζει από α-:

(15) **Παράλειψη Δείκτη Σύνθεσης (συνθ₂ α-)**

- α. *Ιμβριακό Ιδίωμα*
 κ’δουνάπ’δου ‘είδος αχλαδιού’
 αγριαδυάσμους ‘άγριος δυόσμος’
 σουγλαράφτου ‘ράβω πρόχειρα’
 ’μουρφάνουστους ‘όμορφος και άνοστος’
- β. *Λημνιακό Ιδίωμα*
 γουρτζάλιβρου ‘αλεσμένο αλεύρι ως τροφή γουρουνιού’
 θιρμάγκαθου ‘άγριο βότανο κατά της θέρμης’
 κρασαχ’βάδα ‘μεγάλη αχιβάδα’
 κλουσάγγουρου ‘μικρό αγγούρι’
 μαυραγάν’ ‘σιτάρι με μαύρο στάχυ’

Τέλος, τόσο στο Ι.Ι. όσο και στο Λ.Ι. απουσιάζει πλήρως το τελικό /i/ του συνθ₁ που σε αρκετά σύνθετα παρατηρείται στη ΝΕ.Κ. ως αρχαιοελληνικό κατάλοιπο προφανώς λόγω του [+λόγιου] χαρακτήρα του που έρχεται σε αντίθεση με τον αντίστοιχο [-λόγιου] των δύο ιδιωμάτων. Περιπτώσεις όπως αυτές είτε δεν απαντούν καθόλου σε αυτά είτε απαντούν με την προσθήκη του ΔΣ -ο-:

⁷ Για ελάχιστες περιπτώσεις παράλειψης του ΔΣ στο Ι.Ι., οι οποίες δεν υπάγονται στις δύο αναφερθείσες κατηγορίες πρβλ. Τζαβάρας (2012: 12.3.2.1.2).

⁸ Για τον νόμο της ηχητικής ιεραρχίας ([á >> a >> é >> e >> ó >> o >> í >> i >> ú >> u]), πρβλ. Νικολού (2003: 55).

(16) **Παράλειψη Δείκτη Σύνθεσης (-η-)**

NE.K.	I.I.	Λ.I.
θανατηφόρος	-----	-----
βαρυπενθώ	βαρι-ου'ξ'λιά 'τεμπελιά'	βαρ-ου-πατώ 'παραπατώ'
πολλολογώ	'πουλι-ου-λουγώ 'φλυαρώ'	βαρ-ου-φαίνιτι 'κακοφαίνεται'

Αντιθέτως, οι μόνες σύνθετες λεξικές μονάδες που φαίνεται να διατηρούν το τελικό /-i/ του συνθ₁ στα δύο ιδιώματα, είναι όσες είτε φέρουν τον τόνο στο εν λόγω φωνήεν είτε παράγονται από σύνθετο τύπο τονιζόμενο σε αυτό:

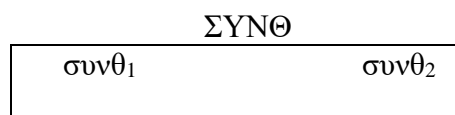
(17) I.I./Λ.I.: βαρυκουλώ 'αναβάλλω' < βαρύκουλους / μιλίχλουρου, μιλίπαστου 'είδος τυριού'

4. Δομή των Συνθέτων

4.1 Δομικά Σχήματα

Οι σύνθετοι λεξικοί τύποι, τόσο του I.I. όσο και του Λ.I., εμφανίζουν την ίδια διφυή δομή με τη NE.K., που αποδίδεται με το γνωστό σχήμα της Lieber (1980) [X → Y Z], το οποίο η Ράλλη (1989) υιοθετεί και προτείνει για τα σύνθετα της NE.K. ως: [ΣΥΝΘ → συνθ₁ συνθ₂].

Το παραπάνω σχήμα μπορεί να αναπαρασταθεί με την εξής μορφή :

Σχήμα 1: Δομικό Σχήμα Συνθέτων

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζοντας τη δομή των σύνθετων λέξεων του I.I. και του Λ.I. αντίστοιχα ζουσουπίτ' / αδρότουπους, ρακουβγάζου / αλιβρουγυρίζου, χαμουλούλ'δου / πανουγόμαρου, χαμουβλέπου / 'σιαπάν', διαπιστώνεται ότι τα λεξικά στοιχεία που αποτελούν τα συστατικά του κάθε συνθέτου σε άλλες περιπτώσεις είναι Λέξεις (Λ), που απαντούν και ως αυτόνομες με την ίδια μορφή (βγάζου, βλέπου, γυρίζου, χάμου, πάν(ου), 'σιά), και σε άλλες Θέματα (Θ) (ρακ-, αλιβρ-, ζουστ-, αδρ-, -πίτ, -τουπους, -λουλ'δ-, -γουμαρ-).

Έτσι, εφόσον αντικαταστήσουμε τα λεξικά στοιχεία με τους όρους Λ και Θ προκύπτουν τα εξής τέσσερα επιμέρους δομικά σχήματα της σύνθεσης του I.I. και του Λ.I., όπως και στη NE.K.⁹ (Ralli 1992: 151' Ράλλη 1999: 183-205, 2007: 161, 163, 180):

Σχήμα 2: Επιμέρους Δομικά Σχήματα Συνθέτων

Προσεγγίζοντας τα συστατικά των συνθέτων των δύο ιδιωμάτων διαπιστώνουμε ότι αυτά, σε ό,τι αφορά τη δομή τους, ακολουθούν τους ίδιους νόμους με τη NE.K. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι, όταν το συνθ₂ είναι λέξη, αυτή διατηρείται σταθερή τόσο ως προς το κλιτικό επίθημα όσο και ως προς τη θέση του τόνου, εφαρμόζοντας την αρχή διατήρησης της δομής (*structure preservation principle*)¹⁰ (Nespor & Ralli 1994: 204, 1996: 360-361, 368-370, 374' Ράλλη 2007: 165) και

⁹ Εξάλλου, στις Nespor & Ralli (1996: 359-361) υποστηρίζεται η απουσία συνθέτων με συνθ₁ Λ (εκτός εάν αποτελούνται από δύο φωνολογικές λέξεις) προκειμένου να αποφευχθεί η ύπαρξη εσωτερικού κλιτικού επιθήματος.

¹⁰ Ήδη ο Μπαμπινιώτης (1969: 62-63) παρατήρησε ότι ο μη αναβιβασμός του τόνου των συνθέτων συνδέεται με τη διατήρηση της ίδιας «κατάληξης» και της βασικής σημασίας του συνθ₂.

διατηρώντας αναλλοίωτα τα φωνολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά που είχε και κατά την αυτόνομη παρουσία της: *ρακου-βγάζου : βγάζου (I.I.)*, *γυρουθουλουτός : θουλουτός (A.I.)*.

Αντιθέτως, εφόσον το συνθ₂ αποτελείται από θέμα, αυτό χαρακτηρίζεται συνήθως από αναβιβασμό του τόνου στην προπαραλήγουσα -πρόκειται για τον γνωστό *τονισμό των συνθέτων (antepenultimate stress rule-compounds stress rule)*¹¹ (Nespor & Ralli 1996: 370-372, 374, 380· Ράλλη 2007: 163)- που συνήθως συνοδεύεται και από προσάρτηση διαφορετικού κλιτικού επιθήματος σε σχέση με εκείνο που διαθέτει ως αυτόνομο λεξικό στοιχείο (Nespor & Ralli 1996: 360), γεγονός που, όπως διαπιστώνεται από διάφορους μελετητές, καταδεικνύει ότι η ρύθμιση του τόνου και η επιλογή του κλιτικού επιθήματος στις πιο πάνω περιπτώσεις γίνεται σε επίπεδο συνθέτου και όχι συνθ₂¹² (Nespor & Ralli 1994: 204, 206, 1996: 379-380· Ράλλη & Ραυτοπούλου 1999): *ζουστουπίτ' : πίτα (I.I.)*, *πανουγόμαρου : γουμάρ' (A.I.)*.

Ωστόσο, σε ορισμένες κατηγορίες συνθέτων, όπως τα παρακάτω, παρατηρείται φαινομενική παραβίαση του νόμου περί τονισμού των συνθέτων, αφού αυτά φέρουν τον τόνο στην παραλήγουσα, δηλαδή *κουψαχείλ'ς /καμπανουφρύθ'ς* αντί **κουψάχειλ'ς / *καμπανόφρυθ'ς*.

Οι φαινομενικές αυτές εξαιρέσεις οφείλονται στην εφαρμογή άλλων γλωσσικών αρχών/κανόνων/περιορισμών, και κυρίως αυτού της τρισυλλαβίας, απαραίτητων για τη γραμματικότητα των γλωσσικών τύπων. Συγκεκριμένα, ο ενδεχόμενος αναβιβασμός του τόνου στο φωνήεν της προπαραλήγουσας κατ' εφαρμογή του τονισμού των συνθέτων, θα παραβίαζε τον νόμο της τρισυλλαβίας στη δομή του πληθυντικού αριθμού καθώς ο τόνος του συνθέτου λαμβάνει υπόψη το σύνολο του κλιτικού παραδείγματος ενός ονόματος και όχι μόνο την ονομαστική ενικού (Nespor & Ralli 1996: 357-382, 371-373· Ράλλη 2007: 177-179). Έτσι, τυχόν εφαρμογή του τονισμού των συνθέτων θα παρήγαγε αντιγραμματικούς τύπους στη δομή του πληθυντικού όπως **κουψάχειλ'δ'ς*, **καμπανόφρυδ'δ'ς*.¹³

4.2 Κεφαλή των συνθέτων

Τόσο στο I.I. και το A.I., όσο και στη NE.K. το ένα από τα δύο συστατικά του συνθέτου έχει και την κύρια ευθύνη για τη διαμόρφωση των ιδιοτήτων της βασικής σημασίας, της γραμματικής κατηγορίας και του γένους τις οποίες και μεταβιβάζει σε αυτό μέσω της *μεταπήδησης*¹⁴ *χαρακτηριστικών (percolation of features)* (Lieber 1980: 85-93, 1989: 95-138· Selkirk 1982: 20).

Το συστατικό αυτό ονομάζεται *κεφαλή (head)* (Ralli 1992: 155-156· Ράλλη 2005: 173-176, 248-254, 2007: 86-91) και βρίσκεται συνήθως (Ράλλη 2007: 98-100) στη δεξιά θέση ισοδυναμώντας με το συνθ₂¹⁵ (*νόμος δεξιόστροφης κεφαλής/right-hand-head rule*) (Ralli 1992: 155· Ράλλη 2005: 249-250).

Ανάλογα με την ύπαρξη ή όχι κεφαλής στο εσωτερικό των συνθέτων, αυτά διακρίνονται σε ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά αντίστοιχα (Ralli 1992: 158· Ράλλη 2005: 263-266, 2007: 91-97, 189-198).

4.2.1 Ενδοκεντρικά

Συνήθως η κεφαλή βρίσκεται στο εσωτερικό της δομής του σύνθετου λεξικού τύπου μεταβιβάζοντας σε αυτόν τις ιδιότητες της βασικής σημασίας, της γραμματικής κατηγορίας και του γένους,

¹¹ Για την ερμηνεία του τονισμού στην προπαραλήγουσα πρβλ. Nespor & Ralli (1994: 206-207).

¹² Εξάλλου, η σύμπτωση του αναβιβασμού του τόνου και της αλλαγής του κλιτικού επιθήματος, στα πλαίσια της σύνθεσης της Νέας Ελληνικής, είχε διαπιστωθεί και από τον Χατζιδάκι (1907: 186).

¹³ Για αναφορά και άλλων περιπτώσεων φαινομενικών εξαιρέσεων στο I.I. πρβλ. Τζαβάρας (2012: 12.3.3.1).

¹⁴ Όπως και στη διδακτορική μας διατριβή (Τζαβάρας 2012), χρησιμοποιούμε τον όρο *μεταπήδηση* ακολουθώντας τη μετάφραση του Λεξικού του Κρυστάλ από τον Ξυδόπουλο (2006: 259), στο οποίο προτείνεται και ο όρος *διαπήδηση* (ομοίως: 114), ενώ η Θωμαδάκη (1994: 29) αποδίδει τον όρο ως *δήθηση*.

¹⁵ Στα σύνθετα με σχέση παράταξης όπου υπάρχει δυσκολία, αφενός, στον εντοπισμό και, αφετέρου, στην ακριβή οριοθέτηση της κεφαλής δεχόμαστε συμβατικά για λόγους ομοιομορφίας, συμφωνώντας με την πρόταση της Ράλλη (2007: 91), ότι το στοιχείο της κεφαλής ισοδυναμεί και πάλι με το συνθ₂.

λειτουργώντας έτσι ως υπερώνυμό του. Τα σύνθετα με την παραπάνω δομή ονομάζονται *ενδοκεντρικά* (endocentric).

(18) Ενδοκεντρικά Σύνθετα

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>	
	τσακμακόπιτρα ‘σκληρή και κοφτερή πέτρα’	< τσακμάκ’ + πέτρα
	βαρ’κότουπους ‘εύφορος τόπος’	< βαρ’κός ‘εύφορος’ + τόπους
	προυσουπουδέρνου ‘βρίζω κατάμουτρα’	< πρόσουπου + δέρνου
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>	
	αστραπόπιτρα ‘σκληρή και κοφτερή πέτρα’	< αστραπή + πέτρα
	β’λουσέρνου ‘ισοπεδώνω το χώμα μετά το όργωμα’	< βώλους ‘χωματόβωλος’ + σέρνου
	γιαλόξ’λου ‘ξύλο ξεβρασμένο από τη θάλασσα’	< γιαλός ‘παραλία’ + ξύλου

4.2.2 Εξωκεντρικά

Πολύ συχνά ωστόσο η κεφαλή δεν βρίσκεται στο εσωτερικό της δομής του σύνθετου λεξικού τύπου με αποτέλεσμα οι ιδιότητες της βασικής σημασίας, της γραμματικής κατηγορίας και του γένους να μεταβιβάζονται σε αυτό απ’ έξω (μέσω συνήθως της προσάρτησης κάποιου παραγωγικού επιθήματος) (Ράλλη 2005: 264-267, 2007: 193-198, Τζαβάρας 2012: 12.3.3.2.). Τα σύνθετα της παραπάνω δομής ονομάζονται *εξωκεντρικά* (exocentric).

(19) Εξωκεντρικά Σύνθετα

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>	
	καμπανουφρύθ’ς ‘αυτός που έχει φρύδια υψωμένα’	< καμπάνα + φρύδ’
	καντ’λαχείλ’ς ‘αυτός που έχει φουσκάλες στα χείλη’	< καντήλα + αχείλ’
	βουδουμάτ’ς ‘αυτός που έχει μεγάλα μάτια’	< βούδ’ + μάτ’
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>	
	γαϊτανόραχου ‘άσπρο αιγοπρόβατο με μαύρη πλάτη’	< γαϊτάν’ + αράχ’
	γυαλουμάτ’κου ‘μαύρο αρνί με λευκές κηλίδες γύρω από τα μάτια’	< γυαλί + μάτ’
	κλανουχιζιάς ‘δειλός’	< κλάνω + χέζω

4.3 Σχέσεις μεταξύ των συστατικών

Ανάλογα με τη λειτουργική σχέση που υφίσταται ανάμεσα στα δύο συνθετικά, τα σύνθετα των δύο ιδιωμάτων (όπως και της ΝΕ.Κ.) διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες: στα σύνθετα με σχέση εξάρτησης¹⁶ και σε εκείνα με σχέση παράταξης¹⁷ μεταξύ των μερών.

Στα σύνθετα με σχέση εξάρτησης υπάρχει μια λειτουργική σχέση προσδιορίζοντος (συνθ₁) και προσδιοριζομένου (συνθ₂) μεταξύ των συνθετικών, ενώ σε αυτά με σχέση παράταξης τα δύο συστατικά παρατάσσονται το ένα δίπλα στο άλλο χωρίς κάποιο από αυτά να αποτελεί τη βασική σημασία για τον σχηματισμό του συνθέτου (Ralli 1992: 156-157, Ράλλη 1989: 207-208, 2005: 171-178, 2007: 79-86).

4.3.1 Σχέση Εξάρτησης

Στα Ι.Ι. και Λ.Ι., η μεγάλη πλειοψηφία των συνθέτων, με βάση τη λειτουργική σχέση που υφίσταται ανάμεσα στα δύο συνθετικά τους, ανήκουν σε εκείνα με *σχέση εξάρτησης* (dependency relation) (όπως και στη ΝΕ.Κ.). Αυτά, με τη σειρά τους, μπορούν να διακριθούν περαιτέρω, ανάλογα με το είδος του συνθ₁ σε *υποτακτικά* (subordinative compounds) και *επιθετικά/προσδιοριστικά* (attributive compounds).

¹⁶ Tatpuruṣha στη Σανσκριτική.

¹⁷ Dvandva στη Σανσκριτική.

(20) **Υποτακτικά Σύνθετα**

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	κουκ'ναράλιβρου 'καλαμποκάλευρο'	<	κουκ'νάρα 'καλαμπόκι' + αλεύρι ¹
	βουδουκουπρ'ά 'κοπριά βοδιών'	<	βούδ' 'βόδι' + κουπρ'ά
	μουλόφ'λλιου 'φύλλο ελιάς'	<	μπόλ' 'ελαιόδεντρο' + φύλλου
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	αλιτρουθ'λιά 'σφιγτός κόμπος'	<	αλέτιρ ¹ + θ'λιά
	αλουγόμαντρα 'μάντρα αλόγων'	<	άλουγου + μάντρα
	βουδόξ'λα 'κοπριά βοδιών'	<	βούδ' + ξύλα

(21) **Επιθετικά/Προσδιοριστικά Σύνθετα**

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	αγρ'αδυάσμου	<	άγρ'ους + αδυάσμου
	κακουγέννα 'δύσκολη γέννα'	<	κακιά + γέννα
	κουκκ'νουμάν'ταρου 'ποικιλία μανιταριού'	<	κόκκ'νου + μαν'τάρ ¹
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	ασπράγκαθου 'είδος λευκού αγκαθιού'	<	άσπρου + αγκάθ ¹
	δασόκουμπου 'φυτό με πολλούς κόμπους'	<	δασύς + κόμπους

4.3.2 Παρατακτικά

Τα παρατακτικά σύνθετα (coordinative compounds) είναι λιγότερα τόσο στα Ι.Ι. και Λ.Ι., όσο και στη ΝΕ.Κ. Σε αυτά, παρατηρείται ταύτιση ως προς το είδος της γραμματικής κατηγορίας τόσο μεταξύ των δύο συνθετικών, όσο και μεταξύ αυτών και του συνθέτου, ενώ αρκετά από τα ονοματικά είναι πληθυντικόκλιτα και συγχρόνως ουδέτερου γένους:¹⁸

(22) **Παρατακτικά Σύνθετα**

α.	<i>Ιμβριακό Ιδίωμα</i>		
	κ'πουτσάννακα 'πιατικά'	<	κούπις + τσαννάκια 'πιάτα'
	'μουρφάνουστους 'φαγητό όμορφο αλλά άνοστο'	<	όμουρφους + ανουστους
	μαγειρουκ'νώνου 'μαγειρεύω και σερβίρω'	<	μαγειρεύου + κ'νώνου 'σερβίρω'
β.	<i>Λημνιακό Ιδίωμα</i>		
	σ'φιδουπίθαρα 'διάφορα πιθάρια'	<	σ'φίδις 'πιθάρη' + π'θάρ'α
	σ'ταρουκρίθαρα 'σιτάρι και κριθάρι μαζί'	<	σ'τάρ'α + κ'θάρ'α
	καπιστρουχάλ'ναρα 'όργανα χειραγώγησης υποζυγίου'	<	καπίστρ'α + χαλ'νάρ'α

5. Συμπεράσματα

Με την παρούσα μελέτη επιχειρείται για πρώτη φορά η συγκριτική περιγραφή του μορφολογικού συστήματος της σύνθεσης ανάμεσα στα νεοελληνικά γλωσσικά ιδιώματα της Ίμβρου και της Λήμνου με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που διαμορφώνεται από αντίστοιχες μελέτες της Ράλλη. Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι γραμματικές κατηγορίες των συνθέτων και των συνθετικών (ενότητα 2), ο δείκτης σύνθεσης (ενότητα 3) και η δομή των συνθέτων (ενότητα 4), στο πλαίσιο της οποίας μελετώνται τα δομικά σχήματα, η κεφαλή των συνθέτων με βάση την οποία τα σύνθετα διακρίνονται σε ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά, καθώς και η σχέση μεταξύ των συστατικών με βάση την οποία τα σύνθετα διακρίνονται σε υποτακτικά, επιθετικά/προσδιοριστικά και παρατακτικά.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παραπάνω εξέταση μπορούν να κωδικοποιηθούν ως εξής:

- (i) Μεγάλος αριθμός δομικών ομοιοτήτων μεταξύ των δύο ιδιωμάτων.

¹⁸ Για την ύπαρξη πληθυντικόκλιτων ουδέτερων συνθέτων ουσιαστικών σε σχέση παράταξης στη ΝΕ.Κ. πρβλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1996: 101) και Ράλλη (2007: 98-99).

- (ii) Στενή σχέση των δύο ιδιωμάτων με τη ΝΕ.Κ. ως προς τα χαρακτηριστικά της σύνθεσης.
- (iii) Υψηλή παραγωγικότητα της σύνθεσης στα δύο ιδιώματα, όπως αποδεικνύεται από τη αυξημένη ποικιλία γραμματικών κατηγοριών που εμφανίζουν τόσο τα σύνθετα, όσο και τα συνθετικά τους.
- (iv) Πλήθος παρατακτικών και εξωκεντρικών συνθέτων.

Αναφορές

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1996) Η νεοελληνική σύνθεση. Στο: Γ. Κατσιμαλή & Φ. Καβουκόπουλος (επιμ.), *Ζητήματα Νεοελληνικής γλώσσας: διδακτική προσέγγιση*. Ρέθυμνο: Παν/μιο Κρήτης, 97-120.
- Crystal, D. (2006) *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής* (μτφρ. Γ. Ξυδόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.
- Θωμαδάκη, Ε. (1994) *Μορφολογικά προβλήματα της Νεοελληνικής: η κλίση του ουσιαστικού*. Διδ. Διατρ. Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- Καράς, Μ. (1987) *Η νήσος Ίμβρος: συμβολή εις την εκκλησιαστικήν ιστορίαν της*. Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών.
- Κοντονάτσιου, Δ. (1989) *Η διάλεκτος της Λήμνου (εθνογλωσσολογική προσέγγιση)*. Διδ. διατρ. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.
- Lieber, R. (1980) *On the organization of the lexicon*. Ph.D. thesis. M.I.T.
- Lieber, R. (1989) On percolation. *Yearbook of morphology 2*: 95-138.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1969) *Ο διά συνθέσεως υποκορισμός εις την Ελληνικήν*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Σαριπόλου.
- Μπελίτσος, Θ. (1999) *Συλλογή γλωσσικού υλικού από τη Λήμνο*. Αθήνα: Υπουργείο Αιγαίου-Ομοσπονδία Λημνιακών Συλλόγων.
- Nespor, M. & A. Ralli (1994) Stress domains in Greek compounds: a case of phonology-morphology interaction. Στο: I. Philippaki-Warbuton, K. Nikolaidis, M. Sifianou (επιμ.), *Themes in Greek linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 201-208.
- Nespor, M. & A. Ralli (1996) Morphology-phonology interface: phonological domains in Greek compounds. *The linguistic review 13*: 357-382.
- Νικολού, Κ. (2003) *Μορφολογική και φιλολογική ανάλυση των μονολεκτικών συνθέτων λέξεων της Ελληνικής*. Πτυχιακή εργασία. Ρόδος: Παν/μιο Αιγαίου.
- Ralli, A. (1992) Compounds in Modern Greek. *Rivista di linguistica 4(1)*: 143-174.
- Ralli, A. (2006) Variation in word formation: the case of compound markers. Στο: P. Cuzzolin & M. Napoli (επιμ.), *Fonologia e tipologia lessicale nella storia della lingua Greca*. Milano: Franco Angeli, 238-264.
- Ράλλη, Α. (1989) Τα ρηματικά σύνθετα της Νέας Ελληνικής. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα, Πρακτικά της 9^{ης} συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, 205-221.
- Ράλλη, Α. (1996) Σχέσεις σύνθεσης και προσφύματοποίησης: η περίπτωση των θεματικών ρόλων στα ρηματικά σύνθετα. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, Πρακτικά της 16^{ης} συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, 136-148.
- Ράλλη, Α. (1999) Το φαινόμενο της σύνθεσης στη Νέα Ελληνική: περιγραφή και ανάλυση, *Παρουσία ΙΑ-ΙΒ*: 183-205.
- Ράλλη, Α. & Μ. Ραυτοπούλου (1999) Η σύνθεση ως διαχρονικό φαινόμενο σχηματισμού λέξεων. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, Πρακτικά της 19^{ης} συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, 389-403.
- Ράλλη, Α. & Ε. Γαλιώτου (2002) Υπολογιστική επεξεργασία των συνθέτων της Νέας Ελληνικής. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, Πρακτικά της 22^{ης} συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, 135-146.
- Ράλλη, Α. (2005) *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ράλλη, Α. (2007) *Η σύνθεση λέξεων: διαγλωσσική μορφολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Selkirk, E. (1982) *The syntax of words*. Cambridge, Mass: M.I.T. Press.
- Τζαβάρας, Ξ. (2011) *Λεξικό του Ιμβριακού Ιδιώματος (ερμηνευτικό-ετυμολογικό)*. Αθήνα: Σύλλογος Ιμβρίων (<https://sites.google.com/site/imvriakolexico/>).
- Τζαβάρας, Ξ. (2012) *Το μορφολογικό σύστημα του ιμβριακού ιδιώματος*. Διδ. διατρ. (υπό έκδοση). Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- Χατζιδάκης, Γ. (1907) *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*. τόμ. 2. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Μαρσλή.

